

„Știința este analiză spectrală.
Arta este sinteza luminii”

Karl Kraus

MERIDIANE

CULTURALE

arte, științe, spiritualitate

Anul II ~ Nr. 3-4 (7-8) / 2025

Liviu Grama

ARTĂ PLASTICĂ

MERIDIANE CULTURALE

~ arte, științe, spiritualitate ~

Anul II Nr. 3-4 (7-8) / 2025

~ publicație trimestrială ~

ISSN 3008 - 6051

ISSN-L 3008 - 6051

Director fondator și coordonator:

Constantin Nicușan

nicusan_constantin@yahoo.com

Tel. 0742006575

Colegiul de redacție:

Florina Moldovan

Călin Dumitru Covrig

Vlad Buțiu

Angela Fanea Macarie

Corespondenți-editori:

Andrei Breabăn (Suceava)

Daniel Dieaconu (Neamț)

Ioana Rieber (București)

Gheorghe Vințan (Spania)

Marian Nencescu (București)

George David (București)

Grafica/ilustrația numărului:

Liviu Grama

Ioan Mărginean

Design copertă:

Theodora Oniceanu

DTP

- coordonator: Ioan Mărginean

- operatori:

David Bozsán

Andrei Litean-Mireștean

Simion-Gabriel Blaga

Date de contact și corespondență:

MERIDIANE CULTURALE

Târgu-Mureș, România

E-mail:

meridiane.culturale@yahoo.com

Sumar... sub spectrul muzelor

Calliope

- Constantin Nicușan: Bloc-notes editorial: Pete albe și retrasarea granițelor pe harta culturii... / 3
- Marian Nencescu: „Conglomerul” Urmuz, sau obsesiile imaginarului. / 5
- Cătălin Varga: Tipologia morală a personajelor dostoevskiene: Alioșa Karamazov și Avva Zosima (despre relația maestru-ucenic) / 10
- Magda Ursache: Ce se-ntâmplă, Doctore? / 21
- Nicolae Georgescu: „Să vină medicul !” Mit și stereotip în biografia politică a lui Eminescu / 25
- Florina Moldovan: Toposul călătoriei în basme (cu prelungiri în postmodernism) / 31
- Mihai Batog-Bujeniță: Subtilitățile unei opere literare clasice Subtilitățile unei opere literare clasice / 35

Urania

- Ioana Rieber: Când trecutul uitat decide pentru noi / 45
- Protopop pr. Ioan Fărcaș: Fericitul Episcop Alexandru Rusu – Jertfa unei vieți pentru unitatea și libertatea Bisericii / 49

Euterpe

- Otilia Ardeleanu: Poeme / 55
- Ivan Pozzoni: Poeme / 58
- Timur Chis: Poeme / 61
- Gabriela Marin: Poeme / 63
- Florian Saioc: Poeme / 65
- Kocsis Francisco: Poeme / 68
- Silviu Ciocanelli: Poeme / 70
- Teodor Vidam: In memoriam: Poeme / 73

Polyhymnia

- George Dimitriu: Explorând Delta Dunării (I) Copacul cu... cormorani / 76
- Ileana Sandu: Un gol plin cu valori / 79

Clio

- Nicolae Mareș: Regina Maria a României - Diplomat desăvârșit / 81
- Călin Dumitru Covrig: Acțiuni țărănești în Județul Mureș, în Revoluția de la 1848 / 87
- Marin Alexandru Cristian: Mihai Viteazul Tratatul din 20 mai 1595 / 93
- Daniel Dieaconu: Haiduci și tâlhari în lumea veche românească: pe-deapsă și moarte / 100
- Andrei Breaban: Proiectul Dacia în vremea lui Ștefan cel Mare / 108
- Vasile Carlasciuc: Cetate și Biserică / 129

Thalia

Virgil Pană: Repere istorice privind apariția și evoluția teatrului maghiar din actualul județ Mureș (III) / 138

Adrian Fodor: Săniuța Christmas edition / 152

Artemiss

Ion Dulugeac: Bivuac în peretele Văii Albe / 161

Lucian Ristea: Acasă / 167

Castigatorii concursului de istorie / 171

Aledore Caraiman: Zilele Imaginației: literatura științifico-fantastică și fantezia în lume / 185

Arcadia - atelier de creație

Carmen Cârje Crefelea: Poeme / 187

Elise M. Rieber: Dragă mamă / 191

Angela Fanea Macarie: Poeme / 193

Theodora Oniceanu: *** / 196

Adrian Nasaudean: Poeme / 198

Andrei Gutu: Poeme / 201

Mediana Stan: Prințesele anotimpului / 203

Dan Recheșan: Ultimul drum al lui Rilu / 207

Mesaroș Alex Mario: Poeme / 210

Popa Alexandru Samuel: Poeme / 211

Cosmina Pânca Moldovan: Poeme / 213

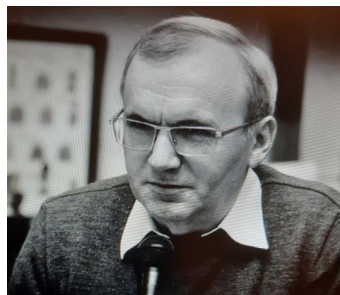
Elevele poete de la Liceul Tehnologic „Ion Vlasiu”: / 215

Notă: Textele trimise spre publicare pe adresa de e-mail:

meridiane.culturale@yahoo.com vor fi semnate cu numele și prenumele sau pseudonimul autorului. Recomandăm însoțirea textelor de o poză a autorului și o scurtă consemnare biografică.

Responsabilitatea conținutului și originalității textelor și imaginilor, revine, conform legii, semnatărilor acestora.

constantin nicușan

Pete albe și retrasarea granițelor pe harta culturii...

Politica, religia, sexualitatea... zone tabu?... Impostura, corupția și incompetența au devenit coordonate de succes, în politică... Religia rătăcește pe drumul spre instituționalizare, ca for al moralității... iar sexualitatea intră în derapaje care neagă natura umană. Dar, oare, nu au crescut, toate, în grădina... educației?

AI-ul venind în forță, din urmă, nu găsește eradicate, ignoranța și analfabetismul funcțional... Și de aici, iresponsabilitatea individuală și colectivă, care riscă să compromită, nu doar democrația, ci și destinul umanității la scară planetară. Inteligența artificială aduce imense servicii omului, doar în contextul asumării responsabilității și moralității exemplare. Încât Dumnezeu să poată spune: „Am încredere în tine, omule!”

Când sistemul de educație publică ori privată, poate crea contextul comunicațional conflictual, neutral sau retractal, personalitatea, în traseul ei, își asumă ipostaze care, principial sau de facto, pot altera identitatea, inclusiv ca virtualitate axiologică. Astfel, orizontul de speranță al ființei umane refuză să se deoazeze în jocul de rol limitativ prin ofertă, ori prin exercițiul de implicare.

Tânărul în formare, dar și adultul antrenat într-un program de formare continuă, ar trebui să aibă acces la soluții integratoare. Politologia, istoria, sociologia și filosofia politică, ar lărgi perspectiva de avizare în opțiunile politice, eliminând riscul manipulării ori al alunecărilor spre extremele ideologice și modelele antidemocratice. Cetățeanul educat în spiritul valorilor civismului democratic, poate alege responsabil pentru el și societate.

Deocamdată, în politică respirăm empirism, respirăm intoleranță și ură. Alegem emoțional, irațional, sub imperiul sloganelor, al discursurilor populiste, al promisiunilor absurde în raport cu realitatea și sub spectrul miturilor distorsionate și al teoriilor conspiraționiste. O inerție instituțională eșuată în paradigma incompetenței, ori prin lipsă de profesionalism, ori prin adormire în canoane, conduce la răsturnarea scalei de valori și prăbușirea încrederii cetățeanului în instituțiile statului și în principiile structurale ale democrației.

Un aspect de complementaritate, în formarea spirituală a generațiilor și al dialogului interconfesional, îl reprezintă nu doar studiul religiei în școală, ca opțiune a tânărului, a familiei, a disponibilității instituției de învățământ... dar și ce știe tânărul și apoi adultul, despre celălalt, de altă confesiune...

Un sistem de învățământ, care nu oferă nimic despre istoria religiilor, alimentează tot un empirism în înțelegerea și toleranța pentru cel care vine din altă

cultură religioasă. Ignoranța conduce la neînțelegere, intoleranță, fanatism, toate finalizate în ideologia terorismului și a eliminării celor care nu acceptă îndochinarea și prozelitismul agresiv.

Același empirism domină și concepțiile celor care se opun educației sexuale în școli. Aici, sistemul educațional și cel medical trebuie să conlucreze. Ignoranța tinerilor conduce la rezultate nefaste, precum pedofilia, mame minore, șantaj și trafic de persoane și de influență, dar și lipsa pregătirii elementare a viitorilor părinți ori planificarea natalității.

Educația sexuală aduce informația medicală necesară prevenției bolilor cu transmitere sexuală, cât și eliminarea rezervelor privind tratamente precum vaccinarea HPV ori respectarea normelor de igienă intimă.

Concluziile care se impun de la sine, spre reformarea educației, cristalizează două direcții: formală și informală. Pe lângă calendare ori orare flexibile, în tandem cu motivarea actorilor, rămâne cardinală abordarea conținuturilor în sistem intradisciplinar, transdisciplinar, interdisciplinar și pluridisciplinar. Formarea formatorilor trebuie să devină o constantă de politici educaționale, cercetarea un item de evaluare a profesorului, iar reconstrucția statutului social al dascălului, un target, imperativ necesar.

sculptura,
Ioan Mărginean

marian nencescu

Filosoful, jurnalistul și criticul literar și de artă Marian NENCESCU s-a născut la București, la 17 iulie 1953. Este absolvent al Colegiului Național „Ion Creangă”, al Facultății de Filologie, a Universității din București (1976), al Cursului Postuniversitar de Jurnalism (Specialitatea Presă Scrisă), al Facultății de Jurnalism (1995), iar, din 2010, este Doctor în Filosofie, al Universității de Nord, din Baia Mare. Este membru al Filialei de Critică, Teorie și Istorie Literară, a Uniunii Scriitorilor, și membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, în cadrul căreia este și secretar al Filialei Presă Culturală. Este senior-editor al Revistei UZPR, și editor-coordonator al Revisei Astralis.

„Conglomerul”Urmuz, sau obsesiile imaginarului

În 1945, la întoarcerea sa din exil, pictorul (cu origini românești) Victor Brauner (1903, Piatra Neamț - 1966, Paris), singurul artist local, cu excepția lui Brâncuși, acceptat să expună permanent la Metropolitan Museum of Art, din New York, se instalează la Paris, pe strada Perrel, într-unul din imobilele unde locuise cândva Henri Rousseau (cunoscut ca Le Douanier/Vameșul, 1844 - 1910, pictor impresionist, creator al unei viziuni artistice paradisiace, stranie și luxuriante, ce va influența de timpuriu arta suprarealistă - n.n.), și, despre care Henri Breton (1896 - 1966, fondator, împreună cu Eduard, Bunuel și Dali al curentului suprarealist, o artă bazată pe automatism psihic și pe dicteu irațional), spunea că: „Arta lui include în sine întreaga poezie și geneza misterioasă a epocii noastre”. Impresionat de „alegere” lui Victor Brauner, Breton, el însuși adept necondiționat al teoriei *coincidențelor* literare, lingvistice, și chiar biografice, îl roagă să picteze un tablou care să cuprindă neapărat „amprenta” lui Rousseau, de pe strada Perrel, convins că nu doar magia „simpatetică” a locului l-a atras pe prietenul său. Solicitarea nu era întâmplătoare, mai ales că și Brauner credea în *coincidențe* (celebrul său tablou *Autoportret cu ochiul scos* a precedat cu mai bine de un deceniu accidentul care îl va mutila pe viață - n.n.). În concesiune, *re-creează* pânza iconică a lui Rousseau Vameșul *La charmeuse des serpents/ Îmblânzitoarea de șerpi*, realizând o replică *actualizată* a celebrului tablou, intitulată *Strada Perrel, 2 bis* în care, pe lângă personajul straniu al lui Rousseau, adaugă un *hibrid umanoid*, numit de el *Conglomerul/ Conglomeros*, asociat deopotrivă lumii vegetale și animale, capabil să sugereze „forța și inteligența lui Saturn”, ce absoarbe puterea Universului „prin cele 7 orificii fluidice

ale sale” (ulterior, Brauner va realiza și o statuie în gips a Conglomerului, expusă în 1947 la expoziția *Suprarealismul*, de la Galeria Maegheth, din Paris – n.n.).

Surprinzător, imaginea *Conglomerului*, o *mașină humanoidă dotată cu inteligență*, seamănă, în mod straniu cu unele personaje narative urmuziene, compuse, anticipativ am spune, cu mai bine de trei decenii înaintea lui Victor Brauner de fostul grefier de la Curtea de Casație și Justiție, din București, Dumitru Demetrescu-Buzău, rebotezat pentru totdeauna de Tudor Arghezi cu numele de Urmuz (17 martie 1883, Curtea de Argeș - 23 noiembrie 1923, București). Referitor la „temerile și ereziile” pe care „modestul” grefier le anticipa că vor apărea odată cu noua sa carieră literară, Arghezi îl liniștește amintindu-i că „numai politica poate să-l știrbească pe scriitor” și că, din contră, la gazeta sa, *Cugetul românesc*, se află „în cea mai recomandabilă tovărășie” (Lucian Costache, *Urmuz sau despre paradox*, I, Pitești, Ed. Zodia Fecioarei, 2020, p. 29).

În consecință, Urmuz publică, la solicitarea lui Arghezi, în ultimii doi ani de viață (ce coincid, fericit, chiar cu anii de apariție ai gazetei argheziene, respectiv februarie 1922 - iunie 1924 - n.n.) 3 texte autume: *Pâlnia și Stamate* (roman în patru părți), *Ismail și Turnavitu*, și *După furtună*, urmate de opera postumă, apărută aleatoriu, în presa de orientare avangardistă, în ordine cronologică: *Emyl Gayk*, *Plecarea în străinătate*, *Cotadi și Dragomir*, *Algazy & Grummer*, *Fragmente antologice* (Revista unu, II, 9, 1929), *Fuchsiada* (*Poem eroico-erotic și muzical, în proză*), la care se adaugă, în ediția de *Opere* (Ed. unu, 1930), câteva file de *Însemnări/Ciorne răzlețe*, și un număr de 7 cărți poștale către sora sa Lizica/Eliza Vorvoreanu, semnate Mitică, cum era numit Urmuz în familie (încă o carte poștală, inedită, a mai fost semnalată de academicianul Gheorghe Păun, aflată în colecția scriitorului George Corbu - n.n.), cu totul, am spune o operă *liliputană*, judecând chiar după standardele vremii, dar, se presupune, mult mai amplă, urmând ca doar timpul să scoată la iveală sutele de *pagini pierdute* (ciorne, varinate, însemnări, partituri muzicale etc.), care să-i întregască profilul literar. Cazul nu e singular în literatura noastră, judecând după precedentul Eminescu, și n-ar fi de mirare, ca, într-o zi, să asistăm și la „miracolul” redescoperirii *integrale* a lui Urmuz.

Din păcate, „moștenirea” literară a „părintelui” avangardismului românesc nu e lipsită de surprize, fabulații și falsuri, cum ar fi afirmația sorei sale Eliza Vorvoreanu, cuprinsă în câteva *Spicuiuri din adevărata viață a lui Urmuz*, republicate de Sașa Pană în ediția *Urmuz. Pagini bizare* (Ed. Meridiane, 1970) după care, în ultima parte a vieții Urmuz începuse „să-l citească” pe Marinetti (Tomaso Marinetti, 1876 -1944, teoretician al futurismului, exponent al avangardismului și ulterior, respectiv după 1930, coautor al *Manifestului Fascist*), idee de-a dreptul *bizară*, câtă vreme spiritul militarist, agresiv, chiar misogin al lui Marinetti, lipsește cu totul din opera lui Urmuz. „Indivizi ca Marinetti caută războiul, mărturisea Brâncuși, un om care l-a cunoscut bine pe viitorul admirator al lui Musolini chiar în atelierul din strada Perrel, al lui Rousseau Vameșul, ca să ne situăm în teritoriul coincidențelor stranii. Liniștea, armonia artei înlocuiește pretutindeni rigiditatea și aroganța, adăuga Brâncuși. Oamenii cuprinși de dorința de putere, o preferă liniștii sufletești. Trebuie să ne întoarcem la simplitatea pierdută, trebuie să ne întoarcem la timpurile

când trupul, sufletul și rațiunea lucrau în perfectă armonie”, conchidea Brâncuși (Peter Neagoe, *Sfântul din Montparnasse*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1977, p. 250).

Semnarea, așadar, a seriei coincidențelor dintre „destinele” și creația artistică a lui Urmuz, Brâncuși, Rousseau Vameșul, Breton și Victor Brauner este întărită și de afirmația că, încă din 1907, Urmuz era fascinat de opera „revoluționară” a lui Brâncuși, îndeosebi de lucrarea *Cumințenia pământului* (Costache, *op.cit.*, p. 26). În acest climat artistic, boem și destins, al începutului de veac XX, Urmuz și-a creat întreaga operă, înainte de 1915 „într-o stare de relativă împăcare sufletească, în deplină luciditate și discernământ”, în vreme ce, după 1916, când este concentrat ca locotenent pe frontul din Moldova, Urmuz se întoarce „plictisit și destrămat” (*ibidem*, p. 27).

Avem, așadar, două *personalități* distincte ale lui Urmuz, cel „jucăuș” (*ludic*, am spune, în limbaj modern) și exuberant (cum îl arată și portretul din 1914, prezent și pe placa mortuară, sugerând vitalitate și reflexivitate - n.n.) din tinerețe, și cel de după război „retras”, *parcă măcinat de o boală interioară* (după G. Ciprian, *Necrolog*, text publicat în ziarul *Dimineața*, 26 noiembrie 1923). Așadar, ca s-o parafrazăm pe Ioana Pârvulescu (*Erau interbelicii misogini?*, în *România literară*, 6, 2010): *Urmuz sau amuz?* Trist, timid, retras, sau din contră amuzant, chiar „ludic”, expansiv, „extrovertit”, Urmuz a dus cu sine taina operei, deopotrivă cu cea a vieții sale dramatice.

Vorbind despre *estetica* operei de artă, profesorul Alexandru Surdu îl cita pe Aristotel, care, în *Metafizica*, spunea că pentru a atinge desăvârșirea (*catharsis*) creația trebuie să întrunească patru calități: plăcerea (*hedone*), uimirea, sau mirarea (*thaumaston*), grandoarea și misterul (poate cel mai important element al creației, ce continuă să ne fascineze și azi - n.n.). La acestea, profesorul Alexandru Surdu mai adăuga un element menit să întrezească „pentada” sau „pentamorfoza artei”: „cauza intrumentală”, respectiv tehnica de lucru, măiestria zicem noi (*Brâncuși, Artist-filosof*, antologie de Ion Pogorilovschi, Tg. Jiu, Ed. Fundației „Constantin Brâncuși”, 2001, p.9).

Din acest punct de vedere, Urmuz a fost un scriitor cel puțin *enigmatic* (dar, oare, ce artist și-a dezvăluit în întregime, misterul creației? - n.n.). În mod fericit, în cazul său, *grandoarea* este suplinită de *uimire* și *plăcere*. Așa se explică, poate, interesul generației avangardiste, a anilor '30, pentru *anti-prozele* sale, un „model de anticipare a noii poetici suprarealiste” dar, mai cu seamă, al „noii critici” sedusă până azi de *Urmuz-avangardistul*, termen, se pare promovat de Eugen Ionescu, cel care l-a și tradus primul pe Urmuz în limba franceză, prezentându-l cu sintagma „precursor al revoltei universale” (deci, inclusiv al *Conglomerilor* lui Victor Brauner - n.n.), și mărturisind că „doar doi autori români l-au influențat radical în opera sa, Caragiale și Urmuz”.

Recitite azi, poate chiar la umbra statuii sale de la Curtea de Argeș (inaugurată în august 2022), *Paginile bizare* reconstituie, paradoxal, *canonul urmuzian*: discrepanța dintre forma corectă a textului și sensul „aberant” al unor termeni, scoaterea din context a unor fraze și cuvinte și utilizarea lor în alte registre stilistice („Noua funcționalitate a clișeeilor”, cum o numea Tudor Vianu); *plonjeul* controlat între stilul beletristic și cel științific (ori juridic), creind astfel ambiguitate și un halou parodic inimitabil; inventivitate lingvistică situată între *dicteul automat*, de tip suprarealist, și combinațiile aleatorii de termeni consacrați etc. Mai pe scurt, ca să-l cităm pe Nicolae Manolescu: „Urmuz înlocuiește ființele vii, realiste, cu marionete absurde, conduse cu

ajutorul sforilor, ca în teatrul de păpuși” (*Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, București, Ed. Gramar 1000+1, 2006, p. 528). Rezultatul este un *experiment lingvistic* original, o reconstrucție a discursului narativ, un melanj între stilul experimentalist, de tip avangardist, și cel „clasic”, propriu literaturii noastre tradiționale.

Între aceste capcane lingvistice, ce amplifică realitatea intra și extra-textuală, își fac loc *conglomerii*, personaje fictive, aparent emblematice, „compuse din elemente alese aleatoriu”: „Ismail *e compus* (s.n.) din ochi, favoriți și rochie, și se găsește azi cu foarte mare greutate. Înainte creștea și în Grădina Botanică, iar mai târziu, grație progresului științei moderne, s-a reușit să se fabrice unul pe cale chimică, prin *synthetă*” (*Pagini bizare*, Colecția Revistei *Curtea de la Argeș*, f.a, f.l., Tiparg, p. 11); „Turnavitu (un fel de Gore Pirgu, avant-la-lettre, dar mai ticălos și mai corupt - n.n.) nu a fost multă vreme decât un simplu ventilator pe la diferite cafenele murdare de pe Strada Covaci și Gabroveni, apoi făcu multă vreme politică și reuși astfel să fie numit ventilator de stat” (*ibidem*, p. 12); „Gayk (prototipul lui Moș Teacă - n.n.) e singurul civil care poartă pe umărul drept un susținător de armă. Are gâtleejul întotdeauna supt și moralul foarte ridicat” (p. 15); „Algazy (nume cu rezonanță balcanică, trimițând la turcescul *gazi/gizi* = gâde, și, prin contaminare, la românescul *ghiduș*, este folosit și ca patronim, cu sensul de învingător, conducător, fiind numele acordat conducătorului istoric al Turciei moderne, Gazi Kemal Atatürk - n.n.) este un bătrân simpatic, știrb, zâmbitor și cu barba rară, așezată pe un grătar înșurubat sub bărbie și împrejmuită cu sârmă ghimpată” (p. 26); „Fucs (personaj real, ne asigură Eliza Vorvoreanu, muzicant de profesie - n.n.) nu a fost făcut de mama sa. La început, când a luat ființă, nici nu a fost văzut, ci a fost numai auzit, căci Fucs când a luat naștere a preferat să iasă prin una din urechile bunicii sale, mama sa neavând deloc ureche muzicală (modelul ne duce direct la Zeița Minerva, născută se spune, din fruntea lui Zeus - n.n.) (p. 34) etc.

Veritabil creator de *conglomeri* umanoizi, cum i-ar fi numit Victor Brauner, Urmuz precedează asemeni scriitorilor *realiști*, compunând cu fantezie portrete bizare, în maniera *bestiarului burlesc*, rezultatul fiind constituirea unei *biologii narrative* complexe, a unor personaje cu însușiri *necunoscute*, zugrăvite, aparent, sub *dicteu automat*, așa cum vor proceda, mai târziu avangardiștii. Scriitori care au rivalizat, ca număr și varietate de personaje, cu „starea civilă” a mai cunoscut literatura noastră, de la Alecsandri, la Caragiale, dar Urmuz a *schimbat paradigma*, procedeul narativ fiind cu totul nou. Este și motivul pentru care un critic familiarizat cu literatura de tip avangardist, Marin Mincu, l-a numit pe Urmuz *experimentalist* (*Avangarda literară românească*, București, Ed. Minerva, 1983, p. 24).

Judecând personajele (*conglomerii*) urmuzieni, în grilă strict structuralistă, constatăm, de pildă, că încălcarea principiului *asemănării* dă naștere unor personaje hibride, *fără corespondent în realitate*, rod exclusiv al imaginației *ficționale* a autorului. De regulă, prima parte a *portretului* literar urmuzian se încadrează în maniera „clasică”, am zice balzaciană („Algazy are barba *frumos așezată* - s.n.), pentru ca brusc, fără o pregătire suplimentară, să se treacă la o descriere de tip suprarealist, ca și cum am asista la o „eroare de categorie”: în proximitatea bărbii lui Algazy se află „un grătar”, dar și „sârmă ghimpată”. Același lucru se poate spune și despre portretul *moral* al lui Algazy: după afirmația „nu ia mită”,

urmează o dovadă că personajul totuși *ia mită*, sub forma unor produse cu valoare derizorie: câteva cioburi de strachină destinate unor surori mai sărace, „cari trebuiau să se mărite toate, a doua zi” (p. 27). Simbolic vorbind, în acest caz *absurdul* intervine atunci când afirmația inițială devine, prin negarea ei, lipsită de sens.

Încălcând constant orice principiu al (logicii) comunicării, discursul narativ (dar și poetic, în cazul antifabulei *Cronicari*) urmuzian surprinde prin nonșalanța schimbărilor de registru. Parodiind discursul literar tradițional (clasic), Urmuz procedează, instinctiv, *intuitiv* am spune (nu avem nicăieri dovada unei opțiuni deliberate, *gramaticalizată*, în limbaj academic, pentru acest procedeu – n.n.) la transformarea radicală, *ontologică*, a registrului literar, sau ca să-l cităm iar pe Urmuz: „Concluziune și morală: / De vreți cu toții, în timpul nopții, un somn în tihnă să gustați / Nu faceți schimb de ilustrate, cu cel primar din Cârligați (*Plecarea în străinătate*, op.cit., p. 20). Astfel spus: „Morală / Pelicanul sau baba” (p. 47). Aceste „salturi izotopice” reprezintă, fundamental, sursa umorului urmuzian.

cătălin varga

Pr.Dr.Dr. Cătălin Varga (Parohia Turda Op1) este poet, eseist, scriitor, Doctor, specialist în Teologie Biblică prin absolvirea Școlii Doctorale din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, în prezent Doctorand, studiind la Școala Doctorală Modulul Lingvistic, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. A publicat creație literară și studii de specialitate.

Tipologia morală a personajelor dostoevskiene: Alioșa Karamazov și Avva Zosima (despre relația maestru-ucenic)

Argument

În anul 2021 s-au împlinit două secole de la nașterea celui mai cunoscut și citit scriitor rus, Feodor Mihailovici Dostoievski (1821-1881). În acest context, se naște o întrebare arzătoare: mai pot fi considerate romanele sale actuale? Dacă ne uităm pe statistici, romanul “Frații Karamazov” este în topul tendințelor cititorilor din întreaga lume, lucrarea fiind tradusă în zeci de limbi de circulație. Dostoievski rămâne unul dintre cei mai mari scriitori ai umanității din toate timpurile. Mulți nu se sfiesc să-l numească cel mai mare, însă nu e cazul să fixăm atât de precis lucrurile. Cert este că vorbim despre un geniu, un geniu absolut, un om care a fundamentat ideea de roman polifonic. Dostoievski este o figură emblematică a moralității, care a reușit uriașa performanță, probabil neegalată, de a transfera cititorului o viziune asupra omului și asupra lumii, încreștinată în cel mai frumos mod cu putință. Dostoievski a trecut el însuși prin niște experiențe ieșite din comun. Viața lui este aproape un roman care a influențat profund și pe alți scriitori, dar și pe noi. Scrisul său rămâne încă actual, niciodată nu se va ofili datorită complexității subiectelor tratate: omul, Dumnezeu, suferința, moartea, iubirea, taina etc.

F.M. Dostoievski a fost cel mai tradus scriitor din spațiul răsăritean, poate mai mult decât sfinții părinți, poate mai mult decât chiar și unii mistici contemporani, în peste 100 de limbi. În Japonia, de pildă, s-a dezvoltat un cult pentru Dostoievski, așa cum există și un cult pentru Bach, în materie de muzică clasică, tot în Japonia. Din America și până în Asia, de fapt pe toate

continentele, Dostoievski este citit, citat, recitit, gustat de fiecare generație în parte.

Consider că redescoperirea și recitirea lui Dostoievski a avut un impact colosal. Încadrarea sa în epocă este sugestivă. Acesta se naște în anul în care moare Tudor Vladimirescu, adică într-o epocă a revoluțiilor. Toate aceste mișcări, care au pătruns în spațiul european după Revoluția Franceză, din 1789, sunt tipare comportamentale înrădăcinate într-o năzuință socială colectivă. Oamenii, pur și simplu, doreau să fie liberi, doreau să părăsească sărăcia. Rușii își propuneau să depășească starea de servitudine, pe care românii transilvăneni au cunoscut-o sute de ani. Secolul al XIX-lea, secolul nașterii genialului scriitor, era așezat pe un butoi de pulbere, revoltele mocneau în orice clipă, explozia socială bătea la ușă.

Dostoievski se naște într-un context în care Rusia părea să fie dormică de a se apropia de modelul occidental. Alexandru I, împăratul, reușește să-l înfrângă pe Napoleon, și nu doar să împingă faimoasa *grande armée* înapoi spre Franța, ci chiar să ajungă până la Atlantic. Soldații ruși au fost prezenți în 1814 la Paris, și chiar mai departe de capitală. După această experiență, pe care un segment al societății rusești o are cu lumea occidentală, soldații se întorc în Rusia cu idei care vizează desființarea cenzurii, a elementelor de despotism și autoritarism specifice romanovilor. Astfel că, în 1825, ia naștere revoluția soldaților împotriva țarului Nicolae I, eveniment social care prefigurează soarta lui Dostoievski însuși, care era atunci doar un copil, dar mai târziu va face parte dintr-un grup revoluționar, *grupul Petrașevski*, o adunare de intelectuali rasați, care pun în paranteză paradigma țaristă de autoritate politică necontestată. Aceste idei revoluționare îi vor aduce sentința cu moartea, pedeapsă schimbată, de mâna destinului, într-o reclusiune siberiană. Acolo, la ocnă, printre tipologiile umane cele mai decăzute, se vor planta sămburii viitoarelor sale personaje pline de lumini și umbre. În schimb, la pol opus, exact aici, scriitorului i se va declanșa boala epilepsiei, tragedia vieții sale.

În felul acesta, ajunge în Siberia unde execută o pedeapsă de patru ani, după care devine soldat la marginea imperiului, păzind frontiera cu Mongolia. Aici cunoaște condiția omului caduc, lipsit de resurse, dar care adesea nu-și pierde credința în Dumnezeu. Dintr-un intelectual, care se formase la Școala Militară din Petersburg, dintr-un tânăr care citea, cu foarte multă patimă, literatură occidentală, mai ales de limbă franceză, dar și germană, dintr-un cunoscător de enciclopedii și tomuri esențiale pentru gândirea filozofică a secolului (căci l-a citit pe Fourier, l-a citit pe Saint-Simon, l-a citit pe Tocqueville, l-a citit pe Marx etc.), el se transformă într-un om simplu, cu o sensibilitate aparte. În aceste condiții vitrege de obnubilare a condiției umane, Dostoievski a primit de la Mântuitorul un har al vindecării, un har al restaurărilor lăuntrice. Aici, în *Casa Morților*, el a realizat că orice încercare de ameliorare a condiției materiale este insuficientă, radical insuficientă în absența sensului. Redescoperind Logosul, adică verticala comuniunii cu Dumnezeu, Dostoievski părăsește ambițiile utopice ale unor gânditori și filozofi occidentali contemporani pe care, mai apoi, a ajuns să-i critice deschis, ridiculizând – în tehnică literară – sistemele lor ideologice (vezi de pildă romanul “Demonii”).

La absolvirea acestei *universități a destinului* – cum îmi place să o numesc – Dostoievski se întoarce, în lumea bună, îmbogățit sufletește. El a luat contact,

acolo în adâncuri, ca oarecând Edmond Dantès în întunericul de la Chateau d'If, cu neliniștile metafizice ale unor compatrioți care nu erau deloc educați. Practic observăm două planete diametral opuse în universul dostoievskian: pe de o parte, elita intelectuală a secolului XIX din Occident, oameni care au fost pur și simplu formați în mediul pur academic, mă gândesc la Marx, care își face școala la Berlin, în anturajul hegelienilor de stânga; mă gândesc la Nietzsche, care este un clasicist, care este un traducător din Pindar și din alți poeți și gânditori greci etc.; iar pe de altă parte, Dostoievski care nu apucă să asume o asemenea carieră academică, nici nu cred că i s-ar fi potrivit sufletului său bogomil, dar care, trăind printre oameni obișnuiți, descoperă ceea ce unii ar spune astăzi, cu o anumită distanță și ironie, rădăcinile populismului slavofil. Este adevărat că există o dragoste de popor exagerată, o nostalgie ce derivă din protocronism în ceea ce-l privește pe omul Dostoievski. Intuitiv, pentru acesta nu elita, nu diplomații, nu cărturarii și fariseii cu ifose, ci mai degrabă oamenii simpli vor fi beneficiarii unui har aparte.

Paginile romanelor sale ne invită să descoperim teritorii neexplorate îndeajuns ale condiției umane. La capătul acestui drum inițiat, ni se garantează, vom ieși biruitori, dar și cu câteva uimiri în plus... Dacă se merită lectura și hermeneutica operei dostoievskiene? Eu cred că nu poate exista decât un singur răspuns: vino și vezi!

Duhovnicul și ucenicul în viziunea lui Dostoievski

Alioșă Karamazov este cel mai tânăr, mezinul, cel care se naște în această familie de oameni pătimiși¹. Scriitorul este foarte intuitiv, se poate observa faptul că Fiodor Mihailovici Dostoievski este un autor atât de complex încât el reușește să surprindă trei elemente simultan. Întotdeauna subliniază elementul de tensiune socială sau chiar politică din viața cetății pe care o descrie. Există un oraș, există o cetate în sens larg, un polis unde se petrece acțiunea. De fiecare dată el surprinde foarte bine curente sociale, tensiunile ideologice între diferite grupări. Dostoievski este un foarte fin observator al fenomenului social și politic. El dovedește aceasta prima oară în romanul „Demonii”, semnat între anii 1870-1871. Anticipează unele curente sociale care vor

1. Etimologia numelui de familie, Karamazov (un nume compus), își poartă în sine osânda, aspect relevat de analiza terminologică a clanului moșieresc. Cuvântul „kara” derivă din limbile turco-tătare (scriitorul Dostoievski a dobândit unele cunoștințe lingvistice în perioada cât a fost ocnaș), însemnând „culoarea negru”. Termenul sugerează caracterul păgân al clanului, elementul constitutiv al karamazovilor fiind teluricul. Al doilea edificiu, al numelui de familie, este verbul compus turco-rus „mazati” care înseamnă „a unge, a mazăgăli, a murdări”. Karamazovii sunt, aprioric, unși cu păcura negrului, murdăriți ca niște demoni. Negrul fiind emblema destinului lor, karamazovii alcătuiesc un neam blestemat. A se vedea Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, Editura Cartea Românească, București, 1983, p. 117; F.M. Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, Editura Adevărul Holding, București, 2011, pp. 109-122.

răvăși Rusia puțin timp mai târziu. La doar trei decenii după ce el scrie “Demonii”, Rusia intră în haos datorită faimoaselor revolte din Petrograd, orașul lui Petru cel Mare².

În anul 1905 apar primele revolte, care sunt înăbușite, în sânge, de către țar. Iată problema socială pe care Dostoievski a anticipat-o și pe care Nicolae al II-lea, țarul, pur și simplu nu o vedea, nu o observa. El a rămas retras în autosuficiența lui de monarh necontestat, cu o filozofie autocratică destul de laxă, pe care romanovii o îmbrățișaseră trei secole la rând. Rusia, în anul 1905, trăia drama pe care Dostoievski o anticipase încă din anul 1870. Fără îndoială că scriitorul nostru avea simțul profetic de a înțelege tensiunile sociale și urmările lor. F. M. Dostoievski a avut și el opiniile sale controversate, în plan ideologic, ca jurnalist³, dar capacitatea lui de sesizare a tensiunilor din societatea rusească este absolut remarcabilă.

Pe de altă parte, scriitorul este un om capabil să observe, cu foarte mare finețe, mișcările sufletești ale omului cotidian sau ale omului sofisticat. El vede, cu măsura unui ochi de vultur, și care sunt pornirile omului senzual, concupiscent. Întâlnim un filozof social, pe de o parte, și un psiholog de adâncime pe de altă parte, un veritabil scafandru care plonjează în subconștientul individual și colectiv. Dar dincolo de toate aceste fine nuanțe arhetipale, autorul rus are capacitatea de sesizare a idealului spiritual, a nostalgiei, a crescendoului duhovnicesc. Identificăm un elan spiritual, în personajele sale, pe care noi nu îl putem sesiza fără un instrumentar teologic. Din acest motiv, Dostoievski este autorul *romanului total*. Doar în această cheie hermeneutică de lectură putem înțelege ceea ce se întâmplă cu Zosima și cu Alioșa.

Sezizăm că există trei personaje implicate indirect în relația de duhovnic-ucenic. Primul personaj este tatăl Karamazov, un om stricat, un personaj afectat de patimile tinereții lui. Numele său este Fiodor, el dă naștere celor doi frați: Ivan și Alioșa, aflați mereu în antiteză⁴. Paradoxal, aici apare *tema dublului* la Dostoievski: îi observăm pe cei doi frați într-o relație de antiteză, dar și de afecțiune reciprocă. Ivan îl prețuiește pe Alioșa, simte o atracție frățească față de mezin. Iar Alioșa, la rândul lui, îl

2. Ala Bujor, *100 de scriitori notorii ai lumii. Viața, activitatea, opera*, Editura Epigraf, Chișinău, 2019, pp. 259-260.

3. F.M. Dostoievski, *Jurnal de scriitor*, p. 148: “*Mamele beau, copiii beau, bisericile rămân goale, tații tâlhăresc. Au tăiat mâna de bronz a statuii lui Ivan Susanin și au dus-o la cârciumă, iar la cârciumă le-a fost primită! Ia întrebați medicina: ce generație se poate naște din asemenea bețivi? Dar lasă, lasă (să dea Dumnezeu!), lasă să fie acesta doar un vis al unui pesimist, care exagerează înzecit nenorocirea!*”.

4. F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, Editura Litera, București, ²2020, p. 22: “*Cu toate acestea, aduseseră pe lume doi feciori, Ivan și Aleksei, cel dintâi născut chiar în primul an de căsnicie, cel de-al doilea – trei ani mai târziu. La moartea ei, Aleksei abia dacă împlinise trei anișori; însă oricât ar părea de ciudat, băiatul își aducea aminte de maică-sa, bineînțeles numai așa, ca prin vis. După ce Sofia Ivanovna închisese ochii pe veci, băieții ei împărtășiseră soarta primului născut al lui Fiodor Pavlovici, Mitia; fuseseră adică părăsiți cu desăvârșire de tatăl lor, care nici habar n-avea de ei, ajungând și ei să se aciuzeze tot în coliba argatului Grigori*”.

iubește pe Ivan, însă suferă, în taină, deoarece fratele său mai mare, singurul licențiat, se îndepărtează treptat de credința în Dumnezeu, furat de mirajul filozofiei nihiliste. Ivan devine ateu. Ambii frați parcurg un itinerariu precis în formarea lor: Ivan, la capătul drumului său, de formare intelectuală academică, ajunge să se îndoiască de existența divinității. Alioșa, în schimb, la capătul drumului său, care înseamnă terminarea Liceului, alege să meargă la mănăstire, îmbrățișând condiția monahală. Așadar, două traiectorii distincte și paralele. Scriitorul le oferă ambilor tineri o descriere pătimașă:

“Despre cel mai mare dintre ei, Ivan, nu pot spune, de altfel, decât că fusese un copil ursuz, taciturn, care, fără să fie timid, de la vârsta de zece ani își dăduse foarte bine seama că era crescut de oameni străini, trăind din mila lor, că avea un tată de care ți-era și rușine să vorbești și așa mai departe. De mic... se dovedise că băiatul era excepțional de înzestrat din fire și avea o aplecare deosebită pentru învățătură... Ivan părăsise căminul protectorului său pentru a pleca la Moscova ca să urmeze liceul, fiind dat în seama unui ilustru pedagog cu multă experiență... Tânărul nostru isprăvisese liceul și pășise pragul universității... În tot acest timp Ivan nici nu încercase măcar să-i scrie tatălui său, poate din mândrie și dispreț, poate dintr-un calcul rece și sănătos, fiind convins că n-o să ajungă la niciun rezultat... Ivan Fiodorovici reușise încă de pe atunci să-și dovedească într-un mod palpabil superioritatea intelectuală față de toată pletora aceea a tineretului nostru studios de ambele sexe... ajungând să-și creeze oarecare faimă în cercurile literare... Ivan părea să fie un fel de mediator între tatăl și fratele lui mai mare, și că probabil voia să-i împăciuiască, cei doi fiind certați la cuțite; mai mult chiar, fiul îl dăduse în judecată pe bătrân”⁵.

“Da, Aleksei Fiodorovici își făcea de un an de zile ucenicia în mănăstirea noastră și părea decis să se izoleze definitiv între zidurile ei. Pe vremea aceea, Alioșa abia împlinise douăzeci de ani (Ivan avea douăzeci și trei, iar Dmitri, douăzeci și șapte). De la bun început mă simt dator să vă spun că nu era nicidecum un fanatic, nici măcar – cel puțin așa îmi făcea impresia – un mistic... Alioșa, în sufletul căruia încolțise de timpuriu dragostea față de semenii lui, se hotărâse să ia calea mănăstirii, singura cale ce-i captivase imaginația, oferind inimii sale zbuciumate un ideal, acela de a ieși din bezna răutății lumești la lumina iubirii... Tânărul se apropiase de el [de starețul Zosima] cu toată ardoarea unei prime iubiri ce clocotea în inima lui înflăcărată... În copilărie, ca și mai apoi, în adolescență, Alioșa nu fusese prea expansiv și nici prea vorbăreț, dar nu din neîncredere sau din sfîiciune, ori pentru că ar fi fost ursuz și sălbatic din fire; dimpotrivă, lipsa lui de expansivitate avea cu totul altă cauză: tânărul era în permanență stăpânit de o frământare lăuntrică, un sentiment cu totul personal, care nu avea nicio legătură cu nimeni, dar era atât de copleșitor, încât ajungea să uite cu desăvârșire de existența celor din jur. Și totuși lui Alioșa îi erau dragi oamenii; toată viața lui avea să păstreze o încredere oarbă în ei, fără să fie socotit de cineva vreodată prost sau naiv... Nu voia să judece pe nimeni, că în niciun caz nu și-ar fi acordat dreptul de a condamna și nici n-ar fi fost în stare să condamne pe cineva vreodată... Ajunsesse atât de departe, încât nimeni pe lume n-ar fi izbutit să-i stârnească mirarea sau să-l înspăimânte, și asta încă din cea mai fragedă pruncie... Darul de a câștiga dragostea celorlalți era ceva înăscut la el,

făcea parte – cum s-ar zice – din însăși firea lui spontană și lipsită de prefăcătorie... Nu trecea niciun ceas și era gata să stea iarăși de vorbă sau chiar să-i adreseze el însuși cuvântul celui care-l jicnise, senin și cu inima deschisă, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, fără a se prefăce cumva c-ar fi avut numai așa, un moment de uitare, ori că intenționat ar fi căutat să treacă peste ofensa ce i se adusese; dimpotrivă, se purta ca și cum n-ar fi avut niciun motiv să fie supărat, ceea ce nu putea decât să-i câștige definitiv simpatia copiilor, făcându-i să fie trup și suflet alături de el...”

Bătrânul Feodor Pavlovici Karamazov reprezenta stirpea mojiștilor, hrăpăreților, pătimășilor și țičniților karamazovi. Ei defineau o anumită clasă socială (moșierimea) aflată într-o anumită perioadă istorică (a Rusiei de dinainte și de după reforma agrară din 1861). Rămas văduv, după moartea mizerabilă a primei sale soții, toți desfrânații din preajmă se fereau de el, simțindu-se toți într-un mod penibil din pricina chefurilor de pomină pe care le organiza. La un an de văduvie, tatăl Karamazov (o calamitate de părinte) se însoară, pentru a doua oară, cu o fetișcană de doar 16 ani, cu Sofia Ivanovna – mama fraților Ivan și Alioșa. Căsătoria nu schimbă cu nimic obiceiurile infame, casa lui transformându-se într-un bordel, loc unde se deslănțuiau adevărate orgii cu țiitoarele sale. După moartea prematură a celei de-a doua soții, imoralul Karamazov se mută în Odesa, Aici va contracta tot felul de afaceri oneroase. În acest timp i se aprind poftete rușinoase după Grușenka, o femeie lipsită de etică. Aceasta se va lăsa folosită de către tată pentru a-l da în judecată pe fiul său Mitia, cu scopul de a recupera niște datorii. Conflictul pecuniar dintre cei doi karamazovi va fi deturnat într-o aventură amoroasă incestuoasă, Mitia căzând și el pradă acestei femei fatale. Triunghiul iubirii ilicite va alimenta gelozii nebănuite, deteriorând serios relația tată-fiu. Nici măcar starețul Zosima nu va putea stinge focul urii iscat între cei doi karamazovi, tatăl amenințându-și fiul cu moartea. Iar pentru a se răzbuna pe călugări, Feodor îi poruncește mezinului său Alioșa (proaspăt ucenic al starețului Zosima) să își facă bagajele și să se întoarcă la casa lui, părăsind definitiv mănăstirea. Ivan asista pasiv la întreaga scenă rușinoasă, conducându-l pe bătrân, cu trăsura hodorogită cu care venise, înapoi la casa sa plină de șobolani. Pentru a-și desăvârși lipsa de caracter, tatăl – șifonat vizibil de pumnii fiului Mitia – îi propune acestuia să plece din oraș (singur, fără Grușenka), iar dacă va refuza îl va trimite la ocnă. Însă renunță la plan fiindcă era mult prea costisitor pentru un personaj zgârcit ca el. Se plânge, de asemenea, și de Ivan pe care îl consideră mult mai primejdios. Însă moartea îi va veni de la aghiotantul Smerdeakov (fiul său ilegal), care îl acuză pe Mitia de crimă, motivând pasiunea acestuia pentru țiitoarea tatălui său, pentru Grușenka. Dincolo de umbrele sale vizibile, afemeiatul Karamazov avea și unele lumini care portretizau un chip de om digerabil: era un om inteligent, cu o cultură remarcabilă (aproape egalul lui Ivan în această privință); își plătea în mod regulat și la timp slugile; poseda un spirit justițiar, promovând dreptatea (nu credea, precum fiul său Ivan, că totul este permis) și se purta cu noblețe și sinceritate cu fiul său cel mai mic, acestuia îi declara *“Alioșa, mi te-ai lipit de suflet... Numai cu tine sunt bun, altminteri sunt hain la suflet”*⁶.

Tema paricidului, la Dostoievski, are profunde conotații psihologice, ce țin

6. Valeriu Cristea, *Dicționarul personajelor lui Dostoievski*, pp. 117-124.

de zona sondării condiției umane, eșec existențial pe care nici măcar duhovnicul Zosima nu-l poate preveni – răutatea umană depășește granițele sfințeniei. Există trei mari capodopere ale literaturii universale care tratează tema paricidului: *Frații Karamazov* (Dostoievski); *Hamlet* (Shakespeare⁷) și *Oedip rege* (Sofocle⁸) – temă asociată cu rivalitatea sexuală pentru o femeie. Doar în tragedia antică – dominată de celebrul ei destin implacabil – dorințele paricide și incestuoase se manifestă direct, învăluite ca într-un vis. În celelalte două, manifestarea impulsului oedipian este mai superficial, probabil datorită dezvoltării în timp a moralității creștine, dar și potrivit circumstanțelor particulare ale biografiei fiecărui actant.

De exemplu, tot în Grecia antică, de data aceasta în Corintul încreștinat, tentația incestului nu a putut fi refulată. Atât incestuosul, cât și căsătoria între copiii acelorași părinți au fost considerate ilicite în Imperiul Roman, iar relațiile trupești cu mame vitrege erau considerate întocmai relațiilor cu propria mamă, deci erau pasibile de incest. Sinagoga iudaică era oficiul responsabil cu disciplina morală, ea putea aplica până și pedepse corporale, dar ultima și cea mai drastică pedeapsă era însăși excluderea din comunitate, conform gândirii Sfântului Pavel: „să dați pe unul ca acesta satanei, spre pieirea trupului” (1Corinteni 5, 5). Adică să-l lăsați pradă chinurilor

7. În viziunea marelui scriitor britanic, avem un rege (Hamlet) ucis în taină de către fratele său (Claudius) pentru a-i fura soția (Gertruda). Fiul regelui ucis se numește tot Hamlet, care mimează nebunia tocmai pentru a-și pregăti răzbunarea împotriva tatălui impostor (crimă cerută de fantoma adevăratului tată). Ofelia era îndrăgostită de “nebunul” Hamlet jr., dar fiind supusă unor presiuni prea mari, din partea iubitului, mamei și tatălui uzurpator, se sinucide. După ce își duce la bun sfârșit planul paricidului, Hamlet moare ucis de sabia otrăvită a lui Laertes. Mama sa moare bând din paharul otrăvit destinat fiului ei – astfel că moartea seceră aproape pe toate personajele principale ale tragediei shakesperiene. A se vedea Shakespeare, *Hamlet*, Editura Litera, București, 2018.

8. Oedip a fost un personaj mitologic tragic, născut dintr-o pereche regală (Laios și Iokasta). El este abandonat la naștere, din pricina unor profeții nefaste legate de persoana lui. Totuși, este salvat de la moarte de niște sclavi și crescut la curtea regelui Polybos. La maturitatea sa, Oedip se intersectează cu Laios, însă fără să știe că este tatăl său, din impulsivitate și irascibilitate, îl omoară (tema paricidului). Apariția sfinxului care devorează zilnic tinerii din Theba, cetate condusă de regina văduvă Iokasta – mama indezirabilului Oedip – va complica povestea. Enigma monstrului este descifrată de Oedip care, drept răsplată, primește mâna reginei văduve, fără ca să intuiască cineva pericolul incestului. Mai târziu, când adevărul dureros va ieși la suprafață, că Iokasta este – în același timp – mama și soția lui Oedip, care a născut alți 4 copii cu acesta, o serie inevitabilă de tragedii se vor succeda: Iokasta se spânzură de durere; Oedip își scoate ochii și pornește în pribegie, murind bătrân, epuizat de regrete și autoincriminări. Freud, psihologul, va denumi mitul uciderii tatălui și al căsătoriei cu mama drept “complexul lui Oedip”. A se vedea Victor Kernbach, *Dicționar de Mitologie Generală*, Editura Albatros, București, 1995, p. 460.

trupești, focului pasiunii sale, cu scopul de-a fi mântuit la Judecata finală, tocmai datorită luptei sale ascetice, nevoinței lui, neputinței de-a mai păcătui (aceasta desigur dacă exilul nu va constitui pentru el o altă sursă de cădere în păcat). Iudeii considerând că judecătorii lor trimit metonimic către Marele Judecător, foloseau excomunicarea tocmai pentru a înlocui pedeapsa cu moartea din Vechiul Testament (*Levitic 18, 6-8*), practica adoptată imediat și de către creștini⁹.

Paricidul la Dostoievski, în schimb, denotă personalitatea complexă a scriitorului rus (nevrotic, omul moral și păcătosul). Cheia sufletului său complicat nu se găsește ușor. Nevoia sa de iubire este incontestabilă. Disponibilitatea lui afectivă este uriașă, ea se manifestă cu o bunătate excesivă, care îl ajută să ierte și să îngăduie, eliminând gândul răzbunării (de exemplu, în relația sa cu prima soție și amantul acesteia). Am putea zice că prințul Mișkin și Alioșa sunt un *alter ego* al scriitorului, iar la pol opus îi putem plasa pe Mitia și Raskolnikov. Tentația de a-l include pe Dostoievski printre nelegiuïți este mare (vedem în opera sa pretutindeni doar caractere de cea mai joasă speță), deși sămburele paricidului nu va încolți niciodată în mintea lui, cu toate că tatăl său biologic nu se deosebea cu mult de bătrânul Feodor Karamazov. Totuși, anumite fapte reale din viața sa parcă se întrepătrund cu tipologia unor personaje (patima jocurilor de noroc, în care Dostoievski și-a risipit toată averea, creionează profilul moral al lui *Alexei* din romanul “Jucătorul”¹⁰). Chinuitoarea relație de iubire dintre eroul romanului și Polina este reflexia dureroasă a căsătoriei scriitorului cu prima sa nevastă, Maria: aceleași acuze, aceeași tragedie amoroasă¹¹, dar și cu cea de-a doua soție, Anna, căreia îi promisese că se va lăsa de această patimă. El nu a ținut cont neapărat de îngrădirile moralei burgheze (așadar, o fărâamă de Ivan respiră și în persoana sa), și nu vom ști niciodată câte din instinctele criminale ale eroilor săi au fost latente și în el¹². Crizele sale de epilepsie, combinate cu stările nevrotice, expresie a eului său destrămat, vor compune trăsăturile preeminente ale prințului Mișkin, din romanul “Idiotul”¹³. Se pare că boala lui Dostoievski s-a declanșat la vârsta de 18 ani, când tatăl său a fost ucis de către unii din argații lui. În timpul închisorii din Siberia, epilepsia s-a agravat, dobândind caracterul ei definitiv. Legătura incontestabilă dintre paricidul din “Frații Karamazov” (ucigașul este fiul ilegitim, ajuns argat la casa tatălui său Feodor Pavlovici) și soarta tragică a tatălui scriitorului a fost sesizată de către mai mulți biografi, care au trimis la o anumită direcție

9. Pr. Cătălin Varga, “Omul între sclavia păcatului și libertatea Duhului. O scurtă analiză a pericopei din 1 Corinteni 5, 1-5”, în *Astra Salvensis*, nr. 4, 2014, p. 106.

10. F.M. Dostoievski, *Jucătorul. Din însemnările unui tânăr*, Editura Ade-vărul Holding, București, 2011.

11. Aceste personaje, izvorâte din subterana universului dostoievskian, contribuie la atmosfera tensionată și obsesivă a romanului, ilustrând consecințele adicției și ale pasiunilor intense, nestăvilite.

12. Sigmund Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, pp. 363-364.

13. Persoanele atinse de epilepsie pot da impresia de stupiditate, de handicappare psihică, iar boala este însoțită adesea de idioțenie evidentă și leziuni cerebrale considerabile, chiar dacă acestea nu fac parte din simptomele specifice ei.

psihologică modernă. Acest eveniment va marca trauma cea mai gravă din viața sa, iar reacția psihologică a lui Dostoievski față de ea, tocmai nucleul nevrozei sale¹⁴.

Tema dublului apare chiar și între personaje. Mitia sau Dimitri Karamazov, care se naște din prima căsătorie, seamănă foarte mult cu tatăl său. El este dublul tatălui, este un soi de oglindă arhetipală în care se privește cu stupoare și teamă, precum eroul Dorian Gray din romanul lui Oscar Wilde. Atunci când se uită în sufletul său, el vede imaginea tatălui: un pățimaș, un clown, un afemeiat, un senzual, un bufon, un personaj bogat care își risipește averea. Deși Dimitri simte că este josnic să iubească aceeași femeie pe care o iubește tatăl, nu poate să se extragă din această relație de complicitate cu păcatul. Spovedania sa din capitolul “Senzualii” este elocventă în acest sens, parcă ar sta sub patrafirul starețului Zosima. Mitia, acest om pățimaș, se uită cu foarte multă admirație la Alioșa care nu pare atins deloc de aceste porniri luxurioase.

Îl avem în scenă și pe Pavel Smerdiakov, băiatul ilegal, care până la urmă va recunoaște crima paricidului. El este un bastard, un personaj abandonat de către tatăl său și care dezvoltă aceste resentimente. O acumulare incontrollabilă de frustrări și anxietăți populează inima sa, plănuiind paricidul ca o formă de evadare din tenebre. Toată această negativitate, după cum spunea René Girard, crește asimptotic căutând cu disperare un țap ispășitor¹⁵. Purtăm în noi dorințe refulate care invadează spațiul nostru intim. În cazul lui Smerdiakov, ne referim la dorința de recunoaștere, de acceptare, de intrare în legalitate. El și-ar fi dorit să aibă acces la moștenirea tatălui. Dintr-un calcul meschin, F. Pavlovici l-a exclus pe Smerdiakov din galeria de posibili moștenitori. Această extirpare îi creează fiului nedorit o frustrare uriașă. Moștenirea nu înseamnă ceva doar material, ci poate fi un capital de încredere pe care tatăl nu reușește să-l dăruiască fiului. În parabola fiului risipitor, autorul folosește substantivul grecesc *ousia* pentru noțiunea de avere (“*Tată, dă-mi partea ce mi se cuvine din avere*” – Luca 15, 12), dar noi știm că acest etimon avea să însemne mult mai mult în literatura filozofică și teologică, *ousia* va defini, cu timpul, nu doar substanța banului, ci efectiv ființa, taina omului¹⁶. Din păcate pentru familia Karamazov, nici măcar duhovnicul Zosima nu va putea intra în acest labirint emoțional spre a arunca decidenților firul Ariadnei.

Smerdiakov este fiul bastard printre toți ceilalți. Așadar, o situație insolită. Romanul propune trei fii și un al patrulea. Observăm această trinitate imperfectă, care se referă și la componenta sufletului în tripartiția platonice¹⁷. Astfel, la Platon avem: *mintea*, care este intelectul, adică Ivan (capabil de raționamente extraordinar de alambicate

14. Sigmund Freud, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, pp. 367-368.

15. Mecanismul țapului ispășitor propune uciderea ca formă de eliberare a sinelui hărțuit de împrejurări. Crima tinde să încapsuleze unele dimensiuni cathartice. Nu există raționalitate în funcționarea acestui mecanism tribal, recunoaște R. Girard, însă a fost singurul mod prin care înaintașii noștri au reușit să supraviețuiască intemperiei vieții. A se vedea René Girard, *The Scapegoat*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1989.

16. Charles K. Bellinger, *Kierkegaard's Either/Or and the Parable of the Prodigal Son*, vol. 2, Mercer University Press, Macon, 1995, p. 59.

17. Damian G. Pătrașcu, “Concepția despre suflet în platonism și la primii părinți ai bisericii”, în *Caietele Institutului Catolic*, vol. 7, nr. 1, 2008, pp. 27-54.

și sofisticate); *inima*, pieptul, unde simțim emoțiile, unde dragostea, bunătatea, compasiunea, iertarea se pot înmănuncha, adică Alioșa; și mai avem *pânțele*, partea de jos, pornirea greu de înfrânat, acolo este Dimitri, pătimaș, incapabil să se ridice.

Data fiind complexitatea tipologică a acestei familii, Alioșa este trimis înapoi în lume, de către mentorul său, de către Zosima, ca să rezolve datele problemei¹⁸. El trebuie să găsească soluții de revigorare morală pentru o familie modernă, măcinată de lupte interioare și de tarele trecutului implacabil. Șansa reușitei lui va depinde de abilitatea sa înăscută de a rămâne integru în mijlocul decadenței sociale. El va învăța de la călugării lui Zosima să își coboare mintea în inimă – temă recurentă pentru spiritualitatea ortodoxă¹⁹ – căci inima este sălașul binelui și-al răului.

Alioșa se va dedica rugăciunii, iar forța sa interioară îi va descoperi iraționalitatea poftelor păcătoase, morală pe care Dostoievski o va învăța datorită contactelor sale cu monahii de la Optina. Acolo se trăia intens învățăturile Sf. Isaac Sirul care pune accentul pe tema curățirii interioare²⁰, a eliminării tuturor gândurilor răutății, despre care va puncta sintetic și Evagrie Ponticul²¹. Alioșa va deveni un astfel de *călugăr* curățit la inimă, care îi va impacta pozitiv pe cei din preajma sa, ucenicul fiind extensia duhovnicului, retras, în lume. Putem identifica un filon spiritual rusesc între Alioșa și Sf. Siluan care nu-l citise pe Dostoievski căci nu avea pregătirea necesară. Alioșa, la un moment dat, plânge pentru stele, plânge pentru toți, pentru cele făcute și încă nefăcute. El intră într-un spațiu de rezonanță cu Adam, cu omul, cu umanitatea, cu cosmosul întreg. Același lucru-l face și Siluan Athonitul care plânge pentru întreaga făptură care s-a îndepărtat de Dumnezeu²². Alioșa trăiește intens acest plâns cosmic al pocăinței, această stare de penitență, care nu e doar personală. El caută să integreze în rugăciunea sa pe toți oamenii, mai ales pe membrii familiei sale. Nu trebuie să ne surprindă această viziune teologică la Dostoievski. Scriitorul l-a citit pe Sf. Isaac Sirul care se ruga în extaz, în răpirea minții, în granițele unui creștinism cosmic, de aceea sfântul nu se simțea singuratic niciodată, oricât de retras era din lume²³.

18. Zosima nu este un profesor pentru Alioșa, el nu-i transmite informații sau intuiții de ordine moral și intelectual, ci el este un părinte spiritual, cel care te naște din nou. Alioșa este în căutarea acestui tip de părinte. În absența unui mentorat din partea tatălui biologic, el caută un tată spiritual. Îl găsește în persoana starețului de la Optina.

19. Sf. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdiei și iadul smereniei. Însemnări duhovnicești*, Editura Deisis, Sibiu, 2001, pp. 181-182.

20. Benedict Vesa, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Isaac Sirul*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, pp. 196-201.

21. Ierom. Gabriel Bunge, *Evagrie Ponticul. O Introducere*, Editura Deisis, Sibiu, 1997.

22. Sf. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdiei și iadul smereniei*, pp. 230-236: “Adam plângea: Nu-mi mai este dragă pustia. Nu-mi mai sunt dragi munții cei înalți, nici câmpiile, nici codrii, nici cântecul păsărilor; nimic nu-mi mai este drag. Sufletul meu e într-o mare mâhnire pentru că am întristat pe Dumnezeu. Și dacă Domnul m-ar așeza din nou în rai, chiar și acolo aș suferi și aș plânge pentru că am întristat pe Dumnezeu pe Care Îl iubesc”.

23. Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte către singuratici*, vol. 3, Editura Deisis, Sibiu,

Zosima, o figură foarte interesantă, îi poruncește lui Alioșa, în vârstă de doar 20 de ani, acestui prinț Mișkin al karamazovilor, să părăsească mănăstirea și să se instaleze în lume, devenind aici un personaj hristic pentru familia sa decăzută, care avea disperat nevoie de un salvator. Misiunea lui era să-i vindece pe frații săi de răutate, de a preveni pe cât se poate suferința.

Alioșa este numele fiului lui Fiodor Mihailovici Dostoievski, care moare timpuriu, la vârsta de 3 ani, tocmai din pricina epilepsiei, moștenită probabil de la tatăl său. Moartea copilului său l-a zguduit teribil și probabil că și-a propus să dea naștere unei figuri pure, imaculate, figura lui Alioșa Karamazov, într-un roman care avea să fie chiar ultimul. Alioșa este un nume special dat acestui personaj. Alioșa este un nume de alint pentru Alexei Karamazov, un tânăr cu bujori în obraji și cu privirea senină...

Concluziv, relația dintre magistru și discipol, ca să funcționeze în parametri ideali, trebuie să fie un dans în doi, cu o coregrafie ce presupune indirect o armonizare a ritmurilor antropice. Educația ideală, asemănătoare celei antice, este o punere în scenă. Dezideratul ei este găsirea unui echilibru între ritmul propriu al discipolului și cel pe care îl propune magistrul. Această relație ideală, construită pe contactul diferențiat cu spiritul fiecărui elev, readuce, în postmodernismul nihilist, un patern paideic de tip oriental și patriarhal. Acest tip de angajament educațional poate fi reperat drept o copie fidelă a universului *Upanișadelor*, unde atmosfera molcomă patriarhală te îndeamnă să stai cuminte și să asculți simfonia alterității. Magistrul ideal încapsulează în sine un topos al regăsirii spirituale, un *genius loci* care își are întruparea în metafizic. Spațiul acesta bucolic al întâlnirii dintre magistru și discipol, într-un diez al unui *Preludiu* de Bach, trădează un loc în care natura și cultura dănuiesc în armonie, iar aerul rarefiat al muntelui ascetic păunescian se împletește cu aerul rarefiat al păltinișului spiritului: *Nulla tenaci invia est via!*

Deci, nici Zosima fără Alioșa, nici mezinul Karamazov în absența părintelui spiritual!

magda ursache

Ce se-ntâmplă, Doctore?

Doc, așa cum îmi place să-i spun lui Christian W. Schenk, e un prieten cu care poți pune țara (literară) la cale. Întâi a fost o întâlnire *împlinitoare* pe muntele Ceahlău. Și a rămas prietenul nostru (al meu și al lui Petru), nu de departe, ca Emil Cioran pentru Dinu Noica, dimpotrivă, de foarte aproape. Comunicarea noastră a fost animată de respect și iubire, asta în plin discurs al urii instalate între confrăți. Cum să nu-l iubești pe un om cu inimă mare, cu conștiință bună, un altruist cu încredere în cultura românească? Și-l numesc Magnificul pe Christian Schenk, cum se numește Țone pe sine, după volumul uriaș al scrierilor.

Cine spune că i-e rușine că s-a născut român, doar s-a născut pe aici, pe undeva. Schenk e neamțul cel mai român pe care-l cunosc. „Pasărea în cuibul ei nu piere”, crede etnosoful din mediul rural. Or, România are cuib în inima lui Schenk. Doc nu și-a pierdut cuibul, a avut mereu aripi pentru reveniri dese în țară. E teutonul care a rămas român (îmi place să-l citez pe filosoful Vasile Băncilă: „Apa trece, pietrele român”) și după plecarea în Germania. Nu și-a dorit un conflict între limba natală și română. Balansul între germană și română e benefic pentru ambele graiuri. „Fiecare pasăre pre limba ei piere”, zice tot etnosoful anonim. Schenk deține în egală măsură și maghiara maternă, și teutona paternă, dar și româna școlară.

Doc, trebuie să știi că, acum, vocabula școală se scrie cu K, *șkoală*, ca-n reclamele stupide, iar o făptură suspectă, cu carnet de la Uniunea Scriitorilor, preconizează că se va vorbi în esperanto. Într-o limbă, una singură, adică o non-limbă. Cum ar zice Cornel Regman, „în stilul tuturor și-al nimănui”.

Românismul lui Schenk e vizibil în grija de limba română, din ce în ce mai schilodită, dar și în truda de a face literatura română vizibilă în Vest, nu cât unul singur, ci cât două ICR-uri. A găsit cărți de seamă și le-a luat în seamă, urmând spusa lui Blaga: poeții, „neîntrerupt popor”. Lista lui canonică nu cuprinde doar 100 de nume, ci 380, valorizări corecte sută-n sută. L-a ajutat iubirea. Pentru Denk, iubita posesivă nu e medicina pe care a practicat-o, ci literatura.

O carte de 586 pagini, format A4, *Scrisori.1991-2002*, spune multe despre modul său de a valoriza. Schenk a ascultat sugestii de la Al.Cistelecan (cum altfel?) pro Ion Mureșan și Aurel Pantea, de la G.Vulturescu (pro Angela Marinescu, Mihai Ursachi, Ion Stratan, Mircea Ciobanu, Petre Stoica), de la părintele Bartolomeu

Anania (pro Arghezi), nu și de la Crohmălniceanu, care l-a vrut interzis ca „naționalist și fascist” pe Romulus Vulpescu. Doctorul nu s-a lăsat contaminat de „Bacilul Croh”, cum l-a numit Ion Barbu, știind proverbul „Pasărea vicleană dă singură în laț”.

Imediat după '89, au revenit „înfierările” de sorginte proletculturnică. Trebuia ca Fondane, care a dus Fundoia natală în Franța, să-l surclaseze pe Eminescu, cum a încercat să facă Roxana Sorescu? Și-mi amintesc de Ion Vitner care, în *Pasiunea lui Pavel Corceaghin*, Editura de Stat, 1949, scria despre Eminescu: „un mistic cu cultul morții, un idealist retrograd”. Vă sună cunoscut?

Eliade-Cioran-Noica au fost etichetați „dubioși”; Eliade, legionarul, Cioran, fascistul, Noica, socialistul, „un trio sacru” disprețuit, ca tot ce e sacru, de Alina Mungiu. Pentru Radu Florian, în revista „Era socialistă”, Noica era „dușmănos”. Nu i s-a dat drept la replică. L-a urmat Al. Florian *fls*, fără argumente.

Să continui? Nae Ionescu, „un rinocerizat de fascism”, Daniil Sandu Tudor și V.Voiculescu, „propagandiști ai misticismului”. Până și Blaga a fost declarat „legionaroid”, pentru că ar fi propagat „cultul morții” ca Moța și Marin.

N-a plăcut nici Bartolomeu Anania, pentru *Memorii* și *Jurnale*, semnate cu nume de mirean, Valeriu Anania. Nici D. Stăniloae, pentru spusa că „Religia nu e o teorie, ci un mod de a fi”. Pentru mulți, foarte mulți români, admirabilul N.Steinhardt este evreul cel mai român. N-a scăpat de blasfemieri: că, în pușcărie, a hrănit „un popă legionar”, rupt de foame, din pachetul său cu mâncare puțină.

Noii canonici au ce au cu operele ample. Cu Breban, Preda, DRP, Buzura, cu Stănescu și Sorescu. Nu dau nici un ban pentru Ateneu, nu dau doi bani pe literatura clasicilor. Literatura clasicilor e „învoluată”? Nu, hotărât nu. Aceste terfeliri, denigrări, răstălmăcirii, minciuni, ascunzișuri sunt, în fapt, autodistrugere și l-au făcut pe Daniel Turcea să strige: „Până când veți calomnia? Încetați odată!”

Christian Schenk a strigat și el : Vrem dreptate critică pentru valorile literaturii române! Și cum să nu fie decepționat de acest amestec de apă curată și ulei presat la rece, în toate genurile: epic, liric și dramatic? Problema nu-i că n-ar exista talente, problema e că nu sunt îndestul cunoscute.Or, asta a făcut Doctorul. Ne-am descoperit, cum era și firesc, pe aceeași baricadă, și el, și noi, Bătrânu și cu mine. Să-l citez iarăși pe etnosof? „Pasărea după pene, omul după prieteni se cunoaște.”

Schenk crede, ca și noi, că Adevăr-Bine- Frumos nu sunt concepte „ponosite”. Un internetont zicea la Tv : „Cultura deteriorează creierul.” Dar creier deteriorat *cancel culture* sau *woke* este cel acultural.Trebuia reconsiderat Marinetti, futuristul, cerând să scuipăm pe muzee, pe biblioteci, pe academii? Iar *spit*, nu spirit critic dețin destui. S-a mers pe ideea că nici n-avem cultură, că ar fi doar iluzie deșartă.

Pierdem Calea Gutenberg? Internetonții o vor. Baudrillard ne-a alarmat: „Vine Mașinul!”, adică omul plat, dezumanizat, post-cultural, post-etic, post-etnic.

În „Acolada”, Cr. Schenk a făcut invitație la o dezbatere publică privind *Critica literară românească-adaptare, oportunism și rezistență*. N-a fost molipsitor curajul său.

- Ce se-nțămplă, doctore? A primat vechiul oportunism al teileintellectualilor, mereu adaptabili și adaptați rapid la noile ordine, la noul conformism ideologic, după dictare? A supărat ideea ta că ar fi „un spațiu al libertății intelectuale” critica asta? Că exigența culturală e periculoasă într-un câmp critic tensionat de drone explozive?

Docmi-a răspuns: „Instanțe critice sunt puține” și m-a trecut, prea generos, între ele.

Mai decupez:

„Ce rămâne e speranța că o nouă generație de critici va înțelege că vocația criticii nu e apartenența la grupuri, ci curajul gândirii autonome.”

Nu i-am mai spus că, refuzând *eufemismele* (vocabula sa) privind oportuniștii și conformiștii cu direcție dată de politic, va avea parte de cotonogeli literare, ca Marin Mincu după ce a susținut (în 2003, vă rog!): „critica românească a fost confiscată de o castă”. Și Ursachi, și Ursache s-au simțit cenzurați și-n postsocialism, când s-a reactivat *Frăția inelelor*, seria a doua, iar activiștii de partid comunist au fost repuși pe scaunele de conducere pierdute la revoluție sau aruncați sus-sus, pe scara indemnizațiilor de merit. Eu am fost oprită din drum de activul iliescan, iar prietenii de casă și de mașină Dacia mi-au întors spatele, de parcă aveam vreun virus necruțător. Nu mă victimizez pentru cei 13 ani de tăcere impusă; se victimizează destul cei cu o lună-două de interdicție.

Daniel Cristea Enache a încercat o ruptură în piaristică și a avut de tras ponoase, nu foloase. Nu le-a mers bine nici lui Mihai Iovănel, în luptă cu *paraliteratii*, nici lui Paul Cernat, cu *Prostituții literare ieri și azi*, dar l-am lăsat de Christian cu speranță neștirbită. De la N.Manolescu, nefiind destul de diplomat, a încasat destule. În „România literară” a ajuns *persona non grata* și asta știe o lume literară.

Ce a făcut Cr.W.Schenk? A tăcut și a selectat valori, cu calm și echilibru, după știința sa de carte. Numai antologia celor 81 de poeți, publicată în 1994, a necesitat trei ani de trudă. „Cuibul se face greu.”, zice același gânditor anonim. Christian a avut parte dinspre cei antologați de laudatio, de recunoștință. Scriitorii megalomani au cam cârtit, simțindu-se neștiuți la Boppard. Vanități, orgolii, pretenții de neacoperit. Prostia e fudulă. Te poate face să te crezi *homo universalis*.

Greu cu comunismul, greu și cu postsocialismul. Exilații au rămas excluși din spațiul cultural, în afara istoriilor literare mari, însă D.Micu, figura centrală a obedienței sub călăul cenzor Leonte Răutu, a fost recuperat. Și el, și Popescu - Dumnezeu.

În acest context, al formelor fără fond, Doctorul s-a decis să spună răspicat, ca odinioară Maiorescu, „În lături!”, deși urmează linia Lovinescu, orientată spre valoare occidentală și modernitate.

Ca pamfletar e înverșunat, dar pe dreptate. La război ca la război, loialitatea pentru cauza dreaptă primează. A început lupta cu impostura din reviste, dar și din editurile care promovează non-valori, de care-s pline vitrinele „capitalizate” ale librăriilor, câte mai sunt. Privirea e ascuțită și pixul e tăios cu grafomanii, dar și cu criticii de întâmpinare având tarif cunoscut pentru superlative în avalanșă: spun despre X că scrie poezie cu majuscule, despre Y că se cațără spre transcendent, despre Z că e „scriitoare a secolul XX și XXI”. Oare de câte ori pe săptămână le iese din gură cuvântul *mirobolant*? Mă ajută cineva să număr?

În 15 septembrie a.c., Doc îmi scrie despre „paradele carnavalești” ale nominalizărilor multe, din „luna cutare, anul cutare”. „Culmea culmilor: toți acești oameni nominalizați, premiați, medaliați cu *platină literară* și *diamant academic* nu au operă.” Și pun aici o croșetă: „au făcut pentru literatura română exact cât a făcut un chibrit ars pentru iluminatul public”,

dar „joacă impecabil în rol de importanți.” Ei, Doc, mai cad și de pe scenă!

În privința prezentărilor de carte, citez din memorie: „Cărțile sunt mai prezentate decât citite”. Ce-ar fi, se întreabă Schenk, literatura fără aceste parade cavalierești? Și răspunde: „Poate doar o literatură adevărată”. Așa că lasă nominalizările să-i tulbure pe ceilalți și „premiile să se reproducă prin partenogeneză”, alegând să facă ce știe să facă: „să scriu, să traduc, să respir literatură”. Fără teama că n-ar fi nominalizat sau oficializat.

E calea de urcuș onest, Doc. În cuvintele lui Eminescu: „Eu rămân ce-am fost: romantic.”

sculptura,
Ioan Mărginean

nicolae georgescu

„Să vină medicul !”

Mit și stereotip în biografia politică a lui Eminescu

...S-a zis că Eminescu era un adversar al Regelui Carol I pentru că-l numea „Carol Îngăduitorul” și credea că toate relele din țară vin de la el (mesajul lui Grigore Ventura care l-ar fi ascultat pe poet în cafeneaua Capșa perorând astfel la 28 iunie 1883). Toate acestea pot fi, însă, șabloane de epocă. Interesant este că, în jurul lui 10 mai 1883, zvonul unui atentat la adresa regelui devenise foarte viu, iar Carol I **însuși îl menționează într-o scrisoare, abia acum descifrată și editată, din care cităm:** *„În ajunul zilei de 10/22 mai /1883/ veni vestea de la Iași că se intenționează să se comită un atentat asupra mea la sărbătoarea națională. Această amenințare, fie falsă sau adevărată, s-a răspândit rapid în rândurile publicului. Eu am insistat să nu fie modificat programul festivităților căci am avut imediat sentimentul că se vrea intimidarea mea, ca sărbătoarea să se contramandeze în stradă, ceea ce ar fi făcut o impresie penibilă. Opoziția, de la care a pornit zvonul, contase cu atât mai mult pe neparticiparea mea deoarece bănuia că nu i-aș expune unei primejdii pe cei doi nepoți ai mei. Dar nu m-am stăpânit și am participat la defilare... Sărbătoarea a decurs strălucitor și entuziasmul a fost încă mai sporit prin această amenințare josnică. Ancheta nu a dovedit nimic și eu cred că totul a fost un coup d'épee dans l'eau.”* (Scrisoare către sora sa, Maria de Flandra, din 20 mai / 1 iunie 1883). Pe lângă apropierea în timp de episodul de la 28 iunie 1883, interesantă este, aici, și afirmația regelui că opoziția lansase zvonul. După cum vedem, acuzațiile „Românului”, apoi ale lui I.C.Brătianu **însuși** din Parlament, de la 4 decembrie 1881, că opoziția amenință viața regelui prin ziarul „Timpul” - se păstrează vii până la 10 mai 1883. Episodul Capșa din biografia lui Mihai Eminescu pare, încă o dată, prins în mrejele unui șablon mintal public.

Revenind pe un teren mai ferm, principiul monarhic, pe care-l regăsim plenar în opera lui Eminescu, înseamnă pentru poet ierarhia meritului („meritocrație”, concept teoretizat de către el), ordine, liniște socială (armonie), respect față de legi. În poezie, Eminescu „ceartă” și zeii – astfel că a-l „certa” pe rege în ziaristică este un gest de continuitate. „Maestro” din *Scrisoarea IV* „e bolnav”, „Demiurg” se complăce în „proaste jocuri” iar lumea omenească îi susține mișcarea mecanică a instinctelor, deci ordinea trebuie pusă mai întâi în consmos, prin oprirea întinărilor: Hyperion va fi punctul de sus al acestei ordini, refuzul lui de a coborî între oameni

devenind un sacrificiu zeesc – în sensul că el se sacrifică pentru a-i opri pe ceilalți „planeți” de la acest amestec cu lumea. Este o evoluție, o mișcare a ideii, de la *Călin (file din poveste)* unde se întemeiază nunta dintre muritori și nemuritori – la *Luceafărul* unde această nuntă este interzisă pentru că duce la amestecul regnurilor. Principiul reiese clar din text, dar din stratul prim, eminescian al textului, nu din poezia așa cum a ajuns, după mișcări succesive, la noi. Versul final din *Scrisoarea IV*: „Ah! organele-s sfârmate și maestrul e nebun!” este citat de mai toți biografi lui Eminescu și comentat (înțeles) ca o premoniție a bolii: „maestrul” ar fi poetul însuși conștient de boală – care nu este alta decât „nebulnia”. Asta, în septembrie 1881, când a fost publicată *Scrisoarea IV*, în perioada de glorie a lui Eminescu la „Timpul”, când făcea acel spectacol ziaristic cu „Românul” în centrul lumii românești!

Șablonul nebulniei lui Eminescu pare, de asemenea, inventat în epocă, și anume de ziariști. Într-un editorial din 28 august/9 septembrie 1881 (când în „Convorbiri literare” se publica *Scrisoarea IV*) ziarul francez din București, „L'Indépendance roumaine”, care urmărește cu mare atenție polemica dintre „Timpul” și „Românul” pe tema păturii superpuse (unde Eminescu demonstrează lipsa de organicitate a elitelor politice, respingerea meritocrației de către acestea, refuzul, tot de către ele, al principiilor monarhice în favoarea unui democratism republican pe care tot poetul îl definește ca demagogie), publică un editorial intitulat chiar astfel: „Le medecin S.V.P.”, semnat „Gr. V.” (inițialele lui Grigore Ventura, viitorul însoțitor al poetului în drum de la Capșa la Cotroceni pentru a-l împușca pe rege). Este chemat doctorul (S.V.P. prescurtează expresia „s'il vous plaît”) – iar în final ziarul francez accentuează: „*A lua în serios elucubrațiile bolnăvicioase ale organului conservator, înseamnă a se dovedi la fel de bolnav ca și el. În acest caz ar trebui chemat doctorul.*”

Insistăm întrucâtva asupra acestui topos neexplorat din biografia politică a lui Eminescu, și recurgem, iarăși, la notițele noastre bibliografice neintegrate în biografiile eminesciene canonice. Vedem, de pildă, că tot Ventura, de data aceasta semnat în clar, în „Românul” din 15 iulie 1881 (p. 620-621), după ce prezintă **în culori frumoase realizările din timpul guvernării liberale**, învinuiește presa opoziției de calomnie, ton strident: „*moda ultraexagerării și istericalelor de condei*”; „*coloane întregi de febre stilistice*”; „*boală*”; „*Inteligențe, care nu le contestăm adversarilor noștri, în loc de-a produce ceva durabil sau folositor se uzează, se falsifică și se pierde în această sistemă (...)* Care e cel puțin folosul personal serios pe care cei ce urmează această sistemă nenorocită îl trag dintr-însa? Ar fi vremea, credem, să cugete ei înșiși și asupra acestor întrebări (...). Trebuie să ne gândim cu toții, toți românii, la dezvoltarea forțelor noastre. Apoi, cu falsificarea spiritului public, cu opăcirea lui prin fraze, ocări și polemici veninoase întemeiate pe neadevăruri, vom putea dezvolta acele forțe?...” (vezi separat polemica lui M.E. cu *L'Indépendance roumaine*, în *O. XII*, p.257-260, unde Gr.Ventura îi atrage atenția poetului că putea primi un onorariu de 500 lei pentru a face reclamă Creditului Mobiliar. Poetul răspunde că nu-l interesează buzunarul propriu, ci bugetul țării).

La 5/17 august 1881 (aug.6, p.687), „Românul” răspunde violent articolului /”«Românul» a contractat năravul...”/ din „Timpul”, 29 iulie 1881 (*O.XII*,p.280), din care citează fragmente ample, comentând: „*La citirea acestor elucubrații ne-am*

întrebat dacă n-avem de-a face cu-un lunatic”. Neagă diagrama elementului autohton oferită de Eminescu, și consideră “falsificare a istoriei” toate argumentele aduse. Încheie: “*Feriți-vă, d-lor reacționari, de-a deschide din nou răni abia vindicate. Lăsați pe cei puțini dintre d-voastră care au păstrat simțăminte românești să vă împace încetul cu încetul cu poporul roman. Căci el nu vă va mai băga în seamă în întunericul în care v-ați afundat. Nu mai veniți cu cuvinte barbare de autohtoni, de imigranți de baltă, de dacizare. Vocea d-voastră pare că sună din mormânt! Fiți cel puțin ca părinții voștri care aveau patriotism și care n-ar recunoaște pe copiii lor în aceste adevărate stârpituri morale care formează ciocoismul de astăzi. Fiți albi, roșii, albaștri, cum vreți noi, dar fiți români, iar nu maimuțe străine, care abia îngână limba lor maternă și pun pe alții să scrie că ei sunt singurii români autohtoni. Românii, ca toate popoarele ce pășesc spre progres, nu se mai ocupă astăzi de-a descoperi cine e autohton sau nu. Ei consideră ca bun roman pe cel care arată prin faptă că-și iubește țara...*”

La 25 August/ 6 Răpciune (aug.26, p.751), în primul editorial, „Românul” analizează stilul articolelor din *Timpul*: “...ce face presa opoziției? Înjură din răspuțeri pe Costinescu, Pherikide, Giani, Cariagdi și chiar pe d-l. Carada care n-a voit să ocupe nici o funcțiune, îi amenință cu spânzurătoarea sau cu țeapa, iar despre proiect, despre cestiune, ori spune că este rău, nu se poate mai rău (...). Injurii și calomnii stereotipe, a doua zi desmințite; teorii bolnăvicioase, reacționaro-revoluționare socialiste, care țin a arăta că națiunea întreagă este o adunătură de imbecili exploatată de o mână de mișei; că profesiunile liberale, comercianți, meseriași, profesori, medici, avocați, în genere, tot ce este liberal sunt canalie, vulg, noroi, mocirlă socială, că nu există în țară adevărați români decât câțiva țărani din vârful munților și bioerii și ciocoi patroni ai ziarelor respective, iar în colo toți sunt străini care trebuiesc curățați din țară cu frânghie de cânepă”. Numește ziarul *Timpul* și arată că articolele lui ne reprezintă “**în mod nedemn**” în străinătate; prin asemenea articole partidul conservator nu va putea veni la putere “*prin națiune*”.

La 27 August/ 8 Răpciune 1881 (aug.28, p.759) **răspunde** iarăși studiilor despre pătura superpusă pe care *Timpul* le publică “*de aproape două luni de zile, adică de pe la începutul căldurilor celor mari*”. Pune serios **în discuție sănătatea mintală a autorului acestor studii “fanteziste”**. Rezumă pe scurt teoria păturii superpuse, amintește că *Timpul* îi **amenință pe liberali cu “spânzurătoarea și țeapa”**, că le aruncă “*sentințe la moarte*” și, în continuare, discutând situația grea a țăranilor arată că ea durează de dinaintea venirii liberarilor la putere și conservatorii “*se trezesc tocmai acum pentru a-l plânge atât de amar*” pe țăran. Invită pe redactorii *Timpului* **să viziteze satele, să se convingă de progresele făcute în anii guvernării liberale**.

Am selectat doar câteva exemple: tandemul Ventura-„Românul” (nu se precizează nicăieri numele redactorului de aici) este foarte energic în vara lui 1881 și de mai multe ori îl consideră alienat mintal pe redactorul de la „*Timpul*” (alte ori îl acuză direct că ar atenta la viața regelui Carol I). Iată, aici, originea întâmplării de la Capșa în varianta Ventura (el acuză în 1881, el confirmă în 1883) – dar iată, mai ales, originea interpretării versului final din *Scrisoarea IV*, abia publicată în „Convorbiri literare” (septembrie 1881, ultima poezia publicată de Eminescu aici), cum că ar fi o dovadă a asumării nebuniei de către autorul e, a mărturisirii

lui însuși. Asta pentru că Eminescu n-a reacționat (cum nu reacționează niciodată în scris la interpretarea *Scrisorii III* ca apel la spânzurătoare, etc., vezi mai sus).

Poetul răspunde acestui editorial al ziarului francez din 28 august 1881 – dar la același palier al presei, în „Timpul” așadar, producând raționamentul cunoscut pe care-l rezumăm: să presupunem că autorul acestor rânduri este bolnav, chiar nebun de dus la Mărcuța – rămâne mai puțin adevărată realitatea pe care o înfățișează el? În poezie, însă, se instituie modelul nebuniei conștiente a sa.

Acest model face epocă mai ales în zilele noastre. De la Dan Alexandru Condeescu la Tudor Cățineanu (trecând prin detractorii „Dilemei”, dar și prin interpretările mai subtile ale unor sociologi ai culturii altfel stimabili dar obosiți în sisteme vechi) – se afirmă că versul emblematic al eului profund eminescian este acesta, din „Odă”: „N-am crezut să-nvăț a muri vreodată”. Rădăcinile acestei teorii, după care viața și creația eminesciană ar fi o continuă obișnuire cu boala internă, sunt declinate către Nichita Stănescu, cel care ar fi reținut, din prietenia sa cu poetul Ion Barbu, că autorul „Jocului secund” înțelegea *Oda (în metrul antic)* în acest fel. O relectură a poeziei eminesciene din unghiul acesta al asumării suferinței este, desigur, interesantă – și se poate face sistemic. Un teoretician ca Tudor Cățineanu, însă, într-o carte intitulată *Echilibru și dezagregare*, apărută la Cluj-Napoca în anul 2002, merge până acolo încât susține că Eminescu a scris o poezie armonioasă pentru a-și preîntâmpina nebunia, „dezagregarea” de care era conștient că va veni într-o zi, deci lirica sa a fost oarecum un tratament preventiv. Iată unde duc excesele psihologismului – pornind din august/septembrie 1881 și având o creștere constantă până în zilele noastre – desigur, cu dezvoltări și mai departe.

Versul final din *Scrisoarea IV* trebuie neapărat restituit și explicat. Manuscrisul are „Ah! organele ,s sfărmate și maestro e nebun!” – iar „Convorbirile literare” preiau și maestru e nebun, nearticulat, așa cum păstrează toate cele 11 ediții Maiorescu, din 1883 până în 1911. Sensul lui maestro/maestru este „șef de orchestră”: Demiurg ca „șef de orchestră”, ca „Maestro” este bolnav, cosmosul întreg suferă de boala sa. Dar și „organele” sunt sfărâmate, adică instrumentele muzicale (nu organele corpului omenesc). Astfel că degradarea lumii s-a făcut în două trepte: zeul și instrumentele sale. Omul nu mai prinde în ureche muzica – dar aceasta nici nu mai există, e doar șuiet, zgomot. A transfera toate acestea către biografie, a face psihologie pe fragmente (deci, nici aceasta pe întreg) – este o inadecvare la operă și la om, dar și la epocă, este o dezvoltare în organic a bârfelor venturiene din viața și de după viața lui Eminescu. Ca posibil remediu (fie și cu provocarea unor discuții paratextuale) trebuie ori păstrat „maestru”, nearticulat, ca la Titu Maiorescu – ori preluat chiar termenul din manuseris: „*maestro* e nebun”.

La fel, a-l prezenta pe Eminescu drept un proletar intelectual, cum încearcă romanul interbelic – fie că este vorba de Eugen Lovinescu, de Cezar Petrescu ori de G. Călinescu însuși: este o inadecvare la operă și la context. Psihologic, da, repetăm, Eminescu putea să-l certe pe rege, așa cum îl ceartă pe „Maestro” însuși. Autoproiecția sa în figuri voievodale, acel „plânsu-mi-s-a” din *Doină* – sunt resorturi ce pot determina gestul cu pistolul din cafeneaua Capșa. Principial, însă, deci dincolo de un posibil moment psihologic oricare ar fi el, poetul este un

adept al ideii monarhice – pe care o teoretizează oarecum în egală măsură cum teoretizează ideea conservatoare (nu a unui partid conservator, ci ideea în sine; ar trebui, poate, să vorbim de *conservatismul* eminescian). *Conservatismul* este, de altfel, o idee europeană a momentului. Ar trebui să citim mai atent cartea lui Titu Maiorescu, din care am citat. Acesta observă că guvernarea liberală de la noi, din anii brătienismului (aproximativ 1876–1888), este în contratimp cu Europa, unde predominau guverne conservatoare. Criticismul eminescian este, aşadar – putem concluziona – în consens cu Europa din punct de vedere politic; adică: ceea ce la noi era înţeles ca o luptă cu ideile liberale locale – în Europa era receptat ca o formă de extindere a ideii conservatoare dominante. Însuşi titlul ziarului, „Timpul”, era o sincronizare cu ziare de acelaşi fel: „Le Temps”, „The Times”, „Die Zeit”, „Vremia” etc. Titu Maiorescu explică, prin această desincronizare, şi de ce guvernele Europei apelau la conservatorii români pentru negocieri şi altfel de discuţii: nu numai că aveau un limbaj comun cu aceştia, dar ei erau mai instruiţi, mai elaboraţi interior, mai credibili ca parteneri de discuţie, etc. Putem, astfel, avansa ipoteza de lucru că, de vreme ce este proiectat cu atâta avânt în cultura germană tocmai de către cercurile înalte ale puterii, de către Casa Regală – Eminescu era pregătit pentru un asemenea dialog european. Asta, urmărind practicile obişnuite în epocă, iarăşi repetăm, după care redactorii foilor politice ajungeau de regulă parlamentari sau diplomaţi.

Eminescu va fi dizlocat de la conducerea „Timpului” în 1882 – şi scos definitiv din viaţa publică la 28 iunie 1883 – dar a găsi o psihologie a bolii sale în anul de vârf, 1881, nu se poate şi punctum.

Eugen Lovinescu este, de altfel, foarte puţin dispus să intre în zona vieţii politice a lui Eminescu. El reţine doar ideile eminesciene în chestiunea naţională, nu şi pe cele sociale, geopolitice etc. – iar din naţionalismul lui Eminescu extrage ceea ce i se pare excesiv. Nici cel mai mic interes pentru ceea ce am putea numi relaţia poetului cu naţiunea, de pildă. Pentru romanul „Mite”, critica literară de întâmpinare din anii 1935 – 1936 a fost foarte aspră pe acest fascicol al ideilor (acceptând, însă, romanul ca literatură – şi alte realităţi de epocă). Scena care s-a comentat mai des a fost aceea a „parazitului” de pe gulerul cămăşii. Se discută aprins despre legea împământenirii evreilor, Eminescu exaltându-se, în faţa lui P. P. Carp şi a lui Titu Maiorescu, şi lansând o tiradă cu accente şovine pe tema paraziţilor sociali. P. P. Carp vede, prin monoculul său de boier, insecta în cauză pe gulerul cămăşii poetului – şi-i replică trufaş: „*Dacă e vorba să ne curăţăm de paraziţi, sunt alţi paraziţi mai primejdioşi decât evreii!*” Eminescu (personajul) rămâne puţin descumpănit, dar „*repede se însenină şi, calm, în chipul cel mai firesc, făcu vânt cu degetul insectei de pe guler pe covorul persan al odăii. /.../ După o scurtă înmărmurire, toţi se feriră apoi ca din faţa unei primejdii, a unei molime. Cu privirile lui leneşe, poetul păru a înţelege scena; panica tuturor îi trezi o bucurie interioară ce-l ridică peste situaţie*”. Iată, aşadar, cum relaţionează romancierul într-una dintre scenele-parabolă ale cărţii: între Eminescu şi junimişti – rămâne o insectă pe covorul persan. Între junimişti şi legea împământenirii – aceeaşi insectă. Oricât am protesta că poetul se purta îngrijit şi avea destule rufe de schimb – trebuie să acceptăm construcţia în sine, care de data aceasta spune ceva. Putem nuanţa lucrurile, putem lărgi parabola. Desigur,

Eminescu nu este atât de rupt de junimiști cum vrea să ne arate autorul. Vasile Alecsandri, apoi, a fost mult mai vehement împotriva legii împământenirii decât Eminescu. Intratabil a fost și Vasile Conta. Iar aceștia erau, cu toții, parlamentari, își rosteau de la tribuna parlamentului punctul de vedere. Ca ziarist, Eminescu a fost întrecut de Ioan Slavici, tot în ziaristică, pe aceeași temă. De ce să devină, în fond, Eminescu ȣapul ispășitor? Insecta, „parazitul”, stă pe covorul persan între toți...

sculptura,
Ioan Mărginean

florina moldovan

*Cu doctorat în filologie, susținut la Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș, prof.
Dr.Florina Moldovan a fost redactor-șef adjunct la revista de cultură târgumureșeană „Yeseuri”.*

Toposul călătoriei în basme (cu prelungiri în postmodernism)

Dinamica socială a avut repercursiuni firești în dinamica interioară a operelor literare, astfel cele mai importante teme și motive literare, printre care și toposul călătoriei, au suferit modificări semnificative: „Mitul, ca și basmul propriu-zis, a străbătut un sensibil proces de desacralizare, printr-o restructurare de-a lungul epocilor, deci și axul basmului, adică simbolul drumului”¹. Basmele, ca păstrătoare ale miturilor și arhetipurilor străvechi ale unui neam, au fost supuse unui fenomen de destrămare semnificațională, de trunchiere a mesajelor suprarealității. Astfel, și literatura cultă dezvoltată în timp pe trunchiul basmic a suportat același proces de desacralizare și resemantizare a toposurilor literare. Postmodernismul reia uneori aceste toposuri și le reinterpretează în cheie parodică, ori pătrunse de filonul fin al ironiei. Exemple ilustrative întâlnim în literatura lui Mircea Cărtărescu, în Enciclopedia zmeilor sau în Levantul.

Rătăcirea în basm are conotații benefice, deschide oportunități, pe când, în literatura postmodernă, dobândește valențe simbolice opuse, sugerând alienarea și pierderea reperelor existențiale: „Rătăcirea nu provoacă, cum s-ar crede, teama, ci curiozitatea drumeților, dorința lor de a afla unde duce drumul”².

În basme apare călătoria pe orizontală, dar și pe axa verticală: „În alte variante, drumul se desfășoară în sens vertical: spre talpa pământului (printr-o grotă ori fântână – axis mundi) sau către înălțările cerului, prin intermediul unui pom (copac) uriaș (arbore cosmic) spre al cărui vârf eroul este nevoit să urce «timp de tri ani di dzîli». Indiferent însă de direcția drumului (înainte, în jos, în sus), rostul călătoriei rămâne neschimbat: peregrinul va face față cu succes mai multor probe dificile și se va întoarce acasă cu o față a cărei frumusețe va fi pe măsura istețimii și vitejiei lui”³. Așadar, parcurgerea călătoriei în basm are drept scop atingerea unui grad mai înalt al sinelui, descoperirea perechii feminine duce cu gândul la reîntregirea androgenului, sau la

1. Paul Ștefanopol, *Motive ale balcanismului literar românesc. Roata și Drumul*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011, p.50.

2. *Ibidem*, p.52.

3. *Ibidem*, p. 53.

dezvoltarea animei, în scopul iluminării. Proza postmodernistă și-a pierdut credința în idealul armonizării prin celălalt, de aceea, în textele supuse analizei, iubirea împlinită care finalizează traseul inițiat al personajelor nu este posibilă decât în textele Doinei Ruști (Manuscrisul fanariot și Zogru); aceasta se realizează sub diferite forme, însă acțiunea romanelor este transpusă în altă epocă, îndepărtată de contemporaneitate.

Reîntoarcerea din locul plecării reprezintă un alt element specific basmului: „drumul, în desfășurarea lui simbolică, apare întotdeauna în basm ca o călătorie cu întoarcere sigură spre locul de pornire, spre casă”⁴. Nevoia de a încheia călătoria prin revenirea la punctul de plecare simbolizează refacerea unui ciclu complet (călătorie inițiată – moarte simbolică – renaștere în altă condiție existențială). Pentru a se putea produce saltul valoric uman, călătorul trebuie să parcurgă cele două lumi paralele, lumea văzută și lumea nevăzută, descoperind singur poarta către noua dimensiune și soluția reîntoarcerii: „pentru a se întoarce în spațiul securizant, actanții sunt nevoiți să străbată mai întâi incertitudinea (tărmlul celălalt sau palatul zmeului), să depășească cu pricepere momentele dramatice ale călătoriei. Este vorba de o călătorie în perimetrul a două spații distincte: cel pământean și cel mitic, punctul de joncțiune marcându-l pădurea”⁵. Deși călătoria protagoniștilor în postmodernism reia traseul circular, această circularitate nu reprezintă întotdeauna și un traseu evolutiv, nu de puține ori, ciclicitatea sugerează închiderea într-o concentricitate limitativă și captivitatea individului într-un tipar vidat de conținut.

Paul Ștefanopol observă faptul că în basmul Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte se interferează motivul drumului cu acela al fortunei labilis, aceeași interferență o întâlnim în romanul Manuscrisul fanariot al Doinei Ruști, unde împlinirea destinului protagonistului este strâns legată de alegerea corectă a drumului drept așa cum descoperea și Paul Ștefanopol: „Alegerea drumului este strict legată de destinul personajului”⁶.

Alegerea direcției, o altă etapă necesară în călătoria basmică presupune o confruntare cu propriul sine, o luptă interioară intensă din care protagonistul trebuie să iasă învingător pentru a nu rătăci calea: „Desfășurarea călătoriei spre răsărit reprezintă, ca și în cântecele ritualice de înmormântare, un semn al importanței drumului. El nu este unul oarecare, ci un itinerar hotărâtor care, străbătut până la capăt, are rostul de a-l ajuta pe călător să-și schimbe radical condiția vieții”⁷. Așadar, de alegerea corectă depinde reușita inițierii, din acest motiv, de obicei, în basme apar în acest moment ajutoarele cu puteri supranaturale, care dacă vor fi descoperite prin înlăturarea aparențelor înșelătoare, vor asigura rolul de ghizi pe parcursul ulterior al drumului.

O călătorie inversă realizează Făt-Frumos la întoarcerea în spațiul copilăriei, aceasta modifică finalul fericit al basmului Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte. Însă chiar dacă voiajul simbolic se încheie cu un eșec⁸,

4. *Ibidem*, p. 53.

5. *Ibidem*, p. 54.

6. *Ibidem*, p. 45.

7. *Ibidem*, p. 61.

8. „în pofida eșecului călătoriei, valabilă și verosimilă se dovedește căutarea, testarea tuturor posibilităților susceptibile de a ameliora, în manieră folclorică,

personajul se îmbogățește cu un plus de cunoaștere: „menirea omului este să încerce a vedea, indiferent de sacrificiile necesare, ce se ascunde dincolo de granițele realului, în ispititorul domeniu nehotărnicit al posibilului”⁹.

În postmodernism, în urma pierderii reperelor care asigurau păstrarea direcției, se produce o deraiere de la drumul cel drept, care marchează începutul unei rătăcirii perpetue: „drumul eroilor își pierde toate semnele indicatoare, iar călătorii nu-i vor mai da niciodată de capăt, rămânând pentru tot restul vieții niște rătăciți”¹⁰.

Călătoria în universul fabulos al basmului traduce setea de absolut înscrisă în codul genetic al umanității: „Scopul călătoriei este determinat de căutarea adevărului, iar la nivel spiritual avem de-a face cu sondarea nemuririi. Regăsirea echilibrului, călătoria este făcută în centrul ființei”¹¹. Această sete nu va dispărea niciodată, ea este doar camuflată în spatele măștii în postmodernism, plimbările fără finalitate, rătăcirile, scurtele excursii și deplasări zilnice, deși reprezintă variante degradate ale călătoriei inițiatice, își au originea în această chemare ancestrală, adânc întipărită – încă de la naștere, cu litere de foc – în interiorul fiecărui om.

Bibliografie:

Paul Ștefanopol, *Motive ale balcanismului literar românesc. Roata și Drumul*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2011.

Mihai Ralea: *El nu prea visează alături de realitate, Fenomenul românesc, între două lumi*, București, Cartea românească, 1943

Tzvetan Todorov, *Noi și ceilalți, Despre diversitate*, Trad. de Alexandru Vlad, Institutul European, Iași, 1999

Florin Faifer, *Semnele lui Hermes, Memorialistica de călătorie(până în 1900) între real și imaginar*, Editura Minerva, București, 1993

condiția omenescului”, Paul Ștefanopol, *op. cit.*, p.64.

9. *Ibidem*, p. 63.

10. *Ibidem*, p. 64.

11. *Ibidem*, p. 130.

mihai batog-bujeniță

Nr. 3-4 2025

Mihai Batog-Bujeniță n. 25.10.1945; Aldești, jud. Galați

Grad: comandor de aviație

*Profesiune: Pilot militar pe avioane de vânătoare supersonice.

Studii:

*Școala Superioară de Ofițeri de Aviație Aurel Vlaicu (actual: Academia Forțelor Aeriene, abs.1967)

* Academia de Înalte Studii Militare (abs. 1977)

*Absolvent al Facultății de Comunicare și Relații Publice, Universitatea Apollonia, Iași, 2013

*Membru al Uniunii Epigrafiștilor din România; 2002;

*Membru al Uniunii Scriitorilor din România; 2007;

*Membru al ACSR (Asociația Canadiană a Scriitorilor Români);

*Membru al Societății Culturale „Junimea 90”;

*Membru legitimat al Asociației Jurnaliștilor Profesioniști din România 2015

*Președintele Asociației Literare „PĂSTOREL” Iași (pers. jur.)

*Președintele cenaclului: Academia Liberă „PĂSTOREL” Iași.

*Președinte de onoare al Ligii Scriitorilor, filiala Iași Nord-Est România

* Director al revistei „Booklook” , Iași.

* Redactor coordonator la revista de cultură „Cronica” din Iași.

* Redactor-șef adjunct la revista „Rapsodia” din Sibiu.

* Redactor -șef adjunct la revista de cultură: Meridian Cultural Românesc – Vaslui

* Redactor la revista Orizont Cultural Ieșean, Iași

* Redactor la revista Surâsul Bucovinei, Vama

SUBTILITĂȚILE UNEI OPERE LITERARE CLASICE

Nu aş putea spune cu siguranță dacă fascinantele lecturi din primii ani de școală, cele în care mă regăseam ca pesonaj ipotetic al năzdrăvăniilor unui copil cam de vârsta mea, dar care trăise cu aproximativ un secol înainte, m-au determinat să devin un cititor pasionat, dar nici nu pot scoate din ecuație o asemenea ipoteză.

Cert este că viața mea de atunci, erau anii cumpliti ai sărăciei de după război, semăna destul de bine cu cea a neastâmpăratului Nică al lui Ștefan a lui Petrea Ciubotariul, cel care nu lăsa să treacă prea multă vreme între boroboatele care îi aduceau atunci și ceva pedepse, iar acum, la maturitate, lacrimi de duioșie în ochi. Evident citeam povestirile sale, râdeam și înțelegeam cam cât puteam din ele. Pot spune însă cu siguranță că a existat în mod subtil un fel de tainică atracție către respectiva lectură pentru că și acum, când copilăria mi se pare un fel de vis care se îndepărtează pe zi ce trece, mai recitesc din când în când puținele sale scrieri care însă mi se relevă în cu totul alt mod decât atunci.

Cam aceasta este și cauza pentru care am intrat mai adânc în istoria vieții sale, dar și a operei, deoarece există ceva care mă face să cred că marele povestitor, așa cum am învățat noi la școală despre Ion Creangă, este mult mai ingenios și mai enigmatic decât pare.

Voi pleca de la o nedumerire, desigur absolut personală! Cum se poate explica faptul că un preot cam rebel din fire este bine primit, cultivat și publicat constant în revista Convorbiri Literare aparținând cercului select, foarte restrictiv și chiar elitist al Junimiștilor? Oficial ni se spune că a fost adus aici și recomandat de prietenul său, Mihai Eminescu. Perfect de acord, însă doar acest lucru nu prea justifică aprecierea de care s-a bucurat Creangă în mijlocul Junimiștilor, cei vestiți pentru spiritul lor critic recunoscut ca fiind foarte intransigent. Mai există o ipoteză precum că Ion Creangă ar fi fost mason. Nu am aflat nimic pe această temă, dar chiar dacă ar fi adevărat putem să ne gândim că pe vremea aceea erau destui masoni, unii cu grade mari, chiar și cu pretenții literare care nu erau deloc membri ai Junimii. O oarecare idee în sprijinul situației de fapt ar putea fi aceea că la vremea respectivă Junimea, prin scriitorii pe care îi avea, promova deja limba literară a viitorului, cea de care, în mare, ne folosim și acum, iar Creangă scria foarte frumos folosind o limbă de bază, aceea care urma să se transforme radical în următoarele decenii. Reprezenta deci puntea de trecere de la o limbă veche, cu înțelesuri din ce în ce mai greoaie, la o limbă nouă, mai flexibilă și muzicală, menită să susțină opere autohtone care se vor dovedi mai apoi ca fiind parte a culturii clasice.

Într-adevăr, selectând unele cuvinte și expresii din opera lui Creangă ne putem uimi cum de înțelegeam textul în copilărie, deși acum am avea unele dificultăți în acest sens. Și totuși așa s-a întâmplat ceea ce înseamnă că fonetica acestor cuvinte

ne ajuta foarte mult la înțelegere, chiar dacă nu le puteam explica etimologic.

CUVINTE FOLOSITE DE CREANGĂ DIN VECHEA LIMBĂ

* Cine ar mai putea spune acum că **bucheludeazla** și **bucheritazdra**, cuvinte care ne duc parcă cu gândul la ceva insecte, erau doar trepte didactice? Însă autorul ne dă o mână de ajutor spunându-ne: *ești acum la ceaslov, și mâne-poimâne ai să treci la psaltire, care este cheia tuturor învățăturilor...*

* *Ce ți-i scris în frunte ți-i pus; chef și voie bună, zise celălalt scoțând o hrincă înghețată din desagi, pârpalind-o pe jăratie și dându-ne și nouă câte-o harchină.* De fapt copiii Nică și vărul său Dumitru fugiți de la școala din Broșteni și rătăciți printr-o pădure pe timpul unui viscol primesc din partea plăieșilor călări cu care călătoreau o felie mai mare de mămăligă, prăjită pe jăratie.

* *Irinuca era ofemeienici tânără, nici tocmai bătrână; avea bărbat și ofată balcâză și lălâie, de-ți era frică să înnoptezi cu dânsa în casă.* Greu de găsit alte două cuvinte care să descrie atât de succint și expresiv o tânără!

* *...noi scoteam mâțele de prin ocnițe și cotruță și le flocăiam și le șmotream dinaintea lui, de le mergea colbul; și nu puteau scăpa bietezele mâțe din mâinile noastre până ce nu ne zgârâiau și ne stupeau ca pe noi.*

- *Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paițele! Așa-i? ... Ha, ha! bine v-au mai făcut, pughibale spurcate ce sunteți! Că nici o lighioaie nu se poate aciua pe lângă casă de răul vostru. Iaca, dacă nu v-am săcelat astăzi, faceți otrocol prin cele mâțe și dați la om ca câinii prin băț. Țăra! d-apoi aveți la știință că vă prea întreceți cu dediochiul! Acuși iau varga din coardă și vă croiesc de vă merg petecele! Biata mamă aflată în aceeași încăpăre cu întreaga familie și nevăzându-și capul de treburi este nevoită să interviă categoric: iar lua mama nănașa din coardă, și iar ne jnăpăia, dar noi parcă bindiseam de asta? ... Vorba ceea: „Pielea rea și răpănoasă ori o bate, ori o lasă“.*

* În sfârșit, facem noi ce facem și **sclipuim** de cole o coasă ruptă, de ici o **cârceie de tânjală**, mai un vătrar cu belciug, mai beșica cea de porc a mea, și, pe după toacă, ne pornim pe la case cu colinda...

* Și oricât oi fi mers eu de tare, vreme trecuse la mijloc doar, cât am umblat **horhăind** cine știe pe unde și cât am **bojbăit și mocoșit** prin teiu, să prind pupăza...

* Noroc din ceriu până-n pământ că nu m-a prins **melianul și haramninul** de Trăsnea, care avea mare ciudă pe mine, de când mă **zăpsise** în grădina lui la furat mere domnești și pere sântiliești, căci m-ar fi snopit în bătaie.

* Ș-odată scoate **bulicherul** din teacă, îl dă pe **amânar** și începe a **ciocârți** un **gârneț** de stejar din anul trecut... L-a tăiat el cum l-a tăiat, apoi a început a cotrobăi prin **chilna** căruței, să găsească niște frânghie...

Exemplele pot continua, însă trebuie recunoscut faptul că pentru a ușura lectura, dat fiind că un cititor al zilelor noastre poate abandona această scriere fascinantă tocmai datorită mulțimii de arhaisme, Editura Humanitas în ediția din 2014 adaugă la sfârșitul cărții un glosar care conține cuvintele vechi ale volumului explicate pe înțelesul tuturor. Este un admirabil exercițiu de apropiere a cititorului de opera unui mare scriitor.

NOȚIUNI DE MEDICINĂ TRADIȚIONALĂ

Fără îndoială, lumea satului a fost abordată din diferite perspective de foarte mulți scriitori autohtoni, unii dintre aceștia fiind chiar condeie de referință ale literaturii noastre. Cu toate acestea, operele lor par a fi scrise dintr-un punct de vedere exterior satului, o privire de tip atotcuprinzător care pune accente mai mult pe conflictele interne provocate de posesiuni mate-riale ori afective, o lume pe care autorul o scoate la lumină mai mult pentru a o judeca, dar fără să facă eforturi pentru înțelegerea a acesteia. Ion Creangă însă este exact produsul lumii rurale, una de regulă ignorată de cei din jur și prin asta devenită într-un fel destul de misterioasă și greu de penetrat. Consider că aceste aparent inocente *Amintiri din copilărie* au și mesaje mai profunde, destul de greu de devoalat la o simplă lectură făcută mai ales în anii primei tinereți. Foarte târziu, atunci când viața m-a încercat cu inconvenientele vârstei, am sesizat recitind „amintirile”, o serie de informații extrem de interesante despre modul în care oamenii acelor vremuri, când ceea ce numim acum sistem sanitar era doar o ficțiune pentru ei, reușeau să depășească suferințele provocate de boli care și acum ne înspăimântă. Iată ce ne spune autorul despre epidemia de holeră, cea care l-a atins și pe el:

În vara aceea, pe la august, și cinstita holeră de la '48 a început a secera prin Humulești în dreapta și în stânga, de se auzea numai chiu și vai în toate părțile. Însă peste noapte a și dat holera peste mine și m-a frământat și m-a zgârcit cârcel; și-mi ardea sufletul în mine de sete, și ciobanii și baciul habar n-aveau de asta, numai se întorceau pe ceea parte în țipetele mele și horăiau mereu. Iară eu mă târâiam cum puteam până la fântână, în dosul stânii, și pe nimică pe ceas beam câte-un cofăiel întreg de apă. Pot zice că în noaptea aceea la fântână mi-a fost masul, și n-am închis ochii nici cât ai scăpăra din amănar. Abia despre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s-a dus în Humulești, cale de două ceasuri cu piciorul, și a înștiințat pe tata, de a venit cu căruța și m-a luat acasă. Și pe drum, neconținut ceream apă, iar tata mă amăna cu momelile de la o fântână la alta, până a dat Dumnezeu de am ajuns în Humulești. Și, când colo, doftorii satului, moș Vasile Țandură și altul, nu-mi aduc aminte, erau la noi acasă și prăjeau pe foc într-un ceaun mare niște hoștine (Ceea ce rămâne din fagure după ce s-au scos mierea și ceara n.a.) cu său; și după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean, mi-aduc aminte ca acum, au întins hoștinele ferbincioare pe o pânzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil; și nu pot ști cât a fi trecut la mijloc până ce am adormit mort, și d-abia a doua zi pe la toacă m-am trezit, sănătos ca toți sănătoșii; Dumnezeu să odihnească pe moș Țandură și pe tovarășul său!

Să nu uităm că vorbim de holeră, o maladie care provoca epidemii cam în fiecare vară datorită apei de băut infectată cu Vibriionul holeric, lipsa canalizărilor, dar și datorită consumu-lui de pește infectat, iar mortalitatea este apreciată ca fiind de 85 %. Și totuși, în acea vreme oamenii știau să combată boala fără drumuri la spital (oricum nu prea se putea lua în discuție o asemenea variantă) dar și fără disperările care acum par a fi mai periculoase decât boala.

Căzut în apă în luna decembrie, pericol de pneumonie și de hipotermie

Plecat la drum în luna decembrie, pe un ger năpraznic, împreună cu bunicul său, David Creangă, neastâmpăratul Nică cel mândru de ciubotele pe care le purta povestește: *...mi-au lune-cat ciubotele și am căzut în Ozană cât mi ți-i băietul! Noroc de bunicul! „Și scroambele ieste a voastre is pocite“, zise el scoțându-mă repede, murat până la pele și înghețat hăt bine, căci năboise apa în toate părțile; și iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse bocnă. „Opinca-i bună, săraca! Îți șede piciorul hodinit și la ger huzurești cu dânsa.“ Și până a vorbit aceste, eram și învelit într-o sarică ghițoasă de Cașina, băgat într-o desagă pe cal, purces pe drum și, hai la Pipirig. Și când m-a văzut bunica în ce hal mă aflu, ghemuit în desagă, ca un puiu de bogdaproste, cât pe ce să se prăpădească plângând...*

- Oiu, Doamne, Davide, cum nu te mai astâmperi; de ce-ai scos băietul din casă pe vremea asta?

- Ca să te mieri tu, Nastasie, zise bunicul, scoțând o piele de porc sălbatic din cămară și croind câte-o pereche de opinci pentru Dumitru și pentru mine; apoi le-a îngruzit frumos și a petrecut câte-o păreche de ață neagră de păr de cal prin cele noițe. Și a treia zi după asta, dându-ne schimburi și câte două părechi de obiele de suman alb, ne-am încălțat cu opincile binișor și, sărutând mâna bunicăi, am luat-o prin Boboiești...

Iată că înțeleptul bunic nu se sperie deloc de nenorocire și procedând simplu, dar foarte eficace, îl repune pe picioare pe nepot tot prin metode simple, dar verificate în timp. Și să nu uităm, întâmplarea se produce în timp ce erau la drum deci cu posibilități reduse de intervenție!

Râia căprească

Pe timpul școlii de la Broșteni, aflați în gazdă la Irinuca împreună cu cele două capre ale ei, cele care stăteau toată ziua în tindă, Nică și vărul său Dumitru se umplu de râie: *...Și noi, pe căldurile cele, ne ungeam cu leșie tulbure, ședeam afară la soare cu pielea goală, până se usca cenușa pe noi, și apoi ne băgam în Bistrița de ne scăldam. Așa ne învățase o babă să facem, ca să ne treacă de râie. Vă puteți închipui ce vra să zică a te scălda în Bistrița, la Broșteni, de două ori pe zi, tocmai în postul cel mare! Și nici tu junghi, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi, dar nici de râie n-am scăpat. Vorba ceea: „Se ține ca râia de om“.* Dar, după mai multe peripeții, ajung la casa bunicului David Creangă unde îi primește bunica.

...Și după ce ne-a căinat și ne-a plâns bunica, după obiceiul ei, și după ce ne-a dat de mâncare tot ce avea mai bun și ne-a îndopat bine, degrabă s-a dus în cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creștet până în tălpi și apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură. Și tot așa ne-a uns de câte două-trei ori pe zi cu noapte, până ce în Vinerea-Seacă ne-am trezit vindecați taftă. Dar până atunci a venit și veste de la Broșteni despre stri-căciunea ce făcusem, și bunicul, fără vorbă, a mulțumit pe Irinuca cu patru galbeni.

Greu de crezut că în zilele noastre am mai putea vedea o asemenea pricepere nu numai în privința râiei despre care credem în mod greșit că nu mai există, dar și în privința unei adevărate arte diplomatice în relațiile interumane!

SUPERSTIȚII?

Cu stilul său hâtru Creangă ne descrie și lumea mai puțin cunoscută a satului tradițional, cea în care își au loc de cinste și obiceiurile pe care le numim acum superstiții deși, ca să fim sinceri, ar trebui să recunoaștem că ar putea fi vorba de străvechi incantații cu exact aceleași efecte pe care le așteptăm acum de la rugăciuni.

...Și mama, care era vestită pentru năzdrăvăniile sale, îmi zicea cu zâmbet uneori, când începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată: „Ieși, copile cu părul bălan, afară și râde la soare, doar s-a îndrepta vremea“ și vremea se îndrepta după răsul meu... Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății: alunga nourii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigând toporul în pământ, afară, dinaintea ușei; închea apa numai cu două picioare de vacă, de se încrucea lumea de mirare; bătea pământul, sau păretele, sau vrun lemn, de care mă păleam la cap, la mână sau la picior, zicând: „Na, na!“, și îndată-mi trecea durerea... când vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că face a vânt și vreme rea, sau când țiuia tăciunele, despre care se zice că te vorbește cineva de rău, mama îl mustra acolo, în vatra focului, și-l buchisa cu cleștele, să se mai potolească dușmanul; și mai mult decât atâta: oleacă ce nu-i venea mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătea, cu degetul îmbălat, puțină tină din colbul adunat pe opsasul încălțării ori, mai în grabă, lua funin-genă de la gura sobei, zicând: „Cum nu se dioache călcăiul sau gura sobei, așa să nu mi se deoache copilașul“ și-mi făcea apoi câte-un benchi boghet în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul!... și altele multe încă făcea...

Acum am numi aceste practici placebo sau medicină alternativă!

CUM VĂD OCHII UNUI COPIL REALITATEA

Este impresionantă povestea luării în armată a bădiței Vasile a Ilioaei, dascălul bisericii și iubitul lor învățător descris ca fiind *un holteiu zdravăn, frumos* și voinic, și sfătuia pe oameni să-și deie copiii la învățătură. Povestea se petrece, foarte probabil prin anii 1846-1847 deci cam după cincisprezece ani de la promulgarea Regulamentului Organic, cel considerat a fi pri-ma Constituție a Țărilor Române și care, printre altele, prevedea și modul de încorporare a tinerilor, iar acest lucru se făcea prin emiterea unui document de încorporare cu toate datele celui vizat, date luate din catastifele bisericilor, punerea lui în aplicare revenind forțelor de ordine locale. Desigur, în memoria colectivă, luarea în armată însemna obligatoriu și participarea la războaie, deci riscuri însemnate pentru un tânăr și multă jale pentru familia sa. În respectivele condiții, cele în care se petrece luarea la oaste a bădiței Vasile, lucrurile sunt cunoscute, dar lumea satului organizează un fel de spectacol în care prinderea cu arcanul potențează efectele dramatice ale unor dureri autentice. Să nu uităm că și în timpurile moderne, pe când în țară încorporarea era obligatorie, cam tot așa se petreceau faptele, chiar dacă era lucru știut, pe timpul stagiului militar, nimeni nu mai mergea la război.

În consecință Nică vede spectacolul, i se pare foarte adevărat, trăiește el însuși o dramă sufletească și, deși poate că atunci când a pus povestea pe hârtie știa adevărul, a preferat această variantă mult mai convingătoare din punct de vedere emoțional. Cu toate acestea, chiar el recunoaște că în timp ce bădița Vasile este dus la oaste prin fața tuturor sătenilor, iar mama lui plânge, are loc următorul dialog: „*Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cât se vede cu ochii, zicea bădița Vasile mângâind-o; și în oaste trăiește omul bine, dacă este vrednic. Oștean a fost și Sfântul Gheorghe, și Sfântul Dimitrie, și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, măcar de-am fi și noi ca dânșii!*” Nu știu dacă aceste cuvinte pot fi spuse de un om târât cu arcanul și nici dacă nu cumva aparțin exclusiv autorului însă efectul dramatic este perceptibil ceea ce pentru o scriere de tip memorialistic dă foarte bine, iar fraza: *Așa, cu amăgele, se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste...* pare a fi miezul întregii întâmplări precum a fost ea văzută prin ochii copilului.

NUMELE DE FAMILIE ÎN OPERA LUI CREANGĂ

Referitor la acest aspect legat de numele de familie din *Amintiri* putem decela două etape ale problemei. Prima este cea de început în care autorul este membru al colectivității rurale și îi cunoaște pe oamenii din sat după numele lor de botez la care pentru individualizare este adăugată filiera maternă sau chiar o poreclă. Prin urmare aflăm că tatăl său se numește Ștefan a Petrei Ciubotaru, iar alți oameni din sat sau de prin alte părți sunt: *Grigore a lui Petre Lucăi, Vasile a Vasilcăi, Petre Todosiicăi, crâșmarul nostru, Vasile Roibu din Bejeni, Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofrei, Nic-a lui Constantin a Cosmei, Nic-alui Costache, Toader a Catincăi, Nic-a Petricăi, Chiriac al lui Goian și alții...*

Cea de-a doua etapă este cea în care autorul pleacă din sat și se înscrie la studii, de exemplu la Școala Catihetică din Fălticeni (1854–1855), când poartă un nume de familie și anume Ștefănescu, adică parte din familia lui Ștefan (tatăl!) pe care însă la un moment dat, nu cunosc din ce cauză, l-a schimbat în Creangă după familia mamei, nume pe care apoi l-a purtat toată viața. Ceea ce ne-ar putea nedumeri ar fi faptul că exact în perioada copilăriei lui Creangă bunicul său se numea David Creangă deci avea nume de familie!

Situația este explicabilă prin faptul că familia Creangă, în sensul extins al noțiunii, provenea din Ardeal și chiar avem unele informații pe acest subiect foarte interesant pentru a înțelege situația administrativă a țăranilor români din actualul teritoriu al țării.

Profesorul Gheorghe Radu, fost director al Arhivelor Naționale Neamț, vorbind despre obârșia numelui Creangă menționează cele mai vechi informații privitoare la familia tatălui, Ciubotaru, aceasta fiind însă, fără îndoială, o poreclă și a mamei (Creangă) găsite în „Catagrafia ținuturilor Moldovei“, din anul 1774 între locuitorii satului Pipirig fiind trecut un anume Ștefan Creangă Bârsanul cu specificația: „*Este neîndoios faptul că acesta era strămoșul ce venise din Țara Bârsei. Până la valoroasa catagrafie a Moldovei din 1820, care ne dă toate satele, cu numele fiecărui locuitor pe categorii fiscale, nu mai avem nici o știre despre coborâtorii acestui strămoș, care împreună cu alți bârsani au umplut cu turmele lor plaiurile. Au durat așezarea*

statornică Pipirig, pe vale, lângă pâraul cu același nume, construind case, pive și mori“.

Personal consider că exodul țăranilor români din Ardeal în acea perioadă a avut ca motivație situația extrem de grea a acestei categorii etnice în contextul social al vremii, cel care a dus de fapt ceva mai târziu și la declanșarea unui amplu conflict numit „Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan” din anul 1794. Despre bunicul lui Nică avem și unele informații documentare, cele care ne spun că: *David Creangă, bunicul după mamă, s-a născut în 1796, la Pipirig, luând-o de soție pe Anastasia, născută pe la 1799. După catagrafia din 1829, David avea 33 de ani, soția 30 de ani, copiii lor fiind Smaranda - 11 ani, Ion - 10 ani, Ioana - 8 ani și Maria - 5 ani. Apoi, în 1835, Smaranda se căsătorește cu Ștefan a Petrii Ciubotaru din Humulești, relație din care avea să se nască Ion Creangă...* Aceste informații sunt cât se poate de credibile având în vedere faptul că David Creangă a fost ani de zile vornic al satului Pipirig, o responsabilitate similară în prezent cu cea de primar. El avea nume de familie deoarece administrația imperială care includea și Principatul Transilavniei era una foarte birocratică și impusese încă din secolul al XV-lea obligativitatea numelui de familie pentru o mai bună gestionare și controlul colectării impozitelor.

În Moldova, dar și în Țara Românească, teritorii aflate în administrarea Imperiului Otoman această măsură a fost stipulată mult mai târziu, în 1831, prin același Regulament Organic despre care am mai vorbit și care, culmea, a fost impus drept Constituție pe vremea când aceste teritorii se aflau sub administrarea Imperiului Țarist fiind considerate despăgubiri de război (în urma războiului ruso-turc, din 1828-1829).

Cu toate acestea situația numelor de familie era, exact în aceste provincii, mult mai complicată și oricare dintre noi ar putea spune că inclusiv în secolele al XV-lea sau al XVI-lea găsim referiri istorice la unele familii din aceste ținuturi. Într-adevăr și în cele două provincii vasale Imperiului Otoman existau și oameni care purtau nume de familie! Ei erau boierii al căror nume de familie era legat cel mai adesea de posesia uneia dintre moșii (ex. Roznovanu, Oreheianu, Tescanu, etc...) oamenii care aveau înscrisuri de noblețe, inclusiv căminarii sau gospodarii, ori cei care aveau titluri eclesiastice sau științifice. Desigur aceste referiri au în vedere situația din mediul rural, acolo unde oamenii se cunoșteau între ei și nu aveau nevoie de o altă formă de legitimare decât cea dată de genealogie. Cu totul alta era situația în orașe sau târguri fiindcă acolo erau mult prea mulți locuitori pentru a se cunoaște personal așa că a fost nevoie de apariția numelor de familie, chiar dacă nu erau legalizate, de regulă aflate în legătură de meșteșugul profesat (Croitoru, Talpalaru, Chelaru, Sacagiu, etc...) sau de tipul de comerț pe care-l gestionau (Măcelaru, Rachieru, Meraru, Cheleru, etc...). Mai erau și unele nume de familie (obligatorii într-un oraș în care se plăteau diferite impozite!) care arătau din ce familie provin plătitorii (foarte frecvent Popa cu varianta Popescu adică aparținând de familia Popa sau Dascălu însă și Costinescu ori Predescu sau altele din această categorie care indicau apartenența de o anumită familie în sensul mai larg al cuvântului, arătând de multe ori că purtătorul acestui nume de familie era legat într-un oarecare mod de numele unei familii mai vechi (Costin sau Preda în cazul nostru). La toate acestea se adăugau și familiile stabilite în Țările Române, dar care proveneau din alte teritorii precum Știrbei, Șuțu, Mavrogheni, etc...

Oricum, era o adevărată babilonie, iar Regulamentul Organic încearcă

să o rezolve însă nu o impune ca fiind obligatorie, deci schimbarea se va produce în timp așa cum vedem și în cazul lui Creangă. Situația se va modifica cu adevărat numai după 1859 când noile reglementări de tip constituțional au adoptat metodele europene inclusiv în privința numelor de familie deși, conform vechilor tradiții, în rural, dar și în suburban, mai funcționează chiar și în prezent, deși parțial, vechile cutume ale poreclei sau ale statutului social.

Am insistat pe acest aspect de tip istoric deoarece opera lui Creangă reprezintă în esență o pagină din această perioadă de tranziție de la o societate arhaică la una modernă și dacă vom citi cu mare atenție vom observa finele aluzii ale autorului la o realitate socială pe care cărțile de istorie tind să o treacă la evenimente firești, neavând prea multă importanță în plan cultural.

POVEȘTI ȘI POVESTIRI

Ediția din anul 2014 a *Amintirilor*, cea apărută la Editura Humanitas, cuprinde nouă povești și șapte povestiri, toate foarte cunoscute, iar una dintre acestea: *Povestea lui Harap Alb* a devenit celebră, inclusiv prin realizarea unui film de mare impact emoțional și care la vremea lui a avut și un mare succes de casă. Este genul de basm cult, o creație destul de puțin întâlnită în literatura autohtonă unde prevalează basmul tradițional, cel provenit din folclor, și chiar dacă pare un fel de întrecere literară între Creangă și Eminescu care aproximativ în aceeași perioadă a scris basmul *Făt Frumos din lacrimă*, este un unicat în universul literar deoarece nu numai că împletește în mod armonios elementele arhicunoscute ale fantasticului cu imaginația fecundă a autorului, ci mai ales pentru că prezintă unele personaje absolut fabuloase ale căror proveniențe pot fi căutate în folclorul arhaic, acolo unde probabil că au pătruns dintr-o realitate mistico-religioasă străveche. Setilă, Gerilă, Flămânzilă, Ochilă, dar mai ales Păsări-Lăți-Lungilă par a fi personificări ancestrale ale unor fenomene care îngrozeau omul primitiv, acela care în acest fel le putea aduce ofrande sau ridica incantații pentru a le face binevoitoare. De unde știe autorul despre aceste personaje? Îmi vine foarte greu să mă pronunț, dar consider că un studiu aprofundat pe această temă ar fi deosebit de interesant și chiar cu o mare importanță științifică.

Mai greu de încadrat în vreun gen anume ar fi povestea *Soacra cu trei nurori*, mai ales că, pe vremea autorului, la noi genul numit acum horror nu exista încă. Cu toate acestea, lectu-rând într-o altă cheie respectivul text putem ajunge la concluzia că este o pildă, una care am putea să o găsim și în Scripturi, acolo unde ni se spune că *acel ce ridică sabia de sabie va pieri*. Dusă în lumea satului această pildă ne arată, într-un mod destul de neconvențional, cum răutatea și minciuna, dorința patologică de putere sau tratamentul neomenos pot oricând avea un revers cel puțin la fel de crud, fiindcă, așa știm, doar mai binele este dușmanul binelui pe când răul nu are limite. Oricum, povestea în sine, poate chiar prin mesajul ei dramatic, ar trebui bine înțeleasă fiindcă asta ar duce la o lume mai bună, cea în care iubirea ar fi măsura tuturor lucrurilor.

Desigur cunoaștem cu toții că pe la începutul anilor 90 au circulat în regim de samizdat două povestiri atribuite lui Ion Creangă respectiv *Povestea Poveștilor* și *Ionică cel prost*. Mai mult decât atât, putem afla și că prima poveste a fost

citită de autor la o ședință a societății literare Junimea și a mai fost publicată în 1939, la mult timp după moartea scriitorului, într-o ediție de lux la Editura pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”. Începând din 1990 a fost reeditată de mai multe ori, tradusă în engleză și franceză, însoțită de ilustrații și publicată și sub formă de înregistrare audio, iar manuscrisul poveștii se găsește la Biblioteca Academiei Române. Despre cealaltă poveste aflăm, tot din documente, că a fost: *Scrisă de Ioan-Vîntură-Țară, în Iași, la 22 Octomvrie 1876 și dedicată cărăcudei din Junimea îmbătrînită în rele cu prilejul aniversării a treisprezecea, numărul dracului.*

Este adevărat că membrii Junimii, oameni tineri și cu gust pentru gesturi mai liberale, citeau în ședințele lor și texte eliberate de conformismul social specific epocii, iar istoria literară menționează că până și foarte elegantul și bine educatul Iacob Negruzzi a citit o nuvelă cu ac-cente erotice numită **Machina**. Erau însă doar experimente literare și nu afectau nivelul ridicat al scrierilor, dezbaterilor sau al criticii, iar doamnele și domnișoarele care participau la ședințe nu se retrgeau indignate de cele auzite, semn că exista totuși o mare decență a celor citite.

Cu toate acestea cele două povestiri amintite mai sus fac notă discordantă cu întreaga operă a lui Creangă fiind mult prea vulgare și lipsite de acel spirit ludic de mare finețe al autorului. Creangă, în scrierile sale chiar atunci când mai apar, foarte rar, unele picanterii, este cât se poate de decent și de bun simț, nu urmărește să-și șocheze cititorul, lucru care este cât se poate de explicabil, inclusiv prin pregătirea pe care o avea, cea de față bisericească. Este foarte posibil ca aceste scrieri să fi apărut în folclorul suburban fiind mai apoi translate către un nume de referință din literatură pentru un mai mare impact asupra publicului cititor. Nu ar fi ceva ieșit din comun, mai toți scriitorii cu succes la public duc după ei tot felul de „codițe” ale unor admiratori lipsiți de talent. Ar mai fi posibil și ca respectivele scrieri să fi fost un fel de joc propus de junimiști, joc în care Creangă a intrat arătându-le că filonul popular are resurse pe care unii intelectuali nici nu le pot bănuși. Personal mă îndoiesc de această variantă, iar faptul că editura Humanitas evită prezentarea celor două povești mă face să cred că adevărul se află cam în această zonă, a impreciziei creatorului. Putem fi siguri însă de faptul că Ion Creangă rămâne la fel de mare și fără aceste două lucrări, ba mai mult, în acest fel este și protejat în fața istoriei sau a cât se poate de previzibilii detractori. Geniul său narativ rămâne un exemplu pentru toți cei care, acum sau în viitorime, ar avea tendința de a pune în pagină mirifica lume a copilăriei, chiar dacă aceasta a fost trăită o vreme cu cheia de la apartament legată la gât sau, ceva mai târziu, în lumea acaparatoare a realității virtuale...

CONCLUZII

1. Opera marelui povestitor Ion Creangă este o pagină de istorie și în egală măsură reprezintă chiar un cod moral, dar și o lectură foarte plăcută și interesantă.

2. Nu știu cum vor evolua lucrurile în viitor, însă a lipsi un tânăr de lectura acestor scrieri ar însemna un mare pas înapoi pe drumul unei vieți din care nu trebuie să lipsească înțelepciunea pe care o găsim prezentată de autor într-un mod foarte agreabil și lesne de înțeles fiind validată de secolele în care s-a edificat prin experiențele și trăirile a zeci de generații trecute.

3. Reluarea lecturilor considerate ca aparținând copilăriei ne va duce la un cu totul alt nivel de înțelegere, lucru absolut necesar atunci când dorim să vorbim despre valoarea lor.

Recitiți scrierile lui Ion Creangă! Veți fi uimiți și vă veți bucura de câte lucruri uimitoare și de mare interes veți descoperi de fiecare dată!

Nr. 3-4 2025

MERIDIANE CULTURALE

sculptura,
Ioan Mărginean

ioana rieber

Prof.Dr.Ioana Rieber este autor de sinteze pentru bacalaureat și admitere în facultate, prezentă cu studii în volume colective de filosofie și istorie, inclusiv în spațiul digital, precum și colaborator al revistei GeoPolitica.

Când trecutul uitat decide pentru noi

Fiecare om poartă în sine o lume nevăzută, alcătuită din amintiri, trăiri și experiențe uitate. Unele au fost prea dureroase pentru a fi păstrate la suprafață, așa că au fost ascunse în adâncurile minții. Și totuși, de acolo, ele continuă să ne influențeze, să ne modeleze reacțiile și, uneori, să ne împingă spre comportamente pe care nu le dorim. Psihanaliza lui Freud, simbolistica lui Jung și reflecțiile unor gânditori creștini ne oferă perspective diferite asupra acestui mister interior. Dincolo de teorii, rămâne o întrebare esențială: cum putem transforma experiențele uitate din poveri tăcute în pași spre vindecare?

Avem comportamente, reacții, decizii, frici care par a fi iraționale. Uneori manifestările noastre nu au relevanță, dar există împrejurări în care ne pot afecta viața, relația cu cei apropiați, cu colegii de muncă sau cu superiorii ierarhici. În cazuri extreme se poate ajunge la probleme psihice. Comportamentele „iraționale” sunt explicabile prin faptul că întâmplările, faptele, evenimentele, a căror amintire este de regulă neplăcută, traumatizantă, dureroasă, de neacceptat, produc suferință, ori mecanismul de protecție al fiecărui om tinde să înlăture amintirile care produc durere, rușine, frică etc. trecând acele amintiri în „uitare”. Sunt persoane care pot suferi chiar de amnezie totală sau parțială atunci când se confruntă cu traume puternice.

Freud a observat că nevrozele sunt fixate pe un anumit moment traumatic (Freud, 1980), moment pe care pacienții l-au uitat, dar au izbucniri isteriforme, generate de transpunerea lor la situația traumatizantă. Sunt persoane care nu pot neutraliza sau asimila anumite situații pe căi normale, fapt care generează tulburări durabile, dar sunt și sunt persoane care le gestionează mai ușor, care se pot confrunta doar cu melancolia sau tristețea.

Încercând să găsească o explicație în scopul vindecării nevrozelor pacienților săi, Freud a observat că aceștia au uitat situațiile traumatizante prin care au trecut, prin urmare, nu mai erau conștienți de ceea ce le provocase rău. El a observat că reprezentările sunt prezente mai întâi în conștiință, după care dispar ulterior în inconștient, dar ele pot reveni în anumite comportamente sub o formă

care face greu de identificat sursa. Freud a admis că reprezentările nu părăsesc individul, ele rămân prezente în stare latentă (Freud, 2021, p.12), prin urmare, „reprezentările latente, dacă avem motiv să presupunem că sunt conținute în viața psihică – așa cum e cazul memoriei –, le desemnăm prin expresia „inconștient” (Freud, 2021). O reprezentare inconștientă este deci una pe care nu o observăm, dar a cărei existență suntem totuși gata să o admitem pe baza altor semne și dovezi.

În vederea demonstrării teoriei sale, Freud pe de-o parte a studiat visele, pornind de la presupuziția generală că visele nu sunt produse ale întâmplării, ci că sunt asociate cu gânduri și probleme conștiente, pe de altă parte a studiat rezultatele obținute în urma hipnozei, la pacienții nevrotici. Pentru a-și susține ipoteza, Freud, printre altele, dă ca exemplu un experiment realizat de Bernheim, astfel: unei persoane aflată în stare de hipnoză i s-a trasat o sarcină realizabilă după ce revenea la normal. Persoana respectivă a fost trezită, dar momentul stabilit în perioada hipnozei, a apărut impulsul de a face ceea ce i s-a cerut, fără a-și aminti că acel lucru era o comandă a medicului. Interpretarea dată de Freud a fost aceea că intenția de a face existentă în forma inconștientă, a devenit conștientă în momentul comandat.

Conștiința a devenit activă, dar nu în totalitate deoarece pacientul nu își amintea contextul în care a primit comanda (Freud, 2021, p. 13). Freud a constatat că viața psihică a pacienților isterici este generată de reprezentările inconștiente. Studiile sale reprezintă un important pas înainte în tratarea nevrozelor deoarece se poate face prin aducerea inconștientului în conștient. Potrivit lui, mintea inconștientă adăpostește dorințe, amintiri și experiențe care nu sunt imediat accesibile conștientizării, dar influențează semnificativ comportamentul, mintea inconștientă fiind un rezervor de gânduri și sentimente reprimite (Banger, 2024).

Freud și Josef Breuer au mai descoperit și faptul că simptomele nevrotice — isteria, anumite cazuri de durere și unele comportamente anormale — au de fapt un înțeles simbolic. De exemplu, un pacient, care se confruntă cu o situație de netolerat, poate dezvolta un spasm de fiecare dată când încearcă să înghită: aceasta înseamnă că el „nu mai e în stare să înghită” atâtea nedreptăți. În situații similare de stres psihic, un alt pacient are o criză de astm: lui „nu-i mai priște atmosfera de acasă.” Un al treilea suferă de o ciudată paralizie a picioarelor: el nu poate merge, adică „nu mai poate continua așa”. (Jung, 2017, p. 31)

Freud a descris și câteva cazuri care presupun „uitarea” unor amintiri dezagreabile, de care omul abia așteaptă să scape. Nietzsche remarca: „acolo unde mândria este suficient de insistentă, memoria preferă să cedeze. Astfel, printre amintirile pierdute, întâlnim nu puține care își datorează starea lor subliminală (și imposibilitatea de a fi voluntar reproduse) naturii lor dezagreabile și de neacceptat. Psihologii le numesc conținuturi refulate.” (Jung, 2014, p. 49)

Între conștient și inconștient; Freud consideră că există o barieră refulantă, care cenzurează și împinge afară din conștiință pulsunile neconcordanțe și dorințele nedorite de Idealul Eu-lui. Un fapt, o dorință, o experiență etc. trece prin filtrul gândirii, dacă mecanismele de apărare ale individului consideră că ar putea produce daune minții conștiente, amintirea este respinsă de „cenzură” și trimisă în inconștient,

fiind refulată. Refularea este un mecanism primar de defensivă. Rezistența împiedică accesarea de către individ a inconștientului său și, implicit, a dorințelor refulate. În psihoterapie, dacă se încearcă aducerea în conștiința clientului a amintirilor inconștiente semnificative se manifestă o rezistență prin: tăcere, lipsa de la ședințe, minciuna, logoreea, atitudinea constant rigidă. (Sorea, 2019). Refulările generează complexe.

Jung a studiat la rândul său inconștientul axându-se și pe analiza complexelor pe care le-a definit, considerând că „sunt asociații de idei, gânduri suprimate și sentimente constituite în inconștientul personal în jurul unui nucleu tematic furnizat de către o situație arhietipală” (Sora, 2019, p. 89). Despre studiul „complexelor” ca și „teme emoționale refulate care pot provoca perturbări psihice constante sau chiar, în multe cazuri, simptomele unei nevroze”, (Jung, 2014, p.34) s-au ocupat și alți psihologi și psihiatrii.

Complexele au o semnificativă încărcătură emoțională și pot fi aduse în conștiință, rezolvarea problemelor generate de ele este importantă deoarece forța lor psihică remarcabilă, poate afecta libertatea Eului. Vindecarea nu este deloc simplă deoarece ele manifestă o anumită autonomie: „complexele autonome sunt conținuturi scăpate de sub controlul voinței conștiente, sunt fracțiuni desprinse din psihic ce se comportă ca personalități secundare cu viață spirituală proprie.” Ele provoacă diverse simptome de boală și se manifesta în orice circumstanță (Jung, 2005).

Actele ratate, numele uitate, amintirile uitate, lapsusurile, confuziile sau stângăciile, uitarea emoțiilor etc. sunt tot manifestări ale inconștientului (Freud, 1980), chiar și anumite ironii, glume, pot proveni dintr-o manifestare a inconștientului, în condițiile în care o persoană are o problemă în a spune un adevăr legat de o situație inacceptabilă.

Larchet Jean -Claude, în lucrarea *Inconștientul spiritual* sau *Adâncul neștiut al inimii*, a tratat la rândul său problema inconștientului, dar din punct de vedere religios. El consideră că „dimensiunea pozitivă a inconștientului spiritual o constituie ceea ce îl unește pe om cu Dumnezeu fără a fi conștient de aceasta, putem să îl numim inconștientul teofil, iar dimensiunea negativă, tot ceea ce îl desparte pe om de Dumnezeu, fără ca el să fie conștient de aceasta, inconștientul deifug. Elementele inconștiente pot fi mai mult sau mai puțin conștientizate.” (Larchet, 2009, p. 122). În străfundul omului căzut se produce inconștient un conflict între aspirația profundă a naturii și lucrarea pe care omul o dă ca persoană, ajungând să fie propriul vrăjmaș (Larchet, 2009, p. 136).

Ceea ce ascundem în noi ne conduce, până când avem curajul să-l privim. Tot ceea ce ascundem în noi nu încetează să trăiască, ci se transformă în umbre ce ne însoțesc pașii. Inconștientul este un spațiu tăcut, dar plin de ecouri, unde amintirile dureroase așteaptă să fie recunoscute. Când avem curajul să le privim în față, umbrele se micșorează, iar lumina înțelegerii începe să ne elibereze. Adevărata libertate interioară nu vine din uitare, ci din curajul de a aduce la suprafață ceea ce am ascuns în adâncuri.

Bibilografie

- Banger, Minakshi (2024), *Short Communication Revealing the Unconscious: A Psychoanalytic Perspective on The Power of Your Subconscious Mind*, Research în „Journal of Language, Literature and Humanities”, Vol. 11(3), 16-17, September (2024),
- Freud, Sigmund (1980), *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*, București, Ed. Didactică și Pedagogică,

- Idem* (2021), *Psihologia inconștientului*, în *Opere esențiale*, vol. 3, București, Ed. Trei,
- Idem* (2010), *Psihopatologia vieții cotidiene, Despre uitare, greșeli de vorbire, superstiție și eroare*, București, Ed. Trei,
- Jung, Carl, Gustav,(2014), *Arhietipurile și inconștientul colectiv*, București, Ed. Trei,
- Idem* (2005), *Opere complete*, vol. 3, București, Ed. Trei,
- Idem*, (2017), *Omul și simbolurile sale*, București, Ed. Trei,
- Larchet, Jean -Claude (2009), *Inconștientul spiritual sau Adâncul neștiut al inimii*, București, Ed. Sophia,
- Sorea, Daniela (2019), *De la Freud la Jung. O schimbare de paradigmă*, Cluj, Presa Universitară Clujeană.

protopop pr. ioan ȋărcaș

Fericitul Episcop Alexandru Rusu – Jertfa unei vieți pentru unitatea și libertatea Bisericii

„Doamne Dumnezeu, primește jertfa vieții mele pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice.”

(Ultimele cuvinte ale Fericitului Alexandru Rusu, Gherla, 9 mai 1963)

Prologul vieții sale - începutul unei misiuni de jertfă și credință.

Figura Fericitului Episcop Alexandru Rusu se ridică din tumultul și suferințele secolului XX ca o icoană vie a fidelității și a curajului creștin. Într-o epocă în care Biserica Română Unită cu Roma – Greco-Catolică – a fost supusă celor mai aspre persecuții, el a rămas o voce calmă, dar fermă, a adevărului. Viața sa este, în esență, un comentariu viu la Evanghelie, o dovadă că în mijlocul întunericului istoriei poate străluci lumina credinței.

Fericitul Alexandru Rusu nu a fost doar un ierarh al unei Biserici prigonite, ci un martor profetic al unității și libertății interioare, un om care a înțeles că fidelitatea față de Hristos și de Biserica Sa nu se negociază nici în fața puterii, nici în fața morții. Născut dintr-o familie de preoți și format în școala de gândire și spiritualitate a Blajului – centrul renașterii spirituale și culturale a românilor transilvăneni – Alexandru Rusu a întruchipat modelul preotului cărturar și păstorului luminat, capabil să unească erudiția teologică cu iubirea pastorală. Într-un secol al ideologiilor totalitare – fascismul, nazismul, comunismul – în care omul a fost adesea redus la instrument al statului sau al partidului, episcopul Rusu a arătat că libertatea autentică este un dar spiritual care izvorăște din relația personală cu Dumnezeu. El a trăit convingerea că Biserica nu este o instituție supusă capriciilor puterii lumesti, ci un trup viu al lui Hristos, chemat să dea mărturie despre adevăr chiar și în condițiile prigoanei.

Personalitatea lui Alexandru Rusu nu poate fi înțeleasă fără a o plasa în contextul mai larg al istoriei Bisericii Române Unite, o Biserică născută din actul Unirii de la 1700, hrănită din rădăcinile orientale ale liturgiei și spiritualității bizantine, dar în comuniune deplină cu Scaunul Apostolic al Romei. În acest spațiu de întâlnire între Răsărit și Apus, între tradiție și modernitate, episcopul Rusu a devenit o punte între culturi și confesiuni, o conștiință ecumenică înainte de vreme.

Drumul său biografic – de la copilul crescut în rugăciune la Șăulia de Câmpie, la studentul strălucit de la Budapesta, la profesorul și rectorul Academiei Teologice din Blaj, apoi la episcopul de Maramureș și, în cele din urmă, la deținutul anonim din închisorile comuniste – reprezintă o dramaturgie a sfințeniei. Totul se desfășoară în logica Evangheliei: slujirea devine jertfă, iar jertfa devine

glorie. Deși s-a format în mediul universitar occidental, Alexandru Rusu nu a pierdut niciodată simțul concret al realității pastorale. El a înțeles că formarea intelectuală trebuie să se traducă în dăruire față de popor și în responsabilitate față de adevăr. Ca profesor și publicist, a militat pentru armonizarea credinței cu rațiunea, considerând că „o Biserică luminată de cultură este o Biserică liberă”. Ca episcop, a promovat cateheza, educația și viața sacramentală, întărind identitatea comunităților greco-catolice din nordul Transilvaniei. Însă ceea ce a făcut din Alexandru Rusu un sfânt și martir nu a fost doar erudiția sa sau capacitatea de conducere, ci puterea de a transforma suferința în rugăciune. În anii lungi de detenție, între zidurile umede ale închisorilor de la Sighet, Pitești, Dej și Gherla, el a devenit un „liturghisitor al durerii”, un om care a slujit Euharistia din pâinea amară a suferinței. În el, teologia s-a unit cu experiența vie, iar cuvintele lui Hristos – „Adevărul vă va face liberi” (In 8,32) – s-au transformat în realitate trăită.

Moartea sa, survenită la 9 mai 1963, a fost o consacrare supremă a fidelității. Ultimele sale cuvinte – „Doamne Dumnezeu, primește jertfa vieții mele pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice” – rezumă întreaga teologie a martiriului: suferința nu este distrugere, ci dăruire; nu este sfârșit, ci împlinire. Prin această rugăciune, Alexandru Rusu a intrat în rândul celor despre care Biserica spune că „au iubit mai mult pe Dumnezeu decât viața lor” (cf. Apoc. 12,11).

Beatificarea sa, la Blaj, în 2 iunie 2019, de către Papa Francisc, a redeschis nu doar o pagină de istorie, ci o filă de memorie vie a Bisericii. Ea a confirmat că jertfa episcopilor martiri nu a fost zadarnică și că sângele lor a devenit temeliea reînnoirii spirituale a poporului român. În cuvintele Sfântului Părinte – „Ei au învins răul prin bine” – se regăsește esența vieții Fericitului Alexandru Rusu: un om care a biruit prin iubire, un păstor care a rămas liber chiar și în lanțuri.

De aceea, studiul vieții și spiritualității sale nu este doar un exercițiu istoric, ci un act de recunoștință și continuitate. În el, generațiile de astăzi pot descoperi un model de integritate, un exemplu de unitate între credință și rațiune, și o chemare la trăirea coerentă a Evangheliei. Fericitul Alexandru Rusu rămâne, astfel, o conștiință profetică a secolului XX, un reper pentru Biserica de astăzi și un mărturisitor al acelui adevăr simplu și veșnic: „Libertatea omului se împlinește doar în slujirea adevărului, iar adevărul deplin se găsește numai în Hristos.”

Rădăcini și formare spirituală

1. Origini și context familial

Născut la 22 noiembrie 1884, în satul Șăulia de Câmpie (jud. Mureș), Alexandru Rusu provenea dintr-o familie de preoți greco-catolici, unde credința și cultura erau trăite organic. Tatăl său, protopopul Vasile Rusu, era un slujitor respectat, cunoscut pentru dăruirea sa pastorală și pentru implicarea în viața comunității locale. În casa familiei Rusu, rugăciunea, disciplina și dragostea pentru limba română erau valori sacre.

Mama, femeie de o profundă credință, a transmis copiilor săi simțul jertfei și încrederea în Providență. Într-o familie numeroasă, cu doisprezece copii, Alexandru a deprins încă din copilărie spiritul comunitar și simțul responsabilității – două virtuți care îi vor marca întreaga viață.

2. Primii ani de școală și influența mediului cultural transilvănean
Studiile primare le-a urmat în satul natal, iar cele secundare la Bistrița și Târgu Mureș, unde a fost atras de literatura română, istorie și teologie. În anul 1899, pășește pe colinele Blajului, loc pe care marii cărturari ai timpului îl numeau „Mica Romă”, datorită fidelității față de Roma și rolului său în formarea intelectualității românești.

Aici l-a avut ca dascăl pe Ioan Miclea, viitor teolog reputat, și l-a cunoscut pe tânărul Ioan Suci, care îi va deveni prieten și coleg de suferință în temnițele comuniste. În atmosfera spirituală de la Blaj, Alexandru Rusu a descoperit vocația preoțească și chemarea spre slujire totală în Biserica Unită.

Studiile și chemarea la slujire

1. Formarea intelectuală la Budapesta

Între 1903–1910, Alexandru Rusu a urmat Facultatea de Teologie a Universității din Budapesta, ca alumn al Seminarului Central, instituție de elită a Bisericii Române Unite. A obținut doctoratul în teologie la 25 iunie 1910, cu o teză care demonstra rigoare științifică și profunzime spirituală.

În paralel, a fost profesor de cateheză în școlile budapestane, susținând tinerii români aflați în mediul academic maghiar. În scrisorile sale din acea perioadă, Rusu accentua ideea că teologia trebuie să fie o știință vie, capabilă să unească rațiunea și credința, cultura și Evanghelia.

2. Hirotonirea și activitatea didactică la Blaj

La 20 iulie 1910, Alexandru Rusu a fost hirotonit preot în Catedrala din Blaj. În același an, a devenit profesor la Academia de Teologie, unde a predat dogmatică și teologie fundamentală. Timp de două decenii, a format generații de preoți și intelectuali, insuflându-le pasiunea pentru adevăr și dragostea față de Biserică.

A fost redactor al revistei „Cultura Creștină”, una dintre cele mai importante publicații teologice ale epocii, și autor al unor articole prin care propunea o sinteză între tradiția orientală și exigențele modernității: „Cultura nu se opune credinței, ci o exprimă în formă rațională. Numai un popor care gândește în lumina lui Hristos poate fi cu adevărat liber.”

Profesor și apostol al culturii

1. Rector și promotor al educației confesionale

În calitate de rector al Academiei Teologice din Blaj, Alexandru Rusu a promovat ideea unei educații integrale, în care formarea intelectuală să meargă mână în mână cu formarea spirituală. Era convins că Biserica are nevoie de clerici instruiți, capabili să dea mărturie într-o lume aflată în schimbare.

A reorganizat programa academică, a introdus cursuri de apologetică modernă și de limbi clasice, și a susținut traducerea textelor patristice în română. Această deschidere culturală a făcut din Blaj un centru de referință în teologia românească interbelică.

2. Publicistul și intelectualul creștin

Ca director al ziarului „Unirea”, Alexandru Rusu a apărut valorile morale și naționale ale românilor uniți. A militat pentru unitatea dintre credință și cultură, pentru drepturile Bisericii Greco-Catolice, și pentru dialogul dintre confesiuni.

El scria: „Adevărata inteligență este aceea care luminează, nu care separă. Lumina vine din credință, iar credința se maturizează prin adevăr.” Această viziune umanist-creștină îl plasează între marii gânditori catolici ai epocii, comparabil prin finețe cu Jacques Maritain sau Étienne Gilson.

Episcop de Maramureș – între misiune și încercare

1. Chemarea episcopală

În anul 1930, prin decizia Papei Pius al XI-lea, Alexandru Rusu a fost numit Episcop al nou-înființatei Eparhii de Maramureș, cu sediul la Baia Mare. A fost consacrat episcop la 30 ianuarie 1931, la Blaj, în cadrul unei ceremonii solemne.

Ca păstor, a reorganizat eparhia, a ridicat biserici, a întemeiat școli confesionale și a susținut misiuni populare. A fost un episcop apropiat de popor, cu un stil pastoral marcat de simplitate, blândețe și fermitate.

2. Învățătură și exemplu pastoral

Predicile sale, păstrate fragmentar în arhive și în presa interbelică, dezvăluie o teologie a iubirii jertfelnice: „Nu răz bunarea, ci iubirea sfîntește suferința. Acolo unde este cruce, acolo este și învierea.”

În 1946, după moartea Mitropolitului Alexandru Nicolescu, episcopul Rusu a fost ales de Sinod Mitropolit al Blajului, însă autoritățile comuniste au refuzat confirmarea sa. Într-o scrisoare pastorală din 1948, înainte de desființarea Bisericii Unite, el îi îndemna pe credincioși: „Să nu ne temem de suferință. Dumnezeu nu cere biruință lumească, ci fidelitate până la capăt.”

Calvarul și teologia suferinței

1. Arestarea și detenția

După desființarea Bisericii Române Unite prin Decretul 358/1948, Alexandru Rusu a fost arestat la 29 octombrie 1948. Au urmat ani grei de detenție în lagărele și închisorile de la București, Dragoslavele, Căldărușani, Sighet, Pitești, Dej și, în cele din urmă, Gherla.

Martorii povestesc că, în pofida suferințelor, a păstrat o liniște senină și o credință neclintită. Pr. Tertulian Langa relatează cum, după ce fusese lovit de comandantul Goiciu, episcopul i-a spus cu blândețe: „Dă, domnule, dă, dar cu fiecare lovitură se înalță la cer o rugăciune pentru tine.” Pentru cei închiși împreună cu el, Alexandru Rusu a fost un părinte spiritual, un model de echilibru și sfîntenie.

2. Viața liturgică în temniță

În închisoare, Alexandru Rusu transforma celula în altar. Cu o bucătică de pâine și câteva picături de vin, celebra în taină Sfînta Liturghie, împărtaşind pe ceilalți cu speranță și credință. Deținuții își aminteau cum predica despre fericirea celor persecutați și despre iubirea vrăjmașilor.

În tăcerea celulei, el a trăit ceea ce numea „teologia crucii” – o teologie a participării la suferința lui Hristos, văzută nu ca pedeapsă, ci ca împreună-răscumpărare.

Ultimele clipe – jertfa desăvârșită

Grav bolnav, în primăvara anului 1963, a fost transferat la infirmeria închisorii din Gherla. Martorii afirmă că și-a păstrat luciditatea până în ultimele momente.

Pe 9 mai 1963, după ce s-a spovedit și a primit dezlegarea de la pr. Emil Rîti, a rostit

cuvintele: „Doamne Dumnezeu, primește jertfa vieții mele pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice.” Apoi, cu Rozariul în mâini, și-a dat sufletul în mâinile Domnului.

Dr. Cornel Petrassevitch, martor ocular, nota mai târziu la Roma: „Mi-a spus: Doctore, eu mai am câteva zile. Mergi la Roma și spune Sfântului Părinte că noi am stat la datorie și am murit pentru Biserică.”

A fost îngropat anonim în cimitirul penitenciarului Gherla, cu o simplă scândură și numărul 133, fără cruce, fără nume. Dar memoria lui nu a putut fi îngropată.

Moștenirea spirituală și teologică

Viața și moartea Fericitului Alexandru Rusu reprezintă o sinteză între teologie și martiriu, între credință și libertate. Pentru el, libertatea Bisericii nu era o revendicare politică, ci o dimensiune teologică a comuniunii cu Hristos. În scrisorile din detenție și în mărturiile celor care l-au cunoscut, apare convingerea că suferința trăită în Hristos este un act de liturghie cosmică, o continuare a jertfei euharistice în istorie.

Prin beatificarea sa, la 2 iunie 2019, în cadrul Liturghiei celebrate de Papa Francisc la Blaj, Biserica a recunoscut în Alexandru Rusu un martir al credinței și un model de sfințenie pentru timpurile moderne.

Sfântul Părinte spunea atunci: „Ei au învins răul prin bine. Credința lor a fost lumina care a învins întunericul dictaturii.”

Epilogul vieții Fericitului Alexandru Rusu vorbește despre biruința spiritului asupra suferinței.

Viața Fericitului Episcop Alexandru Rusu se prezintă ca o sinteză luminoasă între credință, rațiune și jertfă, între slujirea Bisericii și fidelitatea față de conștiința creștină. În el se concentrează destinul întregii Biserici Române Unite cu Roma, care, de-a lungul secolului XX, a cunoscut atât înălțimile spirituale ale mărturisirii, cât și adâncurile prigoanei. Alexandru Rusu nu a fost doar un ierarh al unei epoci dramatice, ci un teolog al crucii trăite, un păstor care a arătat prin propria viață că suferința, atunci când este asumată în iubire, devine loc de întâlnire cu Dumnezeu.

În el se împletesc armonios două dimensiuni fundamentale: cea a intelectualului luminat de credință, format în școlile europene, și cea a păstorului care coboară în suferințele poporului său. Prin activitatea sa didactică, publicistică și pastorală, Alexandru Rusu a reprezentat una dintre cele mai complete sinteze ale umanismului creștin românesc. El a arătat că fidelitatea față de Roma nu este o ruptură de identitatea națională, ci o împlinire a vocației universale a credinței.

În plan teologic, moartea sa nu poate fi înțeleasă decât în lumina misterului pascal: crucea și învierea sunt două fețe ale aceleiași realități a mântuirii. Prin acceptarea suferinței, el a făcut din propria moarte o Liturghie a libertății, un act de comuniune deplină cu Hristos cel Răstignit și Înviat. În felul acesta, Alexandru Rusu a transformat celula de la Gherla într-un altar viu, iar ultimele sale cuvinte – „Doamne Dumnezeu, primește jertfa vieții mele pentru libertatea Bisericii Greco-Catolice” – devin un testament spiritual și teologic pentru întreaga Biserică.

Dincolo de dimensiunea martirică, exemplul său rămâne o lecție de umanitate și de curaj moral. Într-o lume în care tăcerea și compromisul păreau soluții sigure, el a ales verticalitatea și adevărul. Nu a răspuns urii cu ură, ci a

luminat întunericul prin blândețe și rugăciune. Într-un regim care voia să reducă Biserica la tăcere, el a arătat că libertatea interioară a conștiinței nu poate fi niciodată înlănțuită. Astfel, Alexandru Rusu nu este doar un martir al unui sistem politic, ci un mărturisitor universal al libertății spiritului, un om care a arătat că adevărata putere se naște din slăbiciune asumată, iar victoria – din jertfă.

Pentru Biserica Română Unită, figura sa rămâne un reper de unitate, echilibru și speranță. Într-o epocă în care identitățile se relativizează, iar credința este adesea marginalizată, Alexandru Rusu ne reamintește că adevărul nu este negociabil și că fidelitatea față de Hristos cere uneori curajul de a merge împotriva curentului. În el vedem concret ceea ce Conciliul Vatican II avea să exprime mai târziu: chemarea universală la sfințenie și misiunea Bisericii de a fi semn al unității între oameni (cf. *Lumen Gentium*, 39-42).

Jertfa sa nu a fost o înfrângere, ci o sămânță de înviere. Biserica, aparent redusă la tăcere în anii comunismului, a renăscut tocmai din sângele și lacrimile episcopilor săi. Prin moartea lor, a fost purificată; prin fidelitatea lor, a fost întărită; prin rugăciunea lor, a fost reînnoită. Alexandru Rusu face parte din acel „nor de martori” (Evr 12,1) care au pecetluit cu viața lor credința în Evanghelie.

Beatificarea sa, la Blaj, în 2 iunie 2019, în prezența Papei Francisc, nu a fost doar un act de recunoaștere istorică, ci un moment de vindecare și reconciliere spirituală. În cuvintele Sfântului Părinte – „Ei au învins răul prin bine” – se cuprinde întreaga teologie a martiriului românesc: victoria nu vine din putere, ci din iubire.

Astăzi, când Biserica și societatea se confruntă cu noi forme de fragmentare, indiferență și relativism, exemplul Fericitului Alexandru Rusu ne arată drumul unei credințe gânditoare și a unei iubiri jertfelnice. El ne învață că sfințenia nu este rezervată unor aleși, ci se construiește în fiecare zi prin fidelitate în lucrurile mici, prin curaj în fața încercărilor și prin încrederea deplină în harul lui Dumnezeu. Astfel, viața Fericitului Alexandru Rusu nu se încheie în celula de la Gherla, ci continuă în memoria vie a Bisericii, în inimile celor care cred că jertfa nu este capătul, ci începutul unei noi creații. Moartea sa devine o icoană a speranței, iar cuvintele sale din urmă – o rugăciune pentru libertatea fiecărui suflet și pentru unitatea deplină a Trupului lui Hristos.

„Fericitul Alexandru Rusu rămâne un far pentru timpurile noastre: un episcop care a înțeles că libertatea se apără prin adevăr, că unitatea se păstrează prin iubire și că viața își capătă sensul deplin doar atunci când este dăruită.”

Referințe

- Arhivele Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș – Dosar Alexandru Rusu.
- «Cultura Creștină», Blaj, nr. 4/1912.
- Memorialul Durerii, TVR, episod: „Episcopii din celulele comuniste”.
- Testimonium Cornel Petrassevitch, Roma, 1964.
- Predica Papei Francisc, Blaj, 2 iunie 2019

ottilia ardeleanu

efect special

mă sui în leagănul dintre
două fire de viață
prins de cer
cu sfori de îngeri
mă fac dintr-odată copil
iar cerul copilăria mea
îmi vin păsările amintiri
îndepărtate
se apropie în zbor
apoi îmi cresc atâtea
copaci pentru ele
iarbă pentru picioarele care
aleargă până la marginea apei
de-aici ies oameni
ținându-se de mâini
și multe săruturi devin miei
zburdalnici pe câmpuri
fine pete de culoare
sub penelul vremii

mă legăn și râd și zăresc
brațele unui bărbat
puternic deschise pentru
a-mi cuprinde
toate alintările

un pui de nor îmi șterge imaginile
de pe boltă
soarele oglinďă
mă privesc și totul se face
pulbere

cerul meu acrilic

pun dimineața pe șevalet
întind bine orizontul gri luminos
paleta de culori în mână
mă așez pe o piatră tacticos
pictez ici-colea vălătuci
soarele cu mustăți de felină
adulmecând substanța clipei
peste mare câțiva pescăruși

îmi scapă din penel
 deșurubează aerul
 călduț îmi suflă în piept
 cu șoaptele descriu o
 proiecție inelară
 aplic îngrijit numele tău în risipire
 asemenea unei ploi zvăpăiate
 un curcubeu apare
 înfășurat de gâtul unei
 dorințe abia așteaptă
 să deschizi culoare inimii
 la glezne câțiva stropi
 se fac lacrămioare

fără acoperire nu se mai poate

de atâta purtat s-au
 subțiat cuvintele
 ies rar și se așază pe
 despicătura unei fraze
 din două în două silabe

e umbră mereu în
 dosul acestei fibre
 și același aer irespirabil
 versurile nu mai au
 timp unele de altele
 iar dacă ies în grup
 sunt pasibile de-o poezie

cuvintele se ascultă ele între ele
 legănându-și picioarele
 pe băncile din colțuri unde
 altădată stăteau ochi
 în ochi zâmbete

câteva mai curajoase
 sar de pe o buză pe cealaltă
 când prind câte-un sărut

dar e tot mai greu
 și dacă ar vrea să-ți

spună ceva nespus
 iar tu intuiești
 trebuie împinse cu vârful limbii
 dincolo de pânzeturi
 sârme și elastice

în cădere peste vorbirea ta uitată
 liberă
 capătă forma
 de articulare a unei rugăciuni
 de iubire

în orașul meu

plouă mărunț spre seară ies
 în umezeala străzilor
 intru la coafor se fac programări
 pentru ziua femeii
 la piațeta leului nici porumbeii
 nu stau pe vremea asta
 nu deschid umbrela îmi
 place să merg prin ploaie
 să mă întrebe de viață micile
 picături femei de serviciu
 spală pe jos ceea ce
 murdăresc oamenii
 fetele se cheamă cu băieții
 de pe un trotuar pe celălalt
 cum ne strigam noi pe
 uliță la țară cândva
 un tătic n-aș fi zis cât de tânăr
 și firav filmează copilul
 probabil puțin trecut de un an
 lângă mama lui copilă și ea
 ținându-l de mână mă opresc nu
 vreau să intru în cadrul familial
 în parc mihai pe calul lui este
 întreaga măreție a istoriei
 și a orașului de la țarm
 brazii mustesc de verde
 locul de joacă este gol
 micile alei pentru bicicliști
 sunt populate doar de semne
 e mazăgă în orașul meu și

mașinile sâsâie ca niște șerpi
 piețarii au acoperit tarabele
 și adunați într-un colț
 flecăresc politica
 în felul lor la un pahar
 de spirtoasă
 înaintez printre picături
 aburii sufletului meu se
 disipează în ochii serii
 un domn cu alură de urs
 practic barează drumul
 mă strecor subtil și simt cum din
 spate mă privește admirativ
 merg aproape alergând cu o
 voioșie de douăzeci de ani
 am haina pe mine ca un val
 de apă și toată sunt de apă
 în aerul monoton și lichid
 nu mă tem de răceală
 stau atât de aproape de
 un lanț de farmacii
 pe aici se perindă mulți oameni
 altfel orașul meu e la fel de
 gri ca fumul de la midia

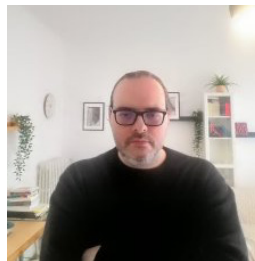
lalelele mele

ca niște guri care cer dragoste
 de un roșu princiar
 în vasul de sticlă de forma
 unei amfore
 așezat lângă piciorul patului
 spre lumină
 sunt acea declarație mută

de două săptămâni îmi
 țin companie
 deschise acum ca un suflet bun

așa în buchet au alura
 femeii din mine
 cea care te ține în gând ani-iubire

ivan pozzoni

Ivan Pozzoni s-a născut în Monza în 1976. A introdus subiectul Drept și literatură în Italia. A publicat eseuri despre filosofii italieni și despre etica și teoria dreptului în lumea antică; a colaborat cu numeroase reviste italiene și internaționale. Mai multe culegeri de versuri au fost publicate între 2007 și 2018: *Underground* și *Riserva Indiana*, cu A&B Editrice, *Versi Introversi*, *Mostri*, *Galata morente*, *Carmina non dant damen*, *Scarti di magazzino*, *Qui gli austriaci sono più severi dei Borboni*, *Cherchez la troika* și *La malattia invettiva* cu *Limina Mentis*, *Lame da rasoio*, cu *Joker*, *Il Guastatore*, cu *Cleup*, *Patroclo non deve morire*, cu *deComporre Edizioni*, *Kolektivne NSEAE* cu *Divinafollia*. A fost fondator și director al revistei literare *Il Guastatore - Quaderni 'neon'-avanguardisti*; a fost fondator și director al revistei literare *L'Arrivista*; a fost director executiv al revistei filosofice internaționale *Información Filosófica*; este sau a fost director al seriilor *Esprit* (*Limina Mentis*), *Nidaba* (*Gilgamesh Edizioni*) și *Fuzzy* (*deComporre*). A fondat aproximativ 15 edituri socialiste autogestionate. A scris/editat 150 de volume, a scris 1.000 de eseuri, a fondat o mișcare de avangardă (*NeoN-Avanguardismul*, susținut de *Zygmunt Bauman*), cu 1.000 de mișcăriști, și a redactat un antimanifest *NeoN-Avanguardist*. Este menționat în manuale universitare importante de istoria literaturii, istoriografie filosofică și în volume importante de critică literară. volumul său *La malattia invettiva* a câștigat *Raduga*, o mențiune din partea criticilor de la *Montano* și *Strega*. Este inclus în *Atlasul poezilor italieni contemporani* al Universității din Bologna și este menționat de mai multe ori în principala revistă internațională de literatură, *Gradiiva*. Versurile sale sunt traduse în franceză, engleză și spaniolă. În 2024, după șase ani de retragere totală din studiile academice, reintră în lumea artei italiene și fondează colectivul *NSEAE* (*Nuova socio/etno/antropologia estetica*).

Măinile mele, subțiri, au continuat să tasteze versuri,
transformând fiecare zvon despre morți în hârtie
care nu a lăsat testament,
uitând să trateze
ceea ce toată lumea numește afaceri ca de obicei
a fiecărei ființe umane: birou, casă, familie,
idealul, pe scurt, al unei vieți obișnuite.
Toate apărările au fost abandonate în 2026
m-am închis în centrul Milanului,
Hotel Acapulco, hotel dărăpănat,
adunând laolaltă visele celor marginalizați,
în chirie, în reviste și mese slabe.
Când poliția face raid
în camera de peeling a Hotelului Acapulco
și vor găsi un alt mort fără voință,
cine va spune povestea, obișnuită,
a unui bătrân care trăia împotriva vântului?

Aș putea încerca să-ți spun
 că Baasima a murit de lepră
 fără să ajungă vreodată la graniță,
 sau că armeanul Mérroujan
 simții cum aerul i se scurge din ochi
 aruncat într-o groapă comună;
 Charlee, care a aterizat în Brisbane
 în căutarea unei lumi mai bune,
 a încheiat călătoria
 în interiorul fălcilor unui aligator,
 decât după opt luni de spitalizare
 după o bătaie pe un drum de centură.
 Nimeni nu-și va aminti de Yehoudith,
 de buzele ei roșii carmin,
 care ajung să bea otrăvuri toxice
 într-un lagăr de exterminare,
 sau a lui Eerikki, cu barbă roșie, care,
 învins de dorința de a naviga,
 doarme, ciugulit de balene ucigașe,
 pe fundul vreunei mări;
 din Burgundia, a auzit zvonuri de sărbătoare
 căzând de pe lama unei ghilotine
 într-un coș,
 și Daisuke, samurai modern, la un motor de avion a numărat revoluțiile
 în harakiri.
 Aș putea să-ți spun despre asta
 în căldura unei nopți de vară
 că Iris și Anthia, fete spartane
 de când au fost abandonați deformații,
 a trăi o viață de neatins
 fără să se fi răzvrătit vreodată;
 Ituha, fată indiană,
 care, amenințată cu un cuțit,
 a ajuns să danseze cu Manitou
 în anticamerele unui bordel,
 și Luther, născut în Lancashire,
 care, eliberat de meseria de a cerși,
 a fost dat la moarte de Majestatea Sa britanică
 în minele de cărbune.
 Cine își va aminti de Itzayana,
 și familia ei masacrată
 într-un sat de la marginea Mexicului
 și cine de Idris, african rebel,
 uluit de șoc și arsuri

în timp ce, neînclinat de stăpânirea colonială,
 a încercat să fure un camion cu muniții;
 privind licitațiile revoluției verzi,
 aterizând la Teheran, cu aripile rupte
 dintr-o lovitură de tun,
 și Tikhomir, zidar cecen,
 la pământ, de pe acoperișul Mausoleului
 lui Lenin, fără comentarii.
 sparte în fragmente de inexistență
 transmite sunete îndepărtate
 de rezistență.

BOALA INVECTIVĂ

Să descopăr cauzele pentru care am trăit fiecare eveniment ca în
 dizenterie,
 au vărsat cerneală, o uriașă neglijență, în canula de gastroscopie
 patologii și m-au diagnosticat cu boală invectivă,
 asociat cu refluxuri literare, răspândite din esofag, pentru a-mi oxida
 gingiile.

Când, ca un câine cinic pe la guler, simt mirosul de malpraxis sau
 duhoarea de egopatie
 nu-l pot tolera pe celălalt din lume, o victimă a abuzului xenofob
 uit toate formele de fair-play, cad în ceața Berserkerului,
 supărat ca un Zulu forțat să suporte un afrikaner,
 eu spun rom lui Sinti, Sinti către țigan, țigan către român, român cu romi
 nici măcar nu m-aș putea opri să strig aleikhem Shalom la Hitler.
 Dacă nu te pot digera, simt „uh, uh, uh” înăuntru ca Leonidas la

Termopile,
 identificând viermii, care sunt în jurul meu, cu creșterea valorii
 eozinofilelor mele

eu emit acid clorhidric în exces și nu mai dezinhbez pompa de protoni
 cu disperarea unui Mazinger trimis gol de femeia bionică,
 scuipând, cu previziunea lui Naja nigricollis, hectolitri de cianură
 în fața oricui, deranjandu-mă, este condamnat să se lovească cu capul de
 perete.

Să înțeleg etosul vieții mele în absența ataraxiei
 barbar care întâlnește un cetățean în corul anti-”poeziei”,
 cu toții, fără excepție, veți fi forțați să vă alăturați unui grup
 în meandrele labirintice ale bolii mele invective.

timur chis

Lumea cireșelor

Sunt plin de cireșe,
Și în suflet iubiri creștam,
Copacii în brațe îi cuprindem,
Să scuture flori și cireșe
coapte peste inimile noastre,

Iubiri pierdute scuturăm
printre amăruie cireșe.

Azi, mâine, poimâine

Ești frumoasă printre stele,
Și iubirea o păstrăm,
Azi lumea zâmbește a soare,
Și zăpezile din suflete se topesc,

Mâine ne vom preumbla
pe valurile Senei,
Și iubirile lui Napoleon
le vom găsi,
Poimâine cuprinși de
flăcările Notre-Dame,
Vom dansa cu îngerii
pictați în cripte,

Pe malurile Senei printre

cerșetori, dragostea
ne-o preumblăm.

Poate

Obosiți de vizite lungi,
În camerele mici de
hotel adormim,
Să fim alături de parizieni,
De mici copii visam,
Pe malurile Senei, am adus
toate iubirile pierdute,
Printre anii trecuți prin
tâmpalele albite de vreme.

Printre pisicile obosite de
atâta oase de pește,
Visăm la stele,
Cu sufletul spălat de dragoste.

Printre lumi pierdute

Cortina teatrului s-a ridicat,
Printre îndemnuri să ne
închidem telefoanele,
Și să deschidem sufletele,
La problemele puse pe
scenă de actori,

Comutăm visele și
dorințele noastre.

Suntem copiii prinși de
povestirile de pe scenă,
Și durerile sufletelor și a
trupurilor le amorțim,
Printre lumi din cărți
ne plimbăm,
Pierdute sunt iubirile noastre,

Printre povești în viață dansăm.

Rugăciune

Azi o umbră a umplut biserița,
Prin amintirile celor prezenți,
Ți-ai plimbat amintirile
pline de povești,
Și piciorul șontorog
bătând alene pe gresie,
Pentru câteva secunde l-am auzit,

Berea din pachetul cu pomană,
Îngerii au băut-o
Și cu zâmbete lor ai
fost alături de noi,

Ești mătușa care așteptai
să se sfârșească slujba,
Și povești despre trecut
și viitor să depeni,

Alături de fiul tău,
Povestiți despre iarba
tăiată noapte sub stele,
Printre tufele Măgurei,

Printre stele îți plimbi oasele
betegite de atâtea tristeți.

gabriela marin

Profesoară de franceză și engleză (Universitatea București, Facultatea de Limbi Străine - specializarea Franceză / Engleză), cu un Master în Didactique du Français Langue Etrangère (Université des Antilles, Martinique).

Apare în revistele și pe site-urile literare Contact Internațional, Destine Literare, Observatorul, e-Creator, Luceafărul, Curentul Internațional, Romanian Journal - New York ș.a.

probabil

caut, probabil, un răspuns
 în stelele ce scilipesc noaptea
 în scânteia înțelegerii
 ce-mi luminează viața și-ntregul drum

caut, probabil, un răspuns
 în lacrimile pe care le-am vărsat
 în cuvintele pe care le-am șoptit
 în amintirile ce m-așteaptă

răspunsul e, probabil, ecoul ce se estompează-n tăcere

tablou

într-o zi am pictat un curcubeu
 este cel mai frumos tablou al meu
 roșul e făcut cu inima, ca mai mereu
 oranțul l-am extras din fericire
 galbenul a răsărit din soare
 verdele din tinerețe și reînnoire
 albastrul era aici, pe cer și-n mare
 indigoul l-am găsit prin sertare
 violetul a venit din infinit și iluminare

apoi, n-a mai trebuit decât
să dau strălucire și consistență
tabloului și să-l dedic iubirii

Parmenide și noi

cine ești tu
cine sunt eu
cine suntem noi
tu ești eu
eu sunt tu
noi suntem 1

cine este ea
cine este el
cine sunt ei
ei sunteți voi
voi sunteți noi
noi suntem vechi

cine sunt ele
ele sunt iele
ele sunt zâne

noi suntem ele
noi suntem voi
noi suntem noi

așa am fost
așa suntem
așa vom fi
dincolo de 1
dincolo de infinit

florian saioc

Obsedanta clipă

Ce-ascunzi în ochii tăi cuminți
renăscătoarele de dorinți?
când te privesc, de ce-mi ascunzi
sub pleoape ochii tăi rotunzi?
de mult în gând și-n visu-mi pur
tu căpătai ușor contur,
pân-am ajuns ca, într-o zi,
să nu mai pot deosebi,
cu simțurile care-nșeală
pe cea din vis de cea reală!
te urmăream prin nopți, vibrând,
cu fiecare simț și gând
c-un gând te atingeam ușor
și trupu-ți devenea sonor
sub fuga-i orice nur, pizmaș
scotea un sunet pățimaș,
făcând din frageda-ți ființă
o melodie, o dorință
și-atunci, în suflet tulburat,
am îndrăznit și-am întrebat:
ce-ascunzi în ochii tăi cuminți
răscolitoarele de dorinți?
„o, taci! ai repetat, o taci!»
și-au înflorit doi pudici maci.
pe-obrajii tăi nedați cu fard.
mi-ai spus că ochii-mi frig și ard
ei ți-au răspuns că eu te cer
ca râuri iuți de foc și ger

Nr. 3-4 2025

MERIDIANE CULTURALE

curgea în mine viața-n pripă,
 ea se strânsese într-o clipă,
 se concentrase-n ea egală
 o, ți-aș fi dat o veșnicie
 din clipa-aceea colosală
 dar ne-am oprit fără temei
 în piscul frumuseții ei,
 uimiți, cu păru-n vânt, bălai,
 păream ca izgoniți din rai
 și tu fugeai plângând, fugeai...
 azi poate-n ochii tăi cuminți
 ascunzi regrete și dorinți,
 ori poate că aștepti să vie
 iar clipa care nu înșală,
 dar a trecut o veșnicie
 din clipa-aceea colosală.

Fruct dumnezeiesc

Acum e vremea de-o pastrama
 de-un pui pe jar și cu mujdei
 de-un vin adus direct din cramă,
 de-o mămăligă și-un ardei
 de-un chef șurliu că-i toamnă rece
 și brumele-au bătut pe vii,
 iar cine-i om mai și petrece,
 cât viu mai este printre vii
 eu m-am ferit ca de dârvală
 de pastor și de omu-anost,
 de doctor, de-avocat, de boală
 de munca grea și traiul prost
 da-ngenunchi seara la icoană
 să-i cer lui Dumnezeu iertare,
 c-am mai iubit câte-o cucoană
 când a căzut și-n postul mare
 și-arăt mereu în rugăciune
 că ea-i de vină, jur pe cruce,
 cu dracul, Doamne, nu te pune,
 că e femeie, te seduce
 iar dacă ești la cramă-n vie
 și bei vin-vin nu din araci,
 îți face ea ce dracu' știe
 și gata, nu mai știi ce faci.
 îți pune-așa un sân pe gură,

îți trece-o mână lin prin păr
 și uiți de post și de Scriptură
 și te trezești mușcând din măr
 degeaba-ncerci să fugi în laturi,
 că poftele nu-ți scad, sporesc
 și muști din măr, dar nu te saturezi,
 că măru-i fruct dumnezeiesc

Dragoste în tranziție

Pe nurii tăi, zidiți cu har,
 stau ochii mei aprinși, pândari
 ah, te-aș sorbi într-un pahar
 plin ochi cu vin de la Cotnari
 îți văd mereu în față bustul
 și ochii tăi focosi, specifici
 dar ceea ce-mi șochează gustul
 sunt sânii tăi apocaliptici
 mijlocul tău de viespe, trunchiul
 mă fac să cad pe loc în culpă,
 nu mai pun șoldul și genunchiul,
 când ai și cea mai sexi pulpă
 mi-am zis precum un derbedeu:
 ia, uite-o domnule, -t-o-n lambă,
 păi, asta e pe gustul meu,
 că-i numai coapsă, numai gambă
 i-aș dărui definitiv,
 o noapte să cunosc infernul,
 cuponul meu nominativ,
 pe care mi l-a dat guvernul
 să am o astfel de minune,
 la pieptul meu de dor și jar
 aș fi mereu în acțiune
 și-aș deveni acționar
 să n-am un sfanț de-o acadea,
 de m-ar iubi un ceas, o seară,
 mi s-ar părea, pe-onoarea mea,
 toată tranziția ușoară

kocsis francisko

Kocsis Francisko (n. 1955, Cecălaca, jud. Mureș) este poet, prozator, traducător și publicist, colaborator al majorității publicațiilor literare importante din România. A publicat zece volume de poezie (nouă inedite și o antologie), două volume de proză, precum și câte două volume de însemnări, respectiv de cronici și eseuri. Ca traducător, a oferit publicului numeroase volume semnate de autori maghiari contemporani și clasici, între care Székely János, Márai Sándor, Markó Béla, Márton Evelin, Jász Attila, Halmosi Sándor și Vörösmarty Mihály. Este prezent în antologii, dicționare și lucrări de critică literară și a fost distins cu numeroase premii pentru poezie, proză și traduceri.

Poeme extrase din volumul „*terține și alte disimulări*”, ed. Ardealul, 2019

Case bătrâne

în galben pahar,
florile-albastre

uscate-s de mult;
micile glastre

de tot uitate
zac pe pervazuri,

nimeni nu mișcă
vechile geamuri,

case bătrâne
surde și mute,

încuiate în
gânduri trecute

Clipă

vă doresc să trăiți clipa
în care muzica
ține loc de tot restul lumii

Astrale proporții

crestate în grindă
răspântiile sortii,

de numărat anii
și crucile morții,

de ținut minte
însemnele porții

făcute numai
când s-au dat orții -

când s-au stabilit
astrale proporții

între puținul a fi
și multul nefirii

Demnitate

nu oricine are demnitatea de a plânge,
cei mai mulți aleg
doar umilința de a se plânge

silviu ciocanelli

Poezii extrase din volumul „Scrum”, ed. Școala Ardeleană”, 2016

Scrum

În memoria victimelor din incendiul de la clubul Colectiv, din 30 octombrie 2015

am o urgentă nevoie
 să respir singur
 să nu împart aer sau priviri
 vorbe sau trăiri
 până când mă pot scufunda din nou
 între voi
 mă găsesc în nopțile distorsionate
 și râdem și suntem
 și plângeam și am fost
 ... totul

Pictorul

Singura logică pe care am găsit-o vreodată
 a fost în visele care nu aveau înțeles.
 Încercând să pictez cu degetele, pată cu pată,
 m-am mănjit în coșmarul pe care l-am ales.

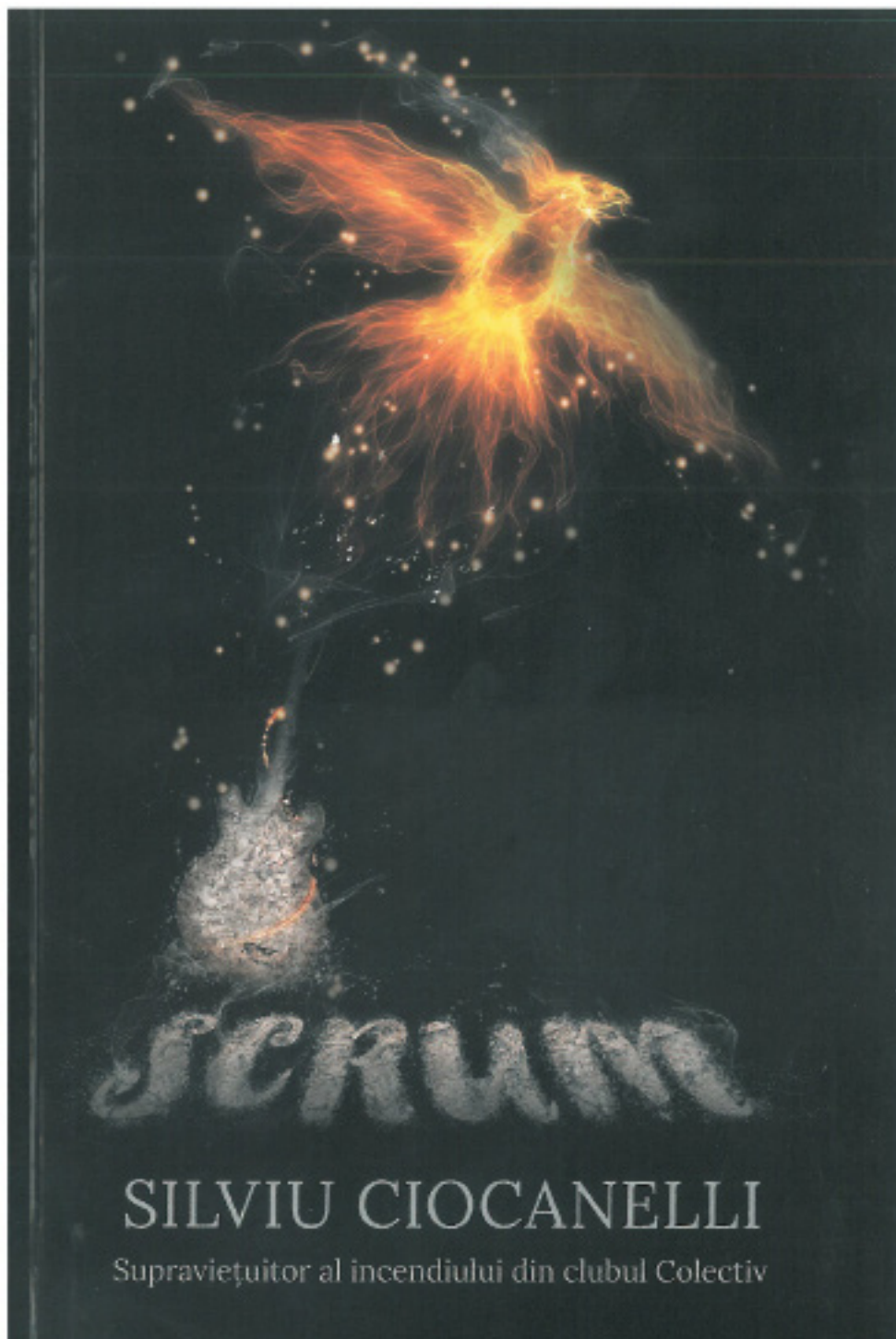
Sfidând tot ce știam până în acel moment,
 m-am parașutat din gândurile înnorate
 și, cu imaginația-mi îngropată sub ciment,

mi-am închipuit cum visele-s cenzurate.

Renunț la tot! Pentru ca o fărâmbă de artă vie
să-mi curgă măcar o dată prin vene
și să nu mă mai simt închis într-o colivie,
să trăiesc pe veci în ale mele desene.

Lectura jurnalului unui adolescent care are prea multe perechi de ochelari de vedere

o vreme am ținut ușa închisă tuturor,
am privit doar prin fereastra prăfuită,
cum îmi zâmbesc, cum găsesc scopuri
alături de mine și de ziua mea de mâine.
dar mâine nu venea, și eu așteptam luna
să îmi spună că marea s-a oprit din dans
și eu pot să merg, în sfârșit, în colțul meu de lume.
am așteptat. am așteptat din nou. încă aștept.
după atâta așteptare, am putut măcar
să deschid ușa, să strâng o mână,
să lovesc prietenește un umăr, dar niciodată
nu am găsit pe cer luna. poate a coborât în mare,
a înotat până în vamă și de acolo a plecat spre munte,
și acum mă caută pe străzile lăturalnice,
pe care preferam să mă plimb...
nu mi-a plăcut niciodată agitația
când am vrut să mă regăsesc.
în restul zilelor, ar putea să urle toți,
să alerge în cercuri în jurul meu,
să-mi arunce viața respirată în orbită
și eu să mă hrănesc cu tot ce lasă ei în urmă.
iar scriu, nu mi-a plăcut niciodată să citesc.
nu m-am găsit între paginile cuiva
și poate că dacă nu m-am regăsit,
înseamnă că nu am fost niciodată pe acolo,
să las o parte din mine în urmă...

in memoriam

teodor vidam

Născut pe 12 noiembrie 1947, în comuna Bogata, județul Mureș, Teodor Vidam este filosof și eseist, profesor și etician remarcabil, considerat una dintre personalitățile definitorii ale filosofiei morale românești contemporane. Format în mediul intelectual clujean, avându-l ca mentor pe D.D. Roșca, și sprijinit de studii solide în filozofie antropologică, axiologie, gnoseologie, epistemologie, psihologie și psihiatrie, Vidam a construit o operă riguroasă și sistematică dedicată fundamentării unei etici realist-rezonabile. Debutează în 1991 cu *Teritoriul Moralității*, urmată de o serie de volume importante, între care *Introducere în filosofia moralei* (1994), *Moralitate și comunicare* (1995), *Teoria culturii morale* (1996), *Moralitatea ca fenomenologie a tipurilor de morală* (2000), *Tematizări ale gândirii etice actuale* (2001), *Lucian Blaga și filosofia europeană a secolului XX* (2005), *Dimensiuni ale eticii comunicării și mass-media* (2007), *Orizonturi și mize ale gândirii etice contemporane* (2009), *Repere esențiale ale gândirii etice europene* (2012) și *Filosofia moralei încotro?* (2014). În anul 2010 a obținut Premiul „Ioan Petrovici” al Academiei Române pentru volumul „Dimensiuni ale eticii comunicării și massmedia”.

Opera sa, dedicată studiului moralității, dialogului, civismului și valorilor autentice, a exercitat o influență puternică asupra generațiilor de studenți și tineri filosofi pe care i-a format cu generozitate. Prin originalitatea și profunzimea gândirii sale, Teodor Vidam rămâne un reper major al eticii și culturii românești.

Poezii extrase din volumul
Ceasul care bate peste vreme, ed. Argonaut, 2006

Geneza

E muntele-lumină
înalta mea povară
Născut în adumbirea
izvoarelor dintâi,
Reverberații adună în
fapt târziu de seară
Să îmi aștearnă-n noapte
un trainic căpătâi.

Cândva fântâna lumii

se prelungea la cer
Adâncul fără nume
îl săgetă o rază,
Un stol fugar de umbre
se rătăci-n eter
Și-n bezna de cărbune
se încropi o oază.

Pe margini de adâncuri
plutim și noi o vreme
Purtați de o vâltoare în
necurmat șuvoi,
Apune amintirea în
învechite steme
Când arcul ni se rupe și
când uităm de noi.

Corabia ne poartă spre
muntele ascuns
Sub fulguri de vise spre
stânca cu afine,
Mai sunt atâtea taine
al căror nepătruns
Rămâne sub pecetea
unor chemări străine.

Și muntele-lumină ne
așteaptă-n asfințit,
Cărarea lin ne poartă
pe trepte de amurg,
Și nu se știe încă pe
unde am nimerit,
Și-n peștera tăcerii doar
lacrimile curg.

Întotdeauna marea

Cum urcă fluxul țărmul
mânat de o forță ascunsă,
Zeița frumuseții atinge orice val,
La fel de translucidă,
fragilă, nepătrunsă
Ca muntele-luminii
pierdut într-un cristal.

Înrourând cu geana
visate căi în noapte,
În lumea din adâncuri o
stea mai strălucește,
La vămile tăcerii cele
din urmă șoapte
Se sting precum lumina
ce o clipă mai trăiește.

Ți-e sufletul culoarea
din urmă a uitării,
Cobor în veșnicie să-ți
caut răsuflarea,
Cu voluptatea amară,
nimicitoare a sării
Ce-o unduiește în larguri
întotdeauna marea.

Elegie la sfârșit de toamnă

Să se termine o tristețe și
altele să nu mai apară,
Să mă trezesc mai răvășit
ca într-o părăsită gară!
Să se cutremure zenitul de
steaua care-n goluri cade
Și sufletul luminii învie din
scânteierea unor spade!

Să se termine o tristețe
și altele să nu apară!
Înstrăinându-mă de lume, de
munți ce par a fi de ceară,
Neasemuite crizanteme târziu
în toamnă par suspin,
Nevinovate cad sub brume,
chiar dacă au accent divin.

Să se termine necuprinsul
pustiurilor fără nume
Ce parcă se înmulțesc protetic
și năpădesc întreaga lume!
Doar firul vieții se termină -
adăugiri, frânturi de soartă
Și curcubeul brusc se frânge
și undeva e marea moartă.

Tresărire (*Domnului Eugeniu Nistor*)

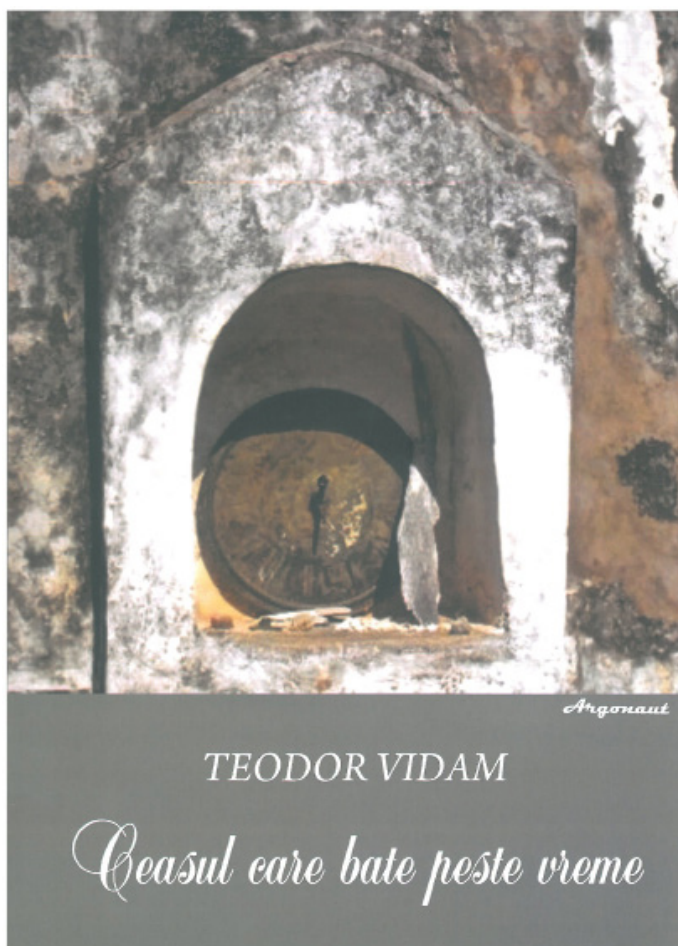
De va să cad ca spicile sub coasă,
Presimt curând c-așa
o să se întâmple,
Îmbrățișând „perfida»
drept mireasă,
Să se-nfiripe-un singur
gând la tâmpole.

Și acel unic gând
nisipul să-l prefire,
Să zdruncine Sahara
profund din temelii,
Și să ajungă al cerurilor mire,
Și să străpungă noaptea

- răzor de insomnii.

Cămașa mea de lut
să ardă pustiită,
Purificând blestemul
atâtor generații,
Din somnul geologic
uitarea dezmoțită,
Ciorchinii să-i așeze în
mândre constelații.

Să treacă unicornul prin
ierburi mătăsoase,
Izvorul mântuirii să-l
sece de venin,
Petalele de crin să
ningă planturoase,
Acolo doar în taină
tăcerii să mă-nchin.

george dimitriu

Explorând Delta Dunării (I) Copacul cu... cormorani

În cea de-a treia zi de Paște a anului 2023 am pornit dis-de-dimineață împreună cu fiul meu cel mare, Ștefan, spre Dunavățu de Jos. Ajunși pe la prânz la pensiune, am fost întâmpinați de arbori gătiți cu superbe magnolii alb-movii, ornate-n interior cu sute de puncte. Pe-un perete trona o imensă planșă care prezenta peștii din apele României alături de una referitoare la păsările migratoare, de ample hărți ale Deltei, și de-un tablou-caricatură ce înfățișa oameni politici. La loc de cinste se hodinea, înfipt într-un panou lemnos, un cap de pește cu gura deschisă - se voia hidos însă era cam știrb! Din restaurant se putea admira un pitoresc canal, vecin cu pensiunea, canal pe care se odihneau câteva bărci.

Începuserăm dejunul cu borș de pește, servit ca la Letea: zeama și cartofii în boluri iar peștele, fiert, îmbrăcat în legume, ne ‘mbia de pe-un platou. Am continuat c-o saramură de crap cu mămăligă minunat așezată într-o farfurie încăpătoare, farfurie-n care locuia și un recipient cu supliment de zeamă. Nea Florin, barcagiul, și-a făcut apariția înainte să terminăm de mâncat. Fața roșie, de lipovean, n-avea pilozități; avea în schimb buze subțiri, nas consistent, și fusese plantată pe-un trup solid. L-am citit imediat:

– Aduceți un păhărel să vă torn niște pălincă ardelenească de prune.

Vine cu un pahar pentru vin, îl umplu pe jumate, însă băutura n-apucă să se hodinească.

– Încă unul?

– E bună! declară în timp ce-mi întinde paharul gol.

Îi fac plinul, stabilim planul de bătaie, însă ochii, căprui, cercetători, i se lipiseră de sticla de un litru plină cu lichid galben ca Soarele.

– Mai pun unu’?

– Nu, tre’ să conduc barca!

Am coborât scările pietruite spre terasa cu piscină care avea atașat un mic debarcader ș'am urcat într-o șalupă. Doar noi.

Călătoria a început pe Canalul Satului, sub privirile mirate ale unei berze semețe care însă nu s-a sinchisit de noi. Străjuț de arbori, de debarcaderele pensiunilor și de ambarcațiuni, canalul găzduia și două bănci așezate pe-o platformă, la umbra unui copac. În scurt timp am ieșit în Lacul Barcaz care se lăuda cu o insulă de stuf și cu câteva rațe. Cerul se lăsase dominat de nori mari, albi. Prin intermediul unui canal de legătură străbătut de-o apă muștar, mată, încadrată de arbori ce formau parcă o boltă, am ajuns în Lipoveni. O puternică senzație de junglă îți transmitea acel canal, canal în care copaci pletoși, vernil, furau din luciul apei ca muștarul. Lăstăriș aparent timid mușca hotărât din canal când dintr-o parte când din alta, de-ți era imposibil să vezi calea de urmat. Pe-alocuri câte-o salcie plângătoare ne făcea reverențe ori fire răzlețe de stuf se odihneau pe fața adolescentă a apei. S-adunau mai multe câteodată, luând țănoș fața arborilor. Unele crengi se înclinau dându-și parcă mâna peste canal, ca într-un dans al dragostei. Altele, verzi-muștar sau de-un verde-crud, se reflectau alături de cerul alb-gri pătat uneori cu albastru lângă stuful maroniu ce străjuia apa 'ngustă, creând un peisaj ireal. Soarele, atunci când își făcea apariția, se folosea de arbori pentru a-ntuneca apa canalului, canal prin care barca se strecura unduindu-se.

Pătrunși pe Canalul Opt am constatat uimiți cum copacii, înclinați, își uneau crengile vernil pe deasupra apei, construind parcă un pod al mirilor. Atunci când ramurile s-au despărțit cerul s-a luminat și două lișite și-au luat rapid zborul zbătând aripile-n tandem, cu viteză. Mai încolo o lebadă traversa agale canalul însă la apariția noastră a început să formeze cu aripile V-uri tot mai largi, călcând apa-n care-și desenase dâra.

Ne-am varsat în Canalul Dunavăț, penetrat și el de lăstăriș și de stuf însă tatonat pe-alocuri de stâlpi de electricitate. Cerul albastru, pătat cu nori, se oglindea leneș în canalul cu apă muștar. Am trecut pe lâng' un hotel plutitor vecin c-o casă de vacanță păzită de doi câini, unul alb și unul negru - cum altfel?! Puțin mai în față, în dreptul superbului Complex Delta-Paradis, patru pui de gâscă ce deprindeau înotul și-au dat examenul la trecerea noastră, scufundându-se instantaneu, cu rotiri peste cap. Complexul, străjuț de sălcii plângătoare și de-un ponton ce părea fără sfârșit, găzduia căsuțe acoperite cu stuf și o clădire impunătoare, cu acoperiș stufos ornat cu ferestre-pleoape. Canalul părea un bulevard acvatic! Din păcate, la capătul pontonului decorat cu șalupe sălășluiau un vapor și un hotel plutitor părăsite, aflate într-o avansată stare de degradare.

Ceva mai încolo canalul era străjuț de stuf pe-o parte și de arbori pe cealaltă - unii dintre ei își odihneau crengile pe luciul apei. Copacii au început să se rărească și să devină mai scunzi, ba chiar își făcuse apariția și unul ce părea uscat, fără frunze. Ba nu, avea frunze însă erau negre! Stai așa! Nu pot fi frunze, căci au cioc și coadă! Sunt cormorani negri, perfect camuflați! În zare, alți copaci purtători de cormorani. Mai mari, parcă! Ba nu, erau cuiburi! Cuiburi și cormorani! Zeci! Copacii

ce străjuiau canalul aveau „rod bogat”! Ne-am apropiat ș’am trecut pe sub cuiburile mari acompaniați de chirăitul păsărilor. Câte-un pescăruș stătea înfipt pe vreo creangă, așteptând momentul prielnic pentru a fura ouă. Soarele lumina rotund, scăpându-și uneori câte-o rază, ca un laser, printre crengile pline de cuiburi. Pe malul celălalt, asaltat de stuf, un arbore singuratic, cu crengile argintii, mai mult despuiate însă pline de cuiburi și de cormorani negri, se reflecta creț în apa canalului. Din când în când câte-un ciripit melodios se suprapunea, ca un *voice over*, peste chirăitul cormoranilor din acel loc mirobolant. Pe fundal, un cer alb-albăstriu completa o paletă de culori de care nu te puteai pur și simplu desprinde. Pân’ la urma nea Florin a întors barca ș’am pornit domol spre altă destinație, însă sufletele noastre au rămas multă vreme acolo!

Fragment din volumul „Prin mirifica Europă”, aflat în pregătire.

sculptura,
Ioan Mărginean

ileana sandu

S-a născut la 17 martie 1955. Este licențiată în Litere și Drept la Facultatea de Filologie, secția Engleză-Franceză “Universitatea Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca (1974-1978) și Facultatea de Drept din cadrul aceleiași universități (1978-1983). Traducător și profesor de limba și literatura engleză și franceză, juriconsult, redactor și redactor-șef adjunct la cotidianul “Cuvântul liber”, asistent universitar la Universitatea “Dimitrie Cantemir” din Târgu-Mureș. Din 2004 este inspector de specialitate în cadrul Serviciului de relații publice interne și internaționale al Primăriei Târgu-Mureș. A publicat articole în presa locală (Cuvântul liber, 24 ore mureșene) și națională (Adevărul, Timpul, 7 zile, Jurnalul național).

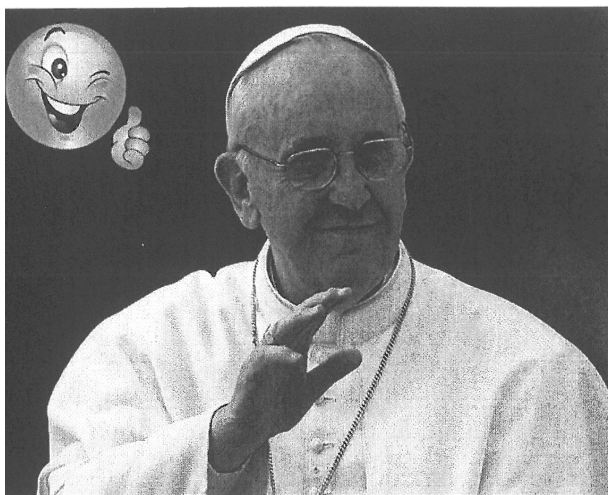
UN GOL PLIN CU VALORI

Săptămâna trecută, în ajunul celei de a 60-a aniversări a Tratatelor care au instituit Comunitatea Economică Europeană, Papa Francisc s-a adresat liderilor continentali într- un discurs de mare profunzime și bun-simț, presărat, pe alocuri, cu fine nuanțe de mustrare și discret avertisment. Nu întâmplător, probabil, fotografia de grup s-a făcut în fața frescei lui Michelangelo, „Judecata de Apoi”, din Capela Sixtină.

Multe vorbe frumoase și adevărate a rostit Papa Francisc despre Europa și europeni, reamintind tuturor că „timpul nostru este un timp de discernământ, care ne invită să examinăm esențialul și să construim pe el”. Că Europa nu este un set de proceduri de urmat sau un simplu ansamblu de reguli, de pretenții și revendicări, ci „un mod de a-1 concepe pe om pornind de la demnitatea sa transcendentă și inalienabilă (...), cu voința sa de adevăr și de dreptate intensificată de o experiență milenară”. „Europa are un patrimoniu ideal și spiritual unic în lume care merită să fie re-propus cu pasiune și prospețime reînnoită și care este cel mai bun remediu împotriva golului de valori din timpul nostru, teren fertil pentru orice formă de extremism”.

... „Gol de valori din timpul nostru?”... Dar ce ne fu dat să auzim? Nu încapă îndoială că Papa Francisc - din două, una: ori n-a fost bine informat de cardinalii de la biroul de presă al Vaticanului, ori nu știe să aprecieze valorile. Și despre ce fel de gol vorbește Suveranul Pontif, când, uite, la capitolul „valori”, patria noastră e „plină”, chiar dă pe-afară. Cu jenă abordăm subiectul, dar, pentru respectarea adevărului istoric, cu smerenie și rușine îi aducem aminte Papei că, doar cu câteva zile înainte de cea de a 60-a aniversare a Europei, spuma valorilor mioritice a fost

prezentă, în corpore, la Bruxelles, la Comisia pentru Libertăți Civile, Justiție și Afaceri Interne, unde, mai mulți „valoroși” și mai multe „valoroase” și-au dat poalele peste cap, s-au agitat, au înfierat, cu mânie proletară, la dreapta și la stânga, au agitat coli A4 pe care stătea scris că ei #rezistă, că, fie ce-o fi, ei# și iar# împotriva a tot ce nu e# și n-are telefon cu luminițe ca să poată să#. Bine, până la urmă, oamenii aceia de la Comisie le-au confiscat

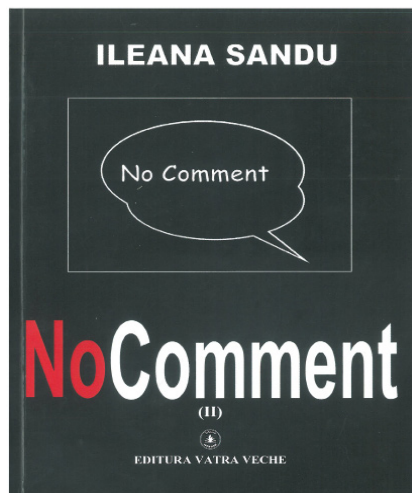
colile, că, totuși, acțiunea se petrecea la Comisia de la Bruxelles, nu la Piața de la Obor. „Plinul de valori” a fost chiar unul compact: au fost de toți și de toate: filosofi, condeieri editorialiști, foști miniștri și foste ministrese... „toată floarea cea vestită” a intelighenției românești (inclusiv tehnocrată), plus câțiva eterni și vajnici protestatari de profesie, aduși cu avionul, cu foile #A4 cu tot. „Cu pasiune și prospețime reînnoită”, ca să-l cităm pe Suveranul Pontif, „valorile” noastre au înșfăcat microfonul și nu i-au mai dat drumul, și-au întors pe dos portofelele, au ținut discursuri aiuritoare și fără vreo legătură cu de ce s-au dus ei acolo, au bătut câmpii, și nici măcar nu i-au bătut „cu grație”, în fine, vorba lui Eminescu, „și-au drapat nula” care cum l-a dus glagoria. Cel mai tare din parcare a fost, totuși, reprezentantul gândirii filosofice contemporane. Acela a tras o minciună mare cât Biblioteca din Alexandria, hulă pentru care mulți l-au criticat, deși nu aveau dreptate, întrucât gânditorul nu făcea decât să-și pună în aplicare propriul sistem. Căci, nu-i așa, filosoful nu-i filosof dacă n-are sistem, or, dânsul scrisese deja un ditamai eseul despre minciună. Sigur, eseul nu-i sistem, dar nici iarna nu-i ca vara. Așa că, treacă...

...Ei, și dacă mai era vreo găurică prin „gol”, ea a fost iute astupată, căci, prin constelația de valori, pășea mândru și îngândurat, dl Cioloș însuși. Întrebat ce căuta pe acolo, a explicat pe Facebook, că se află la Bruxelles pentru a se întâlni cu niște înalți oficiali europeni și planetari „pentru a vorbi despre țara la care ține”.

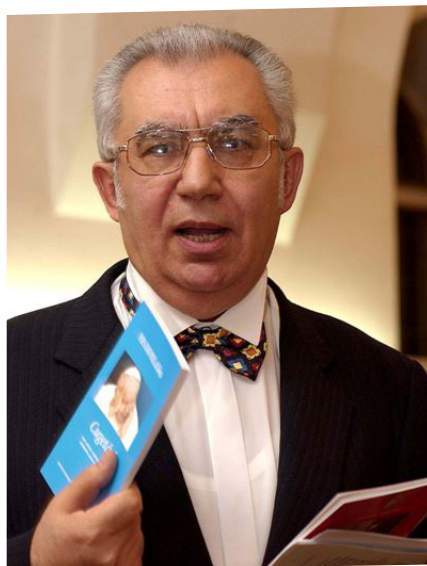
...În fine, cu cine se întâlnește dl Cioloș nu e treaba noastră, ideea este că, revenind la „golul de valori”, cu pioșenie, dar și cu mândrie patriotică și cetățenească, îi comunicăm Papei că în România avem foarte multe valori valoroase, numai că, pesemne, nu se văd de la fereștile Vaticanului.

(Extras din volumul

NoComment (II), ed. Vatra Veche, 2016)

nicolae mareș

REGINA MARIA A ROMÂNIEI – DIPLOMAT DESĂVÂRȘIT

sau

STEUA DE PE CERUL NOPTII

Nr. 3-4 2025

Despre Regina Maria s-a scris mult, și totuși prea puțin pentru a-i oglindi plenar personalitatea complexă, pline de afecțiune și dragoste față de poporul român, față de cauza istorică a națiunii române. Ea a fost printre persoanele la vârf care a înțeles România și aspirațiile ei în toată profunzimea, militând pentru rezolvarea lor favorabilă, în ciuda argumentației șubrede a aripei conservatoare, care îl înconjura pe Carol. Regina Maria a fost cea care a intuit că situarea României de partea Antantei, și nu a puterilor centrale, va putea asigura – în ciuda oricăror opreliști – constituirea unui stat național românesc unitar. Sunt numeroase aprecierile contemporanilor și ale postertății cu privire la manifestările sale. Se poate constitui cu ușurință - și mai mult ca sigur se va elabora - un florilegiu cu cele mai nimerite citate.

În afara istoricului neamului, Nicolae Iorga, printre cei care au cunoscut-o vreme îndelungată și de aproape, a fost I. G. Duca în calitatea de ministru, inclusiv de externe, de prim-ministru, de om de cultură. Să nu uităm că el se numără printre guvernamentalii vremurilor sale și ale Reginei, care a gestionat cu mare dibăcie treburile culturii și spiritualității românești; el a participat la principalele evenimente istorice din timpul războiului și – ulterior –, dintr-o asemenea postură, liberalul

MERIDIANE CULTURALE

I. G. Duca avea să scrie că Regina este strălucitoare, fizic ca și moral - ”încât îți ea văzul, nimeni nu o poate întrece. Frumoașă, de o frumusețe încântătoare”. Și mai departe: ”Nu cred să fi fost în Europa multe femei care să se fi putut asemui cu dânsa. Inteligentă, fermecătoare, plină de talent pentru pictură, pentru călărie, pentru scris” /încă nu cunoscuse sobrul demnitar, și nu avea cum să le știe, Jurnalele Reginei /încât a pus scrisul în urma călăriei!/. Aduagă ”cronicarul” Duca: ”avea conversație sclipitoare, vervă, umor, spontaneitate în gândire, originalitate de expresie, curaj – cine n-a văzut-o la Iași în mijlocul epidemiilor mergând acolo unde primejdia era mai mare? Dragostea de adevăr de frumos, de bine – nimic nu i-a lipsit. Adăugați la aceasta împinsă până la cinism, o hotărâre neșovăielnică, o bunătate izvorâtă dintr-o reală pricepere a naturii omenеști și o indulgență caracteristică tuturor sufletelor alese”.[1] Acesta a fost tabloul inconfundabil – icoana Reginei Maria lăsat posterității de Duca.

Încercarea autorului de a-i găsi și umbre, nu-i reușește. După cum nici altora nu le-a reușit. Cele mai actuale rămân, și pentru vremurile de azi, slovele din poemul lui Vasile Militaru puse în pagină, la trecerea la cele veșnice a Reginei, petrecute acum optzeci de ani: O stea pe cerul nopții cade... e parc-o lacrimă de sânge... Prelung plâng clopotele toate... Plângi țara mea, că ai ce plânge...

Azi, din perspectivă vieții internaționale, când lumea diplomatică s-a feminizat peste măsură, ne putem întreba: - Ar putea fi oare o persoană care să reprezente România mai bine decât această S t e a? Ca Regina Maria, România n-a mai avut alta. Însuși monarhul român îi aprecia: ”voința, sinceritatea, vitalitatea, veselia”.[2]

Este îndeobște cunoscut că Maria a avut un cuvânt hotărâtor în treburile dinlăuntru și din afară, aspecte despre care I. G. Duca n-a amintit în cronica sa, deoarece chiar nu își propusese să facă portretul unui diplomat ideal. Și-a dovedit aceste capacități cu supramăsură atunci când a fost pusă să apere, în condiții dintre cele mai vitrege interesele României, la Paris și la Londra, la început. Ulterior și în alte capitale. Au fost bine inspirați guvernanții timpurilor, care cunoscând relațiile Reginei Maria, nu de curtuazie, ci chiar de rudenie, cu unul din ”aliați” de primă mână, cu însuși Regele Angliei /văr primar/, și ai cărui trimiși /reprezentanți/ la Paris bruiiau din plin interesele românești și pe Brătianu, încât cel din urmă hotărând să apeleze la ajutorul ei.

În schimb, pe aliații francezi – cei care aveau un cuvânt greu de spus în favoarea României – nimeni nu-i mobiliza în această direcție, cunoscut fiind că împreună cu ea, aceștia trecuseră prin gheena primului război. Prin același infern. E vorba de diplomații și militarii francezi, în frunte cu Saint Auler și Bertehlot.

Așadar, se poate spune că a fost extrem de bine inspirat I. I. C. Brătianu, prezent în capitala Franței ca principal negociator al Tratatului de Pace, să ceară sprijin Regelui Ferdinand Întregitorul să o desemneze pe Regina Maria să reprezinte Țara exact în perioada în care piedicile devenise insurmontabile, aceasta la tratativele de la Paris în plină desfășurare. Se vede că nu uitase fiul fostului prim-ministru, I. C. Brătianu, obstrucțiunile îndurate de tatăl său și ministrul său de externe, Mihail Kogălnceanu, la Conferința similară de la Berlin din 1878, când Țările Românești au fost trecute prin furcile caudine de liderii marilor puteri / aceleași, cu excepția Rusiei de data aceasta/. Și atunci, ca și acum, soldații români

și-au vărsat din belșug sângele pentru a înfrânge imperiul otoman, la Grivița și la Plevna, ajutându-i pe ruși, dar care au răpit din trupul țării din nou Basarabia.

La începutul anului 1919, situația era identică cu cea din 1878, când în ciuda evidențelor, principalii negociatori au obligat Principatele Române să retrocedeze imperiului țarist părți din trupul ei moldovenesc. Județele: Cahul, Ismail și Bolgrad, restituite Moldovei prin Tratatul de la Paris din 1856.

După patru decenii, roata istoriei se întorcea, iar și la orizont apăreau situații similare.

Regina acceptă să plece în Anglia și în Franța pentru a salva situația României

Istoria ne arată că nici că se putea o hotărâre mai înțeleaptă. Astfel, în momentul în care Regina ajungea la Paris, la 5 martie 1919, ”în drum” spre Londra, unde avea să își întâlnească și fiul, pe prințul Nicolae, aflat la studii, la Eton, cărțile aveau să se schimbe. Aici, un rege, regele unui imperiu, împreună cu regina o așteptau pe peronul gării.

Păcat că istoricii încă nu au prezentat, cu rigoarea necesară, și felul în care au primit-o pe Regina Maria, mai întâi francezii. Aceștia au văzut în ea adevăratul ”sol” al României în plină prefacere.

Pentru prima dată, abia în anii noștri aflăm o seamă de amănunte inedite. Acestea din ”Memoriile redescoperite” ale Reginei Maria:[3]

”Deși nu sunt aici în mod oficial, mi-a fost oferită o primire neprevăzută; era o masă densă și amestecată. Toți românii mei erau desigur acolo, și numeroși demnitari francezi, generali, ofițeri, mulți prieteni personali și atât de multe flori că nu știam cum să le mai fac față. Publicul mă saluta, iar fotografiile mă urmăreau ca un roi de țânțari. Din momentul în care am pus piciorul pe peron am intrat într-o alertă sălbatică pe care n-o să fiu capabilă s-o scriu vreodată!”

Agitația respectivă nu se va termina nici în apartamentele de protocol de la renumitul hotel Ritz, unde: ”Fețe, fețe și flori în cantități enorme care aproape mă îngropau, și toată lumea vorbea, discuta, fiecare dintre ei dorea să-mi spună noutățile lui, să-mi împărtășească noutățile sale speciale, fiecare potrivit punctului său de vedere, și în timpul acestor conversații ușa se deschidea continuu și erau aduse din ce în ce mai mult flori, păduri întregi de liliac, trandafiri, cale, orhidee, iriși, narcise, frezii, violete, încât puteau să facă pentru mulți ani o expoziție de flori.... Toată lumea roiește în jurul meu. Sunt tratată ca un fel de eroină și trebuie să încerc să fiu la înălțimea rolului acesta neașteptat care mi-a fost încredințat. Toți jurnaliștii din lume par a se roti în jurul meu, bâzâie ca niște roiuri de albine, repezindu-se pe urmele mele... Trec zâmbitoare prin agitație, zgomote, confuzie, încercând cât mai bine să-mi mențin calmul și să nu-mi pierd capul.”[4] Ce cadre pentru un film memorabil!

Totul până când apare Brătianu, venit pentru ”o discuție mai lungă”, pentru a-i prezenta starea situației politice, ”să-mi explice cu cine trebuie să mă văd, cum trebuie să mă comport, în ce fel pot fi de folos”...

Mai departe în ”înebunitorul și fermecătorul Paris”, presa, prietenii vechi și noi, stau la pândă să o prindă, prin coșmarul acesta de interes și afecțiune a trecut Regina Maria.

Toate acestea în contextul în care atmosfera din jurul României nu era deloc favorabilă țării. Iar la recepția dată seara de comunitatea română, un torent constant de oameni: francezi, englezi, americani, ruși,

cunoștințe din timpul războiului vin să o vadă. ”Exclamații de veselie, discuții, discuții, discuții – vai doamne, bietul meu cap!” – se plânge Regina.

Obiectivul demersurilor sale se vor concentra însă în a-l convinge pe Clemenceau cu privire la eforturile făcute de România de partea Antantei, din 1916 până la sfârșitul războiului.

Întâlnirea cu Clemenceau

A avut loc la 7 martie și devine principalul eveniment, la care la care a participat și ministrul plenipotențiar român la Paris, Victor Antonescu, /în 1936-1937 – ministru de externe, sub Carol al II-lea/. Regina a încercat să îi placă interlocutorului și chiar i-a plăcut. Surprinde că acesta - ”Tigrul” - are ceva din stilul direct al unui soldat și este ”cu certitudine un încăpățânat”.

Din povestirea Reginei rezultă clar că nu a intrat la convorbiri în rolul de negociator, pe care – probabil -, i-l sugerase Brătianu și diplomații de cea mai bună calitate din preajma sa: Nicolae Mișu, Cretzianu, Antonescu.

Instinctiv, ea a îmbrăcat – recunoaște - un alt rol, acela de a susține unele din revendicările României, și ”de care s-a ținut ca o lipitoare”, cunoscând ”încăpățânarea” lui Georges Clemenceau, prim-ministru francez și omul numărul 1 al Conferinței de Pace.

Sub pana ei se află descrierea unei lupte precum cea dintre Mircea și Baiazid, reconstituind cu măiestrie momentul în care interlocutorul a atacat-o direct, cu privire la felul în care România negocia tratativele pentru pace.

”Și când i-am explicat ce ne-a condus la aceasta și cum s-a ajuns aici, el s-a uitat feroce în ochii mei: Ne me racontez pas ces histoires la, vous etiez pour la resistance, vous! /- Nu-mi spuneți poveștile astea – chiar dumneavoastră ați fost pentru rezistență, domnia voastră!”

”Aceasta a fost o lovitură puternică, dar am mărturisit cu deosebit curaj că femeie fiind, am ținut cu pasiune la un punct de vedere, la acea vreme aflându-mă foarte aproape de evenimente, nu am avut nici un moment din care să văd situația ca pe un întreg. Am crezut în victoriile aliaților, așa încât eram gata să mă țin cu dinții, dar dacă era o atitudine înțeleaptă era treaba altora să o judece”.

Nu orice diplomat ar fi putut face față înfruntării cu Clemenceau în plină glorie. Regina României pur și simplu și-a dezarmat interlocutorul.

Regina Maria | Cea mai u față a diplomației

După primul război mondial, România s-a prezentat reîntregită la masa negocierilor de pace de la Paris. Și a avut de înfruntat noi obstacole. America, Anglia, Franța și Italia i-au reproșat pacea separată încheiată cu Germania. Regina Maria a avut un rol esențial în recunoașterea Unirii și primirea țării în tabăra învingătorilor.

00:00

06:31

La momentul păcii finale, cea de la Paris, negociatorii români au fost prinși pe picior greșit. Impetuozitatea lui Ionel Brătianu l-a impresionat neplăcut

pe Georges Clemenceau, prim-ministru francez și omul numărul 1 al Conferinței de Pace. Pe coridoarele de la Versailles se spunea că hainele premierului român sunt prea noi ca să fie vorba de un om de viță. În fapt, ecuația era una foarte concretă. Statele Unite erau interesate de petrolul românesc, așa că principiul națiunilor, enunțat de președintele Woodrow Wilson și favorabil României, se lăsa așteptat. O izbucnire a lui Brătianu, care l-a apostrofat pe Wilson în plină conferință a dovedit că România avea nevoie urgent de o schimbare de ton.

Elena Vijulie, jurnalist Digi24: „Locul acesta, atât de umil astăzi, a fost până în 1930, gară regală. Imaginați-vă acest peron, în martie 1919, aglomerat de cea mai bună lume trăitoare în București. Iată ce povestește Regina Maria. "Am plecat la 3.10, gara înțesată de oameni, atât de plină încât nu prea vedeam cum aş putea să dau mâna cu toți. Toți miniștrii, generali francezi și ofițeri englezi, miniștrii străini, generali români, multe doamne, unii cu lacrimi în ochi, alții cu fețele radioase și misterioase, ca și cum ar fi știut rațiunile ascunse ale călătoriei mele".”

Regina Maria | Vedeta regală a Europei

Călătoria cu trenul spre Paris a durat cinci zile via Milano. Teoretic, vizita era una neoficială. Regina petrecea câteva zile la Paris în drum spre Londra unde avea să-și viziteze fiul, pe Nicolae, elev la Eton College.

Practic, călătoria a făcut mai mult decât putea face o vizită oficială. Cazată la Ritz, în celebra Place Vendome, regina României era asaltată, începând cu sosirea la gară și terminând cu serile de la Opera, de fani. Strigătele "Vive la Reine!", "Vive la Roumanie!" se auzeau peste tot. Succesul ei imens era alimentat sistematic și de la București. Suverana era rugată să primească ziariștii occidentali oricât de des îi stătea în putință. Salonul reginei se transformase în sală de presă.

Diana Mandache - istoric, MNIR: „Ea primise mai multe denumiri din partea presei. Nu era numai regina soră de caritate, regina soldat prin faptul că fusese alături și în tranșee în perioada primului război mondial, dar și regina diplomat, ambasador. Era un tip de diplomatie ad-hoc în care regina Maria fusese trimisă cu o misiune specială neoficială care venea să completeze diplomații profesioniști. Și aici rolul lui Brătianu a fost foarte important. Era nevoie de anumite informații precise geopolitice.”

1919 | Misiunea Mariei: România, privita favorabil

Bine pregătită, Maria se va vedea pe rând cu președintele și premierul Franței, cu eminența cenușie a negociatorilor americani, cu generalul Joffre și cu generalul Foch. Cu zile atât de incarcate, timpul pentru cumpărături era foarte scurt, spre nemulțumirea fiicelor și a doamnelor de onoare.

Întrevederea Mariei cu G. Clemenceau, decisivă

Întâlnirea cu premierul Georges Clemenceau a fost decisivă. M-a atacat frontal, povestește regina, în legătură cu încheierea păcii separate cu Germania. Când a încercat să-i explice, francezul a privit-o drept în ochi și a spus: "Nu-mi spuneți mie aceasta, dumneavoastră erați pentru rezistență!". M-a pus în încurcătură, dar i-am mărturisit cu curaj că fiind femeie sunt adesea pătimașă și fiind atât de aproape nu aveam depărtarea necesară ca să văd lucrurile în întregime, își amintește Maria, cum a dat dreptate post-factum oamenilor de stat de la București, care au hotărât să cruțe țara de o tragedie inutilă. "Știu că am

oferit o imagine frumoasă țării mele prin zâmbetul meu", concluzionează ea. "O regină ca aceasta trebuie primită cu onor militar, cu generalul Foch în frunte!", a punctat și Chemenceau. Regina României a plecat apoi în sunetul Marseillaisei.

Vizita la președintele Raymond Poincare se încheie cu trecerea în registă a gărzii de onoare. Era pentru prima dată când Franța republicană a oferit unui suveran această cinste.

Maria - prima vizită în țara natală după război

Pe 12 martie, Maria părăsește Parisul continuându-și călătoria spre Londra. Este condusă la trenul regal de șeful statului francez, ia vaporul la Boulogne până pe coasta engleză și ajunge cu trenul la gara Victoria, unde este întâmpinată de rege și regină, cărora le spune simplu - George și May. Vizita londoneză se dovedește ceva mai liniștită decât cea de la Paris. Se bucură de revederea cu fiul ei, Nicky, care arată minunat în uniformă sa de la Eton. Însoțită de ficele mai mici, Ileana și Mărioara, își poate vedea în tihnă rudele, în primul rând, verii regali.

Regina Maria la Londra | Diplomatie în familie

Regina continuă la Londra întâlnirile umanitare și politice. Se întâlnește cu proprietarii celebrului magazin Harrods, mari donatori pentru România. Crucea Roșie britanică se dovedește de asemenea generoasă. Generoasă este și regina Angliei: Maria se simte stânjenită să apară la Operă fără bijuterii. Ale ei luaseră calea Rusiei, o dată cu tezaurul BNR. Dar o scoate din încurcătură verișoara May, cu câte o diademă sau colier. Politic, discursul Mariei devine mai puternic în Anglia. Datorită emigrației ruse mai bine plasate, aici veștile îngrozitoare din Rusia sunt tratate cu mai multă seriozitate. Aici se înțelege mai bine cât de gravă este amenințarea bolșevică și cât de important este pentru Europa să facă din România o barieră puternică în calea comunismului.

Pentru întoarcerea spre țară, Maria a trecut din nou prin Paris. Între altele ca să se vadă cu președintele american, Woodrow Wilson. Dacă la Palatul Elisee, Maria a demontat reproșurile legate de pacea separată încheiată de România cu Germania, în discuția cu americanul, regina a trecut la ofensivă. România este un partener de nădejde și trebuie să devină o pavăză stabilă în calea bolșevismului, prin urmare trebuie să devină România Mare. Frontierele extinse au fost recunoscute prin tratatele de la din iunie 1920.

[1] I. G. Duca, Memorii, vol. I, Editura Expres, București 1992, p. 141 și în continuare.

[2] Idem, p. 141

[3] Regina Maria a României, Capitole târzii din viața mea, Editura Alfa, 2009

[4] Idem, p. 25 și în continuare

călin dimitru covrig

Profesor de istorie, Călin Dumitru Covrig este pasionat de cercetarea istorică. A fost redactor-șef adjunct al revistei de cultură „Yeseuri” din Târgu-Mureș.

Acțiuni țărănești în Județul Mureș, în Revoluția de la 1848

Nu o dată, istoria românilor ardeleni își menționează personalitățile în legătură doar cu jertfa lor supremă, în lupta pentru emanciparea socială și națională a neamului lor.

Pe teritoriul județului Mureș, ca peste tot de altfel în Transilvania, mișcările țărănești au izbucnit deoarece țăranii nu mai acceptau ca în mâna grofilor să mai rămână terenurile arabile, fânețele, pășunile, pădurile, dreptul de cârciumărit, măcelărit, de târguri, de vamă, de vânăt și de pescuit.

Țăranii mai cereau aplicarea legilor din martie. Mișcările țărănești, la care au participat toate categoriile de țăranii, se îndreaptă și asupra zilelor de slujbă restantă pe care le pretindeau de la ei domnii de pământ. Sătenii considerau că pământul e al lor deoarece l-au lucrat destul, chiar prea mult, pentru a-l mai plăti. Țăranii refuză să mai dea prestații în bani sau muncă. Se observă că la foarte puțin timp de la aflarea știrii începerii revoluției țăranii nu mai acceptă veche stare de lucruri și încep lupta pentru cucerirea celor ce li se cuvin.

Un rol important în conștientizarea maselor l-au avut prin propagandă desfășurată la sate tinerii canceliști români din Târgu-Mureș. Discuțiile purtate de canceliști cu țăranii au întărit în rândul sătenilor dorința de a-și cuceri ceea ce li se cuvine. Mai ales după citirea proclamației lui Bărnăuțiu în rândul țăranilor se face loc tot mai mult ideii că ceea ce sperau poate deveni realitate.

Începe să se stabilească și o unitate între țăranii și canceliști, elevi, studenți. Țăranii încep să înțeleagă încet-încet că nu mai sunt singuri la cheremul tuturor exploatatorilor, că au și ei domnii lor, domni care provin din rândurile lor, domni care luptă pentru afirmarea drepturilor poporului de rând.

Dialogul purtat a dus la nașterea accentuată a combativității maselor, la conștientizarea sa politică.

În această parte a Principatului Transilvaniei au izbucnit primele conflicte deschise între nobili și țăranii. Țăranii refuză prestarea robotei la Nadeș, Chirileu, Bogata, Petelea, Luduș, Budiul de Câmpie, Dileul Român, Pogăceaua, Ațintiș. Sunt încă mișcări izolate. La presiunile nobililor, verbale doar, țăranii reîncep

prestarea slujbelor.¹

Răspândirea satelor citate demonstrează faptul că în fiecare zonă a județului practic ideile canceliștilor români câștigă tot mai mult teren concomitent cu începerea radicalizării maselor populare.

Țăranii nu mai suportau jaful nemilos al nobililor maghiari. Și aici revendicările lor de emancipare, de lichidarea iobăgiei se confundă cu revendicările românilor, deoarece nobilii erau în majoritate maghiari, pe când țăranii iobagi erau în majoritate români. Se cere, e adevărat foarte timid încă, încetarea politicii de maghiarizare. Acest proces de conștientizare a românilor crește concomitent cu desfășurarea revoluției.

S-a refuzat prestarea robotelor și pentru faptul că nobilimea nu dorea aplicarea și aici a legilor agrare, primite foarte favorabil de către țărani. Vechii proprietari, ajutați de administrație continuă să mențină sub diferite pretexte robotele invocând mai ales plata datoriilor vechi, alungând iobagii și jelerii de pe pământul alodial dacă aceștia nu prestau robotele.²

Tot în comunele amintite țăranii ocupă unele pământuri ale grofilor,³ cer restituirea pădurilor și fânețelor,⁴refuză să mai dea bani nobililor,⁵considerându-se proprietarii pământului pe care-l lucrau.⁶

La primele amenințări ale nemeșilor se retrag de pe pământul ocupat continuând prestarea vechilor obligații.

Acum în martie 1848, acțiunile țăranilor ne demonstrează începutul luptei pentru libertate socială și națională. Sunt doar mișcări pregătitoare ale revoluției ce avea să urmeze.

Asistăm tot acum la un început de organizare a țăranilor, prin faptul că la acțiuni nu participă doar doi-trei dintr-un sat ci peste 20 fiind conduși de cei ce se bucurau de respect în rândurile lor.⁷

Mișcările încep să devină neliniștitoare pentru maghiari. Oficialitățile își arătau frica față de eventualele mișcări țărănești, încă din 30 martie, cerând pază și protecție, astfel aproape fiecare grof cerea conducătorului gărzii militare din Târgu-Mureș trupe pentru apărarea averii și vieții sale.⁸

Ca atare la 13/25 aprilie e decretată în județ legea excepțională, ce era îndreptată împotriva ridicării țăranilor la luptă. Se trimit în sate unități militare, alcătuite în special din secu. Unitățile asistau la cercetările dregătorilor și aplicau pe loc vinovaților 30-50 bețe, ba chiar 100 bețe, pun în fiare pe agitatori și îi duc la închisorile din orașe, în special la Târgu-Mureș.⁹

1. Z. Trocsányi, op.cit.

2. Id. op. cit

3. Arh. st. Tg.-Mureș, dosar 2009/1848, fila 192, original limba maghiară.

4. Arh. st. Tg.-Mureș, dosar 2009/1848, fila 196, original limba maghiară

5. Arh. st. Tg.-Mureș, dosar 2009/1848, fila 199, original limba maghiară

6. Arh. st. Tg. - Mureș, dosar 2009/1848, fila 201, original limba maghiară.

7. Arh. st. Tg. - Mureș, dosar 2009/1848, fila 203, original limba maghiară.

8. V. Cheresteșiu, op.cit.p.169

9. Arh. st. Tg. - Mureș, dosar 2009/1848, fila 156-157, original limba ma-

Folosirea unităților secuiești și a gărzii naționale maghiare în vederea reprimării mișcărilor țărănești, încă timide, a dus la accentuarea dușmăniei naționale.¹⁰

Țăranii încep să vadă în maghiari doar dușmani.¹¹

Chiar și acolo unde țăranii încă mai lucrau cu destulă sârguință pământul nobililor, ca de pildă în zona Târnăveniului, veștile care ar fi dus cu ele ștergerea iobăgiei erau așteptate cu aviditate și aici țăranii așteptau să devină proprietari.¹²

Fig. 33 Nadeșul pe harta Josefină a Transilvaniei

La Nadeș țăranii au încetat îndeplinirea obligațiilor promițând doar efectuarea restanțelor. Ei așteptau citirea slobozeniei de către preotul din comună, în caz contrar îl vor alunga. Se considera că împăratul a dat slobozenia dar nobilii nu vor să o aplice.¹³

Frica față de adunarea în grupuri mari a tinerilor este demonstrată de cererea grofilor ca la târgul ce va avea loc la Bălăușeri pe data de 25 aprilie să fie trimise 1 sau 2 plutoane de soldați, în caz contrar târgul neputând avea loc.¹⁴

Mișcările țărănești de mică amploare în primele zile ale lunii mai au avut loc la Bogata, Dileul Vechi, Pogăceaua, Ațintiș, Luduș înfrânte doar cu ajutorul armatei.¹⁵

Lângă Târnăveni la Cetatea de Baltă urbaniștii refuză să îndeplinească datoriile urbariale. Tot aici o unguroaică este alungată de ghiară

10. Arh. st. Tg.-Mureș, dosar 2009/1848, fila 149, original limba maghiară.

11. Z. Trocsányi, op. cit

12. Z. Trocsányi, op. cit

13. Arh. st. Tg. -Mureș, dosar 2009/1848, fila 224, original limba maghiară

14. Z. Trocsányi, op. cit.

15. Ibid.

la prășitul pământului ei spunându-li-se că pământul e al românilor.¹⁶

La Mica țărani au fugit în păduri pentru a nu mai presta obligații,¹⁷ iar la Daia au tăiat spânzurătorile de la capul satului.¹⁸ Spânzurătorile care se puneau în fiecare sat erau o măsură de intimidarea țăranilor.

Țăranii nu se mai supun organelor conducătoare, ei aveau drept singur conducător Comitetul Național ales de la Blaj, ale cărui hotărâri erau sacre pentru țărani.

Tot ca efect al fricii nobililor față de mișcările țărănești la 18 mai 1848 la Târnăveni se alcătuiește garda națională maghiară formată din 300 de persoane ale cărui rol era ținerea sub control a eventualelor agitații de la sate.¹⁹

La Ernei locuitorii își pasc vitele în pădurile alodiale refuză să dea dijma mieilor și fac slujbele doar în parte.²⁰

Țăranii, potrivit spuselor nobililor, cutează tot mai mult, iar aceștia cer „dreptate” în privința pagubelor suferite și cer ca locuitorii să fie obligați să-și îndeplinească punctual datoriile urbariale, chiar prin puterea forței.²¹

Se dovedea încă o dată că nobilii acceptă doar acele schimbări favorabile lor nu și a întregii societăți, refuzând orice dialog, dorind doar menținerea vechii stări de lucruri în haine noi.

La Dileul Vechi pe 18 mai subprefectul Boer Samu a dojenit poporul pentru nesupunere chemând-l pe primar în fața sa. Cam 50 de țărani înarmați cu securi, furci de fier au spus primarului că refuză să se înfățișeze în fața subprefectului și că îl așteaptă între ei. Subprefectul a fost huiduit prin cuvinte batjocoritoare strigate după trăsura sa, apoi în frunte cu cei ce au fost la Blaj.²²

Ei au hotărât atunci să nu mai asculte nici de administrator, nici de domnul de pământ și nu vor merge nici la notar pentru a asculta ordinele guvernului și se vor supune doar fiului preotului local. La amenințarea notarului cu armata au declarat că vor cere ajutor de la Blaj. Singura autoritate ascultată era Comitetul Național Român.

La Iceland pe data de 18 mai 1848 țăranii au atacat pe drum un curialist (muncitor care lucra la curtea domnească) înjurând-l și spunându-i că de acum înainte nici un ungur nu le mai poruncește, iar slujbașii curții nu mai sunt suportați printre ei. Se demonstra dorința românilor de a fi stăpâni în propria lor țară.

Mulți țărani iobagi unguri, auzind de desființarea iobăgiei hotărâtă la Blaj,²³ se prezintă la conducătorii locali intelectuali, cerând să poată să depună și ei jurământul rostit la Blaj. Fapta maghiarilor

16. N. Vlăduțiu, op.cit.p.28

17. Arh.st. Tg. Mureș, Fond Scaun Mureș, Jude Suprem Regal N.D.712/1848 file 24-25.

18. Maria Lupaș - Maior - Aspecte din istoria Transilvaniei., Sibiu, Inst. de Arte Grafice „Dacia Traiană”, 1945.

19. Z. Trocsányi, op.cit.

20. Z. Trocsányi, op.cit

21. Z. Trocsányi, op.cit.

22. Z. Trocsányi, op.cit.

23. Arh.st. Târgu - Mureș, Fond - dosar 2009/1848, fila 178, original limba maghiară.

neîndemnați de nimeni dovedea superioritatea programului românilor.

Țăranii prinși de nobili și armată au fost bătuți crunt în cursul anchetei. Toți declarau că la mișcarea au participat tot satul, unitatea era mai presus de orice amenințare ale grofilor.²⁴

La 29 mai 1848 Dieta clujeană, convocată de guvernatorul Iosif Teleki fără consimțământul Vienei, hotăra uniunea Transilvaniei cu Ungaria, fără consultarea națiunilor nemaghiare. Graba maghiară trăda îndreptățita lor teamă că libertățile pentru care luptau ei, odată aplicate în Transilvania, unde românii constituiau majoritatea populației ar fi dus la pierderea acestora pentru cauza ungurească. În schimbul unirii românilor se oferea statutul de cetățeni maghiari de limbă străină, supunerea lor la jurisdicția maghiară, regim administrativ și cultural maghiar, deci nici un drept de viață națională liberă.²⁵

Statul nou maghiar trebuia să fie un stat național burghez întemeiat pe puterea nobilimii, celelalte popoare trebuind să fie doar cetățeni maghiari de altă limbă.

Se creau condiții pentru o puternică maghiarizare. Împăratul silit de împrejurări a aprobat uniunea la 10 iunie 1848.

Hotărârea dietei a dus la întărirea convingerii că românii nu-și pot câștiga libertatea decât prin jertfa propriilor fii. Românilor nu le mai rămânea decât rezistența și lupta împotriva politicii maghiare permanent șovine. Țăranii ascultă doar de Bărnăuțiu care le cerea „să rămână credincioși numelui și limbii”. Conflictul, ce era până acum social, capătă și o pronunțată nuanță națională. Pe lângă revendicări sociale țăranii au acum și doleanțe naționale.

La Iceland mișcarea împotriva uniunii s-a desfășurat sub deviza „să nu ne unim cu Ungaria, ci să ținem cu Țara Românească și Moldova”.²⁶

Cu toate că acest cuvânt era nici destul de încet rostit se dovedea că țăranii încercau să devină conștienți de originea comună a românilor de pe ambii versanți ale Carpaților și că doar unirea cu frații lor este singura cale de propășire a nației române.

Și la Oaia în 29 mai 1848 sunt arestați trei țărani pentru că își îndemnau consătenii să nu mai presteze slujbele datorate stăpânilor feudali.²⁷

Nobilii dovedeau încă o dată că le e străin dialogul, că nu recunosc cererile românilor și singurul lor interes era păstrarea în continuare a vechilor privilegii.

La Budiul de Câmpie, unde era preot tatăl lui Al. Papiu Ilarian, țăranii vorbeau între ei că trebuie să-și reocupe pământurile pe care le-au răpit grofii. Conducătorul mișcării era Ioan Papiu, preot unit, tatăl lui Papiu Ilarian. Acesta, a pus pe țăranii să jure credință împăratului. Au jurat atât românii, cât și ungurii din comună. Tot el a sfătuit țăranii să nu accepte unirea.

Preotul a răspândit vestea că ungurii s-au separat de împărat și că și-au ales un alt rege pe nume Ștefan. Țăranii au acceptat spusele preotului unit făcând pregătiri pentru aplicarea lor.²⁸

24. Z. Trocsányi, op.cit.

25, Z. Trocsányi op.cit.

26. Id. Ibid.

27. Id. Ibid.

28. Id. Ibid.

La Secășel au fost trimise gărzi naționale maghiare împotriva sătenilor care nu mai lucrau pentru grofi, pe data de 29 mai 1848.²⁹

La Chețani țăranii participanți la Blaj au declarat că pământul nobililor trebuie împărțit și că Bărnuțiu va deveni „crăișor”.³⁰

CHEȚANI - Biserica de lemn

29. *ibid*, op.cit.

30. V. Cheresteșiu, op.cit. p.189.

marin alexandru cristian

Prof. Dr. în istorie Marin Alexandru Cristian- Călugăreni Giurgiu, este membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România !

Mihai Viteazul

Tratatul din 20 mai 1595

Tratatul dintre Rudolf al II-lea și Sigismund Bathory s-a încheiat la Praga la 28 ianuarie 1595 fiind semnat, din partea ardeleană, de emisarii Ștefan Bocskay și Mihael Weiss. Potrivit acestei înțelegeri principelui ardelean i se acorda titlul de protector al ambelor provincii dunărene. Pe acest temei avea dreptul să încheie alianță cu împăratul. În tratat se specifica faptul că nu se putea încheia nici o pace cu turcii fără ca Moldova și Valahia să nu fie incluse, odată ce erau considerate supuse Ardealului¹. Împăratul se obliga să-i ofere spre căsătorie lui Sigismund Bathory pe Maria Christierna, fiica arhiducelui Carol de Stiria². În cazul în care Sigismund Bathory va muri fără moștenitori, Ardealul, împreună cu cele două principate supuse, Moldova și Valahia, va fi anexat la Austria.

Principele Ardealului, Sigismund Bathory, a făcut cunoscut la curtea imperială de la Viena că victoriile împotriva turcilor din iarna anului 1594-1595 au fost obținute de oștile sale sub comanda generalilor săi printre care se afla și Voievodul Mihai³. La 23 noiembrie 1594 îi scria arhiducelui Mathias, fratele împăratului Rudolf al II-lea, următoarele: “După ce l-am adus pe voievodul transalpin până acolo încât, întorcând spatele împăratului turcesc, să mi se supună și după ce am văzut că în cele din urmă este copleșit, șovăielnic și nesigur din pricina izbânzilor vrăjmașilor săi – încât în această împrejurare nu ne-am socoti siguri –, pe dată am trimis în acea provincie o ceată de oșteni ai noștri prin a căror

1. Ibidem, I. Sîrbu, op. cit., p. 130.

2. Contractul de căsătorie cu Maria Christierna a fost încheiat la Graz la 5 martie 1595 de arhiducele Carol și emisarii principelui Ștefan Bocskay și Mihael Weiss (M.V.C.E., vol. III, p. 347).

3. O știre din 12 noiembrie 1595 care se referea, de fapt, la victoriile obținute împotriva turcilor din iarna aceluiași an insera: “Mare a fost și fără tăgadă înfrângerea ce a suferit-o sultanul anul acesta în Valahia... în fața principelui Transilvaniei” (Ibidem, vol. IV, p. 83). La 27 martie 1595 Juan Andrea Doria scrie lui Francisco de Vera y Aragon ambasadorul Spaniei la Veneția despre înfrângerea turcilor “pe care principele Transilvaniei și voievozii Valahiei și Moldovei au pricinuit-o turcilor” (Ibidem, vol. I, p. 86).

strădanie, în mai puțin de opt zile, au fost uciși toți turcii care, în acea vreme, veneau în număr mare, chiar și din tabere, spre lacașul voievodului ca să ierneze”⁴.

Pe de altă parte craiul transilvănean amenința Casa de Austria că în cazul că nu i se satisfac cererile, nimic nu-l va împiedica să trateze cu turcii. Italianul Carlo Magno, unul dintre comisarii lui Rudolf al II-lea, transmitea la Praga știrea că sultanul a trimis o solie, în luna mai 1594, la Alba Iulia. Cei trei ceauși prezenți în capitala Ardealului i-au propus lui Sigismund încheierea unei înțelegeri de pace cu Poarta promițându-i “stăpânirea Moldovei și a Valahiei” și ca îl va face rege al Ungariei”⁵. De altfel, în iarna anului 1594-1595 craiul ardelean se intitula: “Sigismund al doilea din mila lui Dumnezeu, principe al Sfântului Imperiu roman, al Transilvaniei, Moldovei, Valahiei Transalpina, comite al secuilor precum și domn al unei părți din Ungaria”⁶. Gândul că ar putea să devină suveranul celor trei Țări Dacice a început să pună stăpânire pe principele Sigismund Bathory. Într-o scrisoare către solul lui, trimis la Roma, la 12 mai 1595, Sigismund Bathory, referindu-se la Valahia, arăta: “Toată acea provincie ne recunoaște ca domn și stăpân și tot așa face și acel prinț, așteptând de la noi ordinele și legile cum să se poarte și se arată foarte gata la orice serviciu cu boierii lui cari sunt aici (la Alba Iulia n.n.) ca să ni facă jurământul în numele său și al întregii țări, așa că ne-am asigurat de acea prövincie sau țară, ca întru cât vor putea, vor fi în serviciul creștinătății”⁷. În timp ce papa Clement al VIII-lea, care avea o mare influență asupra lui, îi solicita craiului transilvănean doar o alianță cu Valahia și Moldova, acesta dorea să ia pe seama lui aceste principate⁸. Legatul marelui pontif Alexandru Camulovici, trimis să atragă țările din răsăritul Europei la Liga Sfântă îi scria, la 28 februarie 1594 din Alba Iulia, nuntîului Cesare Speciano: “Acest principe <Sigismund Bathory> mi se pare că nu vrea să se alieze cu moldoveanul <Aron Vodă> și cu cel din Țara Românească <Mihai Vodă>. Dorește să ocupe Moldova și Țara Românească, să-i ucidă pe acei principi și să ia pentru el acele țări”⁹. Sesizând pretențiile lui Sigismund Bathory de a deveni suveran de drept în Valahia și Moldova, papa Clement al VIII-lea se mira arătând că “...nu știu ce fel de prietenie poate fi între acei principi, dacă unul ocupă statul celuilalt”¹⁰.

Sigismund Bathory a recurs la punerea în practică a gândului de a supune cele două principate dacice dunărene, Valahia și Moldova. În acest sens la începutul lunii aprilie 1595 principele Ardealului a chemat câte 12 boieri din fiecare din cele două țări să participe la Dieta din mai 1595 în cadrul căreia aveau să semneze tratatele de supunere, de vasalitate a țărilor respective. Domnul Moldovei, Aron Tiranul, s-a împotrivit apelului lui Sigismund Bathory. Principele era deja iritat că voievodul moldovean intenționase să iasă de sub tutela lui atunci când a intrat în tratative directe cu împăratul Rudolf al II-lea prin semnarea alianței cu acesta la 6/16 august 1594. În acest context craiul din Alba Iulia a încercat să-l discrediteze pe Aron Vodă în fața împăratului de la Viena avansând ideea că întreține relații secrete cu turcii trădând

4. Ibidem, vol. V, p. 45.

5. I. Sîrbu, op. cit., p. 132.

6. M.V.C.E., vol. IV, p. 86.

7. Hurmuzaki, III, p. 232-236, n. 126; cf. N. Iorga, Istoria..., p. 184.

8. Iancu Moșu, op. cit., p. 65.

9. Călători străini despre țările române, vol. III, p. 365.

10. Ibidem, p. 70.

cauza creștinătății. Într-o scrisoare adresată voievodului Moldovei, Rudolf al II-lea îl sfătuia fără, să-i reproșeze "...să se ferească de lingușirile și intrigile periculoase ale turcilor"¹¹. Deoarece reproșul apropierei de turci nu a fost convingător, nefiind dovedit, Sigismund l-a acuzat pe Aron Vodă că a cerut ajutor de la "leși" împotriva otomanilor, ceea ce nu era adevărat, în schimbul supunerii Moldovei față de Polonia, ceea ce era o minciună sfruntată. De altfel, Polonia avea relații bune cu Turcia și cancelarul Jan Zamoyski nu era dispus să le sacrifice printr-o ofensă adusă marelui padișah. Pentru mai multă siguranță Sigismund Bathory a pus la cale detronarea lui Aron Vodă. Pentru transpunerea în practică a acestui plan Sigismund a trimis la Iași trupe ardelene conduse de Gaspar Korniș și Franț Daczo sub pretextul de a întări autoritatea lui Aron Vodă. Cei mai mulți cronicari susțin că planul de înlocuire a lui Aron Vodă, dar și a lui Mihai Viteazul, a fost conceput de cancelarul Ștefan Josica¹². Complotul de la Iași a fost perfectat de cei doi comandanți, comandantul gărzii Mihai Tolnay, ajutat de un grup de boieri moldoveni printre care și marele vistier Caloghera și marele hatman Răzvan. La 23 aprilie 1595 Aron Vodă a fost arestat împreună cu familia și cei apropiați lui, de hatmanul său și predați lui Gaspar Korniș. În locul celui detronat a fost încoronat ca domn Ștefan Răzvan pe care Aron Vodă "l-a ridicat din cerșetor la rangul de hatman"¹³. După mai bine de două săptămâni, la 11 mai 1595, fostul domn al Moldovei, împreună cu familia și cu toate averile sale a fost transportat, sub pază, la Brașov unde va locui în casa judeului orășenesc Johann Hirscher. Ulterior, la 19 mai 1595, Aron Vodă a fost întemnițat la Vințul de Jos în apropiere de Alba Iulia¹⁴ unde a murit în luna iunie 1597 otrăvit din ordinul cancelarului Ștefan Josica¹⁵. La 27 iulie 1595 noul domn al Moldovei, Ștefan Vodă Răzvan, va primi steagul de investitură din partea principelui "suveran" Sigismund Bathory.

Schimbarea lui Aron Vodă cu Ștefan Razvan a creat implicații directe asupra Valahiei din cauza carora Mihai Viteazul avea motive serioase să fie îngrijorat. Totuși diplomația de care a dat dovadă îl va scoate, în cele din urmă, din impas. Delegația valahă trimisă de Mihai Vodă la Alba Iulia, la începutul lunii mai 1595, compusă din 12 membri în frunte cu mitropolitul Valahiei, Eftimie, avea instrucțiuni precise din partea acestuia. Din delegație făceau parte Mitrea vornic¹⁶,

11. M.V.C.E., vol. III, p. 349.

12. Călători străini despre țările române, vol. III, p. 256.

13. Ibidem, p. 136.

14. Ibidem, p. 349.

15. Ibidem, vol. I, p. 118; Călători străini despre țările române, vol. III, p. 658.

16. Mitrea din Hotărani a fost mare vornic în timpul domniilor lui Mihnea Turcitul și Alexandru cel Rău. Mihai Vodă i-a încredințat aceeași dregătorie în perioada octombrie 1593-septembrie 1594. A participat la complotul împotriva domnului Valahiei. În anul 1596 a fost acuzat de "hiclenie" și ucis. Nu a avut urmași. Este ctitorul Mănăstirii

Chisar vornic¹⁷, Dan Danilovici vistier¹⁸, Dumitru logofăt¹⁹, Teodosie Rudeanu vistier, Radu din Cepturoaia postelnic²⁰, Radu Buzescu mare clucer, Radu mare postelnic²¹, Borcea logofăt, Vintilă clucer²², Stănilă postelnic, Preda logofăt²³. Alături de acești 12 dregatori au mai fost prezenți Luca episcop de Buzău și Teofil episcop de Râmnic²⁴.

Tratatul a fost semnat la 20 mai 1595 între Sigismund Bathory “principe al țărilor Transilvaniei, Moldovei și Valahiei Transalpine și al Sfântului Imperiu Roman, domn al părților regatului Ungariei și comite al secuilor” și cei 12 reprezentanți ai Valahiei amintiți mai sus. Scopul parafării acestui Tratat era “să slobozim țările și provinciile apăsate de jugul turcilor de sub cruda lor sclavie” și să le fie redată libertatea și buna administrare a țării. Se insinua că Voievodul valah a primit ajutor armat de la Sigismund care a eliberat Valahia și a obținut victorii împotriva islamicilor. Tratatul avea 26 de puncte și a fost redactat de cancelarul Ștefan Josica – un valah din Caransebeș – și Giorgy Ravadzy, consilier al lui Sigismund Bathory și căpitan de Ujvar. Din analiza textului tratatului se poate observa că Sigismund Bathory dorea să-l subordoneze pe Domnul valah. Delegația marilor dregători din Valahia recunoștea în numele Țării, al Voievodului și al clerului pe Sigismund Bathory domn stăpânitor al Valahiei (art. 1) jertfind în acest mod prin jurământ (art. 2), pe Voievodul Mihai și autonomia principatului său. Titlul Domnului valah a fost stabilit de principele Sigismund Bathory căruia i se adresa astfel “Mărite și luminate Domn Mihai Voievod al Țării noastre Valahia, nouă credincios și iubit”. Formula “din mila lui Dumnezeu” se interzicea în mod expres²⁵. Domnul care trebuia să fie de limbă valahă și ortodox, devenea locțiitorul lui Sigismund Bathory (art. 3). Voievodul locțiitor trebuia să primească de la principele Ardealului “un steag ostășesc, un buzdugan și o sabie” însemnele cărmuirii în numele “Luminăției Sale” Sigismund (art. 4). De asemenea, locțiitorul trebuia să conducă Valahia ajutat de un

17. Chisar din Leotești a deținut dregătoria de mare logofăt în primii ani de domnie ai lui Mihai Viteazul. Dovedit că a participat la complotul împotriva Domnului a fost decapitat împreună cu fiul său la sfârșitul lunii august 1596.

18. Dan Danilovici a fost rudă prin alianță cu Mihai Vodă. A deținut dregătoria în Divanul Valahiei în timpul lui Mihnea, Ștefan Surdul și Alexandru cel Rău. Dușman al lui Mihai Vodă a participat la complotul împotriva acestuia, dar a reușit să fugă în Moldova și Polonia. În timpul domniei lui Simion Movilă a fost numit mare vornic (1601-1602). Este ctitorul Mănăstirii Mărcuța (Ibidem, p. 47).

19. Deși avea dovezi că Dumitru din Cepturi, sau Dumitru din Dădești se hicle-nise Mihai Vodă l-a iertat. Începând din 1597, Dumitru va fi numit mare vornic, dregătorie pe care o va deține până la sfârșitul domniei lui Mihai Vodă.

20. Radu postelnicul din Cepturoaia, sau Radu din Oteteliș este viitorul cuscru al lui Mihai Vodă. Deși a trădat semnând tratatul cu Sigismund Bathory va fi iertat de Domn.

21. Până în prezent nu se știe cu exactitate cine a fost Radu marele postelnic. Probabil Radu Calomfirescu. Documentele arată că Mihai Vodă l-a scos din Divan după ce s-a întors de la Alba Iulia având în vedere că a fost alături de boierii trădători care nu au ținut cont de poruncile Voievodului. De asemenea documentele scot la iveală faptul că după 1595 Mihai a fost în divergență cu Radu Calomfirescu.

22. Vintilă a fost un alt dușman al lui Mihai Viteazul. A deținut dregătoriile de mare postelnic, mare stolnic și mare clucer în timpul lui Mihnea. A fost descoperit că a participat la complotul împotriva lui Mihai Vodă, dar a reușit să fugă, împreună cu Dan Danilovici, în Moldova și Polonia (Ibidem, p. 102).

23. Preda logofătul nu e aceeași persoană cu Preda Buzescu.

24. M.V.C.E., vol. I, p. 87-97.

25. Ibidem, vol. III, p. 350.

Divan compus din 12 dregători care urmau să fie “așezați numai după hotărârea, voința și cu știrea Luminăției sale (Sigismund, n.n.) și a urmașilor săi <și> tot așa vor trebui să fie îndepărtați din slujba și rangul lor” (art. 5). Veniturile Valahiei trebuiau să fie stabilite de Dieta ardeleană după trebuința și voința principelui ardelean (art. 6). Divanul valah și locțiitorul – Domnul Mihai – vor face cunoscute “dărilor satorite” dar le vor strânge boierii stabiliți de “Luminăția Sa” care vor da în fiecare an socoteală de veniturile adunate și cheltuite (art. 7). Venitul Domnului – “locțiitorului” – urma să fie rânduie de 12.000-15.000 de florini pe măsura slujbelor “Principelui” valah în urma cosultării boierilor (art. 8). De acum înainte înscrisurile, întăririle de documente și privilegiile se vor da în numele “Luminăției Sale”. Moștenirile nu pot fi date decât pământurilor (art. 9). Toate pricinile vor fi judecate de Divan, afară de cele care privesc viața și averile boierilor care nu pot fi luate fără știrea “Luminăției tale” (art. 10). Clerul își păstra obiceiul și datina, tipicul, slujbele și libertățile lor, fiind slobozi a-și strânge ventiturile. Toate parohiile valahe din subordinea “Luminăției Sale” vor fi supuse rânduiei și judecății mitropolitului de la Târgoviște (art. 12). Voievodul Valahiei va dispune numai de sigiliul propriu, de familie, cu ceară roșie iar sigiliul “Principelui” va fi folosit de “Luminăția Sa” (art. 16). În același timp toți dregătorii țării vor fi socotiți ai “Luminăției Sale” nu ai Voievodului care devine consilierul principelui Sigismund Bathory (art. 17). Voievodul nu va avea voie să trateze sau să discute cu solii străini fără îngăduința “Luminăției Sale”. Nu va avea voie să întrețină relații de orice fel cu o țară străină (art. 18). Dacă nu vor fi înțelegeri între oștenii unguri și valahi va fi numit un căpitan care îi va judeca pe primii, iar Voievodul îi va judeca pe cei din urmă (art. 19). Între cei doisprezece dregători ai Divanului nu va avea voie să activeze nici un boier de neam grec. De asemenea, nici un demnitar grec nu putea să dețină vreo slujbă în conducerea statului valah. Grecii, însă, aveau, totuși, “libertatea să facă negoț (art. 20) cheltuielile care se risipeau cu prilejul organizării praznicelor de Paște și de Bobotează trebuiau să se facă din “veniturile obștești ale țării” (art. 21). Înțelegerile sau tratatele de pace cu turcii se vor încheia de “Luminăția Sa” potrivit cu acordul făcut cu împăratul Habsburgilor Rudolf al II-lea (art. 23). În situația când Voievodul sau alți boieri, vor fi nevoiți să pribegescă peste “hotar” se pot adăposti în Ardeal (art. 23). Dregătorii care vor fi aleși în Divan urmau să fie iertați de bir pentru moșiile pe care le dețineau fără să aibă vreo obligație (art. 24). Iobagii, clăcașii boierești care vor fugi de pe moșiile boierilor în locuri străine să fie aduși la urmă (art. 25). Voievodul și dregătorii trebuiau să jure lui Sigismund Bathory credință atunci când acesta le va trimite însemnele domniei (steagul, buzduganul și sabia, art. 26). Delegația boierilor valahi a jurat în numele Valahiei și a Domnului că vor respecta tratatul de pace pe care l-au semnat.

După cum se poate observa tratatul submina grav puterea Domnului din Valahia. Mihai Vodă, care devenea “locțiitor”, nu avea pecete, nu putea numi membrii Divanului cu care conlucra, primea un venit stabilit de boierii din Divan și de Sigismund Bathory, nu avea voie să aibă relații cu alte state și era investit de “Luminăția Sa” cu însemnele domniei.

În schimb boierii erau avantajați prin: alungarea grecilor din dregătoriile țării, garantarea slujbelor din care Domnul nu-i putea înlocui, nu puteau fi condamnați

la moarte în caz de “hiclenie”, clăcașii băjenari erau aduși înapoi pe moșiile de unde au fugit, străinii nu puteau să aibă proprietăți în Valahia. Pe de altă parte, reprezentanții clerului obțineau unele drepturi: toate bisericile românești – chiar și cele din Ardeal – intrau sub jurisdicția Mitropoliei Valahiei, iar dările le puteau strânge nestingheriți.

La 27 mai 1595 boierii din delegația trimisă de Mihai Vodă la Alba Iulia au depus jurământul și au plecat spre țară. În urma lor principele Ardealului l-a trimis pe banul Lugoșului, Gheorghe Palatici, să-i ducă Voievodului Mihai însemnele de cârmuitor de țară. Totodată Mihai a trebuit să ratifice înțelegerea printr-un jurământ solemn²⁶. Tratatul a fost scris în limba slavonă și tradus în latinește.

După cum este cunoscut unii dintre membrii delegației prezente la Alba Iulia au trădat nerespectând voința lui Mihai Vodă în timp ce alții l-au slujit cu credință. Letopisețul Cantacuzinesc surprinde cu mare claritate această stare de lucruri: “Dintr-acești boieri ce-i trimisese Mihai vodă pentru tocmeală, învrăjbitoriul deavolul umblase în mijlocul lor, de să apucară unii ca aceia mai mult să facă vrajbă decât pace, cum să scază pre Mihai vodă din țară. Iar ceilalți boieri ce să nevoia să slujească domnu-său în dreptate de nepriateni fură biruți”²⁷.

Printre dregătorii trădători amintim: mitropolitul Eftimie, episcopii Luca de Buzău și Teofil de Râmnic, Mitrea vornic, Chisar vornic, Dan Danilovici vistier, Dumitru logofăt, Radu postelnic din Cepturoaia, Radu mare postelnic, Vintilă clucer și Preda logofăt. Boierii care au fost “împotriva voinței lor” au fost Radu Buzescu clucerul, Teodosie Rudeanu vistier, Borcea logofăt și Stănilă postelnic²⁸.

Mihai Vodă nu a fost prezent la Alba Iulia din dorința de a evita umilința inerentă. Totuși, fiind constrâns de nevoia de ajutor armat împotriva otomanilor care trimiseseră o armată condusă de Ferhad pașa spre Valahia a recunoscut, de nevoie, Tratatul din 20 mai 1595. Ca dovadă stă faptul că în luna iunie 1595 i-a scris lui Ștefan Josica mare cancelar al Ardealului că “legile pe care i le-a trimis Sigismund <Bathory> le-a primit cu inimă supusă”²⁹. Recunoașterea tratatului umilitor înseamnă o dovadă de inteligență diplomatică din partea Voievodului Valahiei.

Mihai Viteazul a fost foarte mâhnit de faptul că dregătorii lui au semnat un asemenea tratat înjositor. Într-o discuție de taină cu solul polon Pan Lubienecki, purtată la 27 iulie 1595, Voievodul se arăta dezamăgit de boierii lui “care nu au tratat potrivit cu punctele care le aveau în instrucțiunile ce li se încredințaseră ci au făcut după voia lor, dobândind unele drepturi și privilegii”³⁰. Mihai Vodă mai arăta că “...nu mă încred în boierii mei care m-au trădat, căci nu au transmis ceea ce am poruncit eu și nu au făcut ceea ce le-am spus eu”³¹.

La 3 iunie 1595 delegația boierilor moldoveni, formată din vistierul Ioan Călugărul și aga Mihai hatmanul, a semnat un tratat asemănător în numele lui Ștefan Răzvan “voievod pus de noi acolo”, după cum se exprima

26. I. Sîrbu, op. cit., p. 147.

27. Letopisețul Cantacuzinesc, p. 59.

28. Ion Ionașcu, Mihai Viteazul și autorii tratatului de la Alba Iulia (1595), în “Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, tom V, 1962, p. 112-140; Călători străini despre țările române, vol. III, p. 261.

29. Manole Neagoe, op. cit., p. 61.

30. M.V.C.E., vol. I, p. 106.

31. Ibidem.

principele Sigismund Bathory. Din partea ardeleană au semnat Ștefan Josica mare cancelar și Pangratie Sennyei consilier. Față de tratatul cu Valahia, cel semnat cu Moldova cuprindea două clauze care le deosebeau: principele ardelean avea dreptul de a numi căpitani la conducerea cetăților și castelelor moldovene și că episcopii moldoveni nu aveau nici un drept asupra parohiilor din Ardeal. Însemnele Domniei lui Ștefan Răzvan au fost prezentate de Gaspar Korniș³².

Tratatul cu Moldova a avut implicații extrem de serioase în această parte din estul Europei. Lăsăm la o parte faptul că Valahia pierdea un aliat de bază în lupta împotriva otomanilor, Mihai a regretat detronarea lui Aron Vodă Tiranul cu care “era ca și un frate”, tratatul lovea în orgoliul Poloniei. Politica leșilor a fost orientată în permanență spre supunerea Moldovei asupra căreia considerau că au un drept după tradiție. Cancelarul polon Jan Zamoyski prefera ca Moldova să rămână provincie otomană decât să intre sub influența Habsburgilor.

32. I. Sîrbu, op. cit., p. 147, 148.

daniel dieaconu

Profesor Doctor în Științe umaniste-istorie și cercetător științific la Centrul de Cercetare pentru Dezvoltarea Regională și Integrare Europeană al Universității din București, Daniel Dieaconu este autorul mai multor cărți și studii de impact privind istoria națională și regională.

Haiduci și tâlhari în lumea veche românească: pedeapsă și moarte

Legile Evului Mediu erau dure cu tâlharii; trebuiau să înfricoșeze pe cei care deveniseră un adevărat pericol pentru căile comerciale ale țării și nu numai, după cum povesteau călătorii străini pe meleaguri românești. Erau judecați chiar de domnitor, iar pedepsele se executau în capitală, la curtea domnească sau în piețele orașului¹.

Pentru autorități, toți cei ce jefuiau cu „mână armată” erau considerați tâlhari. Omul din popor a fost cel care a transformat pe unii dintre „jefuitorii cu arme” în haiduci, eroi justițiar ai imaginarului popular. Omul din popor, omul simplu, omul asuprit de stăpânire, de boieri și de ciocoi, de români și de străini, aștepta pe cineva să-l „mântuie”, aștepta un salvator. Acesta putea fi chiar unul din mijlocul lor, iar țăranul aștepta ca acesta să poarte lupta în locul său, cei mai mulți adoptând postura de simplu spectator. Din această poziție el admira eroismul, elogia îndrăzneala și faptele nobile și plângea tragismul vieții haiducului. Acesta ducea o viață de proscris, în afara legilor, urmărit de poteri și mereu cu spectrul morții deasupra capului.²

Legiuirile de la jumătatea veacului al XVII-lea stabilesc pentru tâlhari pedeapsa cu spânzurătoarea. „Pravila lui Vasile Lupu” cere ca făptașul să fie spânzurat la locul „tălhatului”. Și „Îndreptarea legii” este drastică în ceea ce privește tâlhăria – spânzurătoarea, iar aceeași pedeapsă este sortită complicilor: gazde și tâinuitori³. Cei ce furau din biserici erau spânzurați, „pângăritorii de cele sfinte”

1. Miron Barnovschi cerea în 1627 să i se trimită tâlharii legați la curte să-i judece el (D.H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 515); la fel și Vasile Lupu judeca personal pe tâlhari în fiecare zi de sâmbătă (*Călători străini despre țările române*, ed. de Maria Holban, vol. V, Ed. Științifică, București, 1973, p. 55).

2. Vezi pe larg D. Dieaconu, *Tălăria și haiducia la români. Jefuitorii cu arme*, Ed. Universitară, București, 2015. 324 p.

3. D.H. Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea veche românească*, p. 515; șapte dintre tâlharii care au jefuit-o pe boieroaica Maria Greceanu au fost prinși și au fost pe dată spânzurați

erau arși de vii”⁴.

Domnitorul Constantin Cantemir încerca să-i sperie pe tâlhari „de-i omora cu tot felul de cazne”⁵, sau, prin logofătul Miron Costin, care prinsese 40 de tâlhari în ținutul Putnei, „i-au tăiat în câte patru bucăți și i-au pus în prepeleci pe la drumuri”⁶. Pe Burlă, cel mai vestit tâlhar al timpului, pângăritor de mănăstiri și biserici, Constantin Cantemir a dat ordin să fie schilodit; tortura a durat șapte zile, iar pe tovarășii săi i-a ars de vii, pentru o pildă cât mai înfricoșătoare⁷.

Pedepsele pentru tâlhari erau torturi cumplite: jupuirea de viu, turnarea smoalei sau plumbului pe gât, îngroparea de viu, dar cea mai crudă era tragerea în țeapă. Țeapa avea o grosime de 15 cm și o lungime de 2 m, care era înfiptă prin șezut între șira spinării și măruntaie până ajungea la ceafă. Nenorocitul ridicat în țeapă nu murea pe dată, ci în chinuri groaznice, amplificate de asmuțirea câinilor flămânzi, care le rodeau labele picioarelor sau se înfruptau din măruntaie. Haiducii români arătau curaj deosebit, atât în fața dregătorilor români, cât și a celor turci. Dușmanilor le adresau cuvinte de ocară și nu e de mirare că a devenit cunoscută vorba turcească „ocărăște ca valahul din țeapă”⁸.

Viața tâlharului, viața haiducului, nu era una obișnuită și prea puțini apucau să îmbătrânească. Să-l amintim totuși pe Fulga:

„Fulga moțul,
Fulga hoțul,
Fulga hoț bătrân,
Fur bătrân și ceapcân...”⁹

Pantelimon Toader din Răucești, județul Neamț, haiduc pe la începutul veacului al XX-lea, a fost prins, judecat și achitat, „reabilitat”, și a redevenit gospodar în satul său, sfârșind de moarte bună în casa lui¹⁰. Dar cei mai mulți mureau de „moarte voinicească” în luptă sau la spânzurătoare, căci asta era sortit tâlharului și haiducului, doar dacă era de viță, avea dreptul la moarte prin decapitare. Lui Corbea haiducul, Vodă îi propune să se însoare cu „jupâneasa Carpena” – țeapa¹¹.

Moartea haiducului a impresionat pe contemporani și a apărut ilustrată în numeroase opere populare sau culte. Omul din popor deplângea soarta haiducului:

„Vai! Sărmanul voinicul!
Sărăcuț, amar de el!
Căci păcatul l-a gonit,

(*Acte judiciare din Țara Românească 1775-1781*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 405, document din 1777).

4. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 253

5. D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1960, p. 55.

6. I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 315.

7. D. Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, pp. 100-101.

8. S.I. Gârleanu, *Haiducie și haiduci*, Ed. Enciclopedică, București, 1967, pp. 49-50.

9. G.D. Teodorescu, *Poezii populare române*, ed. a II-a, București, 1982, p. 572.

10. M. Stoian, *Reabilitarea unui haiduc*, Ed. Tineretului, București, 1968; a murit de cancer la 15 ani după ce a fost achitat și a scăpat de închisoare.

11. G.D. Teodorescu, *Poezii populare române*, ed. a II-a, p. 602.

Cu moartea l-a pedepsit!”¹². Sau să amintim și sfârșitul cântecului lui Radu Anghel de la Greci:

„Frunză verde bob năut
De ce mi l-ați omorât?
Că Radu rău n-a făcut,
Lua bani de la bogați
Și-i da la cei săraci
Să-și cumpere boi și vaci”¹³.

Încă de la apariția haiducilor în spațiul românesc, autoritățile au fost nevoite să asigure trupe cu care să-i prindă. S-au numit poteri. Atunci când domnia era autoritară și țara prospera economic, trupele erau regulate, slujitori domnești, lefegii, români sau străini. Odată cu accentuarea dominației otomane asupra țărilor române, trupele înarmate de care dispunea domnia erau reduse și pentru prinderea tâlharilor era necesară întocmirea puterilor cu sprijinul populației. Dacă cei aflați în afara legii erau tâlhari, omul din popor, care se temea de ei, ajuta puterile, participa la „goanele obștești”, dar dacă erau haiduci, deși siliți să se alăture puterii, acționau fără tragere de inimă, ba mai mult, le dădeau de știre haiducilor despre primejdie.

Puterile lui Matei Ghica l-au prins pe Codreanu după ce acesta haiducise timp de 20 de ani. În timpul fanarioților, neexistând trupe, doar lefegiii curții, se instituiau poteri pentru prinderea haiducilor. În timpul lui Alexandru Mavrocordat, divanul țării era foarte îngrijorat de tâlhari și cere să se aleagă slujitori, „oameni vrednici”, care, „cu armele lor și cu zapcii dintre dâșii să se rânduiască pe locurile unde se vor socoti cu trebuință ca prin marafetul ispravnicilor de acolo să umble după tâlhari și să-i prindă”¹⁴.

Costache Negruzzi scria la 1837 în „Jurnal de ambe sexe”: „Cârjaliul, creat de Pușkin a fi un tâlhar a la Salvator Rosa, a fost un hoț foarte nepoetic. Știm atât că groaznicul Cârjaliul, care, scăpat de țeapa turcească, nu scapă de spânzurătoarea moldovenească, unde muri prozaicește la 1824”. Ion Pietraru a fost spânzurat în 1839 după ce o perioadă această pedeapsă fusese abolită. A fost reluată în domnia lui Mihail Sturza din cauza ridicării mai multor bande de tâlhari¹⁵.

Ștefan Bujor a fost și el spânzurat în 1811, iar tovarășii săi, boierii Ilie Catargiu și Constantin Cantacuzino, au fost decapitați¹⁶. Tragicul său sfârșit apare în nuvela haiducească a lui N.D. Popescu, intitulată chiar Moartea lui Bujor, dar mult mai frumos în poezia populară culeasă de V. Alecsandri, unde haiducul apare urcând pe scara eșafodului, pe „scara hoților/ calea neagr-a morților”¹⁷.

Iancu Jianu a fost încarcerat o dată, a fost apoi în ocnă la Telega, a fost aproape de ștreangul spânzurătorii, apoi într-o temniță turcească, dar a sfârșit de moarte bună în casa sa făcută ca o adevărată fortăreață în cătunul Chiliz din Oltenia

12. Gh. Bezviconi, *Despre haiduci*, București, 1941, p. 14.

13. F. Chirea, *Cumpăna haiducului*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 25.

14. *Instituții feudale ale Țărilor Române. Dicționar*, București, 1988, p. 374.

15. D. Dieaconu, *Tâlhăria și haiducia la români. Jefuitorii cu arme*, p. 45.

16. I.M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Ed. Albatros, București, 1196, p. 257.

17. V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, I, p. 196

de sud¹⁸.

Haiducii lui Pintea au fost prinși la atacul asupra orașului Baia Mare. Au fost torturați și apoi trași în țeapă, iar țepele au stat mult cu leșurile putrezinde lângă zidurile cetății¹⁹. Lotrii din Banat de la începutul secolului al XVIII-lea erau executați sub pază militară: decapitare, spânzurare, tragere pe roată, iar bucăți din leșurile însângerate erau agățate în spânzurători „spre groaza satelor”²⁰. După ridicarea lui Tudor, haiduci și panduri acționau în cete în munți și păduri. Constantin Grecu, care avea ceată pe valea Buzăului, este spânzurat de turci împreună cu alți haiduci din Câmpulung. Într-un document contemporan evenimentelor se spunea: „Aproape nu trece nici o zi fără să se aducă haiduci în capitală ca să fie spânzurați sau decapitați”²¹. Tot în acea perioadă sunt spânzurați Dinu Harambașa și Stan Bălosu, foști oșteni ai lui Tudor, iar în 1826 sunt executați Simion Mehedințeanu și Gheorghe Cuțui, foști căpitani ai lui Vladimirescu la 1821. Nicolae Grozea își începe haiducia în acești ani împreună cu Ioniță Tunsul, dar, după câțiva ani de haiducie este rănit într-o luptă în pădurea Drăgănești, prins și din ordinul căpitanului Mihalache Cincu este decapitat, deși fusese luat prizonier²².

Mulți dintre haiduci au fost uciși în lupte drepte sau cu trădare. Să amintim pe Andrii Popa, despre care Vasile Alecsandri nota: „Acest hoț a cutreierat țara timp de 7 ani fără a-l prinde vreo poteră”. Unchiul autorului, Mihail Cozoni, a întocmit în 1818 o poteră și într-o luptă unu contra unu l-a ucis pe haiduc la Valea Seacă din fuga calului²³.

Belecciu, spaima văii Tazlăului, a înfruntat pe căminarul Dumitrache Ruset într-o luptă dreaptă cu sabia, dar a fost învins. Boierul nu l-a omorât, dar i-a prezis o moarte grabnică, la fel ca a fostului său tovarăș, Ilie Petralifu, neam de boieri. Prins de arnăuții domniei, Belecciu a fost spânzurat în 1802²⁴.

Costache Negruzzi amintește într-un articol din 1840 („Dacia literară”, nr. 1, Iași, 1840, p. 122) pe marii haiduci ai Moldovei: Vasile cel Mare, Ștefan Bujor, Ion Pietraru, fiecare cu „epokele lor”. Sfârșitul lor a fost unul bineștiut: „Fiecare au murit cum i se cere unui viteaz, de sabie sau de ștreang”.

Andrei Budac din Cârțișoara vine din munte, se oprește la o crâșmă, dar cârciumarul anunță autoritățile, vin jandarmii și îl împușcă²⁵. Bălan din munții Neamțului, care a haiducit până în perioada interbelică, a fost urmărit de jandarmi

18. P. Pandrea, *Iancu Jianu*, în „Magazin Istoric”, an I, nr. 6, septembrie 1967, București, pp. 61-65

19. L. Patachi, *Căpitani de cete militare și haiduci români la începutul veacului al XVIII-lea*, în SAI, 1957, pp. 131-156

20. A. Țintă, *Aspecte din...*, în SAI, 1957, pp. 169-192

21. *Documente privind istoria României din colecția Eudoxiu de Hurmuzaki*, (serie nouă), Ed. Academiei RSR, București, 1965, p. 1047-1048

22. S. Iancovici, *Materiale privitoare la haiducia lui Tunsu și Grozea*, în „Studii privitoare la istoria modernă, II, Ed. Academiei RSR, București, 1965, pp. 150-153

23. V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, I, p. 134

24. R. Rosetti, *Povești moldovenești*, p. 108; E. Șendrea, *Istoria pe placul tuturor*, Ed. Vicovia, Bacău, 2011, p. 234

25. V. Cărăbiș, *Poezii populare românești*, p. 71

și a scăpat de mai multe ori. S-a pus pe capul său un premiu mare și n-a mai fost nevoie de jandarmi, l-a omorât un țăran cu securea și a luat recompensa²⁶. Gafița, care își avea sălașele în zona muntelui Ceahlău, a fost împușcat pe pârâul Gâșteni, din comuna Ceahlău, împreună cu iubita sa, o tânără femeie chiar din acel sat²⁷.

Tunsu este împușcat de poteră pe podul Grozăvești. Rănit, este dus în arest, dar nu trădează pe nimeni și arată că nu are niciun ban²⁸. Vestitul Gheorghe Gheorghelaș, moșnean din Țoca, județul Buzău, a fost împușcat în 1827 de ceaușul Ștefan²⁹. De un jandarm a fost ucis și haiducul Cercel din munții Apuseni, care plecase în codri după revoluția pașoptistă³⁰. Un haiduc din munții Neamțului, de la sfârșitul secolului al XIX-lea, Ion Florea, după ce scăpase de ocnă, este urmărit de două poteri, una din Neamț și una din Suceava și este împușcat de jandarmul Herța lângă mănăstirea Neamțului³¹.

În Banatul anexat de habsburgi la 1716, pentru prinderea lotrilor erau constrânse satele să participe cu oameni. Unul dintre conducătorii lotrilor bănățeni, Adam, face cunoscut prin sate să nu tragă oamenii în lotri, căci nici ei nu trag în săteni, ci îi ajută pe țăranii împotriva stăpânirii³².

Haiducii lui Grozea nu trăgeau în țăranii din poteri și de aceea căpitanul Mihalache Cincu îi băga în față pe țăranii, ca pe flancuri să acționeze oamenii săi și să-i poată încercui și prinde³³. După 1821 se înmulțesc bandele de haiduci și turcii, cu sprijinul stăpânirii pământene, au luat ca prime măsuri uciderea marilor căpetenii de panduri pentru a se rupe legăturile cu masele populare și sunt trimise trupe de turci și arnăuți, căci exista pericolul de pactizare a poporului cu haiducii și o nouă ridicare la luptă. Mai mult, unii dintre panduri devin oameni ai stăpânirii³⁴.

Încă din timpul lui Codreanu (tradiția spune că a trăit pe la jumătatea secolului al XVII-lea) puterile au început să-i cuprindă și pe arnăuți (de origine albaneză). Ei au devenit o „guardie domnească”, îmbrăcați în haine „din fir”, care au fost folosiți și de Agie. Unul dintre cei mai vestiți comandanți de arnăuți a fost Bimbașa Sava, care avea și un cântec popular:

„Frunză verde șa la la
Sava Bim-bașa³⁵”.

Oamenii din popor nu-i iubeau pe poterașii care erau oamenii stăpânirii, mai

26. E. Șendrea, *Istoria pe placul tuturor*, p. 300
27. Mărturie de la Ion Țigănici, sat Schit, com Ceahlău
28. S. I. Gârleanu, *Haiducul Nicolae Grozea*, p. 57
29. I.I. Neacșu, *Haiducii din Țara Românească între anii 1822-1828*, în SAI, XI, București, 1968, p. 229
30. V. Faur, *Voinicul Ioan Mihulin Cercel*, în „Magazin Istoric”, an XI, nr. 7 (124), iulie 1977, p. 35
31. „Evenimentul”, an VI, nr. 1576, 7 iulie 1897, Iași, p. 2
32. A. Țintă, *Aspecte din...*, în SAI, 1957, pp. 169-192
33. S.I. Gârleanu, *Haiducul Nicolae Grozea*, Ed. Militară, București, 1968, p. 29
34. I.I. Neacșu, *Haiducia în Țara Românească între 1822-1828*, p. 225
35. V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, I, p. 106; Gh. Bezviconi, *Despre haiduci*,

ales dacă erau străini:

„Iar Leonti Arnăutul,
Înghiți-l-ar pământul”³⁶.

În cântecele populare haiducul apare ca fără teamă de puteri, precum Radu Anghel de la Greci:

„Las’ să fie f... în cruce,
Că nu-s nevestă cu conci,
Cu potera să nu poci,
Ci sunt voinic cu comănac,
Cu șapte puteri mă bat...”³⁷, iar Vasile cel Mare spune:
„Las’ potera să m-ajungă,
Sunt voinic cu căpeneag,
Că-s voinic, nu-s blăstămat,
Știu puterii ce să-i fac”³⁸.

În epoca modernă a apărut instituția jandarmeriei, care va înlocui pe poterașii arnăuți, dar țărani o vor numi tot poteră și ei vor fi din nou constrânși să participe la acțiunile lor. În rândul jandarmeriei erau mulți fii de țărani, cu simpatie față de haiducii apărători ai țărânimii. Nu e de mirare că haiduci iubiți de popor precum Ion Florea, Pantelimon Toader sau Gheorghe Coroi scăpau mai întotdeauna de puteri și uneori chiar în mod ce părea miraculos. Ultimul numit, haiducul botoșănean Gheorghe Coroi, este văzut de cunoscutul reporter al perioadei interbelice F. Brunea-Fox ca un gangster de tipul celor occidentali, la modă în acea perioadă, care mituia pe jandarmi, avea agenți pentru ponturi, tăinuitori, gazde, semnalizatori. Beneficia de sprijinul populației și al autorităților de rang inferior. Dar a ucis într-o încăierare doi jandarmi și din acest motiv putea să ajungă să fie vânat de colegii lor de peste tot. Astfel a cerut ajutorul marelui ziarist precum a făcut nu cu mulți ani înainte Pantelimon Toader, care a primit sprijinul lui N.D. Cocea și a fost achitat³⁹.

După cum am menționat anterior, pedeapsa pentru tâlhari era moartea prin spânzurare, decapitare sau tragere în țeapă. Dar tâlharii și haiducii erau uneori ținuți în temniță pentru a fi chinuiți, pentru a se obține informații despre tovarășii lor sau despre comori ascunse. În temniță a stat și Corbea:

„Frunză verde de măcriș
În temniță la Opriș
Zace vere, zace dragă,
Zace Corbea tâlharul”⁴⁰ Sau Mârza, fostul general al lui Mihai

Viteazul:

„Strigă, Doamne, cine strigă?
Strigă Mârza din temniță...”⁴¹

36. V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, I, p. 111

37. B.P. Hasdeu, *Soarele și luna...*, p. 283

38. *Legende populare românești*, Ed. Albatros, București, 1983, p. 197.

39. F. Brunea-Fox, *Reportajele mele – 1927-1938*, Ed. Eminescu, București, 1979, p. 21

40. B.P. Hasdeu, *Soarele și luna...*, p. 252.

41. *Ibidem*, p. 259

În piesa de teatru folcloric „Banda lui Bujor”, care circulă încă pe valea Bistricioarei nemțene, haiducul cântă:

„Și-am zis verde matostat,
Maică rău m-ai blestemat
Să-mi petrec viața legat,
De poteri înconjurat.
Azi e zi de sărbătoare,
Lumea toată-i la plimbare,
Numai eu stau la închisoare,
Lanț la mâini, lanț la picioare...”⁴²

Iancu Jianu a fost încarcerat odată și a scăpat cu aurul fraților săi. Apoi este prins și trimis la ocnă la Telega, de unde evadează și se întoarce cu 40 de cetași pentru a-i elibera și pe ceilalți ocnași în frunte cu Nicola Abras, fratele său de cruce sârb⁴³.

Nicolae Grozea a evadat de mai multe ori din închisoare, de cele mai multe ori simulând boala, de la Iași, din București. A scăpat și din ocna Telega împreună cu alți 12 deținuți, urcându-se pe un „crivac” ce era coborât în salină. Telega avea o adâncime de 74-75 m și se considera aproape imposibil de scăpat⁴⁴.

De la Târgu-Ocna au scăpat în 1894 celebrii bandiți Zdrelea și Mărunțelu, o prezență cotidiană în presa acelor vremuri cu loviturile lor îndrăznețe, cu ușurința cu care scăpau de poteri⁴⁵. Și Ion Florea a scăpat din ocnă, de la Doftana, împreună cu alți 14 deținuți, spărgând stratul de sare și trecând prin opt metri de pământ. Doi ocnași sunt împușcați, dar ceilalți fug și sunt pierduți de paznici⁴⁶.

Pantelimon Toader a scăpat din temniță de la Piatra-Neamț, împreună cu tovarășul său Iov, fugind cu tot cu un temnicer și la fel procedează și Gheorghe Coroî, care la 13 august 1935 fuge din penitenciarul din Botoșani împreună cu santinela⁴⁷. Condamnat la 25 de ani de muncă silnică, Niculiță Negrescu, zis Baltă, din banda cunoscuților frați Baltă din județul Neamț, reușește să evadeze spectaculos din penitenciarul Piatra, reîntorcându-se în codru în vara lui 1942⁴⁸.

Haiducul știa că îmbrăcase „o cămașă a morții”, cum spunea Tudor Vladimirescu la 1821, și că felul său de viață nu putea să-i aducă decât moartea, mai devreme sau mai târziu. Vasile cel Mare răspundea unui boier pe care tocmai îl jefuise: „Apoi, cucoane, eu voinicind am să mor!”⁴⁹. Haiduci sau tâlhari?! Haduci și

42. Mărturie orală de la Constantin Ceapă de 61 de ani în 2011, din satul Bradu, comuna Grințieș, județul Neamț.

43. P. Pandrea, *Iancu Jianu*, p. 61-65; S. Iancovici, *Iancu Jianu și Nicola Abras*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom 20, nr. 4, 1967, pp. 681-690

44. S.I. Gârleanu, *Haiducul Nicolae Grozea*, p. 62

45. G. Constantinescu, *Banda lui Zdrelea-Mărunțelu terorizează Bucureștiul*, în „Historia”, an XI, nr. 111, martie 2011, București, pp. 50-52

46. N. Vornicescu, A. Sever, *În afara legii – Ion Florea*, Ed. Junimea, Iași, 1976, p. 6.

47. E. Șendrea, *Istoria pe placul tuturor*, p. 276

48. Gh. Radu, *Contribuții la istoria județului Neamț*, vol. I, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamț, 2007, p. 266.

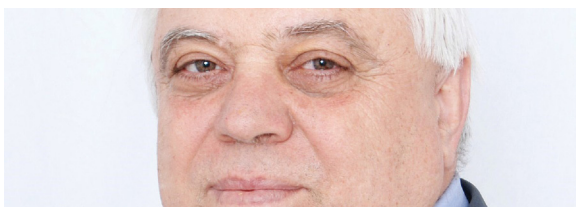
49. M. Sadoveanu, *Vameșii de drumul mare*, p. 185

tâlhari. Sunt o parte a istoriei noastre și nu poate fi ocolită, dar trebuie privită „sine ira et studio” și discernerea să se facă cât se poate mai științific, deși la o astfel de chestiune istoria se împletește strâns cu legenda.

sculptura,
Ioan Mărginean

andrei breabăn

Prozatorul Andrei Breabăn, de formație jurist, dar pasionat de istorie, caută „ceea ce e dincolo de istorie”, atât în povestirile și romanele sale inițiatice, cât mai ales, în ciclul romanesc dedicat domnitorului Moldovei Medievale, Ștefan cel Mare și Sfânt. Andrei Breabăn este membru în Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, membru în Societatea Scriitorilor din Bucovina și colaborator activ la numeroase reviste de cultură.

Proiectul Dacia în vremea lui Ștefan cel Mare

„Viteaz și cinstit, blând cu ai săi și răzbunător cu dușmanii, iertător și necruțător în același timp, înțelept și hotărât, drept și neclintit în planurile sale, cumpătat și cu credință nestrămutată în Cel de Sus, ctitor de biserici și mănăstiri, dar și de țară – așa a rămas el în memoria urmașilor, așa va rămâne el în memoria vremurilor care vin.

N-a fost dornic de războaie. Nici de faimă. Dar de câte ori au cerut-o nevoile țării, de câte ori libertatea și independența acesteia erau amenințate, a pus mâna pe sabie, știind să le apere.

A fost un oștean bun, dar și un diplomat iscusit. Recurgea la „argumentele” armelor abia după ce cele ale diplomaților erau epuizate sau deveneau neputincioase.

A trimis peste tot soli să caute pace sau, când era amenințat, să ceară sprijin. Deși s-a încrezut mereu numai sau cel mai mult în propriul popor, în propria sabie, în propriul noroc și-n Domnul Dumnezeu.”¹

Acesta a fost Ștefan cel Mare și Sfânt al Moldovei care a stăpânit țara vreme de aproape jumătate de veac, bucurându-se nu numai de dragostea poporului său, ci și de respectul mai marilor lumii din vremea sa, iubit de prieteni și temut de dușmani, mulți dorindu-și să-l aibă de aliat, personalitate marcantă nu doar a românilor, ci a întregii creștinătăți care i-a oferit onoruri, distincții și bani, căreia și-a dedicat viața și pe care a slujit-o mai mult ca pe sine. Pe bună dreptate, după ce a plecat la Dumnezeu, a fost ridicat în slăvi de nenumărați oameni de cultură români și străini din toate timpurile, între care nu putem să nu-l remarcăm pe unul dintre cei mai mari luptători pentru cauza românismului din vremea noastră, un combatant activ pentru unirea Republicii Moldovei cu țara, care a militat și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru apărarea limbii, credinței și tradițiilor românești, a *Proiectului Dacia* căruia și-a dedicat viața Marele Voievod, proiect pe care ne îndemna cât a fost în viață să nu-l dăm nicicând uitării. Este vorba despre regretatul academician Nicolae Dabija, membru de onoare al Academiei Române și membru corespondent

1. Nicolae Dabija, Domnia lui Ștefan cel Mare, Editura Universitas Chișinău 1991, pag.6

al Academiei de Științe din Republica Moldova, istoric, scriitor, ziarist, fondator al prestigioasei publicații „Literatură și Artă” care apare săptămânal în Chișinău, un valoros om politic și de cultură, nu doar din Republica Moldova, ci al tuturor românilor, a cărui memorie o vom cinsti totdeauna, la fel cum păstrăm în inima și în sufletul nostru amintirea Marelui Voievod Ștefan cel Sfânt, cel care ne-a călăuzit vreme de aproape jumătate de veac, căruia îi datorăm că azi mai trăim pe aceste meleaguri mirifice, că ne păstrăm limba și credința, datinile și obiceiurile străvechi. Sunt merite care pot fi susținute cu argumente convingătoare și nu doar cu vorbe goale, lipsite de temeii, cu care unii încearcă să-l ponegrească pe marele Voievod.

Ștefan cel Mare a fost **mare** nu doar pentru lunga domnie pe care a avut-o, nu doar pentru faptele lui de vitejie, cele 36 de războaie câștigate, în care nu numai că a ținut piept dușmanilor, dar a obținut strălucite victorii împotriva celor mai mari și mai temute puteri ale vremii. El și-a câștigat gloria și respectul atât ale poporului pe care l-a slujit, cât și ale celor dinafara țării, fie ei prieteni sau dușmani mai ales, prin marea lui înțelepciune și neobosita activitate diplomatică prin care a reușit să impună Moldova în rândul țărilor respectate în lume, iar numele lui să fie cunoscut și așezat la nivel egal cu cel al marilor principii ai vremii. Și nu numai că a lăsat în urmă o Moldovă prosperă și înfloritoare, o Moldovă mai dezvoltată ca oricând, cu trainice cetăți de apărare, toate întărite și refăcute de Voievod, nenumărate biserici și mănăstiri din piatră, care și azi ne protejează țara prin rugăciunile și suflul de credință care se revarsă din ele, curți domnești în marile orașe ale țării care-i ofereau Voievodului posibilități de a se deplasa mai ușor prin țară cu alaiul voievodal cu care era obligat să meargă potrivit tradiției și regulilor feudale ale vremii, cu oameni veseli și bogați, cu nenumărați oșteni care au fost împrumutați de Voievod pentru faptele lor de vitejie, cu sate noi și construcții înfloritoare, o oaste de viteji bine pregătită și înarmată, asemenea mercenarilor din Apus, o Moldovă ale cărei hotare au început să se extindă prin ocuparea Pocuției și Podoliei de la Regatul Poloniei și anexarea unei părți din Transilvania, cu un sistem de relații externe cum Moldova nu l-a mai avut niciodată, dar mai ales va rămâne **mare** în istoria poporului român prin asumarea *Proiectului Dacia*, un vis din anii pribegiei, pe când se afla la Iancu de Hunedoara, proiect ambițios care îi va aduce spre sfârșitul vieții titlul de *Re de Dacia*.

Diplomat desăvârșit, Ștefan al III-lea a știut încă din primii ani de domnie să țină țara departe de intrigile ce se țeseau în jurul ei și să asigure Moldovei o lungă perioadă de liniște și pace, care i-a permis să se dezvolte și să se ridice la ceea ce a fost în vremea bunicului său Alexandru cel Bun și chiar mai mult, depășind cu iscusință vremurile tulburi ce au urmat morții acestuia, un sfert de veac marcat de luptele dinastice dintre urmași. A fost unul dintre motivele pentru care nu s-a aliniat în 1462 cruciadei antiotomane proclamată de papa Pius al II-lea la încheierea Congresului de la Mantua, în 14 ianuarie 1460.

Noul papă a fost ales în fruntea Bisericii catolice la 19 august 1458, după moartea papei Calixt al III-lea, un mare luptător antiotoman, care i-a conferit lui Iancu de Hunedoara titlul de atlet al lui Hristos și roza de aur, distincție care se acorda doar marilor principii creștini. Aeneas Sylvius Piccolomini, unul dintre cei mai iluștri oameni de cultură ai vremii sale, un mare cărturar umanist, poet și istoric, dar lipsit de

experiență în lucrurile practice, după ce a fost ales papă a convocat la 26 septembrie 1459 Congresul de la Mantua pentru a pregăti o nouă cruciadă împotriva turcilor, oferindu-i conducerea acesteia lui Frederic al III-lea, împărat romano-german, a cărui secretar a fost înainte de a urca pe scaunul pontifical. Fostul stăpân a fost desemnat căpitan general al forțelor cruciate, acesta urmând să fie secondat de tânărul rege al Regatului Ungariei, Matia Corvin, fiul cel mic al lui Iancu de Hunedoara, căruia îi promite 40.000 ducați pentru angajarea unei oști de mercenari cu care să pornească la luptă cu păgânii.

Abil diplomat și bine informat de oameni de încredere, Ștefan a înțeles mai bine decât vărul său din Țara Românească adevăratele preocupări ale principilor creștini, nesfârșitele conflicte dintre ei și în special între principalii protagoniști ai cruciadei, Frederic al III-lea și regele Matia, preocuparea acestuia din urmă de a răscumpăra coroana Sfântului Ștefan care să-i consfințească legitimitatea statutului de suveran al Regatului Ungariei, coroană care se afla la Viena. Drept dovadă, în baza relațiilor de vasalitate, dar și a celor avute cu Iancu, Vlad Țepeș s-a lăsat convins să pornească singur cruciada, oferind astfel o justificare Înaltului Pontif și Dogelui Veneției pentru banii trimiși la Buda. Punând pe prim plan interesele țării sale, feciorul lui Bogdan al II-lea alege să nu se implice în simulacrul de cruciadă oferit de regele Matia Înaltului Pontif, dar nici nu stă degeaba, implicându-se în apărarea Chilieii râvnită de sultanul Mahomed al II-lea, care odată cu expediția întreprinsă în Țara Românească, trimite o flotă să asedieze Cetatea. Chilia a fost oferită de un alt fecior a lui Alexandru cel Bun, fostul Voievod Petru al III-lea, lui Iancu de Hunedoara, în schimbul ajutorului dat să ia tronul Moldovei, acesta urmând să folosească cetatea de la gurile Dunării în bătăliile navale cu Imperiul Otoman. În iunie 1462 când otomanii au asediat-o, Cetatea era păzită de o garnizoană maghiară. Fie că a fost chemat în ajutor de turci în baza tratatului încheiat de Petru Aron, fie din proprie inițiativă, Ștefan merge cu o oaste de călăreți la Chilia și prefăcându-se că o asediază, face tot ce îi stă în putință să deoaze planurile otomanilor de a cuceri cetatea, iar în ascuns i-a ajutat pe apărători. Dacă ar fi vrut ar fi putut cuceri cu ușurință Chilia mai ales că avea și ajutor naval de la turci, dar Voievodul știa cât de mult o râvnește Mahomed al II-lea și nu voia să-l lase s-o cucerească. Ștefan va reveni la Chilia pe care o va lua în doar 3 zile, între 22 și 26 ianuarie 1465, dar atunci situația era alta, în schimbul jurământului de vasalitate al lui Radu cel Frumos, care a uzurpat tronul fratelui său Vlad Țepeș, Matia Corvin acceptă să primească și o garnizoană a Țării Românești în cetate.

Este inadmisibilă ipoteza potrivit căreia Ștefan a luptat la Chilia împotriva vărului său. Țara Românească era invadată de turci, iar Vlad Țepeș avea nevoie și de ultimul oștean pentru a le face față. În 1462 Chilia avea doar garnizoană maghiară, nu-i aparținea lui Vlad Țepeș, iar dacă cei doi voievozi ar fi fost în conflict, Ștefan n-ar fi intervenit în 1474, după reluarea relațiilor cu regele Matia, pentru eliberarea vărului său și readucerea acestuia pe tronul Țării Românești. După ce s-a întors la Târgoviște în 1476, Vlad nu a făcut apel la Ștefan Bathory, trimisul regelui Matia, ci la vărul său din Moldova în care avea mai multă încredere, pe care îl roagă să-i lase un detașament de oșteni de încredere care să-l apere. Ștefan îi lasă 200 de curteni – dintre cei mai buni luptători pe care îi avea, care și-au dat viața pentru a-l apăra, doar 10 dintre ei reușind să scape cu viață când Vlad Țepeș a fost ucis. Sunt dovezi

care atestă legătura trainică care a existat între cei doi voievozi pe tot cursul vieții.

Modul în care au decurs evenimentele în vara anului 1462 a confirmat decizia înțeleaptă a lui Ștefan cel Mare de a nu lua parte la cruciadă, Vlad Țepeș fiind lăsat singur în fața imenselor oști otomane aduse de Cuceritorul Constantinopolului. Nici regele Matia, nici împăratul Frederic al III-lea sau alți principii creștini nu au trimis ajutoare, uitând de angajamentele asumate la Congresul de la Mantua. Pentru a-și justifica întârzierea cu care a ajuns în Țara Românească, Matia Corvin pune să-l aresteze pe Vlad, folosindu-se de niște scrisori măsluite de dușmanii acestuia, negustorii sași din Brașov. Aceasta a fost răsplata oferită de mai marii lumii pentru eforturile depuse de Voievodul Țării Românești și jertfele românilor pentru apărarea creștinătății. E adevărat că după ce a ajuns la Buda, regele Matia i-a oferit lui Vlad Țepeș un impozant castel unde acesta va continua să se bucure de libertate și de un confort potrivit rangului său, având doar obligația de a nu părăsi Buda. Ca să-l „pedepsească” și mai aspru pentru „actul de trădare” împotriva lui, regele Matia îi dă de soție o vară de-a sa (după alți autori o soră) și se folosește de numele acestuia pentru a-i speria pe turci.

Una dintre liniile directe ale diplomației externe a lui Ștefan cel Mare a fost să nu aibă doi dușmani deodată, când s-a luptat cu ungurii la Baia era în relații bune cu leșii, tătarii și turcii, când a început luptele cu otomanii a încheiat alianță cu regele Matia, s-a războit cu polonii când era prieten cu ungurii, turcii, tătarii, cu voievodul Țării Românești, ba chiar și cu cneazul moscovit Ivan al III-lea care a intervenit ca Lituania să nu se implice în conflict.

Cel mai mare merit al voievodului, care i-a adus titlul de *cel Mare și Sfânt*, a fost convingerea și mai ales iscusința cu care s-a devotat proiectului de refacere a Daciei străvechi, pe care l-a început Iancu de Hunedoara, de la care a învățat în anii cât a fost în pribegie. Încercând să aducă laolaltă cele trei țări române, Iancu a pus voievozi loiali în Țara Românească și în Moldova, care îl ascultau și l-au urmat în cruciadele antiotomane, având încheiate cu el tratate prin care îl recunoșteau de stăpân și părinte – cum i s-a adresat Bogdan al II-lea în cele două tratate de alianță pe care le-a încheiat cu guvernatorul Regatului Ungariei. De altfel, la moartea lui Vlad al II-lea Iancu și-a asumat și titlul de voievod al Țării Românești, chiar dacă a fost doar pentru câteva luni. La fel va proceda Ștefan cel Mare care, începând cu anul 1473, după ce și-a pus țara la punct și a format o oaste de viteji după modelul mercenarilor din Apus, preluat de la condotierii din Milano la care a fost trimis de Iancu în anii pribegiei în Transilvania, a intervenit în Țara Românească și l-a alungat pe Radu cel Frumos punând în loc pe Laiotă Basarab, care i-a jurat credință. Din acest an, Ștefan al III-lea va fi socotit și voievod al Țării Românești, titlu care îi va fi recunoscut mai ales după bătălia de la Vaslui și de mai marii lumii de atunci, papa, împăratul romanilor și dogele Veneției, care îl curtau vrând să-i câștige prietenia, fiecare potrivit intereselor pe care le aveau.

Aflat în conflict cu Matia Corvin pentru coroana Regatului Ungariei împăratul Frederic al III-lea face demersuri diplomatice pentru a-l atrage de partea sa pe Voievodul Moldovei, oferindu-i titlul de căpitan cruciat și recunoscându-i drepturile de stăpânitor al Moldovei și al Țării Românești.

La Vaslui, Laiotă Basarab îi dă ajutor lui Ștefan cel Mare să-i biruie pe

turcii conduși la Suleiman Pașa, deși Voievodul Țării Românești venise ca aliat al otomanilor. În vara anului 1476 Voievodul îi are alături pe Vlad Țepeș și pe Ștefan Bathory de Ecedea, viitori voievozi ai Țării Românești și ai Transilvaniei, acționând împreună pentru alungarea oștilor otomane conduse de sultanul Mahomed al II-lea, iar în 1497 vor lupta sub steagul său transilvănenii conduși de cuscrul său, Bartolomeu Dragffy, voievodul Transilvaniei, urmaș al lui Dragoș Vodă și Radu al IV-lea al Țării Românești, care ascultau de el ca de un stăpân.

Ștefan cel Mare atrage asupra sa atenția mai marilor lumii abia după impresionanta victorie de la Baia împotriva oștilor uneia dintre cele mai mari puteri europene a vremii aflată de aproape jumătate de veac în fruntea cruciadelor antiotomane, noul papă Sixt al IV-lea oferindu-i regelui Matia poziția avută de tatăl său înainte de a fi ucis la Belgrad de marii baroni din Liga antihuniade în frunte cu contele Ulrich de Cilli, dușmanul său de moarte, cărora le era teamă să nu fie acuzați de trădare pentru că în loc să i se alăture pentru apărarea Belgradului și a creștinătății, au fugit la Viena luându-l cu ei și pe tânărul rege Ladislau al V-lea Postumul. După moartea lui Huniade urmează un șir de răzbunări care se încheie cu aducerea pe tron a fiului mai mic al lui Iancu, cel care nu împlinise 15 ani, vârsta majoratului în acea vreme, Matia fiind un erudit ca educație, dar lipsit de experiență în ducerea războaielor, despre care papa Pius al II-lea spunea că *s-a rostogolit de pe eșafod direct pe tron*.

Înfrângerea lui Uzun Hassan în Anatolia în 1473 îi determină pe reprezentanții papei și ai Veneției care tocmai intraseră în război cu Imperiul Otoman, să-și îndrepte privirile spre voievodul Moldovei în care își pun speranța, mai ales că murise până și viteazul Skanderberg. La insistențele acestora sunt date uitării neînțelegerile avute și cei doi principii creștini încheie alianță care va avea urmări în confruntările cu otomanii, deși ajutoarele primite de Ștefan de la regele Matia au fost destul de neînsemnate, iar în 1476 au ajuns cu întârziere. Asistăm la o reeditare a alianțelor antiotomane din vremea lui Iancu de Hunedoara și chiar mai mult de atât, dacă atunci în fruntea bătăliilor de apărare a creștinătății se afla guvernatorul Regatului Ungariei, locul acestuia nu este luat de fiul său, ci de vrednicul voievod al Moldovei care învățase strategia ducerii războaielor nu doar de la condotierii de la Milano, ci și de la noul său „părinte” cum îi spunea chiar și Bogdan al II-lea în cele două tratate de alianță încheiate, la care Ștefan a pribegit după ce tatăl său a fost ucis la Reusenii. Cea mai bună lecție avea s-o ia chiar la Belgrad, unde tânărul prinț l-a însoțit pe Iancu în baza obligațiilor reciproce din cele două tratate, cea de găzduire în caz de nevoie, pe care guvernatorul Regatului Ungariei și-a respectat-o, la rândul său Ștefan fiind legat de datoria de a-i fi alături la primejdie, asediul asupra Belgradului fiind un moment decisiv nu doar pentru supraviețuirea Regatului, ci și a creștinătății pusă în pericol de Cuceritorul Constantinopolului, care se visa stăpânul lumii comparându-se cu împărații romani și cu Alexandru Macedon. Aflat în Transilvania, Ștefan nu putea sta deoparte, mai ales că nobilii maghiari au refuzat să-și aducă banderile la Seghedin potrivit hotărârii Dietei de la Buda și a obligațiilor pe care le aveau, iar Iancu cu greu a adunat o oaste în jur de 10.000 de oșteni cu care avea să țină piept celor peste 150.000 de luptători aduși de Mahomed al II-lea. Cât despre „zdrențăroșii” lui Capestrano, cum le spunea cu dezgust sultanul,

aceștia erau în cea mai mare parte țărani veniți de la plug sau de la coasă, meseriași care au lăsat atelierile unde lucrau și au sărit să-și apere țara și credința, preoți care în loc de sabie și buzdugan țineau în mâini o biblie sau altă carte sfântă, mai toți înarmați cu furci, prăștii, ciomege sau biciuri de mânat caii și vitele, dar mai ales cu cântări prin care aduceau mulțumiri Domnului și se rugau pentru izbăvire.

Începând cu anul 1474 Ștefan cel Mare a stat vreme de aproape un sfert de veac de strajă la porțile creștinătății, reușind să-i oprească pe otomani să pătrundă în centrul și apusul Europei. Sunt unii care pun la îndoială această afirmație, susținând că dacă ar fi vrut să intre în Europa turcii o puteau face pe la Belgrad și nicidecum prin Țările Române. Să nu uităm înfrângerea pe care Mahomed al II-lea a suferit-o în iulie 1456 la porțile Belgradului, cât și alte încercări de a cucerii orașul care s-au soldat cu eșec, cetatea Belgradului fiind o fortăreață inexpugnabilă prin modul în care a fost construită. Cu greu avea să fie cucerită abia la 28 august 1521 de către Soliman Magnificul care a adus cu el peste 250.000 oșteni și nenumărate tunuri de asediu. Plin de mânie, sultanul poruncește să fie rasă cetatea de pe fața pământului, iar locuitorii ei, indiferent de etnie, să fie luați și duși la Istanbul, unde a creat un nou cartier care a primit numele de *Pădurea Belgrad*.

Pe de altă parte, marile înfrângeri suferite în Moldova au dus la o diminuare considerabilă a oștilor otomane prin numărul mare de morți, pricinuit atât în confruntarea cu valahii și aliații lor, cât și de nenumăratele boli careau mistuit parte din armată, apărute ca urmare a pustiirii pământului în calea turcilor, otrăvirea fântânilor și condițiilor vitregede vreme și relief cu care dușmanii nu erau obișnuți.

Veneția s-a folosit de victoria lui Ștefan împotriva turcilor pentru a negocia cu sultanul Mahomed al II-lea un armistițiu de 6 luni, dar nu uită să-l răsplătească pe Voievod atât cu bani, cât și cu onoruri. La începutul sec. XIX în vechea arhivă a Moldovei se mai păstrau documente prin care Ștefan era recunoscut drept principe al Țării Românești, al Bulgariei și al Moldovei, între timp dispărute (s-au păstrat doar referiri la ele).

Ștefan este privit ca domn al Moldovei și al Țării Românești la multe dintre curțile europene încă din toamna anului 1473, când, încurajat de trimișii papei și ai Veneției, intervine pentru prima oară în Țara Românească, păstrând acest titlu până la moartea lui Matia Corvin în primăvara anului 1490, când și-l adaugă și pe acela de conte de Transilvania.

Mai marii lumii aveau să recunoască meritele Voievodului care nu mai este privit doar ca principe al Moldovei și Țării Românești, ci ca adevărat *Re de Dacia*, luând astfel viață proiectul de refacere al Daciei străvechi care potrivit promisiunilor papei și ale Veneției urma să fie întregită cu parte din Bulgaria și Serbia după alungarea turcilor din Europa, principalul obiectiv al cruciadelor antiotomane.

Chiar dacă documentul descoperit în arhivele de la Milano de domnul Ioan Aurel Pop, Președintele Academiei Române, datează din 1486, din atitudinea papei, a Dogelui Veneției și a împăratului Frederic al III-lea, iar mai târziu a fiului său, Maximilian de Habsburg, reiese clar că cele mai înalte foruri europene ale vremii îl vedeau cu mult înainte pe Ștefan drept *Re de Dacia* și nu doar atât. Dacă nu ar fi ars arhivele Veneției am fi aflat și mai multe informații despre acest proiect european care începea să se înfiripeze la Roma, Veneția și Viena.

Căsătoria, în 24 septembrie 1472, cu Maria de Mangop, moștenitoare a împăraților bizantini, era un alt argument pentru care Ștefan este asociat țărilor și marilor principii ai lumii, depășind statutul de voievod sau de palatin, cum obișnuiau să-i spună la curtea regală de la Cracovia, căreia îi jurase credință după ce a luat tronul. Folosindu-și poziția, în vara anului 1475, Ștefan își trimite oștile în Crimeea, ocupă Regatul de Mangop și îl lasă, în locul lui Isac, supus turcilor, pe Alexandru, fratele soției sale. Numai că stăpânirea în Crimeea nu durează mult, după ce a cucerit renumita cetate genoveză Caffa la 6 iunie 1475, Ahmed Pașa trimis de Mahomed al II-lea se îndreaptă spre Mangop, care cade după șase luni de asediu. Mâniat pe Ștefan că i-a nimicit oștile în bătălia de la Vaslui, Mahomed al II-lea poruncește ca Alexandru și prinșii moldoveni din Mangop să fie uciși.

Căderea Constantinopolului și moartea împăratului Constantin a fost prevestită de o stea cu coadă, care și-a făcut apariția pe cer înspăimântând lumea și lăsând loc la fabulații din care s-au născut legende și bănuieli uluitoare, mulți socotind că steaua a fost trimisă de îngeri să anunțe sfârșitul lumii. Veștile care îngrozeau lumea au crescut simțitor prețul indulgențelor vândute duminică și în alte zile de sărbătoare, preoții și călugării sfătuind oamenii să se căiască, să se despartă de toate cele lumești care nu le vor mai fi trebuincioase pe lumea cealaltă. A fost unul dintre motivele care a deschis drum cultelor protestante, reforma lutherană pornind din sânul Bisericii Catolice.

Noua Romă a căzut sub sabia ascuțită a Cuceritorului, iar potrivit profeților, toate imperiile din vechime s-au adunat în unul singur, Roma creștină, care trebuia să dăinuie veșnic, căreia sub presiunea invaziei popoarelor barbare i-a luat locul a doua Romă, Constantinopolul, drept pentru care mulți se întrebau care va fi a treia Romă ce va prelua și duce mai departe stindardul împăraților romani, pentru a-l purta spre nemurire. Căsătoria cneazului Moscovei, Ivan al III-lea, cu Sofia (Zoe) Paleologa, fiica despotului Toma Paleolog, îi oferă acestuia motivul să pretindă titlul de împărat (țar), iar Moscova să devină a treia Romă. De altfel, în *pascalie* care apare la Moscova în 1493, mitropolitul Zosima îl considera pe Ivan al III-lea urmașul împăratului Constantin cel Mare, Moscova fiind socotită noua cetate a Constantinopolului.

Aceleași pretenții le va ridica Ștefan cel Mare după marile bătălii împotriva otomanilor, căsătoria în anul 1473 cu Maria de Mangop, descendentă a Paleologilor și Comnenilor, nefiind deloc întâmplătoare. Aderarea lui Ștefan la proiectul papei, care se va face chiar printr-un conflict deschis cu capii bisericii din Moldova, îi va da întâietate Voievodului Moldovei, mai ales că Ivan al III-lea evită să se implice în cruciada antiotomană. Din momentul în care a luat hotărârea de a renunța la statutul de vasalitate față de Imperiul Otoman și a se înrola în cruciadele creștine, Ștefan socotea că își asumă misiunea sfântă de a apăra creștinătatea și va acționa ca atare până la sfârșitul vieții, chiar și după ce a revenit la pacea cu turcii (prin construirea de biserici și mănăstiri care să stea de pază

credinței, în loc să-și facă palate pentru sine, cum și-au zidit principii și nobilii din Apus). Este semnificativă în acest sens inscripția de pe Tetraevanghelul de la Humor din 1473, imediat după căsătoria cu Maria de Mangop și momentul când și-a dat acordul să facă pace cu Matia Corvin și să adere la proiectul papei și al Veneției :

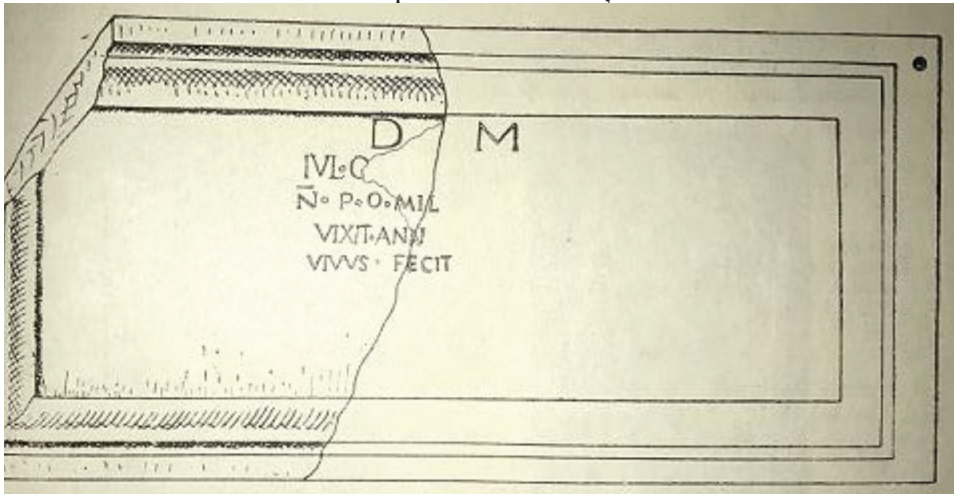
Binecinstitorul și de Hristos iubitorul împărat, Io Ștefan voievod, domnul Țării Moldovlahiei.

Din acest moment Ștefan nu se mai comportă doar ca Voievod al Moldovei, ci ca un adevărat urmaș al împăraților bizantini, drept pentru care va lua sub aripa sa mănăstirea Zografu de pe Muntele Athos, pe care o consideră „mănăstirea domniei mele”, îi închină un manuscris cu „Faptele Apostolilor” scris pe pergament și împodobit cu miniaturi, va construi o arsana și o trapeză, dăruiește bani pentru bolniță, încă din anul 1466 oferă mănăstirii un dar anual de 100 de ducati ungurești, stabilind slujbele ce urmau să se facă pentru el și familia lui, iar în anul 1502 trimite un Tetraevanghel împodobit cu stema sa, drapelul său de luptă cu chipul Sfântului Gheorghe pe el – sfânt care era patronul mănăstirii, de care se leagă o frumoasă legendă, Voievodul fiind și în prezent socotit ctitor al acestei mănăstiri. Luând sub ocrotirea sa nu numai Mănăstirea Zografu, dar și Sfântul Munte cu toate lăcașurile de cult pentru care cere și obține recunoașterea din partea Înalțului Pontif, a Serenissimei și a altor state catolice, Ștefan se comportă asemenea foștilor țări bulgari și împărați bizantini.

Tot în această direcție și tot din anul 1473 decurg și alte măsuri întreprinse de Voievod pentru impunerea recunoașterii în plan extern a titlului de rege, țar sau împărat, care îl depășea pe cel pe care îl avea echivalat la curțile europene cu cel de conte sau de duce. Acționând pentru apropierea cu papalitatea, Ștefan se lovește de împotrivirea înalților ierarhi aflați în Sfatul Țării, care nu înțelegeau că Voievodul face unele compromisuri pentru apărarea credinței și mai ales a cauzei neamului său, urmărind să aducă Moldova în rândul marilor puteri europene. De aceea, în toamna anului 1473 i-a scos din Sfatul Țării pe mitropolitul Theoctist și pe episcopi. Aceasta nu înseamnă că s-a îndepărtat de biserica ortodoxă, ci doar că voia să fie mai conciliant, înțelegând rolul papei în ierarhia europeană a vremii, în condițiile în care șeful bisericii ortodoxe (patriarhul de Constantinople) trăia în Istanbulul stăpânit de turci. Folosindu-se de relațiile cu Roma și cu înalți prelați ai Bisericii de rit latin, Ștefan a acționat pentru întărirea ortodoxiei și chiar, impunerea ei și în Transilvania, supusă Regatului Ungariei. Aici a construit Catedrala din Feleac cu hramul Sfintei Paraschiva a „Mitropoliei Severinului și Ardealului” sfințită la 25 octombrie 1488. La scurt timp, Ștefan a reluat relațiile cu mitropolitul, căruia îi aprobă să fie înmormântat la Mănăstirea Putna (18 noiembrie 1477).

Asumarea titlului de împărat sau de țar nu a fost întâmplătoare, ea fiind legată nu de ambiții personale, ci de dorința Voievodului de refacere a vechii Dacii, un proiect căruia avea să-și dedice toată viața, reușind să-l impună la marile cancelarii europene. Ștefan nu se putea erija drept urmaș al împăraților Romei sau al celor bizantini decât prin stăpânirea unui stat cu mult mai mare și mai puternic decât Moldova, continuând astfel planul lui Iancu de Hunedoara sub aripa căruia s-a format. Așa se explică faptul că Matia Corvin, care se mândrea cu obârșia daco-romană pe care o avea, la nunta prințului Alexandru al Moldovei cu Maria Dragffy,

fica voievodului Transilvaniei (urmasă a lui Dragoș Vodă)², odată cu cei 500 florini de aur oferiți nu întâmplător ca dar de nuntă din taxele orașului de naștere al regelui(Cluj), i-a trimis o piatră care provenea de la Cetatea Sarmisegetuza, pe care Voievodul a încastrat-o la loc de cinste pe zidurile Cetății de Scaun de la Suceava.³

Identificarea pietrei dacice, cu ocazia săpăturilor făcute în 1951 la ruinele Cetății de Scaun a Moldovei medievale, reprezintă o descoperire excepțională pentru

- 2. prin Ordinul din 29 iunie 1489
- 3. Porunca dată de Matia Corvin lui Martin Tharczai, cămărașul Transilvaniei, pe 27 iulie 1489 (Acta et epistola erelationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia (=Fontes Rerum Transylvanicarum, IV, VI), I. 1468-1540, editor Endre Veress, Budapest, 1914, nr. 37, pp. 41-42):

Mathias Dei gratia rex Hungariae Bohemiaeque, necnondux Austriae etc.// Egregie fideli snobis-dilecte. Commiseramushis diebus per alias nostras civibusnostris Koloswariensibus, ut ad manus Pauli Beken, dispensatoris nostri, quingento sillo saureos, quosad hucnobis solvere debebant, assignare deberent, qui, ut intelligimus, responderunt, quodiam dudum ad manustua illosas signassent. Scireautem debes, pecuniasillas ad celebration emnuptiarum filii waivodae Moldaviensis deputavimus. Eamob rem volumus et tibicommittimus, ut absqueomni mora et difficultate dictam summam manibus praefati dispensatoris nostritra deredebeas, ut scilicet nuptiarum illarum convivium, nominenostro bene disponerequeat. Nam alias siscertus, maximum scandalum et dedecus pat eremur. Et ideoit erumat queit erum committimus, aliud nullomodo facere praesumas, praesent esautem, si voles, pro tua expeditioneres ervarepotes.// Datum Budae, in festo Beatorum Petri es Pauli apostolorum// Anno Domini etc. LXXX monono.// Mathias Rex manuppa [adică propria; i.e. porunca a fost semnată personal de Matia].

Nu se mai cunoaște locul de păstrare al documentului editat de Veress în vara anului 1914. Traducere: Matei, prin harul lui Dumnezeu, rege al Ungariei și Boemiei, precum și duce al Austriei etc.// Foarte credincios nouă, iubitule. Recent, le-am dat instrucțiuni cetățenilor noștri din Koloswar, prin celelalte scrisori ale noastre, să atribuie în mâinile lui Paul Beken, administratorul nostru, acele cinci sute de monede de aur pe care încă le mai aveau de plătit, care, după cum înțelegem, a răspuns că le-au atribuit deja în mâinile voastre cu ceva timp în urmă. Dar să știți că am alocat acei bani pentru celebrarea nunții fiului voievodului moldovean. Din acest motiv, dorim și vă încredințăm ca, fără nicio întârziere sau dificultate, să înmănați suma menționată în mâinile dispensatorului nostru menționat anterior, astfel încât acesta să poată organiza cu succes banchetul acelei nunți în numele nostru. Căci altfel, fiți siguri, am suferi cel mai mare scandal și ocară. Și de aceea ne angajăm iar și iar să nu îndrăzniți să faceți nimic altceva în vreun fel, ci dacă doriți, puteți păstra prezentul pentru expediția voastră.// Dat în Buda, de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel// În anul Domnului nostru etc., al optzeci și nouălea.// Mathias Rex prin mâna i.e.

înțelegerea schimbării fundamentale de atitudine a lui Ștefan cel Mare, care a venit pe tronul Moldovei cu gânduri de pace, ca din 1473 să adere la politica antiotomană a marilor puteri europene ale vremii și să-și asume îndreptățirea de întregitor al Daciei și titlul de Re de Dacia, pe care marile puteri i-l vor recunoaște în schimbul serviciilor făcute de Voievod pentru apărarea creștinătății. La începutul domniei, Ștefan al III-lea l-a avut ca reper pe bunicul său, Alexandru cel Bun, regretat în ultimul sfert de veac de popor, care a avut de suferit din cauza luptelor fratricide pentru tron între urmașii acestuia, Moldova fiind la un pas să fie împărțită între Regatul Poloniei și cel al Ungariei potrivit înțelegerii secrete din Tratatul de la Lublău încheiat la 15 martie 1412 de Vladislav Jagello și Sigismund de Luxemburg. Ca urmare, preocupările Voievodului în anii tinereții au fost îndreptate spre neutralizarea acțiunilor întreprinse de Petru Aron de a reveni la domnie și spre refacerea Moldovei slăbită de luptele fratricide ce au urmat trecerii în neființă a bunicului său.

„Decii Ștefan vodă gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu cerea să așeze țara, ci de războiu se gătia, că au împărțit oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.”⁴

Afirmația cronicarului că deși a venit pe tron cu gânduri de pace, Ștefan se pregătea de război, se justifică prin nevoia de a asigura țării un sistem eficient de apărare mai ales că nu avea nici un prieten în jur, Regatul Poloniei continua să-l susțină pe dușmanul său de moarte, Petru Aron, fiind nevoit să le impună încheierea unui tratat de pace și izgonirea lui Petru Aron de la hotarele Moldovei prin invazii în Pocuția și Podolia, a intrat în conflict cu Regatul Ungariei unde s-a refugiat moșul său, invazia oștilor maghiare din toamna anului 1467 dezvăluind atitudinea vecinilor de la Apus care își disputau aservirea Moldovei cu leșii. Închinarea la turci prin Tratatul încheiat de Petru Aron în 5 iunie 1456 la Vaslui îi asigura protecția de o invazie otomană, cei 2.000 de galbeni cât reprezenta haraciul cerut de sultan fiind o sumă modestă în raport cu 10.000 de galbeni cât plătea Țara Românească, 5000 Caffa, la fel Serbia și alte țări vecine Imperiului Otoman care aveau de plătit sume cu mult mai mari.

Este improprie opinia potrivit căreia Moldova era sub ocupație otomană, iar luptele duse de Ștefan cel Mare au avut ca scop eliberarea țării de turci. Relațiile între Moldova și Imperiul Otoman, respectiv între Ștefan și sultan, nu erau diferite de cele de vasalitate, specifice Evului Mediu, cum au fost cele între Țara Românească și Regatul Ungariei sau între Moldova și Regatul Poloniei, care datau cu un veac înainte de venirea pe tron a Voievodului, stabilite de acesta prin Tratatul de la Overchelăuți și alte înțelegeri ulterioare. Ștefan s-a străduit să încheie un tratat de suzeranitate cu Regatul Poloniei pentru a-l avea ca aliat, iar pentru a-l determina pe Craiul Cazimir să-l încheie, a intervenit de mai multe ori în ținuturile vecine Moldovei pe care le-a devastat. Ce motiv ar fi avut atunci să pornească război împotriva unui Imperiu care în vremea sa avea cea mai puternică armată din lume, când se bucura de protecția otomanilor și avea pace la sudul țării? Tributul cerut nu justifică un război care se anunța dezastruos și cu pierderi imense pentru Moldova, atât materiale cât și în vieți

4. Cronicari moldoveni, Editura Militară București, 1997, Grigore Ureche, Letopiseștulu Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș Vodă până la Aron Vodă, pag. 18;

omenești. Este argumentul pentru care Ștefan a refuzat să se implice în anul 1462 în cruciada antiotomană alături de vărul lui din Țara Românească, fiind mulțumit că are liniște și pace în țară și Moldova prosperă, iar pe lângă agricultură și micile meșteșuguri, mai ales construcțiile, morăritul și prelucrarea fierului, a luat avânt și negoțul după ce Voievodul a reconfirmat privilegiile comerciale pentru negustorii lioveni și brașoveni. În Moldova nu era picior de turc, sultanul nu a trimis oști cu care să țină țara sub ocupație otomană, nu se amesteca în probleme care țineau de religie, tradiție, justiție sau cele militare, Voievodul își putea organiza ce oaste voia, putea construi cetăți pe care să le doteze cu garnizoane, tunuri și orice alt sistem de apărare, fără să fie îngrădit în vreun fel de turci. Singura obligație care-i revenea Voievodului din tratatul cu Imperiul Otoman era plata haraciului, în schimb tratatele încheiate cu leșii sau ungurii creau obligații mai mari pentru Țările Române, de la aceea de a trimite oști cu care să-și susțină suzeranii în războaiele pe care le duceau, cum a fost cel cu Cavalerii Teutoni cu care Moldova nu avea nici un motiv să lupte, trimiterea de daruri prețioase la sărbători sau de ziua Craiului, trimiterea unui fiu însoțit de un alai domnesc la unele ceremonii, etc., mai costisitoare decât cei 2.000 de galbeni pe an pe care îi trimitea sultanului. Ștefan putea sta liniștit și domni în pace până la adânci bătrânețe dacă ar fi fost vorba doar de haraci, ceea ce ar fi făcut dacă nu l-ar fi atras *Proiectul Dacia*, fie propus de solii papei sau ai lui Matia, fie pretins de Voievod în negocierile avute cu marile puteri europene înainte de a strica pacea cu turcii și a intra într-o confruntare care va însemna moartea a mii de viteji ai Moldovei, între care rude și prieteni ai lui Ștefan, distrugerea și jefuirea țării de la un capăt la altul, uciderea și luarea ca robi bărbați, femei și copii. Voievodul nu și-ar fi asumat aceste pierderi și dezastrul produs în țară de invazia turcilor și tătarilor dacă nu ar fi obținut ceva care să le compenseze, ca jertfa poporului său să nu fie în van. Ce altă răsplată putea fi pe măsura sacrificiilor umane și materiale pe care le-a dat Moldova, previzionate și asumate de Ștefan cel Mare decât promisiunile primite de la papă și de la marile puteri europene de refacere a Daciei?

Pe lângă impactul victoriei de la Baia, drumul spre curțile marilor puteri europene i-a fost deschis Voievodului Moldovei de moartea viteazului Skanderbeg din Albania și înfrângerea în 1473 a emirului turcoman din Anatolia, Uzun Hasan, o altă speranță a papei și a Veneției de a slăbi Imperiul Otoman și mai ales de a-l elimina pe Mahomed al II-lea și a recuceri Constantinopolul. Au eșuat până și încercările papei Sixt al IV-lea de a-l căsători pe regele Matia cu Hedviga, una dintre fiicele Craiului Cazimir al IV-lea și a atrage astfel și Regatul Poloniei la cruciada antiotomană, mai ales că acesta, prins în războiul cu Cavalerii Teutoni din Prusia, începuse tratative de pace cu Mahomed al II-lea. Elisabeta de Austria, mama prințesei Hedviga Jagello care avea doar 13 ani, refuză să-și dea fata de soție unui „țăran, pitic, valah, câine, unul care nu o merita pe fiica ei”. În realitate, regina îl ura pe Matia Corvin pentru că a luat tronul Regatului Ungariei, care s-ar fi cuvenit soțului ei în baza legăturilor de rudenie cu Ladislau al V-lea Postumul, care îi era frate. În loc să se unească pentru a apăra un interes comun, apărarea în fața presiunii otomane care tindea să cuprindă toată Europa, Republicile italiene continuau să se războiască între ele pentru tot felul de nimicuri. Nici relațiile regelui Matia cu împăratul Frederic al III-lea nu s-au

ameliorat, ba chiar confruntarea între cele două mari puteri creștine s-a accentuat, culminând cu ocuparea Vienei, iar moartea regelui Podiebrad deschide disputa pentru Boemia. Lumea creștină părea să fiarbă, măcinată de nenumăratele conflicte dintre țări. În acest context european extrem de tensionat, atragerea Moldovei lui Ștefan cel Mare în cruciada antiotomană era o cerință de neevitat, mai ales că Voievodul își formase o oaste de viteji după modelul mercenarilor din Apus, capabilă să facă față într-o confruntare deschisă cu turcii. După același model și Matia Corvin își formase renumita *oaste neagră*, cunoscută și temută în toată lumea, care a ajuns să numere 28.000 oșteni, din care 20.000 de călăreți și 8.000 de pedestrași, bine echipați de luptă, atât cu arme clasice (sabie, lance și arc cu săgeți), cât și cu arcebuze și alte arme de foc.

Începutul pare să fi fost făcut nu de un principe creștin, ci de emirul Uzun Hasan, al cărui trimis, Isac Beg, bate la porțile Cetății de Scaun de la Suceava cu o scrisoare de la stăpânul său, ca de aici să plece la Buda. După intervenția Voievodului Transilvaniei, Blasiu Magiar, Ștefan își dă acordul să discute cu Matia Corvin despre prietenie și plăcută vecinătate și să se facă pace între țările lor, ca apoi lucrurile să se urgenteze, după negocierile cu Buda au fost cele cu Înalțul Pontif și scrisoarea trimisă de Ștefan la Roma în 29 septembrie 1474.

Urmare a înțelegerilor convenite, unele dintre ele secrete, în noiembrie 1474 Ștefan a recunoscut autoritatea papei care, pentru a-l avea de aliat, i-a conferit titlul de „*Re de Dacia*”, ca după bătălia de la Vaslui din 10 ianuarie 1475 să i-l acorde și pe cel de *atlet al lui Hristos*, oferindu-i stăpânirea Dobrogei, a Bulgariei și a Serbiei după ce vor fi cucerite de la turci. Se pare că tot atunci Înalțul Pontif i-a oferit și *roza de aur*, aceasta fiind cea mai înaltă distincție pe care papa o oferea principilor creștini pentru servicii deosebite aduse creștinătății, roză care apare pe stema voievodului. Înalta distincție a mai fost primită de Iancu de Hunedoara în anul 1454 de la papa Nicolae al IV-lea, în 1461 de despotul Toma Paleologul, iar în 1474 de regele Cristian I al Danemarcei, Norvegiei și Suediei. Este posibil s-o fi primit și viteazul George Castriota Skanderbeg despre care, la fel ca la Ștefan cel Mare, se cunoaște că în mod cert a primit titlul „*Athleta Christi*”.

Papa a mai acceptat ca Ștefan să aibă acces în numele crucii la taxele ridicate prin impunerea evreilor, care de drept se cuveneau papalității, sume importante de bani care l-au ajutat pe Voievod să-și refacă și întărească armata care a suferit pierderi la Vaslui și apoi la Războieni.

Apropierea de Biserica romană a fost un gest de mare curaj din partea Voievodului, care nu s-a făcut cu ușurință, fiind urmat de ruperea relațiilor cu înalții ierarhi ai Mitropoliei Moldovei care s-au opus acestei măsuri cu toate stăruințele lui Ștefan de a-i convinge, știut fiind că mitropolitul Teoctist venea de la Ohrida, centru ortodox care s-a împotrivit unirii cu Roma semnată la Sinodul de la Ferrara - Florența (1438-1439), la 6 iulie 1439 de capii celor două Biserici creștine. Să nu uităm că valahii erau oameni credincioși, atașați Bisericii ortodoxe, iar pentru boierii care nu-l agreau era un bun pretext să se folosească de aceste nemulțumiri pentru a-l înlătura de pe tron, cum au făcut cu mulți alți voievozi, atât înainte cât și după domnia lui Ștefan cel Mare. Trebuie precizat că deși îi înlătură din Sfatul Țării pe mitropolit și pe episcopi, ulterior Ștefan se va

înțelege cu Teoctist căruia îi aprobă să fie înmormântat în pridvorul Mănăstirii Putna.

Prezența pe stema lui Ștefan cel Mare a *crucii cu două traverse* exprimă acceptarea de către Voievod a misiunii apostolice încredințată de papă de a lua parte la cruciada antiotomană, iar *roza de aur*- răsplata primită de Voievod pentru faptele sale în slujba credinței creștine.

Aceste însemne au fost preluate după modelul stemei lui Matia Corvin și a Jagellonilor, încă o dovadă a asumării de către Ștefan cel Mare odată cu acceptarea misiunii de apărare a creștinătății a unui titlu monarhic care îl depășea pe cel de Voievod sau Duce cum i se mai spunea, acesta fiind acela de *Re de Dacia*, proiect pe care începe să-l pună în aplicare încă din anul 1473, efectele fiind resimțite mai ales în plan european după cele două mari bătălii duse cu Imperiul Otoman.

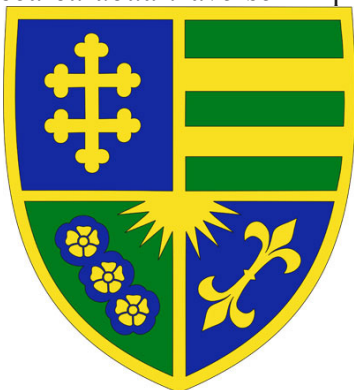
Pentru a înțelege mai bine cum s-au dezvoltat în timp ambițiile Voievodului de a reface Dacia străveche, să urmărim evoluția stemei lui Ștefan cel Mare, care a suferit modificări pe măsura acceptării propunerilor sale de către marile puteri ale lumii.

Prima stemă identificată pe piciorul unei cădelnițe dăruite de Voievod Mănăstirii Putna la 12.04.1470 era compusă din două scuturi prezentate de un înger, un scut despicat în dreapta având pe el o cruce simplă, iar pe cel din stânga erau gravate fascii.

În 1477, după cele două mari bătălii duse cu sultanul Mahomed al II-lea pe scutul despicat din dreapta apare o cruce dublă, iar pe cel din stânga două flori de crin unite prin piciorușele lor, stemă care se află pe pisania turnului de la intrarea în Mănăstirea Putna, ca după 1481, an când este datată pisania, pe stemă să apară și două roze, una sub crucea dublă, iar cealaltă sub crinul dublu. O nouă modificare intervine ceva mai târziu, astfel că pe o altă pisanie de la Cetatea de Scaun, datată 14 septembrie 1492, întâlnim scutul împărțit în patru, în una din părți fiind plasat crinul dublu, de astă dată în poziție verticală și nu cu florile răsfirate ca înainte, fasciile și 3 roze așezate în diagonală de la dreapta la stânga, iar crucea dublă plasată și ea în diagonală, dar de la stânga la dreapta. Anul următor se inversează poziția crucii duble și a crinului dublu, ca în 1494 să apară marea surpriză, pe stema lui Ștefan cel Mare întâlnim *soarele de amiază*, semn al regalității pe care și-o asumă.

Luând ca model stema regelui Matia Corvin, după 1477 stema lui Ștefan cel Mare se remarcă prin prezența *crucii duble și a rozei* ca simboluri ale aderării la cruciada antiotomană și a răsplății binemeritate primită de Voievod pentru faptele sale. Dacă la regele Matia crucea dublă de pe stemă este de culoare roșie pe fond alb, pe stema lui Ștefan crucea dublă și fasciile sunt de aur pe fond albastru. În rest cele două steme se diferențiază, cea a lui Matia se remarcă prin 3 capete de leu încoronate de culoarea aurului pe fond albastru, așezate în triunghi, două pentru Regatul Ungariei și unul reprezentând stema Dalmației, în timp ce pe stema lui Ștefan apar cele trei roze de aur pe fond verde, așezate în diagonală. O altă deosebire este prezența leului care simboliza pretențiile lui Matia la coroana Boemiei, la Ștefan fiind crinul dublu, care reflectă pretențiile sale la moștenirea Paleologilor. Poziția centrală la regele Matia o ocupă simbolul Hunedoriștilor care apare pe stema și steagul de luptă al tatălui său, un corb cu inelul în cioc plasat pe un scut pe care se afla și crucea dublă, în vreme ce din anul 1493, înainte de 25 iulie, după ce și-a extins stăpânirea și asupra cetăților Ciceu și Bistrița cu cele peste 100 de sate,

Ștefan a așezat în poziție centrală „soarele de amiază”, care luminează rozele și crinul dublu, simbol al regalității pe care și-o asumă, recunoscută de papă și de cancelariile marilor puteri, de împăratul Frederic al III-lea, apoi de urmașul acestuia, regele romanilor Maximilian I, de Dogele Veneției, de regele Regatului Ungariei, etc. *Crucea cu două traverse* s-a păstrat pe stema Moldovei până la Petru Rareș.

Culorile heraldice ale lui Ștefan erau galben și verde, voievodul păstrând tradiția bunicului său, Alexandru cel Bun.

Trebuie făcută deosebirea între stema Moldovei care a continuat să aibă pe ea capul de bour și stema Voievodului, identificată pe pisaniile puse la bisericile și mănăstirile construite cât și pe cetățile de apărare a Moldovei, la Cetatea de Scaun de la Suceava, pe scrisori și pe alte documente pe care își punea semnătura Voievodul. După bătălia de la Vaslui din ianuarie 1475, între coarnele bourului de pe stema Moldovei apar roza și steaua în cinci colțuri, care iau locul trandafirului din vremea lui Alexandru cel Bun.

După marile bătălii duse cu otomanii faima lui Ștefan crește de la un an la altul. În 1479 sașii din Brașov îi scriu că le era destinat să le fie protector, iar secuii ascultau de el mai ceva decât de voievod sau de regele de la Buda de care nu voiau să audă după baia de sânge din vara anului 1467.

La 12 ianuarie 1483, Elena, frumoasa prințesă a Moldovei, fiica cea mai

mare a lui Ștefan, se căsătorește cu Ivan cel Tânăr, fiul marelui cneaz moscovit Ivan al III-lea. Era o nouă victorie pentru Voievod care își leagă destinul cu o altă mare putere a lumii. Nepotul său, Dmitri Ivanovici avea să poarte coroana țărilor ruși vreme de 4 ani (1498-1502) alături de bunicul său (tatăl a fost otrăvit în 1490 din porunca noii soții a cneazului, Sofia(Zoe) Paleologa).

Ștefan devine nu numai un nume cunoscut ci și un principe de temut în Europa. Mulți și-l doreau aliat și îi ofereau favoruri pentru a-l atrage de partea lor. În 1483, pentru a-l păstra ca aliat, Matia Corvin îi propune un domeniu în Transilvania, pe care Ștefan îl va primi ca titlu de răsplată pentru credință după cucerirea Chilie și a Cetății Albe de către sultanul Baiazid al II-lea care îi urmează pe tron tatălui său Mahomed al II-lea. Pierderea celor două cetăți cu ieșire la mare îl va îndepărta pe Voievod de Jagelloni, Ștefan apropiindu-se și mai mult de Matia Corvin. Conflictele dintre Matia Corvin, împăratul Frederic al III-lea și regele Cazimir al IV-lea duc la întărirea poziției lui Ștefan și recunoașterea acestuia ca *Re al Daciei* de către papa Inocențiu al VIII-lea (1488-1489), titlu atestat de un document descoperit la 17 februarie 1489 în cancelaria Ducatului de Milano unde a fost transcris un cod cifrat redactat de cancelarul Giovanni Francisco Oliva și de arhiepiscopul ales al Milanului, Giudantonio Arcimboldo. Cifrul era folosit în corespondența între curțile regale, în special cu Matia Corvin. Documentul era împărțit pe patru coloane, în prima figurau papa și șefii bisericii catolice, a II-a coloană era pentru Sfântul Imperiu de Națiune Germană cu împăratul și electorii, a treia, principii din Europa răsăriteană, iar a patra cuprindea restul lumii.

Interesantă este coloana a III-a unde sunt consemnați în următoarea ordine: Re de Hungaria, Re de Polonia, **Re de Dacia**, Re de Boemias, Duca Zoane Corvino, Baroni, Signori (nobili), Citta (orașele), Castele, Populi (supuși), Gentedarme (oșteni), Denari(bani). Este evidentă poziția lui Ștefan cel Mare care nu mai figurează ca Voievod al Moldovei ci ca *Re de Dacia*, titlu atestat și de alte documente oficiale ale vremii.

Aducerea sub sceptrul său al celor trei țări române a fost o realitate confirmată de recunoașterea lui Ștefan drept *principe al Moldovei și Țării Românești* din anul 1473, iar din 1492-1494 și de „*conte al Transilvaniei*”, al cărei voievod era cuscruul său, Bartolomeu Dragffy. Atât valahii cât și secuii și sașii din Transilvania ascultau de Ștefan mai ceva decât de regele Regatului Ungariei, punându-și în el speranțele de apărare de jafurile otomanilor, Voievodul Moldovei fiind numit pe bună dreptate „*crăișor al valahilor*”- al tuturor valahilor. După moartea regelui Matia în 1490, prin poziționarea înțeleaptă alături de împăratul Maximilian de Habsburg, primește la curtea imperială de la Viena titlul de „*ducele Moldovei și al Țării Românești*” iar în Reichstagul german i se recunoaște stăpânirea a „*jumătate din Ungaria*” și „*Dacia*” Veneției (potrivit codului cifrat).

Era o recunoaștere firească a poziției lui Ștefan mai ales după primirea domeniilor transilvane cu care a fost împroprietărit de regele Matia Corvin, confirmate și de urmașul acestuia, regele Vladislav, Voievodul Moldovei aflându-se pe locul șapte în rândul marilor baroni din Regatul Ungariei și pe locul trei în Transilvania, după episcopul Ladislau Gereb, văr după mamă cu Matia Corvin, și Ioan Corvin, fiul regelui. Ca urmare, Ștefan cel Mare avea un cuvânt hotărâtor în Dieta Regatului Ungariei și mai ales în cea a Transilvaniei unde nici o decizie nu se putea lua fără

acordul său. Pentru a se înțelege mai bine puterea pe care o avea e de ajuns să arătăm că după înăbușirea în sânge a revoltei din vara anului 1467, Dieta Transilvaniei nu s-a mai întrunit. Regele Matia Corvin o va convoca abia la sfârșitul anului 1488 doar cu ajutorul lui Ștefan, singurul suveran de care ascultau transilvănenii.

Alegerea lui Vladislav Jagello ca rege al Regatului Ungariei după moartea lui Matia Corvin deschide conflictul între familia Jagellonilor cu Habsburgii, care nu-și găsește rezolvarea în pacea de la Bratislava din noiembrie 1491 prin care Habsburgii au trebuit să se mulțumească cu titlul de co-regi ai Ungariei. El va dăinui încă multă vreme, iar înțeleptul și șiretul Ștefan va ști să profite din plin. Susținându-l pe Vladislav, va reuși să obțină de la acesta confirmarea cu titlu ereditar a domeniilor oferite de Matia Corvin în Transilvania pe care Voievodul le vede ca pe o extindere a Moldovei și nicidecum ca pe o posesie, drept pentru care în documentele emise în această perioadă nu face nici o referire la ele cum făceau Voievozii din Țara Românească la ținuturile Amlașului și Făgărașului, primite de la regii Regatului Ungariei pentru credința cu care îi slujeau, având obligația ca în schimbul stăpânirii lor să apere hotarele Transilvaniei de turci.

Din octombrie 1492, Ștefan devine *căpitanul general al Veneției la Răsărit*, beneficiind din nou de sume mari de bani și privilegii, iar în documente bavareze, venețiene și habsburgice figura:

*...ilmagnifico orator napolitanoheri di diversi case, ne ha dittoaveradviso dal suo orator e in Hungariache de li e nassutogran discordia et sonosu le armi, el Conte Stephano di Transilvania cum el Duca ZuanCorvino, per la qual discordia malesentit di quelregno...*⁵

Poziția lui Ștefan de căpitan al Veneției, socotit drept căpitan cruciat al creștinilor încă din 1475 duce la concluzia că Voievodul a primit și statutul de cetățean și nobil al Veneției, beneficiind atât el cât și familia sa de un tratament preferențial până la sfârșitul vieții, privilegii de care se vor bucura și urmașii săi. O evoluție uluitoare de la tratatele din tinerețe cu leșii prin care părțile se obligau să-și ofere adăpost în caz de nevoie, la statutul de cetățean și nobil al Veneției, unde se putea deplasa după bunul său plac, fără a avea nevoie de aprobări și salvconduct de trecere. După victoria de la Vaslui și mai ales după pacea încheiată de Veneția cu Poarta Otomană, Republica lagunelor îi oferă lui Ștefan tot ce și-a dorit, ba chiar și mai mult. În afară de recunoașterea sa drept *Re de Dacia*, Veneția l-a impus alături de Roma drept stăpânitor în Bulgaria și Serbia, intervine pe lângă papă să nu-i ridice titlul de *atlet al Creștinătății* după campania otomană din 1476 când, împreună cu Matia Corvin, trebuia să-l prindă în capcană pe Mahomed al II-lea, iar când se afla pe patul de suferință, venețienii i-au trimis cei mai buni medici pentru a-l trata.

Din 1 martie 1496, anul nou venețian, în registrele Senatului, la rubrica în care erau adunate informațiile venite din țările răsăritene apărea: *Hungaria, Polonia et Dacia*, urmate de celelalte. Comparând cu codul cifrat din 1486, constatăm că Dacia trece pe locul III, înaintea Croației, alt semn de apreciere a meritelor Voievodului Moldovei.

După ce i se aprobă să înființeze Mitropolia ortodoxă în Transilvania,

5. din raportul lui ZaccariaContarini, trimisul Veneției la curtea lui Maximilian, după Pop (2018), Ioan-Aurel Pop și Alexandru Simion, *Re de Dacia*, Editura Școala Ardeleană, pag. 52.

în anul 1502, Republica Sfântului Marcu îi acceptă și pe călugării de pe muntele Athos drept *preacreștini și protejații lui Ștefan*, o concesie extrem de importantă având în vedere atitudinea ostilă a papalității față de mănăstirile de pe Sfântul Munte. Erijându-se în apărător al călugărilor de pe Sfântul Munte, Ștefan își asumă din nou pretențiile la moștenirea bizantină.

Într-un mesaj adresat de regele romanilor, Maximilian I, curții spaniole în februarie 1498, Ștefan era prezentat drept *Hertogder Moldauund Walachei*, iar republicile italiene au fost informate că după ultimele confruntări controla „*jumătate din Ungaria*”, concluzii care rezultă din documente oficiale emise de Casa imperială.⁶ Adevărat rege al Daciei reîntregite sub raportul relațiilor feudale ale vremii, Ștefan reprezenta nu numai speranța neamului său, ci și a creștinătății.

Dacă Veneția era principalul susținător financiar alături de papă și loc de refugiu în caz de nevoie, Ștefan știa că avea nevoie și de un susținător puternic care să-l ajute în fața pretențiilor hegemoniste ale Jagellonilor. Moartea lui Matia Corvin l-a lăsat fără un aliat fidel. Alegând să respecte deciziile Dietei și să-l recunoască pe Vladislav al II-lea rege al Regatului Ungariei, Ștefan a câștigat neutralitatea acestuia, ceea ce nu a fost puțin lucru, cu greu ar fi făcut față oștilor reunite ale celor două mari Regate. Ba chiar a fost nevoie să-l țină deoparte și pe Alexandru, Marele Duce al Lituaniei, intervenind la cuscrul său, Ivan al III-lea. Dar pentru Voievod nu era de ajuns, de aceea își va îndrepta privirile spre Maximilian I pe care îl recunoaște drept suveran în locul lui Matia Corvin. Și de la împăratul romanilor va obține tot ce și-a dorit, acesta îl recunoaște domnul întregii Moldove și al întregii Țări Românești, atât a celei Joase (Oltenia) cât și a celei Înalte (Muntenia), ba chiar și titlul de coproprietar al întregii Ungarii alături de el. Pentru a da un caracter solemn și a face cunoscut jurământul de credință al Voievodului, a poruncit să fie trase toate clopotele din biserica sa cea mare din Viena.

Încercările Veneției de a negocia un tratat de alianță între Maximilian și sultanul Baiazid al II-lea au eșuat, dar la intervenția lui Ștefan, în 1497 se încheie un acord pe doi ani, dovadă a respectului de care Voievodul se bucura și la Înalta Poartă.

În primăvara anului 1499, Maximilian îl invită pe Bogdan, fiul lui Ștefan, să-l însoțească la ceremonia de încoronare la Roma, o onoare care se acorda doar celor mai fideli principii creștini.

Spre sfârșitul vieții, Ștefan se bucura de un sistem de alianțe politice pe care niciunul dintre strămoșii lui nu l-a avut vreodată. În afara papei, a Serenissimei și a împăratului Maximilian de Habsburg, era susținut de cuscrul său Bartolomeu Dragffy, voievodul Transilvaniei (urmaș a lui Dragoș Vodă), Radu al IV-lea al Țării Românești, Vladislav al II-lea al Regatului Ungariei, țarul moscovit Ivan al III-lea, ba chiar și de sultanul Baiazid al II-lea și hanul crâmlean, Mengli Giray, care îl respectau pentru înțelepciunea lui, ba chiar îl vor asculta când Ștefan se interpune ca intermediar în perfectarea păcii cu țările creștine.

Izbânda, nu atât militară, cât mai ales diplomatică asupra oștilor leșești conduse de Craiul Albert de Anjou sporește prestigiul lui Ștefan în lume, numele său revenind pe

6. Pop (2018), Ioan-Aurel Pop și Alexandru Simion, *Re de Dacia*, Editura Școala Ardeleană, pag.57-59.

buzele principilor și dregătorilor de la toate curțile regale ale vremii. Jagellonii care aveau pretenții de suzeranitate asupra Moldovei, căroră Ștefan le jurase credință la Colomeea, îi știu acum de frică. În iulie 1499, la Hârlău, în Moldova, Vladislav al II-lea al Ungariei și Ioan Albert al Poloniei semnează tratatul de pace în condiții de egalitate cu Ștefan.

La încheierea păcii cu Baiazid al II-lea în vara anului 1497, împăratul Maximilian I de Habsburg promite trimișilor lui Ștefan că va proteja Moldova la fel ca pe domeniile sale ereditare, Austria și Stiria. Prin aplicarea sigiliului imperial pe tratatul de pace confirmat la Dieta de la Freiburg din anul 1498, stăpânirile lui Ștefan din Moldova și Transilvania treceau sub protecție și tutelă imperială perpetuă. La Dietă, solii lui Ștefan au fost prezentați drept trimișii „*ducelui Moldovei și Țării Românești*”, iar neoficial, după cum Maximilian a scris regilor catolici, „*co-proprietarul Ungariei, alături de însuși regele romanilor*”. Potrivit păcii de la Bratislava, Maximilian I era co-rege și urmașul lui Vladislav al II-lea. Faptul că îl ia alături pe Ștefan era o mare onoare pentru Voievod.

Ștefan a dat dovadă de înțelepciune până la sfârșitul vieții. Pentru a-și păstra moștenirea, cucerește Pocuția, între urmări fiind și obținerea recunoașterii de către Vladislav al II-lea a drepturilor lui Bogdan asupra domeniilor din Transilvania. Primește asigurări și de la Serenissima cu privire la păstrarea de către fiul său a titlului de *Re de Dacia*, iar prin demersurile la Baiazid al II-lea obține încă de la semnarea păcii cu Maximilian în 1497 acceptul tacit al sultanului. Până și în ultimele zile de viață își asigură succesiunea și pacea în Moldova printr-o baie de sânge, înăbușind din fașă complotul care se pregătea în ascuns. Acesta a fost Ștefan al Moldovei despre care toți cronicarii lumii au scris în culori elogioase.

Temut și respectat atât de ai săi, cât și de mai-marii lumii din vremea sa care îl socoteau egalul lor, oferindu-i tot ce-și dorea, Ștefan a depășit cu mult dimensiunile titlului de Voievod pe care îl avea și chiar pe acela de *Re de Dacia* pe care l-a primit pentru faptele lui, cronicarul polon Jan Dlugosz, care i-a fost contemporan scriind despre el: „*O, bărbat minunat, cu nimic mai pe jos decât comandanții eroici de care atâta ne mirăm. În zilele noastre câștigă el, cel dintâi între principii lumii, o strălucită biruință asupra turcilor. După a mea părere, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii și mai ales cinstea de comandant împotriva turcilor, cu sfatul, înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor, de vreme ce ceilalți regi și principii catolici își petrec timpul numai în trândăvii sau în războaie civile.*”^{7,8}

Pentru prima oară Ștefan este numit „*cel Mare*” într-o scriere a baronului Herberstein din 1517, ca apoi, la 3 februarie 1531 regele Sigismund I al Regatului Poloniei într-o scrisoare adresată lui Petru Rareș în care contestă stăpânirea acestuia asupra Pocuției, susține că „*nici chiar Ștefan acela Mare*” nu a stăpânit-o de vreme ce prestase jurământul vasalic față de tatăl său la Colomeea, tocmai în reședința Pocuției.

Iată așadar că Voievodul nu este numit întâmplător „*cel Mare*”, ci pentru meritele sale deosebite prin care s-a remarcat și a ajuns să fie implicat în politica europeană a vremii lui și, mai ales, pentru serviciile aduse creștinătății și neamului

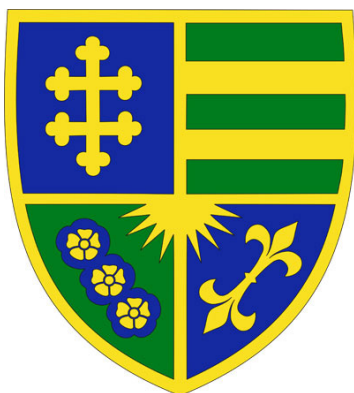
7. Sfânta Mănăstire Putna, *Ștefan cel Mare și Sfânt – Portret în epocă*, Editura Mușatinii, 2004, p. 165-166.

8. Jan Dlugosz, din „Istoria Poloniei”, Despre Bătălia de la Valea Albă, din Nicolae Dabija, Domnia lui Ștefan cel Mare, Editura Universitas Chișinău 1991, pag.101

său, el fiind cel care a luat inițiativa unirii celor trei țări române pentru refacerea vechii Dacii, proiect care va rămâne în conștiința națională și va marca luptele viitoare ale altor mari eroi ai poporului român. Fără Ștefan cel Mare n-ar fi existat unirea înfiripată de Mihai Viteazul în 1600 și nici cea din veacurile următoare, Unirea din 24 ianuarie 1859 și, mai ales, cea din 1 Decembrie 1918 când s-a împlinit visul Voievodului prin realizarea de către poporul român a *Proiectului Dacia* căruia Ștefan cel Mare i s-a dedicat. Este evident că Voievodul s-a bucurat de un respect deosebit la curțile europene din vremea sa, care nu numai că i-au apreciat meritele și l-au răsplătit pentru faptele sale cât a fost în viață, dar și după ce a trecut în neființă, când importanți oameni de cultură și principii străini marcați de personalitatea sa i-au adus elogii, deosebindu-l de alți voievozi prin folosirea apelativului „*cel Mare*”.

Poporul român i-a păstrat amintirea în nenumărate cântece și legende pe care i le-a dedicat, multe dintre ele până în zilele noastre, socotindu-l sfânt încă după ce a plecat din această lume, sperând că astfel va continua să-i apere din Cer la fel cum i-a apărut cât a fost în viață, fapt pentru care i se rugau, pictând chiar icoane cu chipul său. Remarcăm impresia lăsată cronicarului polonez Maciej Strykowski de o adevărată icoană a Voievodului, pe care a văzut-o în odaia domnului Țării Românești pe care l-a vizitat în anul 1575, pe când era în drum spre Istanbul :

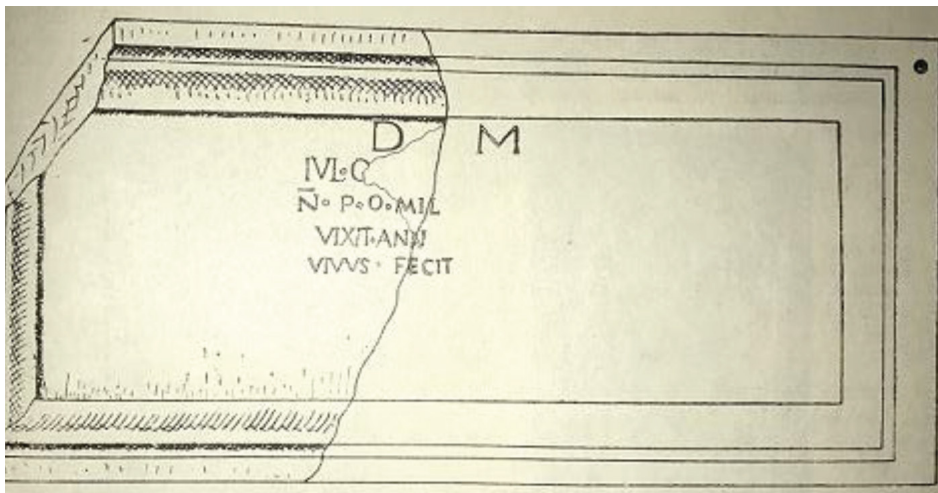
„Când mergeam spre Turcia, am văzut la București, orașul de scaun, la curtea domnului Țării Românești, unde am fost la ospăț, cum atârnă pe peretele iatacului domnului un chip, zugrăvit pe lemn, după obiceiul vechi, arătându-l pe acest Ștefan, înalt la statură, șezând cu coroană regească pe cap. Îl numesc de asemenea Cara Bogdan Ștefan, adică dragul Bogdan Ștefan. Din cauza nespusei sale vitejii, îl socotesc ca sfânt.”⁹

9. Sfânta Mănăstire Putna, 2004, Ștefan cel Mare și Sfânt. Portret în Cronică, Editura „Mușatini”, Pag.195.

Steme voievodale

Piatra dacică de la Cetatea de Scaun din Suceava

Bibliografie :

- Pop (1998), Ioan-Aurel Pop, *Geneza medievală a Națiunilor Moderne*, Editura Fundației Culturale Române, București;
- Pop (1998), Ion-Aurel Pop, *Națiunea Română Medievală*, Editura Enciclopedică, București;
- Pop (2020), Ioan-Aurel Pop, *Hunedoreștii – O familie europeană*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca;
- Pop (2016), Ioan-Aurel Pop și Thomas Nagler, *Istoria Transilvaniei*, vol. I (până la 1541), Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva;
- Pop (2018), Ioan-Aurel Pop și Alexandru Simion, *Re de Dacia*, Editura Școala Ardeleană;
- Popa (1928), Teodor Popa, *Iancu Corvin de Hunedoara*, Editura Wachter, Hunedoara;
- Sfânta Mănăstire Putna (2004), Ștefan cel Mare și Sfânt – Portret în epocă, Editura Mușatinii, Suceava;
- Sfânta Mănăstire Putna (2004), Ștefan cel Mare și Sfânt – Portret în cronică, Editura

Mușatinii, Suceava;
Simion (2017), Alexandru Simion, *Al treisprezecelea Apostol, Valachorum regulus*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca;
Simion (2005), Alexandru Simion, Ștefan cel Mare și Matia Corvin, O coexistență medievală, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca;
Simion (2012) Alexandru Simion, *Pământurile Crucii : Românii și cruciada târzie*, Editura Academiei, București. Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Szekely, Princeps Omni Laude Maior, O istorie a lui Ștefan cel Mare, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2024;
Academia Română (Academia de Științe Sociale și Politice a R.S.R., 1977), Documenta RomaniaeHistorica, D. Relațiile între Țările Române, vol.I, 1222-1456, Editura Academiei Române, 528 pag.
Documenta RoumaniaeHistorica, 1977, Relațiile între Țările Române, vol.I, Editura Academiei Române, 528 pag.
Buican , (Alexandru Buican, 2021), O biografie a lui Vlad III Dracula, Editura Livingstone București, 312 pag.
Ciobanu, (Radu Ștefan Ciobanu, 1979), Pe urmele lui Vlad Țepeș, Editura Sport-Turism București, 320 pag;
Bogdan, (Ioan Bogdan, 1896), Vlad Țepeș și națiunile germane și rusești asupra lui, Editura Librăriei Socecu \$ Comp., București;
Bogdan (Ion Bogdan, 1905), Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec.XV și XVI, vol.I 1413-1508, București, INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GOBL S-SOR I. ST. RASIDESCII. 16, STR.DOAMNEI, 16
Grigoraș (Nicolae Grigoraș, 1982), Moldova lui Ștefan cel Mare, Editura Junimea Iași

vasile carlasciuc

Vasile Carlașciuc s-a născut la 3 decembrie 1954, în Berestea, sat situat între Noua Suliță și Hotin. Studiile medii generale le-a obținut la Școala din Boian, avându-l ca profesor de română (moldovenească pe atunci) pe ilustrul pedagog și patriot al neamului românesc din ținut, Vasile Bizovi. La îndemnul lui a ales Facultatea de Filologie a Universității cernăuțene pe care a absolvit-o în 1977. În 1975, cu prilejul centenarului Universității din Cernăuți, a debutat cu o poezie în ziarul „Zorile Bucovinei”. În 1977 a fost angajat la această publicație regională în calitate de corespondent la Secția de Cultură. Redacția ziarului „Zorile Bucovinei”, unde activau o întreagă pleiadă de personalități marcante ale Comunității românești din regiune, a fost cea de a doua Universitate pentru publicistul Vasile Carlașciuc. În iunie 1995 a fost transferat la Redacția principală a emisiunilor în limba română a Postului de radio Ucraina Internațional, unde lucrează până în prezent. Este redactor-șef al ediției online „Libertatea Cuvântului”.

A publicat articole de publicistică pe teme culturale și istorice în ediții din Republica Moldova și România. Este prezent cu cicluri de versuri în reviste și ziare din regiunea Cernăuți și România. Este membru al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, precum și al Cenuclului transfrontalier „Mașina cu poezi” (Cernăuți-Suceava).

Cetate și Biserică

***(Răsfoind pagini de glorie și spiritualitate românească
ale vechii fortărețe de pe malul Nistrului – Hotin)
„Castelul frumos al Nistrului”***

Încă în negura istoriei, când omul s-a deprins să lucreze pământul, care îi asigura existența sedentară, el a fost nevoit să țină în mână și arma pentru a-și apăra de nomazi vatra și agoniseala muncii sale. Iar odată cu trecerea timpului, popoarele amenințate mereu de cuceritori, s-au învățat să zidească cetăți – bastioane unde își găseau salvarea. Apărarea și asediarea cetăților au adus lauri marilor strategii și glorie veșnică vitejilor care au opus rezistență de invidiat pe turnurile de piatră...

Cetățile nu s-au lăsat cucerite decât prin lupte grele și îndelungate și nici unul dintre apărătorii lor n-a ieșit înaintea inamicului cu drapelul alb sau cu cheile de la poarta principală în mână. N-ai să găsești asemenea cazuri nici în bogata istorie a cetății Hotinului, sub zidurile căreia s-au dat atâtea bătălii. După ultimul asediu din secolul al XIX-lea, prin Hotin a mai trecut de câteva ori sângerosul Marte, însă cetatea și-a pierdut rolul strategic, pe care l-a avut în epoca medievală. Iar muza istoriei, Clio, a luat în primire cheile de la poarta principală.

Meșterii giuvaergii au confecționat niște chei simbolice, dăruite suveranilor și comandanților de oști. O astfel de cheie s-a aflat în posesia feldmareșalului baron Carl Gustaf Mannerheim, fost șef de stat al Finlandei, care în timpul Primului Război Mondial a comandat o divizie rusă pe frontul român. Pe una din fețe cheia avea următoarea inscripție în limba rusă «Хотинской крепости», iar pe cealaltă – «Главных Воротъ», adică „Poarta principală a cetății Hotinului”.

Evident că cheia-souvenir n-a fost menită pentru a deschide poarta masivă. Dar nici nu era nevoie de acest lucru. Anume atunci, când în clepsidra istoriei, ce măsura veacul cetății Hotinului, se scurgeau ultimele fire de nisip, muza Clio a întors clepsidra. Fortăreței i s-a oferit posibilitatea să dăinuie în veacuri ca monument de arhitectură medievală, ademenindu-i mereu pe turiști și trezind viul interes al savanților. Noua ei stăpână, Clio, are undeva și o cheiță fermecată. Visează s-o țină în mână toți acei care tind să cunoască tainele istoriei milenare a urbei de pe malul Nistrului.

...Cobor pe ulicioara ce duce din centrul Hotinului spre râu, spre cetate. E liniște la această oră matinală, însă din vremurile demult apuse răzbate până la urechea sufletului meu zgomotul produs de pașii grei ai ostașilor, care treceau pe aici înarmați până-n dinți, dar nu știau ce-i așteaptă la un kilometru – ori izbândă, ori înfrângere. În spatele lor gemea o țară jefuită, dar nu supusă, căci înainte, la un kilometru, în calea cotropitorilor stăteau zidurile puternice și înalte ale cetății. Sunetele metalice ale armurilor îmi însoțesc gândurile până la poarta primului val de apărare. Ea pare un arc de triumf, pe sub care ostașii fortăreței ieșeau numai învingători, căci dacă se întâmpla ca Victoria să le întoarcă spatele, ei preferau să moară cu arma în mâini, decât cu mâinile în cătușe.

Trec pe sub arcul porții și urc pe valul de apărare – un val de pământ încins cu un brâu de piatră. Vântul involbură iarba înaltă, de mătase, care crește nestingherită acolo, unde odinioară era numai piatră și nisip, acoperind pentru totdeauna urmele sângerosului Marte. Undeva în fundul șanțului adânc din fața celeilalte porți, situată înspre nord-vest, nu departe de Valul lui Traian, un pârlăiaș își anunță existența prin vocea sa cristalină. Doar atâta i-a mai rămas, căci bogăția de ape și-a ascuns-o undeva în adâncul pământului. Pe timpurile vechi el prezenta un plus pentru apărători. Aruncând o privire în jur, îți dai imediat seama de faptul că înainte de a veni aici talentați zidari, pe parcursul a milioane de ani natura a pregătit terenul pentru fortăreața, care așa și n-a putut fi învinsă cu puterea armelor și cu tactica mai marilor peste oști.

Faptul că împrejurimile Hotinului au fost ideale pentru construcția acestei fortărețe de temut a fost observat la timpul său de ilustrul cărturar Dimitrie Cantemir. În lucrarea sa „Descrierea Moldovei” citim: „Cetatea Hotinului se numără printre cele mai mari cetăți ale Moldovei. Aceasta era mai înainte întărită dinspre apus cu ziduri înalte și șanțuri adânci, dar dinspre răsărit natura însăși o întărise prin râpa cea repede a Nistrului și prin stâncile ei”.

Mulți călători străini, care au poposit în Hotinul medieval, au rămas încântați de această îmbinare a geniului naturii și a iscusinței arhitecților, ieșiți din sânul unui popor dornic de libertate. Danezul Joris Van Der Does a notat

în august 1597 în jurnalul său de călătorie următoarele: „*După ce am trecut la Camenița fluviul Tyras, numit de localnici Nistru, am ajuns la Hotin... Această cetate ridicată pe o stâncă înaltă nu este de disprețuit; ea este păzită neîncetat de o garnizoană de „haiduci” (după cum sunt ei numiți)*”.

Într-o descriere anonimă a Moldovei din 1587 cu scopul de a-l informa pe papa Sixtus al V-lea despre posibilitățile de participare a Moldovei la o campanie împotriva turcilor, păstrată în arhivele Vaticanului, se remarcă: „*pe malul Nistrului, în fața Caminiței, oraș al Podoliei, se află Hotinul, o cetate foarte puternică*”.

François de Pavie, baron de Fourquevaux, fiul ambasadorului Franței în Spania, îndeplinind diferite funcții la curtea regelui Navarrei Henric, a călătorit prin Moldova în 1585 și ne-a lăsat o astfel de mărturie: „*Hotinul este un oraș mai jos de care trece fluviul Nistru... Pe malul lui este așezat un castel mic, închis cu ziduri înalte de cărămidă, clădit după sistemul vechi și dominând în toate părțile...*”. Cam pe atunci a trecut prin Moldova și diacul moscovit, Trifon Korobeinikov, care l-a însoțit pe negustorul Ivan Mișenin, trimis de suveranul Ivan al IV-lea la Constantinopol și la muntele Athos. În însemnările acestuia găsim un crâmpei despre Hotin. Trifon Korobeinikov scria că cetatea Hotinului „*nu este mare, sunt puține case mai mari de dieci; este așezată pe un dâmb înalt de piatră și pe malul unui fluviu; iar târgul este mic*”. Samuel Twardowski, cunoscut poet polon din secolul al XVII-lea, descriind călătoria sa la Poartă, întreprinsă în 1622, a dat o astfel de apreciere fortăreței Hotinului: „*Acum ne odihnim la Camenița Podoliei. De acolo ne întoarcem spre Nistru la o milă depărtare. Aproape de malul moldovenesc este castelul frumos al Nistrului, care se vede pe o stâncă uriașă, de care se sparg malurile Nistrului, râu care coboară repede din munții Carpați*”.

Însemnătatea strategică a cetății Hotinului a fost apreciată și de Charles de Joppecourt, gentilom francez din Lorena, militar de meserie, ajuns să servească tocmai în Polonia, de unde a venit în Moldova împreună cu principii poloni M. Wisniowiecki, soțul Reghinei Movilă, și S. Korecki, viitorul soț al Ecaterinei Movilă, porniți împreună să-l instaleze în domnie pe tânărul Alexandru Movilă. Iată un fragment din însemnările acestuia: „*În ziua următoare, aflând domnul Alexandru că cei mai mulți dintre locuitorii de frunte ai Iașilor fugiseră în munți și în pădurile țării, așteptând sfârșitul acestor tulburări, a trimis câțiva boieri la ei ca să-i poștească să se întoarcă fără nici o frică la casele lor... Cât despre artilerie, o parte a fost trimisă în Polonia și o parte a fost dusă în cetatea Hotinului, care era ca un fel de arsenal al țării*”.

Două turnuri din piatră și o cruce

Nu întâmplător pe harta Moldovei, întocmită de G. Reichersdorf în 1538, Hotinul era însemnat cu două turnuri de cetate și cu o cruce de asupra. Un hrisov datat la 1345 atestă Hotinul ca sediu de episcopat catolic. Iar în legământul făcut cu arhiepiscopul episcopiei și sfetnicii lui Vladislav al II-lea la Lancici, în ziua de 13 decembrie a anului 1433, figurează Ian de Hotin, episcop. Cu timpul aici a crescut și numărul creștinilor ortodocși. Un catolic italian anonim, care a vizitat aceste locuri în 1606, a lăsat pentru posteritate următoarea notiță: „Hotinul are o frumoasă biserică de rit grec și o capelă pentru catolici. Pe vremuri fusese un episcop în acea provincie și, după cum se spune, își avea reședința în Argeș,

oraș din Țara Românească, cârmuită mai înainte de Mihai, acum de Radu, dar din cauza tulburărilor din aceste țări, care mai erau și supuse turcilor, a fost lipsită de episcop mulți ani de-a rândul. Jurisdicția episcopală peste acea provincie a fost atribuită vremelnice episcopatului polon de la Camenița, în hotar cu ea...”.

Cea mai grea încercare pentru creștinii hotineni a fost în perioada de la începutul secolului al XVIII-lea, când în 1713, pe timpul întâiului domnitor fanariot în Moldova, Nicolae Mavrocordat, cetatea și ținutul ei devin raia turcească. Anume atunci Hotinul a fost scos de sub jurisdicția seculară a episcopiei Rădăuților și supus mitropoliei Proilaviei (Brăilei), care avea sub conducere și celalte raiale. Din cauza depărtării prea mari, a apărut necesitatea creării episcopiei Hotinului. Nu se cunoaște exact data înființării ei, dar este cert faptul că acei care candidau la episcopat, plăteau mitropolitului oarecare sume de bani, adunate de la clerul și poporul eparhiei. Acest obicei era destul de răspândit în țările supuse și deoarece episcopia Hotinului era prea mică, iar populația ei stoarsă de biruri, rar cine se încumeta să candideze la episcopat.

Întâiul episcop al Hotinului a fost Antim, lipovean revenit la dreapta credință. El semna „Antim al Cubanului și al raialei Hotinului” și se străduia să-i întoarcă pe lipoveni din rătăcirile lor. A fost hirotonisit de mitropolitul Daniil al Proilaviei ca să poarte de grijă moldovenilor din raiaua Hotinului și, probabil, că n-a făcut față acestor cerințe. La 1759 ținutul era administrat direct de către Daniil Proilaviul, acesta fiind în căutarea unui candidat. Îl găsește pe arhimandritul grec Neofit de la Biserica Sfântul Gheorghe din București. În arhivă se păstrează o scrisoare a mitropolitului Daniil către arhimandritul Neofit, în care el își exprimă speranța că a găsit o candidatură demnă: „Iată prea sfânta episcopie a Hotinului te cheamă, mire al ei, cu voia lui Dumnezeu, gândindu-te cum te-a propus Hotinul și ai făgăduit. De almintelea și eu ți-am răspuns că, dacă este voia lui Dumnezeu, se face. Eu de atunci nu am dormit, ci am lucrat nu puțin, ca să duc la capăt acest plan și, iată, cu voia lui Dumnezeu, a luat sfârșit, întru numele tău... Să știi, sfințenia ta, că pentru alta nimic nu am făcut, decât că te-am socotit mai vrednic decât toți vechii mei ajutori, mai cinstit și mai venerabil, fiind în stare a păstori o turmă sufletească, ca unul ce ești plin de grijă, neadormit și harnic. Și scopul meu este acesta, căutând numai pentru mântuirea sufletească, și nu la bani”.

Neofil însă s-a răzgândit și a renunțat la scaunul episcopal de la Hotin.

Cu un an după aceasta, în 1767, el a fost ocupat de o personalitate marcantă – Amfilohie al Hotinului. Catedrala episcopală era atunci în Biserica Sfântul Nicolae, unde mult timp s-a păstrat tronul episcopului Amfilohie. Dar iată despre viața lui se știe foarte puțin. Vestitul istoric român, Nicolae Iorga, presupune că Amfilohie este putnean, bazându-se pe vechile legături între Hotin și episcopia Rădăuților. Alți cercetători sunt de părerea că el e basarabean de obârșie. Există multe pete albe și în activitatea lui Amfilohie în fruntea episcopiei Hotinului. S-a păstrat doar un singur document, care îl atestă pe Amfilohie episcop al Hotinului. Este vorba de „gramota de hirotonie”, dată la sfârșitul anului 1772 de Amfilohie al Hotinului preotului Teodosie Zdanevici, care a fost hirotonit ceteț, ipodiacon, diacon și preot desăvârșit, aici, „în sfânta noastră episcopie, în Hotin, în biserica unde este hramul sfântului marelui mucenic Dimitrie”. Până atunci Amfilohie s-a aflat un

timp în Italia, fapt care a influențat asupra concepțiilor sale și activității păstorești și culturale. În cazul dat documentul, care confirmă voiajul episcopului hotinean în țara Parei, este o carte, pe ultima foaie a căreia Amfilohie a făcut următoarea notiță: „Questolibriceiolointitolato col nome di Secretarioprincipiantevien da parte nostra, comprato in Roma nell'anno 1772. Amfilohii episcop Hotinului” („Această cârtică, intitulată în numele secretarului începător este cumpărată de noi în Roma, în anul 1772”). Nu se știe când și în ce împrejurări Amfilohie s-a retras de la Hotin. Există mărturie că la 23 iulie 1780 el s-a aflat la Iași, iar episcopia Hotinului o administra Ioanichie, mitropolitul Proilaviei, care se intitula și „al Hotinului”. Amfilohie s-a retras în schitul Zagavia din județul Iași, unde a și închis ochii. A fost înmormântat în cimitirul schitului. Pe piatra lui de mormânt au fost săpate următoarele cuvinte: „Moartea biruiește pe coroană, pre mitră și pe toate ale omului...”. Însă înainte de a părăsi Valea Plângerii, acest mare om de cultură a învins pasivitatea și indiferența și a muncit în sudoarea frunții în numele iluminării poporului său, în deosebi a copiilor hotinenilor. La Hotin el a fost efor și sprijinitor al școlii de acolo. Pentru această școală, cât și pentru celelalte, care începuseră a se înființa prin târgurile din Moldova, Amfilohie a scris cărți didactice. La început ele au fost întrebuințate în manuscris timp de un sfert de veac, ca mai târziu trei din ele să vadă lumina tiparului, grație sânguinței mitropolitului Moldovei, Iacob Stamati.

Trăinicia zidurilor de piatră

Mai la vale de biserică, în fața porții principale a cetății, așteaptă să-l treci un pod din grinzi groase de stejar. Le-au adus meșterii din inima codrilor din împrejurimi și le-au potrivit aici pentru o perioadă îndelungată de timp, deoarece starea de asediu nu mai amenință cetatea și nu-i nevoie de scripete pentru a ridica podul. El, deprins cu tropotul grăbit al cailor curierilor și îndesat al cailor cu capuri încoronate în șa, s-a obișnuit acum și cu pașii moi ai turiștilor, îndemnați să vină încoace de simpla curiozitate. Demult au pierdut postul de pe turn ultimele santinele, iar placa de metal, fixată pe el, atestă că postul a fost luat în primire de către stat. Vechea fortăreață a Hotinului se află sub tutela statului, ea prezentând o valoare istorică și arhitectonică deosebită.

Aici, în poarta cetății Hotinului, respiri aerul istoriei și sincer te bucuri de sânguința și insistența acelora, care au ridicat-o de la prima piatră de temelie până la ultima foaie de șindrilă de pe acoperiș, căci, cu adevărat, mâinile lor au lăsat pentru veacuri un castel din poveste. Te încântă agerimea acelora, care au gândit să-l pună anume în acest loc pentru a reține grosul forțelor invadatoare, ca undeva, în codri sau în văile adânci, oastea țării să se pregătească pentru lovitura de grație. Secolele rod în piatra din zid, dar ele sunt incapabile în fața virtuții santinelor cetății, slava căroră s-a păstrat în toată frumusețea. Ea este candela care ne luminează drumul în acea negură de vremi, unde se pierd începuturile Hotinului...

Expresia cronicarului moldovean, Miron Costin, – „negura vremurilor” – citată foarte des de istorici și oameni de litere, se află în câmpul de gravitație al unor legende, iar pentru limpezirea lucrurilor, sunt insuficiente date. În Cronica Țării Moldovei și Munteniei, scrisă de Miron Costin în limba polonă, se specifică următoarele: „Despre cetatea Hotinului se crede, de asemenea, că

este zidită de daci, ceea ce poate fi adevărat, căci dacii locuiau și în Podolia”. Nu pun la îndoială mândria cronicarului de fapte de eroism ale bărbaților neamului nostru, săvârșite pe turnurile de apărare ale cetății Hotinului, căci a fost și pârcălab al ei, iar prin căsătoria cu Elena a lui Ioan Movilă – proprietar al unei moșii întinse între Prut și Nistru. Dar mi se pare că rândurile de letopiseț vorbesc despre o altă cetate, cu mult mai veche. Cei care au trăit la începutul erei noastre prin aceste locuri au avut nu mai puțină nevoie de un sistem de fortificații decât cei din evul mediu, iar împrejurimile Hotinului sunt ideale pentru aceasta.

O altă legendă atribuie construcția cetății regelui dac Hotizon, de unde, chipurile, și provine denumirea ei. Cărturarul Zamfir Arbore, în lucrarea sa „Basarabia în secolul XIX”, explică astfel proveniența denumirii Hotinului: „Din cauza configurației solului, orașul se desparte în patru și anume: în orașul central, mahalalele cațapeasca și ruseasca, unde e cetatea, și mahalaua Rumna, a patra parte o formează cătunul Kamenî-Iar. Întemeietorul Hotinului, după legenda istorică, a fost Cotizon, care a domnit în secolul III după Hristos și a fost ucis de romani sub conducerea lui Lentul. Orașul dac se numea pe atunci Chotim, de unde se trage și actualul său nume”. Cercetătorul român, C. Giurescu, autorul cărții „Târguri, orașe și cetăți dintre Prut și Nistru”, conchide că „numele Hotinului este posibil de origine slavă. „Chot” în vechea slavă însemna „iubit, drag”. Ipoteze care așteaptă dovezi, legende pe care se întemeiază trecutul eroic al oricărui popor străvechi...

Privite din curte, zidurile cetății par mai mărețe. Probabil că arhitecții și meșterii au ținut cont și de factorul psihologic. Trăinicia zidurilor de piatră le-a insuflat apărătorilor încredere în forțele proprii, le-a format convingerea în invincibilitatea acestui bastion. Oare care cap încoronat și-a adus aici zidarii?

Același C. Giurescu, citat mai sus, se referă la cronicarul polon Dughotz, care atribuie construcția cetății Hotin, ca și cea a cetăților Camenița, Țețina, Bacota, regelui Poloniei, Cazimir cel Mare (1333-1370), după ce acesta a înfrânt pe tătari și a ocupat regiunea respectivă. Cercetătorul român nu împărtășește părerea cronicarului, ci presupune că „se pare însă că cetățile sunt mai vechi decât domnia lui Cazimir și că acesta n-a făcut decât să le restaureze, eventual să le mărească”.

Printre ctitorii cetății Hotin figurează și cneazul lituanian din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, Vitovt. Iarăși ipoteze, însă e cert faptul că de la primele începuturi cetatea Hotinului apăra Țara Șepenițului, cnezat din Nordul Moldovei. Cronicarul Nicolae Costin în Letopisețul Țării Moldovei presupune că oamenii lui Alexandru cel Bun au zidit și cetatea Hotinului. Probabil, că este vorba de întărirea sistemului de fortificații, un lucru foarte important în strategia de apărare de care se țineau majoritatea domnitorilor moldoveni. Și Alexandru cel Bun s-a străduit de a ridicat Hotinul la rangul unei cetăți de prim ordin european. Situația de atunci cerea din partea voievodului moldovean anume asemenea acțiuni. Doar în anul 1418 se stinse din viață Mircea cel Bătrân, domnitor al Munteniei și rudă cu Alexandru cel Bun, care cu vitejie și-a apărat moșia de turci, iar odată cu moartea lui, Moldova se trezi față-n față cu pericolul de a fi cucerită de osmani.

Tribut pentru susținerea armată

Cei 32 de ani și 8 luni de domnie a lui Alexandru cel Bun au fost o

perioadă înfloritoare pentru Moldova, dar după moartea voievodului, la 1 ianuarie 1434, între feciorii lui începu lupta pentru putere. S-a apelat la ajutorul Poloniei și cetatea Hotinului a fost un fel de tribut pentru susținerea armată – în 1436 ea a fost cedată leșilor. La fel au procedat și alți pretendenți la tron, chemându-i pe vecinii de la miază-noapte în ajutor. Nepotul lui Alexandru cel Bun, Alexandru-vodă, a fost învins la 22 august 1454 de feciorul său, Bogdan-vodă, și a fugit în Țara Leșească. Și scrie cronicarul leșesc că înainte de a-l ajuta pe pretendentul la tronul Moldovei, „craiul au făcut sfat, ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată. Sfătuia unii, de zicea să scoată domnii și să pună județile sale și să o împartă, să o facă ținuturi. Iară alții era împotrivă, de zicea că mai bine iese a să apără de turci de după părețile altuia decât de după al său”. La strategia aceasta au apelat regii polonezi nu o dată, chiar și în cunoscutul război din 1621 de sub zidurile cetății Hotinului. Dar după acel sfat, după cum remarcă mai departe cronicarul, „au intrat în Moldova cu trei oști – moldovenii cu domnul său Alexandru vodă, cu un polcu de podoleni creat de Buceașki, iar prea altă oaste Conețpolschi, care oaste au trecut Nistru la Hotin sub cetate, că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alexandru vodă”.

Cetatea Hotinului a fost readusă în stăpânirea Moldovei de talentatul ei voievod Ștefan cel Mare, însă acesta a fost un lucru deloc ușor pentru un voievod atât de înțelept cum a fost Ștefan cel Mare. Domnia acestuia pornește în momentul, când pe cerul politic al Europei au început să se adune nori de furtună dinspre sud. Din 1453, anul cuceririi Constantinopolului, turcii au început să înainteze spre nordul și nord-vestul continentului, mânați de ambiții imperiale. Puterea lor amenința Principatele Române. Erau gata să întreprindă invazii în Moldova și ungurii, și leșii. Cu toate că Polonia era tulburată de certuri și frământări interne și slăbită în urma războiului împotriva cavalerilor teutoni, regele ei, Cazimir al IV-lea, vroia cu orice preț să-l vadă pe domnul Moldovei vasalul său. Anume în Polonia și-a găsit refugiu Petru Aron, rivalul lui Ștefan cel Mare la tronul Moldovei, și ca leșii să nu-i permită acestuia să se apropie de hotarele Moldovei, Ștefan cel Mare a fost nevoit să încheie la 4 aprilie 1459, în lagărul de la Nistru, un act cu trimișii regelui Cazimir. Este vorba de un tratat de pace, care prevedea următoarele: starea de război între Rusia, Polonia și Moldova încetează; pagubele făcute după război de boierii sau locuitorii Moldovei în Polonia și Rusia vor fi judecate la graniță conform vechiului obicei, iar cele săvârșite în timpul războiului se vor judeca după sosirea regelui în Rusia, în prezența lui sau a delegaților lui numiți anume pentru aceasta; Ștefan va lăsa în stăpânirea regelui cetatea Hotinului, împreună cu vama ce ține de ea și cu dreptul de pescuit în Nistru, oamenii muncitori din cetate fiind liberi să fie la târg în oraș și să-și cumpere lemne, fân și toate cele trebuincioase.

În curând domnul Moldovei a făcut încă un pas spre a întări relațiile cu Polonia. În 1463 el s-a căsătorit cu Eudochia, fiica cneazului kievean Simion Olelkovici. Ucraina pe atunci era stăpânită de poloni. Domnitorul n-a avut mult de așteptat, și la 26 aprilie 1464 cetatea Hotinului trecu din nou sub stăpânirea lui. Pârcălab de Hotin a fost numit Vlaicu, unchiul domnitorului după mamă. Astfel s-a împlinit unul din visurile marelui strateg. Or, cetatea Hotinului era pe atunci cea mai puternică fortăreață a Moldovei.

Pe Ștefan cel Mare nu-l interesa numai sistemul de fortificare a Hotinului.

El vroia să aibă acolo și ostași de nădejde. Până la domnia lui Ștefan cel Mare armata Moldovei nu avea o anumită organizare. Noul domnitor vedea în aceasta un loc slab și chiar în primele zile ale aflării sale pe tron s-a apucat să înfăptuiască o reformă radicală în armată. Mai întâi a numit căpitani și hotiogi (locotenenți) și a împărțit armata în cavalerie și pedestrași. Forța principală a armatei o constituia cavaleria, care în timp de război putea să întrunească la 100 mii de oameni. Ea era alcătuită din curteni (boieri) și călărași (slujitori și țărani). În componența cavaleriei intrau, împreună cu călărașii din Galați, călărimea Lăpușnei, Orheiului și Sorociei și umblătorii din Hotin.

S-au proslăvit hotinenii în războiul din 1476, dus pe pământul moldav de oastea sultanului Mahmed al II-lea. La 13 mai 1476 acesta porni din Andionopol spre Moldova cu o oaste de 150 mii de oameni. Mahmed al II-lea aducea cu sine pe un nou pretendent la tronul Moldovei – pe Alexandru, care se dădea drept frate al lui Ștefan. Din ordinul domnitorului moldav, în calea turcilor totul era ars. Când aceștia au ajuns în ținutul Neamțului, Ștefan a hotărât să le dea lovitura de grație. Însă în lupta de la Valea Albă el a fost înfrânt și nevoit să se retragă. Turcii, crezând că victoria este în mâinile lor, au asediat cetățile țării, care erau apărate cu mare îndârjire: cetatea Sucevei – de ostașii lui Șendrea, cumnatul lui Ștefan, cea a Neamțului – de ostașii lui Arbore cel Bătrân, cea a Hotinului – de ostașii lui Vlaicu. Nereușind să cucerească cetățile, sultanul a fost nevoit să ia drum spre Tulcea, „mai mult înfrânt decât biruitor”, cum afirma cronicarul.

Eroismul apărătorilor cetăților asaltate i-a încântat nu numai pe acei care ne-au scris istoria neamului, ci și pe omul simplu, care în timp de pace a stat la coarnele plugului, a arat și a semănat ogorul, iar pe timp de cumpănă pentru țară a luat arma în mână și a ieșit pe câmpul de bătălie să țină piept dușmanului.

A existat și o legendă despre cetatea Hotinului. Se spune că după moartea lui Ștefan cel Mare ea a fost apărută de domnița Maria, soția slăvitului voievod și fiica lui Radu-vodă. Pașa, căpetenia turcilor, s-a îndrăgostit și i-a propus să devină soție. Domnița, văzând că poate salva cetatea numai recurgând la șiretlicuri, i-a spus că se învoiește, în schimb turcii trebuiau să înceteze a bate cetatea. După ce armele au amuțit, domnița a pus cea de a doua condiție – cetatea să fie reparată și înarmată cu guri de foc. Turcii au îndeplinit condiția, și atunci moldovenii, punând mâna pe cetatea reparată, au început o nouă luptă. Dar oastea turcească era foarte numeroasă, și în cele din urmă moldovenii au fost învinși. Iar domnița Maria s-a aruncat de pe fereastra turnului în apele spumoase ale Nistrului.

(Va urma)

Revista „MERIDIANE CULTURALE” organizează:

**Concursul Național de proză istorică scurtă,
Ediția a II-a 2026, Târgu Mureș**

Regulamentul concursului

Art. 1. **Concursul se adresează elevilor și studenților cu vârste între 16 și 26 de ani;**

Art. 2. **Tematica** de lucru, inedită și originală, va împleti ficțiunea literară cu **respectarea adevărului istoric privind perioada feudalismului timpuriu și mediu;**

Art. 3. **Textele între 2-12 pagini**, vor fi redactate pe format A4, caractere Times New Roman, font 12, la un rând, cu respectarea normelor de ortografie, ortoepie și așezare în pagină;

Art. 4. **Materialele pentru concurs vor fi trimise online, în perioada 1 martie – 31 august 2026**, pe adresa de e-mail ***concurs.prozaistorica@yahoo.com*** cu mențiunea: *Pentru Concursul Național de proză istorică scurtă* și specificarea datelor personale: nume, prenume, unitate de învățământ / universitate / an de studiu, profesor îndrumător;

Art. 5. În urma jurizării materialelor trimise și a alcătuirii clasamentului final, **se vor acorda câștigătorilor, diplome și premii în cărți.**

Textele celor premiați vor fi publicate în Suplimentul cultural-artistic Artemiss, din cuprinsul revistei Meridiane Culturale.

Art. 6. **Baremul de apreciere a textelor trimise în concurs, se încadrează în 100 de puncte,**

după cum urmează:

- **70 p. la art. 2 din Regulament, repartizate pe:**
- originalitatea subiectului (10 p.)
- valoarea literară a discursului, figuri de stil, imagini artistice (20 p.)
- date istorice reale, cu respectarea perioadei menționate (10 p.)
- personaje conturate, acțiune definită (20 .)
- momentele epice ale subiectului (10 p.)
- **30 p. la art. 3 din Regulament, repartizate pe:**
- încadrare în extinderea paginală (5 p.)
- redactare (10 p.)
- ortografie și ortoepie (10 p.)
- așezare în pagină (5 p.)

Notă: Diplomele și cărțile vor fi trimise câștigătorilor, prin curier poștal.

Mult succes!

Comitetul de organizare

virgil pană

Cercetător științific, Dr. Virgil Pană este membru al Uniunii Scriitorilor din România. A publicat mai multe volume cu tematică din domeniul istoric și cultural.

Repere istorice privind apariția și evoluția teatrului maghiar din actualul județ Mureș (III)

În ciuda numeroaselor păreri contradictorii gazduite de presa vremii, în urma ședinței consiliului orășenesc din 29 ianuarie 1909, s-a decis ca viitoare clădire permanentă a teatrului maghiar urma să fie construită în parcul Kossuth, pe locul *Fântâniei cântătoare a lui Bodor* care devenise o adevărată paragină¹. S-au opus atunci vehement, din varii motive, Biserica romano-catolică și Banca de economii. După ce *Fântâna lui Bodor* și parcul au fost dezafectate în 1911, municipalitatea a fost nevoită să înceapă lucrările pentru construcția Palatului Culturii. Pe cheltuială proprie, biserica s-a angajat să repare fântâna și parcul, astfel ca orașul să nu aibă niciun cost suplimentar.²

Locul unde s-a hotărât a fi ridicată construcția primului teatru permanent la Târgu-Mureș

1 „Székely Ellenzék”, 2 februarie 1909.

2 „Ellenőr”, 4 februarie 1912.

Apariția furtunoasă a cinematografului, puternic susținut de directorul Teatrului Maghiar din Cluj, Janovics Jenő, văzut ca o alternativă mai ieftină a fenomenului teatral și care putea fi, în același timp și un susținător al acestuia, a adâncit și mai mult criza teatrului maghiar din Târgu-Mureș în situația inexistenței unui lăcaș teatral propriu, cât și prin limitarea sălilor de spectacole și implicit creșterea chiriilor pentru trupele de teatru concesiionare sau itinerante, realitate care a demonstrat și mai acut necesitatea unei clădiri proprii pentru teatru. O soluție interesantă privind rezolvarea, din punct de vedere financiar a problemei, o propunea și Oroszlány Gábor, care, într-un articol publicat într-o gazetă mureșeană deja amintită, scria, printre altele că: *„Sunt antreprenori care sunt dispuși să construiască teatrul și dacă obțin licență exclusivă de spectacole pe 5-10 ani — după expirarea contractului, clădirea va fi predată gratuit orașului. În plus, ei plătesc și taxele, poliția, pompierii, taxa culturală și electricitatea.”*³ Alternativa a fost, însă, complet neglijată.

După căderea marilor imperii și formarea statelor naționale, la sfârșitul Primului Război Mondial, dintre statele succesoare, scria Janovics Jenő, Iugoslavia a fost cea care a tratat teatrul maghiar la modul cel mai dur, deportând toți actorii maghiari. *„Trebuie să recunoaștem în acest context — scria cel amintit — că autoritățile guvernamentale române nu au creat dificultăți teatrelor maghiare /.../ De asemenea, este necesar să se stabilească faptul regretabil că în multe cazuri nu răutatea autorităților sau decretele restrictive, ci acțiunile mioape ale regizorilor de teatru maghiari au provocat deteriorarea autorității teatrului maghiar și declinul acestuia”*.⁴

Cum teatrul maghiar din Târgu-Mureș s-a bucurat tot timpul de sprijinul și participarea patriotică a locuitorilor orașului, în acest context, în mod neașteptat și ca prin farmec, ideea unui teatru permanent a prins din nou contur dar, din păcate, nu în sensul unei soluții complete și definitive⁵. Sfârșitul Marelui Război a determinat inflația și un mare *boom* în domeniul cinematografelor mai înainte amintit, sala mare de concerte a Palatului Culturii fiind și ea transformată într-

3 Ibidem, 31 august 1913.

4 Vezi Janovics Jenő, *A színjátszás, în Metamorphosis Transylvaniae 1918-1936*, Kiada az új Transilvania, 1937, p. 69.

5 „S-a anunțat licitația pentru întocmirea planului — anunța gazeta „*Székel Lapok*” din 20 și 22 ianuarie 1900. Cu aceasta, am fi cu un pas mai aproape de o instituție cu misiune culturală, dar deocamdată scopul ei a fost definit doar de interesele locale: rupa de teatru ocazional, balurile de carnaval, seri și concerte. Și îl văd ca pe un orfan care are nevoie de sprijin public în această etapă mai mult ca niciodată. Cine ar trebui să o construiască dacă nu publicul? Cine își va pune bănuții pe asta, dacă nu persoane private, care uneori trebuie să fie entuziasmate de astfel de obiective. Pentru că este o adevărată rușine că reședința capitalei secuiești, fostul Târgu-Mureș, între zidurile căreia prinții stăteau și făceau legi și care este singurul punct focal maghiar departe de Cluj, nu are teatru. Este o adevărată rușine că însuși orașul, care deține mijloacele, planurile și costurile dezvoltării sale, a retras ajutoarele destinate și prevăzute în acest scop și, spunând că teatrul încă mai poate aștepta, a scos problema de pe ordinea de zi pentru o perioadă mai lungă de timp și a șters elementul din bugetul său /.../ De aici vedem că nu ne putem aștepta la ajutor de la oraș pentru a construi un teatru, în general, iar dacă îi putem urmări și sprijini pe liderii Asociației susținătorilor de teatru, care sunt entuziasmați de cauză, în atingerea scopurilor lor, trebuie să construim cu acțiuni sau donații publice. Asociația care susține ideea trebuie să caute legături dincolo de granițele de județ, iar dacă își alege bine oamenii, va reuși. Acest lucru ar fi foarte necesar pentru că nici Târgu-Mureșul, nici alt oraș transilvănean nu este în măsură să întrețină singur o trupă bine organizată, dar poate fi întreținută 2-3-4 luni, apoi poate fi transferată la altcineva pentru o anumită perioadă a anului. În această expansiune se poate așeza ideea unui cinism ardelean, care poate fi creat cât mai curând cu contribuția a 5-6 orașe dedicate misiunilor mai mari”.

un cinematograf, care era, în mod sigur o sursă mai bună de câștig la momentul respectiv. Problema teatrului permanent a fost din nou amânată. Regizorul Szabó Pál, însă, a știut întotdeauna ce fel de vrajă ar putea fi folosită pentru a face față necazurilor financiare de moment.⁶ A încheiat, în primul rând, o înțelegere cu Kardos Andor din Arad, un talentat scenarist cu remarcabile abilități de scriitor, actor și regizor care a și preluat conducerea trupei din Târgu-Mureș, pe lângă cea din Sibiu.⁷

Cu știința și talentul designerului Jeddy Sándor, Sala de bal a hotelului „Transilvania” a fost transformată într-una de teatru de șapte sute de locuri⁸, cu dotări tehnice satisfăcătoare (de exemplu, aici a fost instalată prima cortină albastră de fundal din Transilvania, așa-numita Horizont).⁹ S-a organizat o operă populară, operetă și un ansamblu dramatic cu o mare orchestră și trei dirijori. La vremea aceea, erau o mulțime de actori care se întorseseră acasă din armată sau din captivitate și se putea alege dintre ei. Ansamblul dramatic a lăsat de dorit, dar frații Sebestién, care l-au regizat, au înțeles atracția operetei. Mai era un cor mare, chiar o trupă de balet. În cele din urmă, această trupă a organizat o stagiune de vară de zece zile în Târgu-Mureș, care a fost fără precedent în istoria culturală a orașului.¹⁰ Kassay Károly, care s-a remarcat în trupa dramatică, a revenit pe scena vechilor sale succese și și-a arătat marile abilități într-un rol dramatic, Tiborc, din **Bánk bán**, stimulând încă o dată tradiția de a merge la teatru, tradiție care decurgea din dragostea publicului pentru limba maternă. A fost un sezon în care Morvay Zoltán¹¹, tipograf, scriitor și jurnalist, alături de mai mulți intelectuali, „închiria” în fiecare săptămână câte trei, „zile proaste de teatru”, oferind ajutor pentru plata utilităților. Mici meșteri buni s-au angajat la executarea decorurilor,

6 Szentimrei Jenő, *op. cit.*, p. 80-81.

7 „Aradi Ujság”, 7 august 1923.

8 În sala mare a hotelului Transilvania, construit în 1874, se țineau în fiecare an spectacole de teatru imediat după construirea acestuia. Între anii 1876 și 1898 au avut loc intervenții repetate, sala fiind extinsă cu o treime din dimensiunea inițială. Ultima transformare, în conformitate cu cerințele moderne ale vremii, a avut loc în 1918, în timpul directorului Szabó Pál, când s-au montat noi echipamente de securitate la incendiu, sala fiind, astfel, adaptată și în scopul susținerii pieselor de teatru. Din necesități de rentabilizare, în 1928, sala a fost echipată și cu recuzită cinematografică (cameră de proiecție complet separată și ecran în spatele cortinei de fundal), iar echipamentul teatrului a fost schimbat doar în măsura în care s-a introdus încălzire centrală. Din 1919, toate trupele de teatru care au jucat la Târgu-Mureș și-au susținut spectacolele acolo, tocmai datorită celor mai complete dotări (dressinguri, decoruri etc.), iar cinematograful a fost folosit doar pe intervale mai lungi sau mai scurte. („Ellenzék”, 29 octombrie 1937).

9 Kovács Levente, *A Marosvásárhelyi Székely Színház története (1946-1962)*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001, p.21.

10 Pál Szabó (Kecskemét, 1877 - ?) actor; din 1898 joacă în diverse trupe din Transilvania, apoi din 1917 este director de trupă. În 1918, a fondat primul teatru maghiar permanent la Târgu-Mureș. De la predecesorul său, a cumpărat o bibliotecă, aparatură, decoruri și costume, și a făcut renovarea și extinderea sălii Hotelului Transilvania (hotelul Plaza de astăzi), transformându-l într-o sală de teatru cu 700 de locuri. Legendarul regizor (poreclit Slepí) a acumulat datorii uriașe în timpul mandatului său de director, iar în cele din urmă, în 1921, *Vásárhelyi Színpártoló Egyesület* (în special președintele său, Bodor Pál, directorul general al Băncii Agrár) l-a ajutat la stingerea acestora. În iunie 1922, Pál Szabó și-a mutat trupa la Timișoara, apoi a revenit la Târgu-Mureș pentru un an, în 1923. Totodată, a propus și o școală de teatru maghiară. Este înlocuit în 29 aprilie 1923 cu Fekete Mihály (vezi și „Tükör”, 27 aprilie 1922, p. 10-13 și <https://jatekter.ro/glossazo-szabo-pal-es-a-szinhez,2-> accesat în 1 decembrie 2024).

11 Pentru mai multe informații despre viața și opera lui Morvay Zoltán vezi Virgil Pană, *Restituiri literare româno-maghiare*, Târgu-Mureș, Editura ARDEALUL, 2021, p.181-182.

fabricarea perucilor etc., doar pentru reclamă prin presă. Autorii locali au fost și ei încurajați să sprijine mișcarea teatrală. În fruntea listei s-au aflat atunci Berde Mária, Kabdebó Erna, Molter Károly ș.a. Cu mici comedii, au câștigat aplauze și succese nu doar ca „*autori locali*.” La urma urmei, pe atunci aveau, deja, un nume național.

„*Compania de teatru din Târgu-Mureș – scria o publicație maghiară în 1923 – oferă o cultură de lux și de înalt nivel. Regizorul Fekete Mihály lucrează în Târgu-Mureș. Atât el, cât și trupa sa sunt iubiți de publicul care umple sala Hotelului Transilvania aproape la capacitate maximă în fiecare seară. Orașul nu are o clădire separată pentru teatru, dar sala hotelului mobilată modern este excelentă pentru spectacole dramatice. La vremea respectivă era planificată construirea unui teatru, dar, între timp, consiliul orașului a decis ca teatrul să devină un Palat cultural. S-a construit frumosul palat care are o sală de bal uriașă, care este pusă și la dispoziția teatrului, la ocazii potrivite*”¹².

Însăși, organizația locală a Partidul Maghiar s-a oferit să sprijine mișcarea teatrală din Târgu-Mureș. Jaross Béla, președintele acestuia, i-a promis directorului teatrului, Szendrey Mihály, că îl va ajuta să închirieze săli mai ieftine. În consecință, cu ajutorul secretarului general, Ferenci Zsigmond, a fost transmisă o invitație membrilor Partidului Maghiar, la care au fost atașate cupoane de bilet. Partidul Maghiar solicita celor care au primit aceste tichete să plătească valoarea cupoanelor la biroul Partidului. Prețul acestora se putea achita în două rate. „*Această acțiune a Partidului Maghiar merită recunoaștere* – scria o gazetă locală - *și facem apel la public să susțină teatrul cu toată puterea lui*”.¹³ Colaborarea oamenilor de teatru cu organizațiile sociale sau politice maghiare a continuat pe întreaga perioadă interbelică uneori cu rezultate demne de consemnat. A fost și cazul lui Erdélyi Miklós, fost director de teatru în Oradea, cu reale merite în istoria teatrelor minoritare din Transilvania, care a solicitat și a primit o concesiune pentru teatru la Târgu-Mureș și care dorea să organizeze stagiunea cu ajutorul organizațiilor sociale maghiare, în așa fel încât să formeze o asociație de susținători și iubitori ai teatrului ai cărei membri, în schimbul unei sume minime plătită pe abonament, să devină spectatori permanenți. În acest scop, el a intrat în contact cu conducerea locală a Partidului Maghiar, iar negocierile sale promiteau rezultate îndelung așteptate cu atât mai mult cu cât capitala secuiască fusese scena a numeroase încercări de teatru zadarnice și nereușite.¹⁴

Oricât de mare a fost îndemnul inițial, a urmat o perioadă de sobrietate cinică, datorată, după părerea „cronicarului” Fodor István, faptului că cu greu s-au mai întâlnit oameni atât din vechea, cât și din noua generație care să urmărească un spectacol de trei-patru ori, dacă ar fi fost bun. Târgu-Mureșul era mai degrabă un oraș iubitor de muzică, fapt datorat în mare parte primilor profesori excelent selecționați ai Conservatorului de muzică al orașului, conduși de neobositul dirijor Metz Albert, astfel că regizorii ambulanți precum Fehér Imre ¹⁵și alții

12 „*Színházi Élet*”, 4 martie 1923.

13 „*Maros*”, 19 mai 1929.

14 „*Bukaresti Lapok*”, 21 septembrie 1933.

15 Despre Fehér Imre, publicația „*Aranyosvidék*” (din Turda), din 11 decembrie 1926 scria că: „*Performanța artistică valoroasă a companiei de teatru a lui Fehér Imre este răsplătită cu recunoaștere totală și*

mai mici nu au mai putut să restabilească încrederea șubredă cu momeala unui teatru permanent, spre deosebire de Teatrul maghiar din Cluj care, atunci când s-a întărit cu echipa lui tânără, a trecut la stagiuni mai lungi sau mai scurte, acasă ori în deplasare, având mereu asigurat un public fidel și recunoscător.

Din păcate, la Târgu-Mureș, de fiecare dată când ideea unui teatru permanent se pregătea să prindă contur, apăreau și dificultățile provocate cu bună știință sau poate nu, terenul fiind, astfel, ușor de ocupat de către trupe concesionare de slabă calitate așa cum a fost cazul trupei Battyán, despre care publicația „Szekelyföld” scria că: *„putem concluziona doar din experiența indirectă că trupa Battyán, cu excepția unuia sau a doi membri fără îndoială demni, a exemplificat un ansamblu atât de slab, cum niciunul nu se mai aventurase vre-o dată în orașul nostru cu o istorie semnificativă a teatrului.”*¹⁶

Aceeași publicație scotea în evidență profesionalismul trupei maghiare din Cluj care a umplut până la refuz sala de spectacole. *„Apariția de patru zile a trupei din Cluj, mai presus de toate celelalte merite, oferă lecția despre câți laude. În fiecare seară, o sală plină aplaudă performanța de înaltă clasă. Una dintre cele mai importante organizații de presă scrie despre Fehér: «Entuziasmul cu care publicul inteligent și simpatice susține teatrul din Târgu-Mureș este uimitor. Locul de divertisment preferat al publicului târgumureșean este teatrul Nivós, care merită dragostea distinsă cu care este plin noapte de noapte».*

16 Elmentek a színészek, în „Szekelyföld”, 10 martie 1935; „Dacă vorbim de actoria maghiară-scria și jurnalul maghiarilor din București-atunci și orașul Târgu-Mureș, capitala secuimii, trebuie numărată printre orașele în care teatrul a devenit circ cu mult timp în urmă. Dar acest circ de teatru este interesant, din păcate interesant, pentru că plecând de la lucrurile materiale murdare simbolizate de bani, prin anumite gesturi ipocrite ajungem la cea mai mare carte a războiului concesiunii. Dacă vom reuși să realizăm spectacole de înaltă calitate, care ar fi demne de odată strălucitul cult al teatrului din capitala secuiască, care a trecut testul tuturor criticilor; este că trei companii de teatru intenționează să susțină spectacole în Târgu-Mureș, în acest oraș neașteptat de sărăcit. Și trebuie să ții cont și de curiozitatea unică, de ultimă oră, că două dintre cele trei companii de teatru oferă spectacole în același timp. Nu știm pe care dintre cei două le va susține, dar puteți paria deja că orașul va fi plin de scandaluri urâte. Pentru a înțelege lucrurile, trebuie să știm că declinul treptat al teatrului maghiar la Târgu-Mureș a fost cauzat de doi factori. Unul dintre ceștia a fost că straturile respectabile ale comunității evreiești au devenit încet-încet mai sărace în timp, iar cei mai entuziaști susținători și patroni ai teatrului au încetat să mai existe în această calitate. Celălalt factor a fost că sala de teatru a hotelului Transilvania a fost transformată în cinematograf, iar companiile de teatru maghiare nu au mai putut achiziționa această sală pentru că era prea scumpă pentru ei. Trebuia găsită o altă sală, potrivită, cu alte cuvinte, centrul cultural al comunității evreiești părea să fie o sală suficient de potrivită împrejurărilor. Mai multe companii au jucat aici, cu diferite grade de succes. În ultimii doi ani, compania regizorului Battyán Kálmán a susținut spectacole acolo. Afacerea pe care regizorul Battyán a făcut-o în această sală sub pretextul culturii maghiare nu putea fi rea. Pentru al treilea an, adică și pentru anul acesta, și-ar fi dorit să-și asigure această bună «premisă de afaceri», dar nu a putut-o obține. Circumstanțele acestui fapt sunt de asemenea interesante. Regizorul Battyán a cerut conducerii comunității evreiești să efectueze anumite reparații, deoarece în centrul cultural nu există vestiare. Comunitatea religioasă nu s-a împotrivit, dar a afirmat că acei regizori de teatru care revendică sala ar trebui să contribuie la costurile întreținerii necesare, în mod echitabil. Iar conducerea comunității a căutat în această direcție mai mulți regizori de teatru maghiari din Transilvania. Printre alții, Hegedűs Miklós a făcut o ofertă și a anunțat că va contribui cu 30.000 de lei la costurile lucrării. Regizorul Battyán nici nu a răspuns, în speranța că centrul cultural îl va primi oricum. Când a văzut apoi că el și fostul regizor al teatrului, Hegedűs, au pierdut contractul, a intrat în negocieri cu rivalul său mai norocos, dar nu au reușit să se înțeleagă. În vară a avut loc războiul concesiunilor. Battyán a primit-o, la fel și Hegedűs Miklós, în ciuda faptului că Ministerul Artelor Frumoase a primit un raport confidențial conform căruia Hegedűs Miklós (al cărui nume real este Herczlinger) se află în slujba iredenței maghiare. Conform prevederilor legale, conducerea orașului trebuie să decidă pe cine va primi între zidurile sale. Și dr. Dandea, primarul, despre care se spune că este un dușman jurat al tuturor cauzelor maghiare, a avut un acces de generozitate în problema teatrului: în ședința din 27 august, i-a acordat atât lui Hegedűs, cât și lui Battyán licență de funcționare. Să se bucure Târgumureșul, capitala Secuimii, pentru Hegedűs, iredentistul maghiar, și să fie fericit Battyán, favoritul femeilor din oraș”(„Bukaresti Lapok”, 9 septembrie 1935; vezi și Katasztrófális helyzetbe sodorta Gáspár színtársulatát a pénztári jövedelem lefoglalása în „Aradi Ujság”, 13 martie 1930).

spectatori mai sunt în capitala secuiască. Câți ar mai fi dacă ar merge! Nepăsarea și plictiseala obișnuite au fost acum depășite de un minunat puhoi de mulțime. De douăsprezece ori în patru zile, sala Transilvania s-a umplut până la refuz și cu greu va mai exista un exemplu asemănător în viitorul apropiat. Îngerul păzitor al siguranței la incendiu, tovarășul nostru Elek Kovács, a căzut bucuros în disperare de fiecare dată, în fața ieșirilor de urgență blocate de mulțimi de oameni. Cu toate acestea, compania de teatru din Cluj și-a meritat succesul extraordinar. În toate privințele – el a exemplificat actoria obișnuită, cu adevărat teatrală ...”¹⁷

Referindu-se la reprezentațiile trupelor maghiare concesionare la Târgu-Mureș, Tereza Periș Chereji, într-o excelentă carte privind interferențele teatrale româno-maghiare, sublinia, pe bună dreptate, faptul că acestea nu au reușit să atingă nivelul Teatrului Maghiar din Cluj, de exemplu, din varii motive: nesiguranța condițiilor economice, discontinuitatea în conducerea artistică, lipsa exigenței, nepriceperea directorilor în problemele financiare, falimente, lipsa concepției artistice corespunzătoare ș.a.¹⁸ Ziarul „Aradi Ujság”, din 19 martie 1930, scria, în acest sens: „Compania locală de teatru din Târgu-Mureș a fost împinsă în pragul falimentului de comportamentul de neînțeles și exagerat al conducerii financiare. După cum se știe, rezervele de numerar ale companiei au fost puse sub sechestru de către direcția de finanțe, iar garderoba, biblioteca și depozitul de 100.000 de lei depus la Ministerul Culturii au fost și ele blocate, iar în cele din urmă au refuzat să-i stampileze biletele de teatru până când regizorul Gáspár a plătit „arieratele fiscale”. Din cauza nepriceperii fără precedent a managementului financiar, membrii companiei au cazut în cea mai disperată mizerie. Ei ar dori să plece din Târgu-Mureș, dar nu pot, pentru că directorul financiar i-a lipsit de fiecare bănuț și nu au bani pentru cheltuieli de călătorie.”

Conform afirmațiilor lui Szentimrei Jenő, puterea bunei tradiții a prevalat, în teatrul din Cluj, chiar și în timpul regimului fascist. În prima fază, conducerea a fost forțată să blocheze vocile „reacționare” din primul și din al doilea an venite dinspre un nucleu de trupă puternic și sănătos, îndeosebi din grupul forțele mai tinere ale ansamblului dramatic. S-au luptat pentru numirea în funcția de director general a lui Kemény János, a cărui dragoste pentru artă și atitudine liberală a împiedicat spectacolul să devină fascism dându-se de înțeles că teatrul nu era dispus să urmeze majoritatea mișcării de dreapta a Budapestei.

Chiar și în timpul vremelniceii administrații maghiare dintre anii 1940-1944, soarta mult visatului teatru permanent maghiar târgumureșean nu s-a îmbunătățit, ba chiar a regresat. În susținerea acestei afirmații, se situează și un articol din 4 și 12 noiembrie 1942 publicat de „Székely Szó”, o *Interpelare* făcută la dezbaterea bugetului alocat Ministerului Culturii de către Mikó Imre, reprezentantul Partidului Ardelean în Parlamentul ungar, în care, printre altele, se scria că:

„Mikó Imre a spus corect că în principiu (dar numai în principiu) teatrul din Cluj este Teatrul Național al Transilvaniei, Din toate punctele de vedere, ne bucurăm că, de la eliberarea Transilvaniei, administrația a îmbrățișat Clujul și a făcut posibil ca principalul teatru al Transilvaniei, ca Teatru Național, să servească ascensiunea

17 A kolozsváriak négy napos vendégszereplése, în „Székelyföld”, 14 aprilie 1935.

18 Tereza Periș Chereji, *Interferențe teatrale româno-maghiare*, Târgu-Mureș, 2000, p. 141.

culturală a maghiarilor transilvăneni. Totuși, acest lucru nu poate însemna că Târgu-Mureș, capitala secuimii, nu va primi niciun sprijin pentru teatru. Acesta este cazul de ani de zile. Târgu-Mureșul nu are în prezent un teatru disponibil. Deși orașele mai mici din ținutul secuiesc au companii de teatru, este, de asemenea, în interesul public ca o companie mai mare care să răspundă nevoilor artistice crescute ale celor patru județe secuiești să joace în sezonul de primăvară, nu primăvara sau toamna, ci în sezonul de primăvară, așa cum a fost și sub stăpânirea românească și ar trebui să fie mult mai mult după eliberare. Acest lucru este cerut și de izolarea geografică a ținutului, deoarece este o împrejurare deloc neglijabilă că ajungerea din Secuime la Cluj se poate face doar printr-o călătorie combinată de opt ore, tren-autobuz. În ultimii doi ani, guvernul a depus o muncă enormă în domeniul școlilor primare și pentru a îmbunătăți educația publică, dar până acum problema teatrului de la Târgu-Mureș și Secuime nu a fost rezolvată. Pentru ca acest lucru să se întâmple, ar trebui luate următoarele măsuri: 1. Este necesar să se asigure un spațiu adecvat pentru teatru prin extinderea scenei din Sala Palatului Culturii și construirea de dressinguri. În această sală au loc acum proiecții de cinema. Atâta timp cât sala își poate îndeplini pe deplin scopul propus, posibilitățile de spectacole de teatru și cinema ar trebui coordonate. Poate în așa fel încât, în timpul sezonului de teatru, să fie doar spectacole de cinema după-amiaza, iar teatrul să poată juca seara. Este o soluție, dar este mai bine decât nimic. 2. Un ajutor de stat adecvat trebuie inclus în bugetul teatrului din Târgu-Mureș. În marele oraș central din secuime, situația deocamdată este că soarta stagiunii de teatru este complet incertă. Nimeni din oraș nu știe dacă publicul va ajunge sau nu la teatru. Faptul că orașul nu are o clădire de teatru este, fără îndoială, un mare obstacol în rezolvarea problemei teatrului de aici. În condițiile de astăzi, directorului de teatru i-ar fi greu să-și îndeplinească obligațiile financiare dacă ar trebui să plătească chiria spațiului, încălzirea și iluminatul /.../ În urmă cu două decenii, în zilele cele mai amare și apăsătoare ale ocupației românești, orașul Târgu-Mureș avea o companie de teatru atât de excelentă, care și-a câștigat o reputație națională. Acest oraș are tradiții nobile când vine vorba de teatru. Acum, după eliberare, este posibil să evocăm, dacă nu un trecut glorios, dar măcar să-l reînviem într-o oarecare măsură, doar cu o companie de primă clasă și un sprijin financiar adecvat /.../ Clujul primește o subvenție anuală de 700.000 pengő sub acest titlu. Târgul-Mureș ar fi mulțumit cu o treime din această sumă. 3. Dacă Târgul-Mureș ar avea un director de teatru serios și aspirant, ajutorul de stat ar face posibilă organizarea unei companii de teatru care să satisfacă nevoile artistice ale publicului orașului și să asigure prezența la spectacole de teatru. Asta e tot ce cerem, deoarece putem obiecta pe bună dreptate că orașul se află pe ultimul loc între toate orașele din țară în ceea ce privește teatrul.”¹⁹

Se pare că articolul amintit a avut un impact suficient, pentru că regizorul de teatru Földessy Géza din Miskolc, printr-o scrisoare, îi cerea primarului din Târgu-Mureș informații legate de venirea sa pentru a începe lucrările pregătitoare. Desigur, primarul nu a putut să răspundă altfel decât că ar fi indicat să vină oricând dar că, rezolvarea problemei sălii de teatru era o nucă cu adevărat greu de spart. Ca și în

trecut, doar sediul unuia dintre cinematografe putea fi luat în considerare și trebuia așteptat ca negocierile să decurgă fără probleme. Orașul încă nu-și asigurase o sală pentru teatru, dar erau în vigoare contractele cu cinematografele, care i-au oferit sediul fără nicio condiție care să afecteze teatrul. Noul director de teatru trebuia, așadar, să negocieze cu proprietarii teatrului, iar una dintre cele mai importante condiții era ca acordul să fie finalizat în timp util, cu mult înainte de sosirea companiei de teatru, deoarece cinematograful, la rândul lui, trebuie să facă aranjamente cu luni înainte pentru rezervarea de filme și trebuia să știe exact când să predea sediul.²⁰

După evenimentele de după 23 August 1944, cererea pentru înființarea Teatrului Secuiesc permanent în Târgu-Mureș, a provenit din grupul clujean amintit care a și fost imediat acceptată de către partide și organele guvernamentale ca o nevoie evidentă și cu adevărat justificată. Tompa Miklós, un tânăr regizor din grupul progresist amintit, și-a propus cu îndrăzneală să înființeze un teatru permanent împreună cu Kemény János, care mai avea în Cluj un imobil care putea fi transformat în bani, ca să înceapă să se organizeze și să facă primele achizitii până la preluarea noului teatru de către stat.²¹ Încă din septembrie 1945, Ministerul Artelor de la acea vreme a alocat o sumă importantă organizației, ca semn al intenției lor de a contribui la recunoașterea caracterului de stat al teatrului.

Dacă încercările primarului Bernády György au fost împiedicate să se maturizeze datorită, în primul rând, mandatului scurt din perioada interbelică, apoi de lipsurile cauzate de cel de al doilea Război Mondial, cu toate că orașul Târgu-Mureș, ca urmare a Dictatului de la Viena din august 1940, s-a aflat sub suveranitatea Ungariei (1940-1944). Revenirea la normalitate, după 5 ani de privațiuni prezente în toate segmentele vieții sociale, inclusiv în cel cultural, a avut drept urmare, printre altele, și înființarea instituțiilor teatrale, la început particulare apoi de stat, în majoritatea orașelor centre de județ.²² În acest context, este cu totul adevărată și justificată afirmația profesorului Kovács Levente care scria că principala dificultate a încercărilor de a se înființa teatre în orașele mici era discrepanța destul de mare între intenții și posibilități, iar la Târgu-Mureș, oraș fără prea mari resurse economice, crearea Teatrului Secuiesc a fost un adevărat miracol, întrucât intenția creatoare apărută în condițiile „reanexării” a produs rezultate vizibile într-o perioadă scurtă de timp și că ceea ce părea a fi o aventură, totuși, a devenit viabil incredibil de repede. La fel de adevărată este și

20 Ibidem, *Végre életjelt adott magáróla vásárhelyi szinigazgató. A polgármester azt válaszolta Földessynek, hogy jöjjön minél hamarább és biztosítson magának színházi termet*, 12 noiembrie 1942.

21 Kemény János (1903- 1971) a fost un nobil maghiar, scriitor, filantropul culturii maghiare din România interbelică, fondatorul comunității literare „Helikon”, director de teatru, bibliotecar, redactor și preot reformat .

22 În 1945, se înființează teatrele din Timișoara, Arad, Bacău și Sibiu; în 1946, Teatrul Muncitoresc C.F.R. (azi Teatrul Odeon), Teatrul Armatei (azi Teatrul Nottara) și Teatrul Maghiar din Sfântu-Gheorghe; în 1947, Teatrul Municipal din București (azi Teatrul Bulandra) și teatrele din Brașov, Turda și Ploiești; în 1948, Teatrul Evreiesc din București și teatrele din Petroșani și Pitești; în 1949, Teatrul Evreiesc din Iași și teatrele din Brăila și Reșița; în 1952, Teatrul actorului de film (azi Teatrul Mic) și Teatrul din Constanța; în 1953, Teatrul din Baia Mare, teatrele maghiare din Timișoara și Satu Mare, Teatrul German din Timișoara; în 1955, secția română a teatrului din Oradea și teatrele din Galați și Bârlad; în 1956, secția germană a Teatrului din Sibiu; în 1958, Teatrul din Botoșani; (apud Zeno Fodor, *Teatrul românesc la Târgu-Mureș (1962-2002)*, Târgu-Mureș, 2002, p.11, nota 2).

judecata sa de valoare conform careia teatrul nu poate fi întreținut pe termen lung decât cu un număr mare de spectacole, nu doar prin entuziasmul lădabil al publicului.²³

*„Dacă aruncăm o scurtă privire asupra luptei de aproape două sute de ani a orașului Târgu-Mureș pentru un teatru permanent - scria Szentimrei Jenő - devine izbitor de clar că dorința de a înființa un teatru permanent a fost trezită din când în când în cele mai bune părți ale publicului orașului, atunci când companiile concesionare care au venit aici ocazional, au afișat performanțe bune și programe valoroase. De fiecare dată, plecarea lor a fost dureroasă lăsând în urmă un sentiment de absență.”*²⁴

Fondarea unui teatru maghiar profesionist stabil la Târgu-Mureș s-a aflat pe primele locuri și pe agenda Uniunii Populare Maghiare (U.P.M.), organizație politică care reprezenta interesele tuturor maghiarilor din România în perioada de după 1944. Scopul acesteia era întemeierea unei instituții teatrale care să servească necesităților culturale nu numai ale unui singur oraș, Târgu-Mureș în cazul de față, ci ale întregului ținut secuiesc. Organizația civică care se ocupa cu educația muncitorilor și a trecut, în mod concret, la realizarea proiectului a fost *Atheneum-ul Salamon Ernő*²⁵. În ședința sa din 21 iulie 1945, s-a configurat întemeierea Teatrului Secuiesc.

„Proces-verbal întocmit la 21 iulie 1945, la ședința consiliului de administrație al „Ateneului Salamon Ernő”

„Prezenți: Bene József, pictor, profesor, dr. Fikk László, șeful comitetului de cultură al Consiliului Sindicatelor Unite din Târgu Mureș, Fuchs Simon, membru al departamentului de presă și propagandă al organizației județene Mureș-Turda a partidului comunist, dr. Ernő Imre, delegat al organizației „Haladó Ifjúság” din Târgu Mureș, László Sényi, secretarul general al societății literare „Kemény Zsigmond”, Molter Károly, președinte al „Ateneului Salamon Ernő”, profesor Vigh Károly, bibliotecar orașenesc, grefier Francisc Pacurariu, redactor-șef la „Înfrățirea” și pictor, Pittner Olivér, redactor-șef la „Szabad Szó”, secretar al Ateneului și delegat de teatru — în calitate de membru de conducere al „Ateneului Salamon Ernő”. **Molter Károly** îi salută pe cei prezenți și deschide ședința. Revine la singurul punct de pe ordinea de zi: înființarea teatrului din Târgu Mureș, și anunță că i-a invitat și sunt prezenți ca invitați și cu dreptul de a susține o disertație: dr. Antalfy Endre, scriitor, viceguvernator al județului Mureș-Turda, președinte al filialei Mureș-Turda a Uniunii Populare Maghiare din România; Bernáth Ernő, membru al comitetului economic al Sindicatelor Unite din Târgu Mureș; Dr. Dénes Horváth, membru în CEO al Băncii „Hangya”

23 Kovács Levente, *op. cit.*, p.41.

24 Vezi Szentimrei Jenő, *Kétszáz év küzdelme Marosvásárhelyen az állandó színházért*, în „Igaz Szó”, 1 iulie 1956. p. 1049-1054).

25 În 16 ianuarie 1945, la inițiativa lui Simó Géza și Pittner Olivér a luat ființă Ateneul Muncitoresc din Târgu Mureș („Ateneul Salamon Ernő Munkás”) organizație civică după modelul Ateneului Muncitoresc „Józsa Béla” din Cluj. Conducerea acestuia era asigurată de Pittner Olivér, ca președinte, de scriitorul Francisc Păcuraru, ca vicepreședinte și secretar de profesorul Szigeti József, care au elaborat un „proiect de ateneu”. Astfel s-a născut ideea de a se organiza mișcarea culturală muncitorească într-o organizație democratică de masă, cu o Universitate Liberă Muncitorească și o Scenă Muncitorească. Teatrul muncitoresc al Ateneului este considerat de către unii autori a fi germenul Teatrului Secuiesc (vezi și Fuchs Simon, *A Munkás Színpaddal kezdődött...*, în „Vörös Zászló”, 21 noiembrie 1971).

ziarist; Kozma Géza, profesor la școala de muzică a orașului; Dr. Nánási János, membru al secretariatului județean ODA Mureș-Turda, judecător; Polgár István, ziarist; Dr. Papp Károly, Viceprimar, consilier Local; scriitorul Kemény János și regizorul Tompa Miklós. La cererea președintelui, secretarul Pittner Olivér va prezenta pașii făcuți până în prezent în domeniul teatrului din Târgu-Mureș. El relatează că ideea unui teatru permanent a apărut în formă concretă încă din martie. În consecință, a purtat negocieri cu reprezentanții locali ai Partidului Comunist din Cluj, precum și cu conducerea orașului. Pe baza aprobării și înțelegerii unanime, „Ateneul Salamon Ernő” a luat problema în propriile mâini. El a cerut sprijinul orașului. Consiliul orașului a votat o sumă pentru sprijinirea teatrului în cadrul bugetului 1945-1946. El a redactat o propunere către Ministerul Culturii, pe care, la sfatul lui Szentimrei Jenő, intenționează să o trimită către Uniunea Populară Maghiară prin intermediul lui Janovics Jenő, în scopul transmiterii mai departe. A purtat negocieri cu regizorul Tompa Miklós, locuitor al orașului Cluj, iar după ce a stabilit aceleași criterii, l-a însărcinat, în numele Ateneului, să aducă artiști cu contracte condiționate. Președintele îi cere lui Tompa Miklós să își prezinte raportul. **Tompa Miklós** descrie aspectele teoretice care au apărut în negocierile cu Pittner Olivér, ținând cont de interesele teatrului maghiar din Transilvania, privind teatrul permanent din Târgu Mureș. În afară de una sau două inițiative individuale și eforturi bine intenționate din trecut, societatea vremurilor trecute nu a fost capabilă să ofere un sprijin suficient unui teatru permanent care ar fi putut viza în primul rând satisfacerea nevoilor culturale ale acestei regiuni. Dacă în orașele noastre din Ținutul Secuiesc apăreau una sau două companii temporare, acestea dispăreau rapid după ce exploatau oportunitățile de afaceri. Pentru că se urmărea un teatru care să funcționeze ca întreprindere comercială, s-au retras de la responsabilitatea de a servi cultura maghiară în Transilvania. O astfel de întreprindere nu putea fi considerată nici de masa muncitorilor, nici de burghezia progresistă ca fiind a lor. Totuși, era unor asemenea întreprinderi s-a încheiat, la fel afacerile teatrale și cele publice. Teatrele ar trebui ridicate la rangul de instituții publice. Având în vedere acest lucru, „Ateneul Salamon Ernő” a inițiat demersurile necesare în interesul teatrului. El a început organizarea unui teatru permanent nou, sănătos și progresist. El vrea să se repare toate greșelile sale din trecut. El vrea să elimine, dacă este posibil, rolul și drepturile exclusive ale capitalului privat. El caută sprijin material și moral pentru ca societatea să poată exercita de acum înainte controlul intelectual. Este nevoie de o instituție cu un spirit larg și cuprinzător, care să poată ajuta vremurile în marea transformare istorică de astăzi, să indice direcția, să educe masele și să creeze o atmosferă intelectuală care să miște: scriitori, artiști și public. Considerăm că managementul cultural și educația angajaților sunt de o importanță primordială. În plus, dorim să satisfacem nevoile culturale democratice ale clasei de mijloc și ale tineretului. Totuși, înainte ca teatrul să poată începe, trebuie depășite toate obstacolele financiare și de drept public. Echipa tehnică și artistică a teatrului așteaptă să fie organizată. Etapele și dotările tehnice ale orașelor interesate sunt incomplete. Există o mare lipsă de

profesioniști și actori de teatru. Prin urmare, pe lângă cei existenți, trebuie să atragem artiști maghiari din străinătate. Suntem convinși că atitudinea înțelegătoare a guvernului, care se străduiește să asigure viața pașnică și netulburată a popoarelor care conviețuiesc aici, nu își va retrage sprijinul moral și financiar pentru teatru. În speranța acestui lucru, la inițiativa „Ateneului Salamon Ernő”, confirmată și de comitetul cultural al Uniunii Populare Maghiare și de departamentul de propagandă și presă al Partidului Comunist, vorbitorul a încheiat contracte condiționate la Budapesta și se așteaptă ca publicul adunat să recunoască corectitudinea principiilor prezentate și să voteze pentru sprijin financiar. **Molter Károly** întreabă dacă poporul adunat aprobă sau nu organizarea teatrului? Cei prezenți votează în unanimitate în favoarea necesității organizării unui teatru permanent. Molter Károly îi cere lui Kemény János să prezinte proiectul de buget necesar întreținerii teatrului. Kemény János prezintă bugetul întocmit pe baza principiilor subliniate în discursul precedent. Bugetul a fost pregătit pornind de la premisa că ansamblul va asigura un sezon de spectacole de cinci luni pentru Târgu Mureș în două tranșe pe an, un sezon de spectacole de 3-4 luni pentru Brașov, o vacanță de o lună pentru ansamblul de teatru în fiecare an, iar în lunile rămase va oferi spectacole de același nivel orașelor mai mici din Ținutul Secuiesc. Bugetul a ținut cont și de faptul că se așteaptă un sprijin de aproximativ 3 milioane din partea orașelor Târgu Mureș, Brașov și a altora orașe. De asemenea, solicită rambursarea costurilor de încălzire și iluminat, precum și a costurilor cu personalul sălii, în beneficiul societății, și își asumă o altă subvenție de 20 de milioane de lei pentru a scăpa teatrul de deficit. În bugetul întocmit în acest mod, secțiunea de cheltuieli se încheie la 133 de milioane de lei. Secțiunea de venituri proprii este de 110 milioane de lei, în timp ce diferența dintre cele două articole ar urma să fie acoperită din subvențiile orașului menționate anterior și din alte fonduri. Bugetul prezentat ar asigura locuri de muncă permanente pentru aproximativ 68 de persoane și locuri de muncă temporare suplimentare pentru aproximativ 20 de persoane. Acest ultim fapt ar îmbunătăți potențialul de câștig al artiștilor și profesioniștilor tehnici locali. Un aspect semnificativ în alcătuirea secțiunii de venituri a bugetului este asigurarea unor spectacole ieftine pentru tineri și muncitori (propagandă). Președintele Molter Károly consideră proiectul prezentat ca fiind serios și de mare importanță și întreabă dacă cei prezenți doresc să ofere sprijin moral și financiar. Cei prezenți afirmă necesitatea înființării planificate a unui teatru și promit sprijin financiar și moral. Dr. Papp Károly, în calitate de reprezentant al orașului, anunță că acesta va oferi tot sprijinul posibil teatrului. Orașul a votat deja o sumă pentru acesta. La întocmirea bugetului, această sumă a fost redusă la 420.000 de lei. Totuși, orașul poate sprijini teatrul și în alte moduri. Consumul de energie electrică și apă este gratuit sau redus la minimum. **Kemény János** propune ca Ateneul să ceară sprijin financiar și altor orașe din Secuime. Pittner Olivér menționează că va contacta conducerea orașelor interesate în numele Ateneului pentru a împărți proporțional sarcinile teatrului. **Tompa Miklós** menționează că RMNSZ a revendicat bunurile materiale luate de la teatrul din Cluj, considerând bunurile teatrale restituite drept

proprietate a teatrului maghiar din Transilvania și distribuindu-le teatrelor maghiare individuale din Transilvania în funcție de nevoile acestora.

Tompa Miklós (1910-1996) Kemény János (1903-1971)

Teatrul va beneficia cu siguranță enorm de pe urma acestui lucru. Pittner Olivér informează că este conștient de faptul că Uniunea Populară Maghiară dorește să utilizeze și ajutorul de stat promis de statul român în scopul teatrului maghiar din Transilvania. Fuchs Simon solicită sugestii specifice cu privire la ce trebuie făcut cel mai urgent, astfel încât să putem începe lucrările suplimentare pe această temă cât mai curând posibil. Tompa Miklós face următoarele propuneri: „Ateneul Salamon Ernő” trebuie să contacteze Ministerul Culturii prin intermediul Uniunii Populare maghiare și să solicite următoarele: 1. permise de intrare, stabilire și joc pentru membrii contractanți de naționalitate străină. 2. o subvenție unică de 15 milioane de lei pentru investițiile necesare demarării și o subvenție anuală de 20 de milioane de lei pentru acoperirea costurilor teatrului. 3. Ateneul îi autorizează pe scriitorul Kemény János și pe regizorul Tompa Miklós să ducă la îndeplinire conducerea, organizarea economică și artistică a teatrului, având atribuțiile obișnuite ale consiliului de administrație. **Pittner Olivér**, la cererea lui Tompa Miklós, anunță că într-un memorandum depus în cadrul „Ateneului Salamon Ernő”, acesta a solicitat deja permisiunea de a angaja cetățeni străini și ajutor de stat. **Bernáth Ernő** propune ca procesul-verbal al ședinței și memorandumul de dorințe să fie confirmate prin semnăturile tuturor celor prezenți. Adunarea acceptă, aprobă și confirmă toate rezoluțiile propuse și toate măsurile luate până în prezent. Nefiind alte probleme de discutat, președintele încheie ședința. Președinte: domnul Molter Károly; Registrator: Antal Edith. Secretar: domnul Pittner Olivér”²⁶

În spiritul acordurilor încheiate între reprezentanții U.P.M. și ai Ministerului Artelor au început lucrările de reorganizare a teatrelor transilvănene. Janovics Jenő, directorul teatrului maghiar din Cluj s-a deplasat la Budapesta pentru a încheia contracte cu 19 actori maghiari de prim rang, printre aceștia

aflându-se Bajor Gizi, Harsányi Rezső, Nagy István și Somlay Artur. Numele acestora însemna o creștere a standardelor nu doar pentru teatrul din Cluj, ci pentru întreaga actorie transilvăneană. Regizorul Tompa Miklós, devenit director al viitorului teatru maghiar din Târgu-Mureș, a primit și el permisiunea de a angaja 17 actori din Ungaria. Exista un acord între Janovics și Tompa ca actorii celor două teatre să fie împrumutați între ele pentru anumite roluri. În scurt timp, trupa număra aproape 100 de membri, printre aceștia unii dintre cei mai buni actori transilvăneni: Andrási Márton, excelent comediant, favoritul Clujului; Lóránt György, fostul tenor al Operei din Sofia; Kovács Irén, cântăreața cu o voce excelentă și Krémer Mancsi, membră a Teatrului Maghiar de Stat din Cluj²⁷.

Alături de Tompa Miklós, se afla un consiliu de administrație format din cinci membri, actori, personal tehnic și specialiști economici. În ceea ce privește politica stagională, scriitori excelenți precum Molter Károly, Antalffy Endre ș.a. aveau o influență semnificativă. În cadrul U.P.M.-ului s-a înființat un Consiliu artistic în care s-au implicat profesori universitari, scriitori, artiști vizuali și muzicali. Conform planurilor, acest consiliu era chemat să susțină activitatea artistică maghiară și să promoveze activitatea actorilor profesioniști. Se considera, astfel, că, pe de o parte, cu sprijinul Consiliului, iar pe de altă parte, mizând pe bunăvoința înțelegătoare a guvernului Groza, să se pună bazele unei vieți artistice noi și puternice. Cu acordul Ministerului Artelor, decorurile și echipamentele teatrului din Cluj-Napoca din perioada 1940 – 1944 au fost transferate Teatrului Maghiar de Stat din Cluj, urmând să fie folosite în comun de cele două teatre până când *Teatrul Secuiesc* din Târgu-Mureș va dobândi echipamentul corespunzător. În acest sens, Ministerul Culturii i-a alocat o sumă mai mare ca ajutor pentru organizare și pentru costurile de echipare. Cu toate acestea, această sumă, era insuficientă pentru punerea la punct a unei trupe de înaltă calitate artistică. În acel moment, în rândul maghiarilor din Târgu-Mureș s-a repornit o mișcare puternică pentru a sprijini financiar teatrul, orașul contribuind la întreținerea acestuia cu încălzirea, iluminatul și săli gratuite. În plus, a oferit și sprijin financiar. Conform celor discutate, teatrul urma să aibe două locații principale: la Târgu-Mureș și Brașov.²⁸

Participanții la ședința amintită au propus ca nume pentru instituția pe cale a se naște, *Teatrul din Târgu-Mureș al Ținutului Secuiesc*. Peste numai două zile, în scrisoarea de împuternicire emisă către Kemény János și Tompa Miklós, cu scopul ca cei doi desemnați să înceapă lucrările de organizare a teatrului, era înscrisă denumirea de *Teatrul din Târgu-Mureș și din Ținutul Secuiesc*.

Până la urmă, documentul juridic fondator propriu-zis al instituției, Jurnalul Consiliului de Miniștri, nr. 57, din 4 februarie 1946²⁹ consfințește denumirea de *Teatru Secuiesc*, fără numele orașului în care acesta își avea sediul, însă articolul II îi stabilea locația și domeniul de referință: „*Sediul legal al Teatrului Săcuiesc va fi la Târgu-Mureș, dar trupa acestui teatru va putea*

27 „Népi Egység”, Brașov, 20 iulie 1946.

28 *Ibidem*, 28 septembrie 1945

29 *Monitorul Oficial al Regatului României* (în continuare *M.O.*), nr. 29, din 4 februarie 1946.

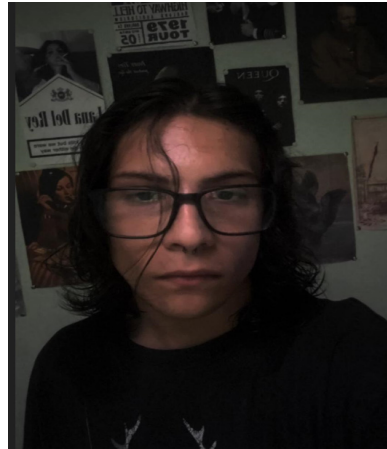
organiza turnee în județele: Mureș, Odorhei, Ciuc, Trei Scaune, Târnava Mică, precum și în orașul Brașov.”³⁰

sculptură,
Ioan Mărginean

30 „Világosság”, 10 februarie 1946.

adrian-antonio fodor

Săniuța Christmas edition

PERSONAJE:

Doctorul Pavel, Doctorul Mitică, Moș Crăciun, Asistenta Livia, Asistenta Silvia, Infirmiera Rodica, Nebunul devenit poet, Nebunul conșpiraționist, Nebuna din dragoste

O încăpere mică, dar în același timp încăpătoare, cu pereții albi de spital. În mijloc se află o masă cu câte două scaune pe fiecare parte. Pe masă sunt teancuri de hârtii îngrămădite una peste alta, o scrumieră plină, o sticlă de Săniuța, două pahare și un telefon fix. Camera este decorată în spiritul Crăciunului. În încăpere se află Dr. Pavel și Dr. Mitică, care joacă durac și fumează.

DR.PAVEL: Ai un șapte?

DR.MITICĂ: Da... am.

DR.PAVEL: Treflă?

DR.MITICĂ(aruncând cartea nervos): Da, mă, ia-l!

DR.PAVEL: Iar te superi?

DR.MITICĂ:Mă supăr, Pavele, cum să nu mă supăr?

DR.PAVEL(îi pune mâna pe umăr prietenește): Hai, Mitică, e Ajunul, nu trebuie să te superi, mai ales de sărbători. Nu-i frumos.

DR.MITICĂ: Bine, dacă zice specialistul, cine-s eu să mă opun?

DR.PAVEL: Te fac cu o sanie?

DR.MITICĂ: Hai, șefu, fă-mă minune!

DR.PAVEL(în timp ce toarnă în pahare): Minune ar fi să ne crească și nouă salariile ăia de sus, că eu leafă n-am mai văzut de șase luni.

DR.MITICĂ: Bine-ar fi...

(Atmosfera plăcută și planul lor previzibil sunt distruse de telefonul care

începe să sune.)

DR.PAVEL: Răspund eu.

DR.MITICĂ(pentru el): Toate le faci tu.

DR.PAVEL(cu receptorul la ureche): Alo? Camera de gardă, ce problemă aveți?

VOCEA DIN TELEFON:Dați pe Pro TV, că-i un film fain. DR.PAVEL(punând receptorul în furcă): Ce-o fi fost și asta?

DR.MITICĂ(zâmbind): Tare mi se pare că ai uitat unde lucrezi.

DR.PAVEL:Ăsta-i al nouălea care îmi face recomandări de film săptămâna asta.

O luat-o razna orașul ăsta. Totuși, ce-i pe Pro Tv? DR.MITICĂ: Toată săptămâna asta au băgat în fiecare seară „Singur Acasă 3”. Un film extraordinar. Dacă e să fiu sincer, m-a impresionat.

(Intră Asistenta Silvia)

ASISTENTA SILVIA: Bună dimineța! Avem unu' în sala de așteptare, îmbrăcat în Moș Crăciun, zice că nu mai poate. Ce să fac cu el?

DR.MITICĂ: Adus de ambulanță sau cum?

ASISTENTA SILVIA: A venit singur, fără aparținător.

DR.MITICĂ: Ce-o mai fi vrând și ăsta în Ajunul Crăciunului, naiba știe.

DR.PAVEL: A venit și omu' la colindat, lasă-l să fie fericit. Fă-i intrarea și adu-l aici.

ASISTENTA SILVIA: Am înțeles.

(Asistenta Livia iese. Intră Infiriera Rodica.) INFIRMIERA RODICA: Neața bună! Crăciun fericit! DR.MITICĂ și DR.PAVEL: Crăciun fericit!

INFIRMIERA RODICA: Am un pacient cu comoție cerebrală, a sărit de la etajul 4. Mă puteți ajuta?

DR.PAVEL: Cea făcut?

INFIRMIERA RODICA: Din câte am înțeles a vrut să testeze gravitația. Sa prezentat în urgențe cu o alcoolemie de 5,66. Haideți, mă ajutați? Să mă debarasez de el că mi-a împuțit ambulanța și mai sunt și alte cazuri... Vă rog...

DR.MITICĂ: Tanti Rodica, eu ți-l iau cu drag, doar că n-am ce să-i fac și în plus înaintea lui avem deja un pacient.

INFIRMIERA RODICA: Haideți, dom' doctor...

DR.MITICĂ: N-am ce-i face... Uite, mai stai cu el vreo jumate de oră și îl luăm.

INFIRMIERA RODICA: Bine...

(Infiriera Rodica iese. În încăpere intră nimeni altul decât Moș Crăciun. E un pic turmentat, ciufulit și nearanjat. Are sacul de jucării, dar e gol, și duce în mână o sticlă de vodcă goală.)

MOȘ CRĂCIUN: Bună seara! Aici e clinica de psihiatrie?

DR.PAVEL(șocat): Bună seara. Cred că da... DR.MITICĂ(râzând): Na, că la asta nu te-ai gândit. DR.PAVEL: Luați loc, vă rog.

DR.MITICĂ: Și cu ce ocazie pe la noi, moșule? Ia să ghicesc, am fost

cuminți, așa-i?

MOȘ CRĂCIUN: De cuminți habar n-am. Eu am venit aici că nu mai pot, iar la Cireșica au închis.

DR.PAVEL: Un buletin aveți?

MOȘ CRĂCIUN: Ar trebui.(Se caută prin haină și scoate un pachet de Carpați, pe care îl pune pe masă. Mai scoate o sticlă de Jägermeister, o cheie de 17, o bancnotă de 200 de rupii indoneziene și, în cele din urmă, portofelul. Scoate buletinul din portofel și i-l înmânează doctorului Pavel.)

DR.PAVEL(inspectând foarte bine buletinul): Mitică, uită-te un pic și tu. DR.MITICĂ(inspectând la rândul său buletinul): Dumneavoastră sunteți Moș Crăciun? Realul Moș Crăciun?

MOȘ CRĂCIUN: În carne și oase.

DR.PAVEL(consternat): Asta-i ciudat.

DR.MITICĂ: Vă rog să mă scuzați, dar... cum e să fiți Moș Crăciun?

MOȘ CRĂCIUN(copleșit): De rahat!

DR.PAVEL: Cum adică?

MOȘ CRĂCIUN(aprinzându-și o țigară): Pur și simplu m-am săturat. Am cedat.

DR.MITICĂ: Ce v-a făcut să cedați?

MOȘ CRĂCIUN: Să vă zic... La mine la firmă...că da, am fost nevoit să-mi fac și firmă, că vezi, Doamne, așa cere legea. În fiecare an, pe 20 decembrie, deschid scrisorile de la copii. Anul ăsta, când le-am citit, am rămas blocat.

(Intră asistentele)

ASISTENTA LIVIA: A scăpat salonul 3.

ASISTENTA SILVIA: Și salonul 5.

DR.MITICĂ: Paștele mă-sii de treabă! ASISTENTA LIVIA: Ce facem cu ei? ASISTENTA SILVIA: Îi duce înapoi în saloane?

DR.MITICĂ: Îi prindeți, cumva și îi duceți înapoi în saloane.

DR.PAVEL: Mă Mitică, lasă-i să fie și ei fericiți, măcar de Crăciun.(către asistente)Lasă-ți să zburde liberi.

DR.MITICĂ: Omul lui dumnezeu, data trecută au dat buzna în sala de treatment și am rămas fără jumate de stoc. Vrei să se repete același incident?

DR.PAVEL: Calmează-te, e simplu, închidem ușa la sala de tratament.

DR.MITICĂ: Nu mai zic nimic, faceți ce vreți.

DR.PAVEL(către asistente): Închideți ușa la sala de tratament, lasă-ți să fie fericiți, dar în limita bunului simț.

DR.MITICĂ: Și aveți grijă să nu dărâme clinica.

ASISTENTELE: Bine...

DR.PAVEL: Vă rog să ne scuzați. Revenind, de ce ați rămas blocat?

MOȘ CRĂCIUN: În primul rând, copiii ăștia nu mai știu să scrie. În al doilea rând, mi-au scos ochii că de ce n-am e-mail, că nu-s modern, că-s un boșorog comunist. Dar ei nu știu cum mă strecuram pe la case să nu mă prindă Securitatea! Și, în al treilea rând, mi-au cerut numai telefoane, tablete,

calculatoare și gadgeturi de ultimă generație. Eu nici măcar n-am telefon, iar spiridușii mei nu știu să facă gadgeturi de-alea, ei știu să facă trenulețe și păpuși.

(Intră Asistenta Silvia)

ASISTENTA SILVIA: Au spart ușa la sala de mese!

DR.MITICĂ: Dă-o în mă-să de treabă, eu când zic ceva mă luați de fraier!

DR.PAVEL: Calmeaza-te, lasă-i să fie fericiți, că naiba îi Crăciunul!

DR.MITICĂ: Ce să mă calmez?! Distrug ăștia clinica!

DR.PAVEL: Mitică, îi o ușă, nu trebuie să enervezi pentru o amărâtă de ușă. Oricum, trebuia schimbată.

DR.MITICĂ: Cum să nu mă enervez? Eu răspund de ce se întâmplă!

DR.PAVEL: Noi răspundem! (pauză)

DR.PAVEL: Și ce crezi că pot să facă în sala de mese? Nu e nimic gătit, nu e nimic de mâncare. Lasă-i să-și facă mendrele și aia e.

DR.MITICĂ: Dacă dau foc la clinică?

DR.PAVEL: Nu îs chiar atât de competenți și asistentele îi supraveghează, plus avem extingtor.

ASISTENTA SILVIA: Haideți dom' doctor, o să fie bine, avem noi grijă să fie bine.

DR.MITICĂ: Faceți ce vreți... Pavele, ascultă bine la mine ce îți zic: dacă se întâmplă ceva e fix treaba ta.

DR.PAVEL: Bine dom'le, așa faceți. Silvia du-te sus și ai grijă, te rog. (Asistenta Silvia iese)

DR.PAVEL: Scuzați. Și ce-ați făcut?

MOȘ CRĂCIUN: N-am avut altă soluție decât să mă împrumut. M-am dus pe la bănci, mi-am făcut șapte credite și tot nu mi-au ajuns. N-am avut ce face și m-am dus la cămătari. Iar acum sunt un hârciog bătrân, bolnav și plin de datorii.

DR.MITICĂ: Vă înțelegem.

MOȘ CRĂCIUN: Asta nu-i tot! Renii mi-au făcut plângere la Protecția Animalelor, că îi exploatez și îi țin în condiții insalubre. Dacă aș putea, v-aș duce să vedeți ce hangar le-am făcut, ultima fiță! M-a costat o avere, dar nu m-a interesat, că eu țin la ei ca la ochii din cap. Și ei ce-au făcut? Plângere!

(Intră nebunii însoțiți de asistente) NEBUNII: Primiți cu colindu'

DR.PAVEL: Da!

NEBUNII:

Moș Crăciun cu plete dalbe A sosit de prin nămeți

Și aduce daruri multe La fete și băieți

Moș Crăciun, Moș Crăciun

Din bătrani se povestește Că-n toți anii negreșit

Moș Crăciun pribeag sosește Niciodată n-a lipsit

Moș Crăciun, Moș Crăciun

Moș Crăciun cu plete dalbe Încotro vrei s-o apuci
Ți-as canta Florile dalbe De la noi să nu te duci!

Moș Crăciun, Moș Crăciun!

DR.PAVEL: Emoționant! Domnule Crăciun, v-a plăcut?

MOȘ CRĂCIUN: Foarte frumos!

ASISTENTA SILVIA: Bravo dragilor!

ASISTENTA LIVIA: V-ați descurcat foarte bine!

DR.MITICĂ(ironic): Formidabil! Acum du-i înapoi sus și dă-le o clementină!

(Nebunii împreună cu asistentele ies)

DR.MITICĂ: Revenind. Dar cu spiridușii cum stă treaba?

MOȘ CRĂCIUN: Să nu aduc vorba de spiriduși, dracului! Mi-au făcut plângeri peste tot, de mi s-au deschis două dosare penale. Mi-au făcut plângere la ANAF, la Poliție, la Protecția Muncii și la Asistența Socială, că vai, Dumnezeu mare, îi exploatez în folosul meu, îi maltratez, îi bat, că-i țin în condiții inumane, că cică stau câte 70 într-o cameră. Domnilor, eu stau într-o căbănuță de opt metri pătrați, în timp ce lor le-am făcut ditamai vila cu 30 de etaje, în stil Art Nouveau. Fiecare are camera lui, cu trei mese pe zi, exact cu ce îmi doresc ei. Au timp liber, că atelierele le-am închis, fiindcă nimeni nu mai vrea jucării. Ei tot ce ar fi trebuit să facă era să împacheteze cadourile, și asta aveam de gând să fie făcută în trei schimburi.

DR.MITICĂ: Domnule Crăciun... sau cum preferați să vă spunem?

MOȘ CRĂCIUN: Spuneți-mi cum vreți. Moșu', Crăciun... sau mai nou, fraierul mondial.

DR.PAVEL: Haideți, că nu sunteți fraierul mondial. Cel puțin, nu pentru noi. Beți ceva? O cafea, un pahar cu apă sau o vodcă?

MOȘ CRĂCIUN: Sună bine o vodcă. (Intră Nebunul devenit poet, entuziasmat)

NEBUNUL DEVENIT POET: Am scris o poezie!

DR.MITICĂ: Incredibil! DR.PAVEL: Hai să te auzim. NEBUNUL DEVENIT POET:

Moș Crăciun e un nebun,

A distrus orice formă de iubire,

A mâncat tot ce se putea mânca, A băut tot ce se putea bea,

A furat tot ce se putea fura,

Mai ales visele celor ce înduplecați, De ele au început să iubească.

Acum au ieșit toți în strada, Să-l caute pe acest nonșalant

Ce se autoproclamă "salvatorul". Dar nu-l v-or găsi nici o dată, Pentru că acest personaj mitologic, Nu a existat vreodată.

DR.PAVEL: Bravo artistule, asta-i atitudinea!

DR.MITICĂ(la telefon): Haideți, că v-a scăpat unu'.

NEBUNUL DEVENIT POET: V-a plăcut?

DR.PAVEL: Sublim,grațios și minunat. Am rămas complet uimit de această operă. Așa-i bine domnu' Eminovici?

NEBUNUL DEVENIT POET: Perfect, foarte bine, mai mult ca perfect. Mulțumesc foarte mult!

(Intră Asistenta Silvia)

ASISTENTA LIVIA: Vă rog să-l scuzați.(către Nebunul devenit poet)
Mergem înapoi.

DR.MITICĂ: Du-l o data înapoi!

(Asistenta Livia și Nebunul devenit poet ies)

DR.MITICĂ: Domnule Crăciun!

DR.PAVEL: Nu vezi că doarme? Lasă-l să-și facă siesta.

DR.MITICĂ: Domnule Crăciun! În calitate de medic specialist, nu vă pot lăsa să mai beți. Ați băut destul, iar alcoolul nu vă va rezolva problema, ba chiar o va înrăutăți. Nu cred că doriți asta, nu?

MOȘ CRĂCIUN: Nu...

DR.MITICĂ: Atunci, luând în calcul circumstanțele în care vă aflați, vă recomand o cafea, să vă mai treziți un pic. Pavel, sună la Livia și zi-i să aducă trei cafele.

DR.PAVEL(tastează un număr și își pune receptorul la ureche): Bună dimineața, baby, aduci trei cafele la băieți, s'il vous plaît? Bine, mersi, te așteptăm.

DR.MITICĂ: Domnule Crăciun, ați mai fost vreodată la un consult psihiatric?

MOȘ CRĂCIUN: Nu am mai fost. DR.MITICĂ: Vă cunoașteți cu vreo boală? MOȘ CRĂCIUN: Nu...

DR.MITICĂ: Când ați fost ultima oară la un medic?

MOȘ CRĂCIUN: Sincer să fiu, nu știu.

DR. MITICĂ: Simțiți că aveți un gol în piept? MOȘ CRĂCIUN: Mă cam înțepă inima... DR. MITICĂ: De la alcool.

(Intră asistenta Livia, o doamnă cochetă, frumoasă foc, e visul oricărui bărbat. Duce în mână o tavă cu trei cești și o zaharniță.)

ASISTENTA LIVIA (lăsând tava pe masă): Neața, aveți aici cafelele.

DR. PAVEL: Mersi, te pup.

DR. MITICĂ: Pavele, mai ușor cu romantismele, că nu te văd bine. Livia, Moldovan e pe secție?

ASISTENTA LIVIA: Da, de ce?

DR. MITICĂ: Zi-i să sune aici, că am pe cineva de internat.

ASISTENTA LIVIA: Merg să-l caut.

DR. PAVEL: Ciao, mi amor!

(Asistenta Livia iese. Intră Infirmiera Rodica)

INFIRMIERA RODICA: Asta-i culmea! Aștept de-o oră cu pacientul în salvare, are convulsii, îmi moare în salvare! Ce mama dracului faceți?!

DR. PAVEL: Doamna Rodica, haideți să ne calmăm. Nu moare nimeni.

V-am zis că avem un pacient, îl consultăm și vedem care e treaba și cu respectivul.

INFIRMIERA RODICA: Dumneata nu înțelegi că îmi moare în salvare?!

DR. MITICĂ: E conștient?

INFIRMIERA RODICA: Nu...

DR. MITICĂ: Atunci de ce l-ai adus la noi? L-ai dus la neuro?

INFIRMIERA RODICA: De la urgențe m-au trimis direct aici.

DR. MITICĂ: I-al frumos și du-l la neuro, oricum noi aici nu mai avem nici un pat liber. Și sută la sută are vreo leziune sau vreun traumatism de rezolvat, că totuși între etajul 4 și sol este o distanță considerabilă.

INFIRMIERA RODICA: Crăciun Fericit! (Infirmiera Rodica iese)

MOȘ CRĂCIUN: Pe cine internați, doctore?

DR. MITICĂ: Pe dumneata, că ești vai de capul tău. Ce ai tu se numește episod psihotic.

MOȘ CRĂCIUN (derutat): Cum adică?

DR. MITICĂ: Nene, dumneata ești un potator cronic, bei de cel puțin 30 de ani și pun pariu că nu credeai că asta o să te afecteze cumva. Dar uite că tot alcoolul ăla ți s-a urcat la mansardă și te crezi Moș Crăciun. Lasă că eu-s băiat cum se cade și-ți dau bilet la carnaval. Pe secție mai avem de-ăștia ca tine. Unu' care se crede Batman, unu' care se crede Napoleon și altu' Charlie Chaplin. O să te înțelegi bine cu ei.

MOȘ CRĂCIUN: Domnule doctor, vă rog să mă credeți, eu chiar sunt Moș Crăciun.

DR. PAVEL: Ai vreo dovadă?

MOȘ CRĂCIUN (îngândurat): N-am...

DR. PAVEL: Ești al nu știu câtealea care vine la noi că el se crede nu știu cine. Stai calm că aici se rezolvă orice, facem alt om din tine.

(Intră Nebuna din dragoste)

NEBUNA DIN DRAGOSTE: Florencio unde ești?! Florencio unde te-ai ascuns?! Florencio de ce îmi faci asta?!

DR. MITICĂ: O să cedez nervos.

DR. PAVEL: Ce ai pățit păpușe? Te-ai pierdut?

NEBUNA DIN DRAGOSTE: Cineva a venit și mi-a despărțit, cu forța sufletul de sufletul lui Florencio! Și mie dor el!

DR. PAVEL: Lasă că-l căutăm și noi.

NEBUNA DIN DRAGOSTE: Nu vreau să-l căutați, îl caut eu, e de datoria mea să-l găsesc. Sau, poate voi sunteți cei care m-ați despărțit de el. Criminalilor, nesimțiților, nu aveți un pic de milă... Eu care v-am ajutat... asta merit eu... după toate pe care le-am făcut?!

DR. MITICĂ(la telefon): Acum, jos!

NEBUNA DIN DRAGOSTE: La sunat pe Florencio? Să-i zică să nu mă mai caute în viața lui, m-am săturat de el... Să rămână cu parașuta aia ordinară cu care mă înșeală de atâția ani.

DR. PAVEL: Inspiră, expiră, calmeaza-te. Florencio nu e aici.

NEBUNA DIN DRAGOSTE: De ce mi-ai făcut tu mie asta Florencio... (Intră Asistentă

Livia)

ASISTENTA LIVIA: Vă rog să ne scuzați, nu o să se mai întâmple.
(Asistenta Livia și Nebuna din dragoste ies)

MOȘ CRĂCIUN (agitat): Eu recunosc, am venit aici pentru că am o problemă și v-am explicat-o. Dar eu sunt realul Moș Crăciun. Vă rog să mă credeți!

DR. MITICĂ: Da' că n-ai nicio dovadă, nu te pot crede.

MOȘ CRĂCIUN: Buletinul!

DR. PAVEL: Pe ăsta scrie Adamache Sandu.

MOȘ CRĂCIUN: Băga-mi-aș, am lăsat buletinul la Cireșica. DR.

PAVEL: Scuze de-astea am mai auzit. Altceva ai? (Intră Nebunul conspiraționist)

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Am ajuns la o concluzie!

DR. MITICĂ: Altul!

DR. PAVEL: Ia să te auzim.

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Sub Constanța și Alba Iulia avem două orașe subterane. În munții Bucegi sunt multe lucruri, știm treaba cu munții Bucegi.

DR. PAVEL: Și trăiesc oameni acolo?

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Da, trăiesc oameni acolo pentru că pământul este gol, avem soarele în interior, avem luna în interior, avem polul nord cu o gaură de unde iese Aurora boreală.

DR. MITICĂ: Ce naiba de oameni trăiesc acolo?

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Nu sunt oameni, sunt draco reptilieni, sunt extrateresți.

DR. PAVEL: Atât?

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Nu,nu,nu... Am mai făcut o descoperire.

DR. MITICĂ: Dă-mi Doamne răbdare, că dacă îmi dai putere nu știu ce fac.

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Când Dumnezeu a spus: Facem pământurile; a început cu România. A băgat parul în munții Bucegi și a început, când a prins primul arc, a prins Sarmisegetuza cu totul. Noi am fost primii pe acest pământ. De la noi s-au format toate popoarele

indo-europene. Și să va mai zic ceva: Iisus Hristos e născut în România, adevăratul Hristos e născut la Stănișoara, lângă Cozia.

DR. MITICĂ(la telefon): În momentul ăsta veniți jos.

NEBUNUL CONSPIRAȚIONIST: Și voi sunteți de ăia cu Crăciunul?! Să știți, Crăciunul este o sărbătoare impusă de oculta mondială ca să ne poată controla, în fiecare bomboană de brad există un nano chip cu ajutorul căruia ne controlează activitatea cerebrală. Oculta mondială știe ce gândim!

(Intră asistentele)

ASISTENTA LIVIA: Vă rog să ne scuzați...

ASISTENTA SILVIA: Nu știm cum s-a întâmplat...

DR. MITICĂ: Luați-l o data!

(Nebunul conspiraționist și asistentele ies)

MOȘ CRĂCIUN: Atunci de ce m-ați tratat ca Moș Crăciun?

DR. MITICĂ: Ai venit la psihiatrie, nu la cârciumă.

DR. PAVEL: Trebuie să acceptați că nu sunteți Moș Crăciun. Dacă o faceți, o să fie mai ușor să reveniți la normal.

MOȘ CRĂCIUN (ieșindu-și din fire): Vă rog să înțelegeți, eu chiar sunt Moș Crăciun, adevăratul!

DR. MITICĂ: Haideți să ne calmăm.

MOȘ CRĂCIUN (critic): Nu vreau să mă calmez. Eu sunt Moș Crăciun, știu asta sigur și vreau să fiu tratat ca atare. Voi vreți să faceți altcineva din mine pentru că voi sunteți mâna-n mâna cu Grinch. Ce credeți că nu-mi dau seama?! Acum totul se leagă, voi ați înscenat toată treaba asta și mi-ați schimbat și buletinul!

DR. MITICĂ: Îți zic din nou, calmează-te!

MOȘ CRĂCIUN (ostil): Nu mă calmez! Vreau să plec acum!

DR. PAVEL (luând o injecție din sertar): Sună sus.

DR. MITICĂ (tastează rapid un număr și ridică receptorul): Haideți jos, că am unul pentru carnaval.

MOȘ CRĂCIUN: Pe cine a sunat? Voi nu înțelegeți că eu plec?!

DR. PAVEL: Stați un pic să ne calmăm și după plecați. Bine?

MOȘ CRĂCIUN: Eu plec acum!

DR. PAVEL (îi administrează injecția): Mai lassan că nu-i grabă!

MOȘ CRĂCIUN: Ce mi-ai făcut?

DR. PAVEL: 5 mililitri de lapte cald.

(Intră trei brancardieri, îl imobilizează pe Moș Crăciun, îi pun o cămașă de forță și îl scot afară.)

MOȘ CRĂCIUN (fredonând în timp ce e scos afară):

Nu conteaza cât de lung am parul Important e cât de mult gândesc.

DR. PAVEL: Doamne ferește, ce seară! Numai de nebuni avem parte.

DR. MITICĂ (zâmbind): Iar uiți unde lucrezi.

DR. PAVEL (întinzându-i sticla de Săniuța doctorului Mitică): Bea, că meriți!

DR. MITICĂ: Cum să nu!

DR. MITICĂ și DR. PAVEL (ciocnind paharele): Noroc! (Telefonul începe să sune din nou.)

DR. MITICĂ (cu receptorul la ureche): Camera de gardă, care e problema?

VOCEA DIN TELEFON: Dați repede pe Antenă că-i filmu' cu Iisus!

(se sting luminile)

ion dulugeac

Bivuac în peretele Văii Albe

Albastrul limpede al cerului era pătat de câte un punct negru, mișcător, fiind un vultur ce căuta prada, ochind din înălțimea văzduhului un iepure rătăcit pe pajiștea montană, care devenea victima pasării de pradă. Atacul pasării a fost întârziat de zgomotul pitoanelor și carabinierelor, glasul lor metalic frângându-i elanul și sperind prădătorului din înalt.

Așa era în vremea aceea de instrucție a grupei conduse de Paul. Atunci când treceau alpiniștii către cabană, se auzea sunetul tânguitor al cântecelor, care răsuna peste întinderea nemișcată a apelor lacului glacial de aproape cinci hectare.

Seara, în timp ce privea florile din jurul Cascadei Bâlea, ce străluceau deseori mai jos, sub picioarele lor, Paul se gândea că făcuse bine să-l includă în grupa pe părintele Vasile Bujor, secondat de vajnicul său amic Gelu, admiratorul partizanilor.

— Măi Paule, dragul meu, în seara asta vreau să bem o sticlă de vin bun, pentru bucuria creată fiului meu care te iubește ca pe... un frate!

— Părinte, și mie mi-e simpatic Dan, a zis că vrea să fie matematician și muzician!

— Știi cum sunt tinerii de azi, visează ei, dar soarta decide ce vor face. Sper să învețe bine, că l-a dat de două ori afară din școală pentru că era băiat de popă.

— Văd că e bătaios, sigur va reuși, părinte Ionescu.

— Băieți, peste o oră vă aștept la masă în sala de jos, s-a înțeles?

— Desigur, domnule sergent, sunt hămesit de foame, rosti jenat Poșircă.

— Ție mereu ți-e foame, măi țăran de-al lui Manivelă!

— Domnule Paul, mereu mă comparați pe mine cu boierul Brâncoveanu, că așa este numită familia sa, prin sat. Eu sunt un biet țăran... amărât.

— Are dreptate, domnule sergent, este iobag, se amestecă colegul său Ristea.

— Ți-o bag, ție, măi fraiere! Așa să știi, măi... Gheorghe! spuse Ilie Poșircă supărat.

— Lăsați discuțiile, peste o oră în sala de mese, ați înțeles?

— Să trăiți, domn sergent, am înțeles...

— Ce părere ai despre partizanii ăștia, Paule?

— Români adevărați pe care îi respect. Dar ar trebui ajutați mai mult, că au stat prin munți, deseori rămânând să folosească stânele, uneori cabanele de vânătoare izolate, peșterile și, de multe ori, chiar gazdele din sate. Se adăpostesc în fânare, grajduri, șuri de paie, totul ales pentru a feri gazda de implicații, în caz că le găsea cineva urmele... părințele.

— Paule, ai un suflet curat de român și te felicit, spuse gâtuit colegul său, părințele Gelu.

— Câte premieri alpine ai acum, Paule? îl chestionă Ionescu.

— Am trei premieri, dar două sunt omologate, a treia nu-i încă! zise Paul.

— Deci ai două, măi Paule, m-ai întrecut, îl contră Mircea Opriș.

— Prima este în anul 1951, în Piatra Craiului, Vlădușca, numită Muchia Grotei, de 4A, făcută de mine și Sandu Floricioiu, iar a doua tot în 1951, tot în Piatra Craiului, pe Vlădușca, numită Fisura Oblică dintre Țimbale, de 5A, alături de Opriș, Jitaru și Negustoru.

— Tu câte ai, măi Mircea, dragul meu? continuă prelatul să întrebe.

— Am una Fisura Oblică dintre Țimbale, de 5A, făcută cu Paul, și mai am anul următor, în Piatra Craiului, pe Valea Vulturilor, Hornul din Turnul Șpirlei, 5B, lucrată cu Ciucășel... Și am terminat de curând Materhornul, și mai am una și mai tare.

— Dar cel mai tare dintre traseele tale care este, Opriș? interveni Gelu, care se așezase.

— Cred că o să fie, pentru că nu a fost omologat, o să fie în Bucegi, din peretele Coștila, traseul Speranței, de 6B, bătut de mine, cu ajutorul lui Ciucășel și al lui Jitaru.

— Dacă nu-i spuneam lui Sandu Floricioiu să ți-l dea, era al meu și al lui, prietene.

— Traseul Speranței eu l-am făcut. Dar sărind de la o treabă la alta, ce s-a-ntâmplat, traseul a fost început de Sandu și de maestrul Paul.

— Sandu dădea examene la facultate, eu nu aveam cu cine lucra, așa că l-am dat ăstuia.

— Știu că Floricioiu, văzându-mă că aveam vână-n mine, mi-a zis într-o luni dimineață: *Ia hai, apucă-te și termină traseul ăsta, măi Mircea, că ești în forță.*

— Primele trei lungimi au fost făcute de noi, dar Sandu a renunțat și l-am abandonat.

— Da, așa este, cum spune Paul. Primele lungimi au fost de ei făcute. Și l-au abandonat.

— Este un traseu dificil, măi nea Paule? se băgă și Dan în vorbă.

— Din câte știu eu, Fisura albastră, care are cel puțin 18 lungimi de coardă și este de 6B, este cel mai tare din țară, fiind opera lui Alexandru Floricioiu.

— Cred că Traseul Speranței o să fie mai tare, pentru că are 21 de lungimi, spuse râzând Mircea Opriș, susținut de Ciucășel, care se apropiase

auzind discuția.

— Sunt 21 de lungimi de coardă, dacă știi cum să-l abordezi, dacă nu, sunt 23, cred!

— Paule, cred că în vremea aceea lucrai în Piatra Craiului, pe Valea Ciorânga Mare, cu Sandu Floricioiu și Oancea, la Lespezile Lirei, un traseu de 5B, îi aminti Balamuc.

— Măi buștean cu fes pe cap, ai simțit că miroase-a vin! îl atacă George Ciutacu.

— Eu sunt din Azuga, măi bărbosule ! Da, am simțit vin de împărtășanie, și am venit.

— Luați loc, băieți, și am să vă ofer la fiecare câte o sticlă, dacă Paul este de acord.

— Sunt de acord, dar o sticlă la doi, părințele, că mâine îi ia somnul pe traseu.

— Apropo de somn. Cum mie nu-mi prea plăcea să dorm în perete, preferam să cobor și a doua zi să fac ce am de făcut și să continui, apoi iar coboram.

— Dacă ai lucrat așa, păi, traseul ăsta a durat ceva timp, îi spuse Mihai prietenului său, care venise și el cu unchiul său, părintele Bujor.

— Așa este! Am bătut în traseul ăla, cam 135 de pitoane, care în parte au rămas acolo. Și cred că am făcut de 10 ori traseul, tot sus, jos, sus, jos, în fiecare zi.

— Acum au apărut și alte materiale, corzi de nailon, carabiniere ușoare, zise Juju.

— Da, din alea aduse de italienii cu care lucrezi tu la telecabină, am auzit.

— Da, nea Paul, am una cu mine, v-o arăt mâine, se laudă sinăianul.

— Noi pe vremea aia ne cățărăm pe corzi de cânepă, nu aveam corzi din astea ca acum.

— Dar cum lucrai, fratele meu, nu puteai să ieși în lateral, tot sus-jos, în fiecare zi.

— Cojane, nu aveai cum, așa că tot ce lucram refăceam a doua zi și mai făceai a doua zi, mai apucaai să faci, să zic, două lungimi, apoi iară coborai și, înțelegeți, tot așa. Iar peretele ăla nu prea are intrare laterală, pe undeva, știi, ca să păcălești traseul. Și a trebuit să-l facem așa sus-jos.

— Și cu cine lucrai? întreabă Balamuc, curios.

— Când am început, eu am fost cap de coardă tot timpul și l-am avut, la un moment dat, pe Nae Jitaru secund și după aia l-am luat pe Ciucășel. Dar am găsit pitoane, scărițe, carabine.

— Pe unde veneați, măi pionierilor! spuse zeflemitor Eremia zis Balamuc.

— Pe Brâna Aeriană coboram... Când am coborât la *Hotel*, cum ziceam unei grote mari la baza peretelui, am stat acolo și a venit Floricioiu.

— Să vă controleze, sau ce? zice Ciutacu.

— Venise că îl chemasem noi pentru terminat traseul ce trebuia raportat

la club, unde se facă raport. Și îi arătăm lui Sandu, iar el zice: *Băi, astea sunt de când am făcut eu Fisura Albastră, băi, și le-am lăsat acolo ...*

— Cred că se vedea că erau pitoane vechi, că nouă ne făceau pe vremea aia pitoanele niște pușcăriași de la Aiud, foști legionari. Erau acolo doi alpiniști, buștenari de-ai lui Balamuc.

— Dar, în sfârșit, le-am arătat lui Sandu, și-mi pare rău că n-am ținut unul ca amintire, știi, nicio bucată din materialele alea n-am luat, i le-am dat înapoi pe toate, încheie Mircea.

— Măi Mircea, și traseul ăsta de cât era? se interesă Cojan.

— Traseul Speranței este de 6B, prietene.

— Și Fisura Albastră a lui Sandu Floricioiu? continuă Nae, curios.

— Tot de 6B este și Fisura Albastră... tot 6B, îl lămurii Opriș.

— Fisura e cea mai tare, rosti sec Nae Cojan, să-l atace.

— Nu, ăsta e cel mai tare traseu, Traseul Speranței pare a fii cea mai tare premieră.

— Da? Dar de ce nu este categorisit cu C, nu aveau 6C!

— Nu, nici nu era pe vremea aia. Era A și B. Așa era pe vremea aia.

Acum sunt alte criterii, după pasaje, după tot felul de șmecherii, știi. Mă rog, acum sunt alte reguli.

Mircea Opriș realizează Traseul Speranțele, care devine cel mai dificil din Bucegi, surclasând Fisura Albastră, care rămâne un traseu de referință, neegalat. Premiera de iarnă a fost în același timp, iar Traseului Speranței realizată, în 1970, de Emil Coliban și Taina Duțescu.

— Spune, măi Mircea, cum te-a trimis Sandu după noi, când lucrați voi în Valea Albă, spuse Bulmez, care coborâse și el și auzise discuția.

— Dis-de-diminează, vine Floricioiu și-mi spune: – *Băi, Oprișule, ia du-te tu până la Brașov și vezi că sunt doi militari, alpiniști, duși acolo. Du-te și adu-i pe amândoi, aici sus*, așa că am luat motocicleta și m-am dus la club, și am întrebat de Bulmez și Vasiliu.

— Noi suntem, domnule, a răspuns primul Niculae Bulmez, apoi cel din Petroșani.

— No, uite, poftim foi de drum să luați trenul, că sunt cu motocicleta. Luați trenul și ne întâlnim la gară la Bușteni... Și după-masă i-am dus sus.

— Așa ai debutat, Nicule, în alpinism, alături de Vasiliu, poreclit Cagulă, zise Nae.

— Da, măi Năică, am avut noroc cu nea Mircea, zise Bulmez, că era din Zărnești.

— Cei doi arătau bine, amândoi forțoși, Bulmez nu aveau burtă ca acum, erau ca tine, zise arătând către Nae, iar apoi îmi zice Floricioiu, într-o zi: – *Ia-i sus cu tine*.

— Și cum s-au descurcat, măi Oprișule? întreabă Paul care știa povestea.

— Mamăăă, săracii, când au văzut ce-i acolo, s-au căcat pe ei, dar le-a trecut, că i-am pus la bătut pitoane. Dar ăștia nu făcuseră rapel. Dimineța se făcea un rapel dirijat. Rapelul trebuia făcut și trebuia să vii pe verticală în așa fel

ca, la un moment dat, să vii 10 metri pe perete până unde aveam noi regruparea, să poți să continui următoarea lungime.

— Ce, ăștia nu știau să facă balans lateral, frate? zice Balamuc.

— Exact. Eu n-am știut că ei n-au făcut nimic, nu știau să facă rapel, și am coborât. Ne-am dus pe o brână. Și dau drumul la corzi, și ei au plecat, eu iau capetele corzilor ca să mă duc să le fixez în pitoane. No, să-i trag la mine. Bă, și văd că nu mai vin.

— N-ai strigat la ei, frate! spuse Gelu curios.

— De vorbit nu puteai, că nu se auzea. Eu tot urlam și nimic, dar la un moment dat apare Bulmez, îl văd că vine în rapel lângă mine, era mare, și-i spun să vină să-l trag. Era greu de tras, dar până la urmă l-am tras lângă mine acolo.

— Și cel de-al doilea cum a venit lângă voi? se interesă părintele Ionescu.

— Când să plece Cagulă al meu, ăla și mai novice, măi fraților, l-am tras cu Bulmez, că acum îl aveam și pe el, trăgeam de corzi ca de dracu' să-l putem aduce lângă noi. Când a ajuns lângă mine, i-am zis: *Băi băieți, ce faceți?* Am început să-i cert.

— Nea Mirceo, e primul rapel din viața mea. Eu nu am mai făcut rapel, a spus Cagulă.

— Auzi, frate, alpiniști, nu glumă, spuse Ciutacu, trăgând din pipă.

— Băi, când am auzit, m-am cufurit pe mine de frică. Știam unde sunt, știam ce am de făcut și îi am pe ăștia care habar n-au să facă rapel, vai de capul meu! Mi-a fost frică, dar nu a fost nimic.

— Dar era un traseu la care lucrai? se interesă Cojan.

— Făceam un traseu care l-am numea Dinamo, așa că am ieșit, ei fiind recruți în armată. De-acolo n-a mai fost mult până am ieșit, nu mai era așa dur peretele.

— Știi traseul! L-am urcat cu Floricioiu la premiere și te-a înjurat. Veneai pe-o brână unde era o chestie intermediară, apoi trebuia să ajungi la perete și să continui escalada, să termini.

— Traseul era în perete, locul de rapel era pe undeva, pe-o brână, trebuia să vii și apoi să faci un balans mare până unde aveam ultima regrupare, și erau bătute pitoanele. Dar nu era pe verticală, trebuia să te duci pe perete, să tragi, să ajungi acolo. Îți dai seama că dacă ăla în viața lui n-a făcut, dacă dădea dracu' drumul la mâini sau scăpa, murea! Acolo te duci până în fundul Văii Albe. Da, am scăpat, îți spun că tremuram de frică. Pentru ei, nu pentru mine.

— Aventuri în peretele Văii Albe, frate! spuse la mișto Balamuc.

— La un moment dat, când lucram la traseul ăsta, am rămas în perete și am numărat câte becuri sunt în Bușteni. Am zis lui Ciucășel: — *Hai să numărăm becurile din Bușteni.*

— Și unde ați dormit, frate! se miră Ciutacu.

— Acolo, găsisem un loc foarte fain, era o lespede mare, deci... era peretele, apoi era lespede, mare cât mine, și între lespede și perete puteai să stai liniștit, că era vară. Bulmez a plâns.

— Nea Mirceo, nu stau, că mi-e frică, a zis el, speriat.

— Stai acolo, ce să faci, că în jos nu ai cum să ajungi, aici rămâi!

— Păi, aici dormim? Nu pot să cobor acum? a întrebat el.

— Nu poți, ce, vrei să mori? i-am zis și săracul a stat, că n-a avut încotro.

După aia și-a revenit bietul soldat, deși era începător și nu avea experiență.

— Ție îți trebuia să ții corzile, că eram forțos. Să ții corzile, atâta voiai, rosti Bulmez.

— Da, așa am zis și am făcut. A doua zi știam că pot să ies afară, am ieșit fără probleme. El a rămas cu mine, și-mi zicea: — *Nea Mirceo, mai ții minte când m-ai ținut în vârful muntelui?*

— Am vorbit cu Sandu, dar știi cum e Floricioiu! Am zis: — *Băi, nea Sandu, dă-o la dracu', uite ce era să pățesc.* Sandu, cum era el, așa de miștocar, se uită și-mi zice:

— Mai Oprișule, asta e, se mai întâmplă. Te duceai și tu la pușcărie, ca săracu' Baticu, moment în care toată cabana a fost inundată de hohote de râs.

Seara au petrecut, cu cântec și voie bună, au mâncat și o pastramă de oaie cu mămliguță, adusă de Gelu de la un cioban care-i botezase copilul în tinerețe, apoi un pahar de vin de la părintele Ionescu, iar la desert au fost plăcinte cu brânză dulce și smântână proaspătă făcute cele două fete tinere, care își făceau ocheade cu Nae și George, la care Paul le-a tăiat-o scurt:

— Măi gloabelor, vedeți că fetele-s nepoatele cabanierului!

— Gata, nea Paule, suntem cumiți! Nu vrem să ne șundrească amicul matale.

Dis-de-dimineată, în zorii zilei, când soarele se juca printre zimții crestei ca să apară pe bolta albastră, tinerii alpiniști au ieșit din cabană și s-au înșirat pe poteca din Valea Bâlii. Au urcat o vreme panta destul de abruptă, iar în Șaua Capra au luat-o la stânga, spre Șaua Podul Giurgiului, unde peisajul sălbatic era de o frumusețe austeră. Prin capul lui George Ciutacu treceau amintirile petrecute cu șapte luni înainte, când, prin luna decembrie a anului încheiat, făcuse acel traseu, la Școala de Iarnă în Alpinism, de la Bâlea, fiind atunci în tură cu Manivelă și Vasile Petec.

lucian ristea

Absolvent al Politehnicii din Timisoara, a lucrat inca din studentie in presa. A fost realizator de programe la Radio Europa Libera, cea veche, de la Muenchen. A fost corespondent al postului in Iugoslavia, la Praga si la Bucuresti. A lucrat in Ministerul Afacerilor Externe, ca sef al misiunii diplomatice a Romaniei la Belgrad. A calatorit intens in Statele Unite si Europa, prietenii inca asteapta prima lui carte, mereu promisa dar inca nescrisa.

Acasă

„De ce ești trist?”... Ce să răspund la asta? Să încep prin a-mi aminti de toate deciziile greșite luate la vârsta marilor elanuri, cele care au dus la singurătatea scrâșnită a acestei ore târzii? Poate că ar trebui să regândesc totul, să încep prin a-mi pune cea mai tâmpită întrebare cu putință: „Daaaa, dar, ce-ar fi fost dacă?”. „Nu sunt cu adevărat trist”, răspund. „Cei care au atins cu adevărat profunzimile tristeții umane nu s-au mai întors printre noi”. „Ești macabru”. „Nu, sunt doar realist. Oamenii renunță uneori la tot, își recunosc, cu tristețe, sau resemnare, sau disperare, înfrângerea în fața vieții și... pleacă. E o plecare la care a trebuit să reflectez și eu îndelung, până mi s-a pus un diagnostic corect, după o operație complicată. Da, atunci am fost trist, era nedrept, revoltător chiar, dar nu am ajuns în abis. Doar abisul m-a privit atent, cum ar fi spus Nietzsche. Probabil că lungile dialoguri mute cu Dumnezeu, în orele mici ale nopților nedormite de durere, m-au liniștit. Ba chiar mi-au dat puterea să îi liniștesc și pe cei din jur, așa cum eram, conectat la aparate de tot soiul. Până la urmă s-a terminat cu bine”. „Crezi în Dumnezeu?”. „Cred în El, nu în slujitorii Lui în sutană, dar asta e altă poveste, pentru altă dată”. Îmi amintesc de elanul celor douăzeci și un pic de ani când am luat decizia de a lăsa totul deoparte și a pleca... Cu credință, îmi dau seama acum, în primul rând cu credință în bine. Nu e asta prima învățătură a lui Dumnezeu, să crezi în bine? De fapt, lumea uită întotdeauna citatul complet când vine vorba de abis. Nietzsche spunea că oricine se bate cu monștrii trebuie să aibă grijă să nu devină în același timp unul dintre ei, abia apoi că abisul te poate privi și el dacă îl scrutezi prea îndelung. De unde să știi că se putea întâmpla asta, atunci când Pământul tocmai devenise rotund în decembrie 1989? Monștrii erau acolo, nu-i recunoșteam drept ce erau de fapt, dar elanul de a intra în bătlie era copleșitor. Și am decis.

Acum ceasul din perete pare că ticăie mai tare, ironizând sacadat anii în care am alergat, am construit, am sperat, am persistat până la sacrificiu, am trăit intens, cât pentru două vieți asumate fără teamă. Așa mi-am ruinat și sănătatea, ba chiar cu indiferență. Aveam alte priorități, decât să mă întreb ce poate păți un reporter de război într-o zonă unde se trage cu muniții ciudate. Sau de ce e important pentru unii și alții accesul la șeful statului, miniștri, directori ai serviciilor de informații și o mulțime de alți preopinenți ai zilei. Nu am dat niciodată importanță așa ziselor oportunități pe care contactele cu asemenea oameni păreau să le ofere, nici celor care așteptau cu orele prin anticamere sau pe holuri ca să le găsească. Alesesem un destin liniar, cu repere clare, din care lingușirea, prefăcătoria, parvenitismul și profitul nu făceau parte. Astăzi liniștea peste toate astea se întinde ca o umbră binevenită. Ecouri stinse rămân fără răspuns, și dacă mă gândesc bine, fără rost. Vine o adiere ușoară prin fereastra deschisă spre noapte, poate o șoaptă de respect pentru anii duși, iroșiți fără nădejde. Dacă aș fi știut, atunci, pe 22 decembrie 1989, că era ziua în care a murit Samuel Beckett, poate că m-ar fi intrigat coincidența și aș fi tresărit sub o necesară doză de circumspecție. Poate. Părintele nevenitului Godot dispărea odată cu promisiunea noii mele țări, pe care o divinizam, pe care mă deciseseam să o slujesc în noua ei formă renunțând, așa cum mi se cerea, la mine însumi. Mă angajam într-o luptă de o inutilitate epuizantă, după cum aveam să descopăr, după cum avea să mi se demonstreze după mulți ani, când entuziasmul de la început avea să se topească, parcă, în imaginea Strigătlui lui Munch. De unde pornisem și unde ajungeam? Această întrebare îmi amintește întotdeauna de povestea lui Serghei. „Cine?”. „Serghei, Serghei Konstantinovici Krikaliiov, ultimul cetățean al Uniunii Sovietice”. „Cine naiba mai e și ăsta?”. „În mai, 1991, Krikaliiov a urcat, literalmente, în ceruri, la bordul unei rachete sovietice, cu toate calificările și acreditările unui cosmonaut purtând emblema roșie cu secera și ciocanul. A ajuns pe stația orbitală Mir și s-a obișnuit, conform programului ordonat, cu cele 16 răsărituri și 16 apusuri la fiecare 24 de ore. Era clar că viața pământeană și regulile ei, minus cele legate de misiune, rămăseseră în urmă. Poate că în singurătatea casei sale de oțel plutind prin spațiul de un negru opac, Serghei s-a gândit la Dostoievski, cel care scrisese că o noapte, cu cât e mai întunecată, face ca stelele să pară mai strălucitoare. Poate. Dar jos, pe planeta pe care o privea prin hublou, lumea se schimba radical. În decembrie 1991, ceea ce părea de neconceput, dispariția Uniunii Sovietice, a colosului ce nu dădea semne de colaps iminent, devenea realitate. Tot ceea ce se afla în spatele lansării bietului Serghei, acum rămas fără patrie, devenea istorie. Devenea un prizonier în cercul perpetuu al lumii, cum spunea Shakespeare”. „Și ce au toate astea de a face cu dialogul nostru?”. „Cum ce? În loc să îl aștepte pe Godot sovieticul, despre care devenise de acum convins că nu va mai apărea vreodată, Serghei al nostru, aparent uitat pe orbită, s-a înarmat cu timp și răbdare, doi războinici de temut, vorba lui Tolstoi”. „Lasă literatura, mai ales rusă. Nu se mai poartă”. „Nici literatura, nici rușii”, replică imediat. „Dar asta nu ne scutește de metaforă, de semiotică, de cultură în general”, continui, „chiar dacă azi se poartă totul în buzunar, apelabil atingând unde și cum trebuie ecranul telefonului deștept. Nu s-or mai fi purtând rușii, dar cel care a scris că iluzia care ne înalță ne este mai dragă decât zece mii de adevăruri e Pușkin, nu

Elon Musk”. „Nu fii ironic cu părintele programului spațial american al acestor zile... Omul face ceva remarcabil! Rușii tăi au cam rămas în urmă”. „Nu sunt ai mei și nici nu au rămas în urmă. Într-un târziu au reușit și l-au adus pe Serghei acasă, că despre el vorbeam”. „Când?” „În martie 1992. A aterizat în Rusia, țară care nu exista la plecare. Plutise deasupra unei fracturi a istoriei ca sovietic, ultimul, ți-am spus, și s-a întors, după 311 zile, ca cetățean rus. O singură viață, o singură voință, două destine. Curajul, răbdarea și dârzenia l-au purtat peste moartea unui imperiu și reșezarea granițelor lumii. Granițele geografice și politice, nu cele umane. Despre acelea tocmai aminteam adineaori, nu?”. „Da, acum înțeleg de ce mi-ai spus povestea lui Serghei. Oamenii sunt oameni, indiferent de locul în care se află și sistemul pe care îl reprezintă. Asta voiai să îmi spui?”. „Sigur. Și încă ceva. Analogia directă privind dispariția și apariția unei țări, nu neapărat ca arie geografică, ci ca identitate. Așa a dispărut și România socialistă a lui Ceaușescu, peste noapte. Exact în ziua când a murit Beckett. Sau, așa ne-am imaginat atunci. De unde să știm că avea să apară la conducere un Serghei autohton, tale quale cu partidul în care crescuse și de care nu se putea despărți în cuget și simțiri?”. „Ești rău. Nu a fost chiar așa, istoria cere și primește tribut. Nu după meritele unui popor sau altul, așa cum le considerăm convenite privind prin oceanul subiectiv al istoriei, ci după propriile capricii”. ”Ei, hai, că numai întâmplare nu a fost! Dar nu mi-a păsat. Judecam, credeam eu la rece, că oricine ar fi preluat puterea țara avea nevoie să vadă cu ochii larg deschiși ce se întâmplă în jurul ei, cine îi sunt prietenii adevărați și cine nu. Nu a fost tocmai ușor. Inamici, unii, și-au dat în petic aproape imediat, fățiș. Alții au fost mai subtili. Au ales să lupte aliindu-se cu timpul și răbdarea, războinicii lui Tolstoi. Am ales și eu aceleași arme. Problema uriașă de care m-am lovit a fost... exact ca cea a lui Serghei. La un moment, alergând pe traseele ideilor mele și trăgând concluziile pe care le credeam de folos acasă, am constatat că nu mai aveam interlocutor”. „Cum adică?”. „Simplu, devenisem incomod pentru ultimele realități și alianțe. Iluziile mele despre țară și identitatea ei fuseseră între timp învinse de cele zece mii de adevăruri ale noii generații a noii lumi, cu noile ei valori reșezate sub noile reguli. Nu mă întreba care reguli, pentru că nu am înțeles nici acum”. „Cred că există o regulă imuabilă pe care ai respectat-o, totuși, de-a lungul timpului pe care zici că ți l-ai luat de aliat”. „Care?”. „Nu ți-ai dat nici acum seama?”. „Nu”. „L-ai așteptat mereu pe Godot. Mesagerul său, așa cum apare în piesa lui Beckett, e în cazul României un personaj colectiv. Politicieni, corifei ai noilor școli de gândire, influență, propagandă, mass media, sau prostie pur și simplu, prostocrații, cum spune profesorul Marga, vestesc neîncetat venirea lui Godot, în cazul nostru România prosperă, demnă, puternică, independentă și suverană în fapt, nu declarativ...”. „Te întrerup, asta e ceea ce am vrut, ce am visat, am crezut până la epuizare. Pentru asta am lăsat deoparte totul, șanse, cariere de succes, bunăstare, oameni și locuri. Am lăsat la o parte liniștea comodă și predictibilă pentru o idee, o imagine, o năzuință.” „Visătorule! Dacă Serghei sovieticul ar fi gândit ca tine, căutând gloria unei realități devenită himeră, ar fi murit acolo sus, înghețat și singur. Norocul e că a avut cine să îl aducă acasă. Literalmente, cu picioarele pe pământ”.

Da, Serghei a avut noroc. Oricât a fost de departe, cineva s-a aflat mereu la celălalt capăt al firului, cum se spunea. Eroul Uniunii Sovietice Krikaliiov și ultimul

cetățean al fostului gigant comunist a devenit și Erou al Federației Ruse, pentru că a continuat să zboare în cosmos, inclusiv cu naveta americană Space Shuttle apoi, de două ori, pe Stația Spațială Internațională. NASA l-a medaliat și ea. Granițele noi, politica unui regim sau altul, nu l-au oprit. A primat omul, nu sistemul. Mă gândesc la momentele când am constatat – și apoi mi s-a și spus - că aici, la noi, apelul meu, de fiecare dată motivat de lucruri serioase, credeam eu, suna în gol. Cei cu care plecasem la drum, care m-au însoțit uneori când mi-a fost cel mai greu, mi-au fost prieteni și, la nevoie, familie, sunt acum fantome hieratice ale credinței în țară și neam. Par să mă mustre, din eterul memoriei, pentru inflexibilitate, deși știu că nici ei nu ar fi făcut compromisuri față de convingerile lor. Eu nu m-am putut adapta la zodia burgheziei compradore ce domnește peste ograda noastră. Și nici la instrumentele ei de import. E tot ce am învățat să detest, să disprețuiesc. Nu mai am forța de a mă bate cu monștri, și nici teama că aș putea deveni unul din ei. Sunt deja, destui. Puternici și tineri. Cinici până la cruzime. Am scrutat abisul, dar în fața credinței că hăul poate fi învins dacă nu te înspăimântă, dacă nu îți permiți să te domine, privirea sa de răspuns a rămas mereu cea a unui orb. Îmi spun că unele vieți sunt ca niște râuri care curg adânc sub suprafață, modelând pământul tăcut, invizibil, lăsând urme care dăinuie mult după ce lumea s-a întors cu spatele. Am încercat, cu inconștiența tinereții, o astfel de viață. Ce spuneam? Oamenii sunt oameni, indiferent de locul în care se află și sistemul pe care îl reprezintă. Memoria este fragilă, onoarea trecătoare, dar în inimile unora, puțini, care își amintesc de ceea ce ar fi trebuit să rămână eterne, valorile reale, timpul chiar nu mai luptă. Nu se mai transformă în uriașă radieră a noilor vremuri din noua patrie a lui Godot, mereu anunțat de mesageri mioritici fără loialități precise. Devotamentul, cred, naște onoare. Iar onoarea nu cere întotdeauna recunoaștere. În ceea ce mă privește, deloc. Nu am primit vreodată vreo medalie, am trăit în epoca în care nu devenise o modă ploaia de decorații și ordine. Și e bine așa. Dialogul cu mine însumi, unul din multele care se întâmplă tot mai des acum, în toamna vieții, îmi e de ajuns. Și se oprește aici, în liniștea și pacea nopții. În boltă, acolo unde și-a petrecut ani din viață, urmele lui Serghei au dispărut de mult. Afară vântul suflă de acum indiferent la ceasul ce ticăie altfel, alungând amintirile, pulsând viu, în prezentul imediat. Prezentul noii mele vieți. Aștept în tihnă ca ea să își termine garda și să revină în micul nostru univers, ferit de tumultul lumii exterioare. Nimic nu distruge mai sigur singurătatea și umbrele ei decât omul iubit. Idealurile eșuate nu fac decât să le îngroașe, ca pe o ceață rece, de nepătruns. Închid fereastra. Norocul meu e că acum am cine să mă aducă unde mi-e locul cu adevărat, cu picioarele bine înfipite în pământ. Aici, acasă.

Rezultatele Concursului Național de proză istorică scurtă, Ediția I, 2025

Nr. 3-4 2025

Laureații concursului:

Bianca Andreea-Ilie: Laureat, Premiul I
Casian Borșuc: Laureat
Ioana Chirilă: Laureat
Valeria Letovșciuc: Laureat
Marta Belici: Laureat
Teodora Topoliceanu: Laureat

MERIDIANE CULTURALE

Elevă, Ilie Bianca Andreea, Clasa a X-a H, științe
sociale, Colegiul Național G. Lazăr,
București, 2025 Profesor coordnator: dr. prof. Ioana Rieber

O cobză plânge în pădure

Era anul mântuirii 1476, când turcii, cei însetați de jaf și sânge, își așternuseră tabara cât vedeai cu ochii să cotropească târâmurile lui Ștefan Vodă. Veni însuși Mahomed Cuceritoul cu o oaste fără număr, câtă frunză și iarbă, dornici să se abată asupra Moldovei. Chemați de voievodul lor, tot neamul de oșteni, boieri, țărani și feciori viteji de la munte și câmpie, ieșiră înaintea vrăjmașilor săi cu săbiile în mâini și binecuvântarea Domnului. Bătălia avu loc la Războieni, unde se ridică un nor de praf, vuiete și urlete, lovituri de săbii și finaluri tragice. Orice mumă cu prunc în brațe fugii din fața mâniei turcilor și se ascunse în scorburii de stejar bătrân, fânețe sau pâlcuri de iarbă, rugându-se în timp ce lacrimi amare le brăzdau obraji. Și fu bătaie grea și pierzanie multă: moldovenii, obosiți de drum și puțini la număr, se luptară cât putură, tăiară cât tăiară, dar fură copleșiți de mulțimea turcilor. Și căzură mulți bărbați nobili, șiroaie de sânge pe țărâna plină de sudori și lacrimi. Ștefan Vodă, chinuit și el de greutatea luptei, le porunci retragerea către cetățile tari. Printre boieri se află un flăcău, Nechifor al lui Țanduri, frumos ca un răsărit peste codrii Neamțului, care purta sabia mai ușor decât mintea, deci nu e de mirare, că atunci când zări, în mijlocul bătăliei, o roabă, o fecioară de etnie țigănească, cu părul ca noaptea cea fără lună, ochii ca murele coapte și pielea măslinie, își legă sufletul de al ei. Nu avu timp să-i strige un cuvânt, căci iată-l tras în drum spre Cetatea Neamțului, iar fata pierise ca o șoaptă în vifor. Și astfel începu nu o luptă a țării, ci o luptă a inimii...mai crâncenă decât toate războaiele.

Înapoiat la Cetatea Neamțului, Nechifor se zbătea ca un pește pe uscat. Nu putea mânca, nu putea bea, nici măcar somnul nu-l putea liniști. Toate gândurile sale se lăsau pradă dorinței de a o găsi pe făptura diafană ce-i furase sufletul. Cu o aprigă dorință să-și înece amarul într-o băutură zdravănă, boierul merse sub zidurile cetății, la hanul „Trei Cocoși”. Era un han atât de vechi și puturos încât nici șobolanii nu-l mai frecventau de bunăvoie. Când intră, trecând de mirosul de sudoare și amărăciune, zări în spate, la o masă luminată de zâmbete și chiuituri, o adunătură de patru bărbați, unul mai diferit decât celălalt. Aceștia erau bunii lui prieteni din Războieni, alungați și ei de bătălia odioasă. Patru sufelte ce își țineau tovărășie: Drăgan Lăutarul, care-și pierduse glasul la un chef și plângea mereu pe o cobză stricată, Tănase Cavalerul, un vlăjgan ce se temea să rănească o muscă și propovăduia pacea, deși purta armură de sărea tinicheaua la fiecare pas, Mârtoaga, un tâlhar vestit pentru cât de prost se mișca, care când fura, cădea peste lada de bani și Părintele Mihai, un preot cu o barbă nespălată

și cu mai mult vin în burtă decât sfințenie în grai. Când îl văzură pe Nechifor, viu și nevătămat, îl primiră la masă călduros, cu un pahar de rachiu în față. După multe rânduri de băutură și povești împărtășite, boierul încă avea sufletul greu și se gândea la fată. De supărare, flăcăul lovii cu pumnul în masa de ștejar. Oale și ulcele zornăiseră ca într-o liturghie a deznădejdiei.

— Vă jur, cinstiți prieteni, că am văzut-o! O fată cum n-a mai fost sub soarele Moldovei! Ochii-i erau două izvoare adânci, părul mai negru decât dracul când și-o spală sufletul! Mi-a scăpat... am pierdut-o în vălmășagul bătliei! Era sclavă între turci, Dumnezeu să-i pedepsească! Mi-am pus gândul pe dânsa și gândul meu nu se va potoli până nu o voi găsi!

Părintele Mihai, cu mintea încețoșată de vin și rachiu, își frecă barba și grăi:

— E păcat să iubești o păgână... dar și mai păcat e să lași dragostea să-ți înghețe în piept! Fie, Nechifore, că așa cere mila creștinească... și, între noi fie vorba, nici n-avem altă treabă de ispravă! Mergem cu tine!

Mărtoaga se împiedică de propriile picioare în timp ce încerca să se ridice.

— Mergem! Și dacă găsim și vreun burduf cu vin pe drum, să ne numești oameni ai lui Dumnezeu!

Și așa băuseră toți în numele unui jurământ sfânt, că o vor găsi pe fată și că Părintele Mihai îi va cununa pe cei doi. Așadar, dimineața următoare, cu burțile pline de tocană și capetele grele de la băutură, porniră pe urmele turcilor. Merseră ce merseră timp de trei zile, călare pe cai unul mai bolnăvicios și sărăcăcios decât altul, cu baladele lui Drăgan pe fundal, mai ceva decât croncănitul ciorilor. Traversând codrii întunecați, ceata lui Nechifor ajunse, cu chiu, cu vai, în prea vestitul sat Orbic.

Satul clocotea ca o oală lăsată prea mult pe foc și era mare forfotă. Din toate ulițele răsunau chiuit, glas de lăutari și cobză, talângi și strigături de jupăneze voioase. Fumul fripturilor se înălța spre cer și-l întuneca de zici că erau ultima zi pe acest Pământ sfânt.

— Ce dihanie-i pe aici? se miră Tănase, căscând gura la un pâlc de fete care alergau cu ulcioare de vin și mâncăruri aburinde.

Nu făcură bine doi pași, căci fură înconjurați de o mulțime mare. Un moșneag chel și roșu la față, cu ochii bulbucăți de băutură, le tăie calea clătinându-se:

— E nuntăăă, oameni buni! Mare nuntă! Veniți de gustați vin și căprioară friptă! Cine nu vine, să rămâie stearpă vița lui!

Cum drumul fu lung și oboseala le fură mintea, cei cinci bărbați se lăsară pradă moșneagului și promisiunii de mâncare și băutură de pomană. Așadar, își lăsară caii în fața hanului și intrară. În pragul ușii, un lăutar cânta din cobză cu foc, dar atâta băuse că ținea cobza invers și bătea cu mâneca goală în aer. Hangiul și hangița nu mai știau cui să dea de băut mai repede. Mireasa, stătea într-un colț, umflată de supărare. Era o tătăroaică zdravănă cu obraji rumeni și cu o mustăcioară deasă cât să se încurce între dinți. De la cât vin băuse, Mărtoagă o

mai încurcă cu Părintele Mihai. Mirele, un flăcău subțire și galben ca spicul uscat, tremura în straiile lui de sărbătoare și se uita speriat la mireasă, de parcă vedea un porc mistreț gata de luptă. Într-un colț, un țap împopoțonat cu năframe și flori dansa printre mese, stârnind hazul gloatei. Nechifor, care băuse cel mai puțin, se întoarse către ai lui și spuse:

— Mai mare dezmăț n-am văzut de când m-am îmbătat cu aghiazmă la hramul de la Băiceni!

Între timp, Părintele Mihai, fu tras într-o parte și, fără prea multă tragere de inimă, fu rugat, ba mai bine spus împins, să cunune perechea în numele Domnului. Cu ochii tulburi și limba cât pastrama uscată, părintele ridică mâinile și glăsui cu o voce solemnă:

— Să fie binecuvântată această sfântă... sfântă... sfintească împerechere... în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Rachiu... duh! Sfântul Duh, mă scuzați!

Și așa, învărtindu-se de trei ori pe călcâie, făcu semnul crucii peste mireasă și, din greșală sau cu voia Domnului, peste țapul împopoțonat.

— Gata, sunteți legați pe vecie! spuse el cu glas răgușit.

Mulțimea izbucni în râs, iar mireasa, nemaivăzând mirele de după țap, îl trase la piept și-i trânti un sărut zdravăn între coarne, de răsunară aplauze și chiuături. Mirele adevărat fugi cât îl

ținură picioarele, pierzându-se printe ulițele satului. Socrii, niște oameni rotofei, începură să-l fugărească pe mire prin tot satul, și vai de amarul lui când o să-l prindă. Nechifor privind toată hărmălaia, hohotind de râs, apucă un ulcior de vin și-l răsturnă pe gât:

— La așa nuntă, n-am văzut să se cunune capra cu măgarul!

Flăcării luară lăutarii pe sus, cobzari și țambalagi, și-i obligară să cânte „Sârba scurtă pentru țapi”, iar tot hanul dansa de tropăia pământul. Vinul și rachiul zburau, oamenii râdeau mâcarea se răcea și tot așa cei cinci bărbați erau și mai prinși în sărbătoarea nunții. Într-un colț,

Drăgan nu mai avea nici cobza după el, nici deminitate, căci era prins în horă cu două surate zdravene cât doi saci de grâu, încât strigă:

— Ajutooor! Mă mărită și pe mine, fără de voie!

Mârtoagă, mai șugubăț de fire la băutură, fură o tavă plină cu plăcinte și fu urmărit de hangița îmbujorată:

— Hooo, tâlhare! Unde te duci cu zestrele noastre? strigă ea după Mârtoagă.

Cavalerul Tănase încerca să-l tragă pe Drăgan din horă, dar când una dintre surate îi trânti un dos de palmă dravăn, îi căzu platoșa de pe el. Părintele Mihai deja dormea sub masa, căci cât rachiu să bea și dânsul până să-l ia somnul. Așa trecu și noaptea, cu râsete, cu horă mare și cu pățani ce de care nici flăcării satului nu vor povesti la bătrânețe. În zori, cu ochii împăienjeniți de somn și capetele grele ca pietrele de moară, ceata lui Nechifor se adună în fața hanului. Nechifor, cu sabia strâmbată la brâu și cojocul murdărit de friptură, încălecă cu greu calul bălțat și mormăi:

— Dacă nu găsesc fata până la Sfântul Ilie, mă fac sihastru în codrii de la Călugăreni și-mi iau nevastă o scroafă sălbatică!

Și cu soarele sus pe cer, cu dureri de capete și cu povești cât pentru zece nunți laolaltă, porniră în căutarea frumoasei fete ce-i răpise inima lui Nechifor. Drumul fu lung și prăfuit, iar

soarele ardea năprasnic, de părea că și pietrele scoteau limba de sete. Merseră ce merseră timp de trei zile de-a lungul drumului spre Bacău.

— Mi-i sete de mor! se văicări Tănase, trăgându-și calul de frâie.

— Ține-ți limba-n gură, că vine ploaia și te-neci, îl dojeni Părintele Mihai, călărind un cal care mergea în zigzag.

Ajunși aproape de târgul din Bacău, auziră chiuituri, sunete de cobza, țipete de copii, tobe și fluierașe. În mijlocul drumului se împrăștia o caravană cât vedeai cu ochii, multe corturi colorate precum aripile unui fluture, căruțe pline cu cazane, cuști cu rațe și găște, horele și muzica răsunau pe toate străzile. Marfa de toate neamurile era vândută pe la toate colțurile și galbenii zburau dintr-o parte în alta. În fruntea lor, un bărbat de etnie romă, bătrân, cu mustați lungi și pălărie roșie, striga cât îl ținea gura:

— Oale de Horezu, cuțite de Damasc, potcoave norocoase! Vîno, măi, și ia norocul acasă!

O fată în fustă roșie, cu ochi negri ca noaptea și șolduri zvâcnind în dans, le tăie calea, vânzând flori de câmp împletite în coronite. Nechifor trase calul de frâie și-și limpezi ochii.

Căuta cu înfrigurare chipul pe care-l visase trei nopți la rând: fata aceea dusă cu forța în oastea păgână, cea care îi furase sufletul pe câmpul de la Războieni.

— Poate-i aici... poate-i între dânsule! șopti el.

Se dădură jos din șei și intrară în mijlocul caravanei. Vânzătorii îi înconjură ca pe niște miei rătăciți: le vindeau amulete, talismane, inele cu piatră roșie „aduse din ținutul faraonilor”, și piepteni de os "cu farmece de dragoste". Un copil țigan, gol pușcă și uns cu seu pe piept, se cățără pe calul lui Mârtoagă și îi fura din traistă o bucată de pastramă. Tâlharul strigă:

— Hoți! Mi-a furat prânzul!

Dar când să-l prindă, copilul dispăru ca prin minune între picioarele mulțimii. Într-un colț, părintele Mihai fu tras de două femei rotofeie și așezat la o masă plină cu vin tulbure:

— Hai, părinte, gustă de la noi, că-i binecuvântat de lună plină!

Și băură până ce popa începu să cânte "Cine iubește și lasă" cu glasul spart ca o sită veche. Tănase se trezi împodobit cu două-trei baticuri colorate, iar un bătrân îl convingea cu foc că este alesul stelelor și că ar trebui să-și cumpere o sabie „magică” — o sabie care nu tăia nici untul, dar avea mâner frumos. Între timp, Nechifor cerceta cu privirea toate fetele din caravană, fiecare dansând, cântând, ori râzând cu poftă. Dar nicăieri nu zări chipul acela drag. Îl apucă năduful și bătu cu palma în șaua calului:

— Nu-i aici! Nu-i! Sângele să mi se facă gheață dacă nu mi-o găsește!

Un bărbat, cu ochii vicleni scânteind ca două mărgele, îl trase discret de mânecă:

— Cauți fata roabă, boierule? Că am auzit că turcii au roabe ascunse la tabăra lor de lângă apa Bistriței... la marginea pădurii.

— Da matale de unde știi ce caut eu aici? întrebă Nechifor suspicios.

— O babă oarbă din caravana noastră are cărți de tarot și v-a văzut în citirea de aseară că veniți. spuse bărbatul cu un zâmbet mârșav.

Nechifor înlemni. Ochii îi luceau ca două săbii scoase din teacă:

— Spune, moșnege, pe ce drum să merg!

— Spre răsărit, boierule... dar ai grijă, că acolo ciuma a început a secera mai rău ca sabia. Nechifor făcu semn ceata să se adune.

— Ați auzit, voinici! Spre răsărit mergem! Că iubirea nu se teme nici de sabie, nici de ciumă, nici de moarte!

— Și nici de mahmureală! adăugă popa Mihai, clătinându-se vesel.

Își luară rămas bun de la cei ce i-au ajutat, care-i petrecură cu strigături și râsete, și o porniră iar la drum, cu soarele în spate și cu nădejdea licărind ca o candelă mică în inima lor. Și așa, drumul spre fata cea dragă era tot mai aproape, iar moartea și ciuma pândeau pe margine, ca o cățea flămândă. Merșeră ce merșeră timp de trei zile, prin păduri, prin mlaștini, traversând sate și orașe. În cea de a treia zi, spre seară, cum luna răsărea roșie și dolofană ca o babă supărată, ceata lui Nechifor ajunse pe malul Bistriței. Pădurea murmură ca o bătrână care-și spune rugăciunile printre dinți, iar în zare, între copaci, licăreau lumini roșiatice.

— Tabăra lor, spuse Tănase, o arătând cu degetul subțire ca o andrea. Turcii își țin robițele într- un cort mare, păzit de trei soldați și o babă care face farmece.

Nechifor sări de pe cal. Își netezi părul, își strânse brâul și își înfipse pumnalul în cizmă.

— Dacă mor, să-mi puneți un epitaf frumos, zise. „A iubit cu foc și a murit cu bube.”

— Mai bine „A murit bătând la poarta greșită”, mormăi Drăgan, legându-și cobza cu sfoară.

Popa Mihai, cu o sticlă de vin la brâu, făcu o cruce în aer și slobozi o rugăciune:

— Doamne, păzește-ne de sabie, de ciumă, de turci și de femei supărate.

Se furișară prin desiș, ocolind focurile turcești. Tabăra era mare, dar obosită. Unii turci jucau zaruri, alții sforăiau cu turbanele strâmbe peste ochi. Doar cortul robilor era păzit cu strășnicie. Nechifor se strecură ca un motan printre umbre și zări silueta ei, fata aceea cu ochi negri, în lanțuri, dar cu fruntea sus și privirea de stăpână. Inima i se strânse. Se întoarse la ai lui.

— Acum ori niciodată! Le dăm drumul, facem zarvă și fugim în pădure. Dacă murim, să murim frumos, nu de bătrânețe în pat cu burta goală!

Și zbang! Tănase trânti cu sabia în scutul turcesc, popa Mihai dădu cu

sticla în capul unui paznic, iar Mârzoagă... se împiedică într-o funie și căzu peste un ceaun cu orez. Lupta se încinsese. Turcii fugind care-ncotro, țipete, fum, corturi prăbușite, femeile robite țipând și ele de nu mai știai cine pe cine salvează. Nechifor ajunsese la cortul fetei, tăie lanțul cu o secure furată de la un bucătar turc și-i întinse mâna.

— Hai! E vremea să pleci! Ți-am visat chipul trei nopți și mi-am pierdut mințile pentru tine!

— Cine ești, măi omule? întrebă ea, zăpăcită.

— Sunt dragostea ta pierdută și regăsită! adăugă el dramatic, și-apoi tuși.

Tusea era grea și rece. Nechifor nu-și dădu seama că din cauza dorinței de a o vedea și salva pe fată, bucătarul turc îi tuși în față și-l îmbolnăvi și pe el de ciumă. Boala se împrăștiă repede și lucra împotriva lui Nechifor. Din cauza oboselii și durerii, simptomele erau din ce în ce mai puternice...fiul de boier nu mai avea mult de trait.

— Ești bolnav! șopti ea, speriată.

— Nu... adică da. Dar nu de la tine. De la ciumă, zise, și iar tuși.

Peste tot în jur, turcii cădeau unul câte unul. Ciuma bântuia. Un turc își ținea burta, altul sângera din nas, un al treilea dansa aiurea și căzu peste un porc. Popa Mihai dădu un diagnostic rapid:

— Domnilor, cred că păgânii au cules mai multă moarte decât săbii din partea noastră. A venit ciuma!

Fata se întoarse spre Nechifor, care ședea pe jos, cu fruntea în palme.

— De ce-ai venit după mine, dacă știai că-i boală și moarte?

— Pentru că... pentru că n-am mai avut ce trăi fără ochii tăi, răspunse el, și închise pleoapele. Îl strânse la piept. Plângea. Ceata se uită în tăcere la el. Mârtoagă își scoase căciula.

Părintele Mihai înghiți restul de vin pe care îl mai avea în desagă, cu o lacrimă în colțul ochiului. Tănase oftă și își înfige sabia în pământ. Nechifor murise...cu zâmbetul pe buze.

— A murit cum trăiesc nebunii, zise lautarul care până atunci nu scosese o vorbă. Din dragoste.

Și pentru prima dată, glasul lui sfâșiat cântă:

L-a strigat o stea din noapte, Și-a lăsat sabia-n șoapte. Pentru-o fată cu ochi gri,

A murit sub pașii ei.

Trei zile și trei nopți au jelit ceata lui Nechifor la marginea pădurii, cu vin, cobză și povești. L-au îngropat sub un stejar bătrân, chiar acolo unde căzuse, cu spada la piept și ochii încă ațintiți spre chipul ei. Fata, pe nume Saida, a rămas o vreme lângă mormânt. Nu vorbea mult, doar împlotea fire de păr și iarbă, făcând din ele o amuletă pe care o purta la gât. Într-o zi, dispăru fără urmă, se zice că s-a dus înapoi în lume, să nu uite, dar nici să rămână. Popa Mihai s-a întors la

Cetatea Neamțului și s-a făcut călugăr, dar numai cu haina, că-n pivniță păstra tot vinul vechi și blagoslovea fiecare butoi. Mârtoagă s-a lăsat de furat și s-a făcut paznic la o moară, cică fura doar timpul oamenilor cu povești. Tănase s-a căsătorit cu o văduvă grasă din

Orbic și a făcut zece prunci, toți cu nasul mare și visători. nLăutarul a cântat în toate hanurile din ținut, dar niciodată n-a mai scos un cuvânt. Doar cântecul acela scurt și amar, pe care-l murmură la ceas de noapte. Așa s-a dus Nechifor, fiu de boier, dus cu capul de-o dragoste imposibilă, răpus nu de sabie, ci de ciumă și vis. Și bătrânii mai zic că în nopțile cu lună plină, dacă taci bine și pui urechea pe pământul umed, se aude o cobză cântând printre rădăcini... iar stejarul de deasupra mormântului suspină, de parcă-ar ști că acolo zace un nebun care n-a iubit cu mintea, ci cu toată ființa lui. Iar asta, în Moldova anului 1476, e mai rar decât pacea.

Casian Borșuc, clasa VIII-a, Școala Gimnazială „Constantin Panțiru”, Grințieș, județul Neamț

Prof. îndrumător: Daniel Dieaconu

Colibița – o poveste din munții Neamțului

Am să vă spun o poveste pe care numai bătrânii o mai știu, de pe vremea lui Ștefan cel Mare, voievodul care a domnit în Moldova vreme de aproape jumătate de veac. Ei povesteau despre Ștefan ca despre un sfânt, care făcea minuni și era mereu hotărât să lupte pentru apărarea plaiurilor Moldovei dragi. S-a bătut el cu muscalii, turcii, cazacii, leșii, tătarii, nemții, ungurii și cu cine-ți mai vine-n minte. Și ghici ce? Nu a fost bătut decât o dată, de turci, „spaima lumii”, cum li se mai zicea.

După apriga bătălie de la Valea Albă din ținutul Neamțului, se spune că Ștefan rămăsese fără oameni, așa că a fost nevoit să se retragă, să treacă munții Neamțului și să-și caute un loc unde să se ascundă, lângă granița cu ungurii. Și cum nu găsea ajutor, voievodul și-a închipuit o colibiță din lemn de brad și din cetini unde să se adăpostească. Mânca ceea ce îi dădea pădurea: fructe, rădăcini sau vreo vietate pe care o săgeta cu arcul său mare. A stat el acolo o zi, două, și a mai făcut o colibiță și apoi încă una. Păstorii din zonă se întrebau cine este boierul acesta și ce caută pe acolo. Într-una din zile, unul dintre ei, mai curajos, s-a apropiat de voievod.

- Omule, cine ești? Căci nu pari a fi om de rând.

- Sunt voievodul acestei țări năpăstuite și mă aflu în mare necaz.

Atunci, Ștefan i-a mărturisit care este chinul său, cum și-a pierdut în lupte toți vitejii.

-Am pierdut toată floarea vitejimei la Valea Albă și păgânii asediază cetățile. Dar acestea nu se vor preda sub nicio formă, Luca Arbore și ceilalți pârcălabi își vor da viața la porțile cetăților.

Când au auzit voinicii, s-au jurat că-l vor ajuta.

-Măria Ta, îți vom fi alături până la moarte. Și să știi că nu vom puținii și nici netrebnici.

Și numai ce a început unul a fluiera, și dintr-o dată, o grămadă de oameni s-au adunat, i-au jurat credință și au pornit la luptă sub steagul lui Ștefan cel Mare. Și din mica ceată care-i mai rămasese lui Ștefan, s-a făcut o armată de flăcăi voinici, înalți ca brazii și viteji ca lei.

-La luptă, feciori, și să-i păzească Dumnezeu din ceruri pe păgâni de urgia noastră!

Ștefan, bucuros de ajutorul ăsta de unde nu te aștepti, și-a încălecat calul murg, negru ca iadul și iute ca fulgerul, și s-a pus în fruntea lor, lăsându-și colibița goală. Colibița aceea a fost îngrijită apoi de cei care au rămas la stâne și a dăinuit ani de zile. Și locul unde era ea s-a numit „La Colibiță” și oamenii locului știau că aici s-a adăpostit Ștefan cel Mare și Sfânt într-un moment de grea cumpănă pentru țară, după cum s-a scris povestea. Și marele voievod a transformat înfrângerea în victorie și turcii au fost fugăriți și aruncați peste Dunăre. Și a avut apoi ani de liniște domnitorul și Țara Moldovei...

Ioana Chirilă, clasa a XII-a, Colegiul Național „Calistrat Hogaș”, Piatra-Neamț

Prof. coordonator Cristina Chirilă

Lupta cea mare Poiana Tătarilor

Se spune că într-un an îndepărtat, nori negri s-au adunat deasupra țării noastre. Hoarde de tătari, vestite pentru cruzimea și setea lor de pradă, au năvălit în Moldova. S-au împărțit în mai multe cete, ca niște lupi flămânzi, și au început să jefuiască tot ce le ieșea în cale. O parte dintre ei a ajuns chiar sub munte, în valea adâncă a Bicazului. Însă, niște plăieși de-ai lui Ștefan, ostași curajoși și pricepuți, au simțit apropierea dușmanului.

Cel mai priceput dintre ei, un bătrân pe nume Lazăr, a zis:

-Dragii mei feciori, eu am mai luptat cu fiarele astea din miazănoapte și le știu felul de a lupta. Sunt de neînvins călare, dar în codrii noștri nu le este ușor.

- Moș Lazăr, te vom asculta cu sfîințenie, căci ești cel mai înțelept dintre noi.

-Hai să facem un plan de luptă și să nu-i lăsăm să se întindă până la casele noastre.

- Să ne sfătuim.

S-au sfătuit ei cum să facă să-i întoarcă din drum, fără să dea piept cu o forță atât de mare. Și până la urmă, au țesut un plan pe cât de simplu, pe atât de ingenios! O parte dintre plăieși s-au ascuns în spatele unor copaci uriași, pregătiți cu arcuri și săgeți. Pe lângă ei, aveau și mai multe buciune, instrumente mari, din lemn, care scoteau sunete puternice. Ceilalți plăieși au trecut repede apa Bistriței, pitindu-se în spatele altor copaci, tot cu arcuri și buciune.

Când tătarii, fără să bănuiască nimic, s-au apropiat de poiana unde plăieșii își pregătiseră capcana, s-a dezlănțuit iadul! O ploaie de săgeți a început să curgă asupra lor, iar buciumașii au început să sune, răscolind codrii cu ecoul lor puternic. Sunetele se auzeau din toate părțile, amplificate de ecoul munților, de parcă o oaste uriașă s-ar fi ascuns în spatele fiecărui copac. Tătarii au încercat să-și facă drum prin desișurile de lângă Bistrița, dar și acolo au fost întâmpinați de același vacarm de buciune și stoluri de săgeți.

Cum nu vedeau pe nimeni, dar săgețile continuau să cadă asupra lor, tătarii

au crezut că au dat piept cu însăși oastea lui Ștefan Vodă. Cuprinși de frică, s-au întors și au luat-o la fugă pe unde veniseră, lepădând toate prăzile adunate. Plăieșii noștri i-au urmărit cu săgețile lor, întărind și mai mult iluzia unei armate numeroase. Când au dat de grosul hoardei lor, tătarii care fugiseră le-au povestit îngroziți că Ștefan cel Mare era pe urmele lor. Spaima s-a răspândit repede, căci faima vitejiei voievodului nostru ajunsese peste nouă mări și nouă țări.

Locului unde s-a întâmplat această ispravă, unde săgețile moldovenilor au speriat hoardele tătarilor, i-a rămas și astăzi numele de Poiana Tătarilor și o mai știu câțiva bătrâni dde pe valea Bicazului.

Letovșciuc Valeria, clasa a XII-a, Liceul Teoretic “Vasile Suhomlinski”, Edineț, Ucraina

Prof. coord. Tatiana Cernea

„Sabia fetei din Codru”

Pe vremea lui Ștefan cel Mare, într-un sat micuț ascuns între codrii de lângă Suceava, trăia o fetiță pe nume Ilinca. Tatăl ei era fierar, iar mama, țesea ii pentru femeile din sat. Ilinca era curioasă și aprigă, cu ochi ca murele coapte și părul prins mereu într-o cosiță lungă.

Într-o zi, vestea că oastea otomană se apropie de granițele Moldovei ajunse până în satul lor. Bărbații au plecat la luptă, chemați de Ștefan Vodă, iar femeile și copiii s-au adăpostit în pădure, așa cum făceau de fiecare dată când veneau vremuri tulburi.

Ilinca, care stătuse mereu pe lângă tatăl ei în atelier, învățase să bată fierul și să modeleze lame mici. Într-o zi, pe când se afla cu mama și ceilalți săteni în codru, a descoperit un călăreț moldovean rănit, prăbușit între frunze. Era un sol trimis de Ștefan cel Mare, purtând un mesaj ascuns în cingătoare, destinat unei tabere ascunse în munți.

Ilinca, fără să stea pe gânduri, i-a îngrijit rana cu plante și l-a adăpostit în taină într-o scorbură mare de stejar. Noaptea, când satul dormea, i-a încropit o sabie mică, lucrată cu pricepere dintr-o bucată de fier pe care o ascunsese de la tatăl ei.

Când solul și-a mai revenit, Ilinca l-a condus în taină până la marginea

pădurii, unde putea continua drumul spre luptători. Înainte de plecare, i-a dat sabia ei și i-a zis:

— Spune-i lui Ștefan Vodă că și copiii din codru îi sunt ostași, dacă va fi nevoie!

Peste câteva luni, satul a fost vizitat de un călăreț domnesc. L-a căutat pe tatăl Ilincăi și i-a întins o scrisoare cu sigiliul Moldovei. Era de la însuși Ștefan cel Mare. În ea, domnitorul mulțumea fetiței pentru curajul și iscusința ei, promițând că, atunci când va crește, o va primi la curtea sa, dacă va voi să învețe mai departe meșteșugul armelor.

Se spune că Ilinca a devenit prima femeie armurier din curtea domnească și că, peste ani, a făurit săbii și pentru fiii Moldovei, luptători în slujba țării.

Marta Belici, studentă, regiunea Cernăuți, Ucraina Coordonare Andrei Breabăn

În raiul de la Mănăstirea Putna

(eseu)

Mănăstirea Putna nu este doar o vatră monahală, ci o fereastră spre istorie, o punte între trecut și viitor. Fiecare piatră din zidurile sale, fiecare icoană și fiecare fir de iarbă poartă amprenta unui timp de glorie, când credința și iubirea de neam erau temelia unei națiuni. Aici, în inima Bucovinei, se odihnește Marele Ștefan, Voievodul care și-a pecetluit destinul cu sabia și rugăciunea, înscriindu-și numele în eternitatea acestui pământ.

Ori de câte ori pășesc pe aceste meleaguri, un fior sfânt mă cuprinde. Liniștea solemnă a mănăstirii îmi dă sentimentul că timpul și-a pierdut curgerea, că mă aflu într-un loc unde trecutul continuă să pulseze în prezent. Îmi îndrept mai întâi pașii spre bustul lui Mihai Eminescu, cel care a numit acest loc „Ierusalimul neamului românesc”. Aici, în această curte binecuvântată, se simte prezența a două spirite nemuritoare – Voievodul și Poetul, uniți prin dragostea lor nesfârșită pentru popor.

În incinta mănăstirii, pașii îmi devin mai înceți, iar sufletul mai smerit. Mă apropiu cu evlavie de mormântul Sfântului Voievod Ștefan cel Mare. E imposibil să nu fii copleșit de solemnitatea momentului. Cu inima plină de recunoștință, îngenunchez și rostesc o rugăciune sinceră, nu doar pentru mine și familia mea, ci pentru întreaga țară, pentru liniște, pentru viitor, pentru pace, pentru viață.

Putna este mai mult decât o simplă destinație de pelerinaj – este un simbol, o lecție de istorie și un refugiu pentru suflet. În muzeul mănăstirii descopăr tezaurul spiritual și cultural al Moldovei medievale: obiecte de cult, veșminte domnești, manuscrise vechi și arme ce au purtat pecetea bățăliilor

purtate cu vitejie de Ștefan cel Mare. Fiecare exponat vorbește despre dârzenia unui neam și despre sacrificiul celor care au apărat această țară cu prețul vieții lor.

Când soarele apune, privirea îmi rămâne pironită spre Crucea de pe deal. Împrejur, copacii par să șoptească un singur nume: ȘTEFAN. Natura însăși pare să fi fost modelată de Dumnezeu pentru a păstra vie memoria marelui domnitor. Vara, acest loc strălucește în lumina blândă a soarelui, iar iarna, acoperit de zăpadă, pare un colț de rai unde liniștea este cu adevărat dumnezeiască.

Când vine momentul plecării, un sentiment de melancolie mă cuprinde, dar știu că acest loc mă va chema mereu înapoi. Putna nu este doar un punct pe hartă, ci un reper al identității noastre, un altar al românismului, unde fiecare suflet își poate găsi liniștea. Mă voi întoarce aici, singură sau alături de cei dragi, de pelerini, de oameni ce poartă în suflet dorul de neam și credință.

Mănăstirea Putna rămâne veșnic un loc al reculegerii și al renașterii spirituale, unde trecutul și prezentul se contopesc sub ocrotirea lui Dumnezeu și a Maicii Domnului.

Doamne ajută!

**Teodora Topoliceanu, clasa a VIII-a, Școala Gimnazială
„Constantin Panțiru”, Grințieș, județul Neamț**

Profesor coordonator Ciprian Grigore Tănase

Nr. 3-4 2025

Ștefan cel mare și Mănăstirea Neamț

Privind spre inima Moldovei, acolo unde pădurile șoptesc povești vechi, se înalță, măreață și plină de istorie, Mănăstirea Neamț. Nu e doar o simplă construcție din piatră și lemn, ci o carte deschisă, o mărturie vie a credinței și a dăruirii neamului românesc, ce a strălucit de-a lungul veacurilor, aidoma unei stele călăuzitoare.

Se spune că pe aceste meleaguri, pe la 1210, prin codrii de nepătruns, unde zimbrii și bourii își găseau adăpost, trăia un sihastru cu nume de taină, Nicodim. Izolat de lume, dar aproape de Dumnezeu, bătrânul călugăr a atras în jurul său și alți monahi. Unii veneau chiar de la Sfântul Munte Athos, aducând cu ei înțelepciunea și rânduielile vieții monahale. Plin de har, dar împovărat de ani, Nicodim nu a putut conduce mica obște. Așa se face că primul egumen a fost Gherman, care, împreună cu tovarășii săi, a ridicat o primă biserică din lemn, închinată Sfântului Ioan Teolo-

gul. Se spune că sihastrul ar fi primit un mesaj chiar de la Dumnezeu:

-Să mergi în pustiul codrilor Neamțului și să ridici biserică nouă. Acolo să fie cel ma de seamă loc de închinăciune din Țara Moldovei!

Vremurile s-au scurs, aducând cu ele schimbări și încercări. Au trecut pe aici și teutonii, și Dragoș-Vodă, însă sprijinul cel mai de preț pentru mănăstire a venit de la Bogdan I, legendarul descălecător. El, un voievod ortodox și cu inimă mare, a văzut în Mănăstirea Neamț nu doar un loc de rugăciune, ci și un simbol al unității și credinței poporului său. Așa s-a născut prima mănăstire voievodală, o micuță biserică din bârne rotunde, ce veghea peste ținut.

Mai târziu, sub domnia lui Petru Mușat, locul sfânt a prins și mai multă putere. Pe lângă vechea bisericuță de lemn, a fost ridicat primul lăcaș de piatră, cu hramul „Înălțarea Domnului”. La zidirea și înzestrarea acestei biserici au contribuit și alți voievozi mușatini, la sfârșitul secolului al XIV-lea, adăugând fiecare câte o filă la istoria mănăstirii. Dar destinul Mănăstirii Neamț a fost unul plin de încercări. Un cutremur puternic, în cel de-al paisprezecelea an de domnie a lui Ștefan cel Mare, a lovit cu putere, dărâmand biserica. Cu greu a fost refăcută. Apoi, în vara anului 1476, oștile lui Mahomed al II-lea, furioase că nu au reușit să cucerească Cetatea Neamțului, și-au revărsat mânia asupra mănăstirii, distrugând-o.

Când Ștefan cel Mare, scăpat de turci, s-a întors în toamna aceluiași an, călare, așa cum o făcea adesea, pentru a se ruga la mănăstire, a găsit-o în ruină. Locul, odinioară plin de viață și rugăciune, era acum o mărturie tăcută a distrugerii. Și atunci, inima mărețului voievod a luat o decizie: nu va reface-o pe cea veche, ci va ridica o biserică nouă. Și ce biserică!

-Să fi ridicată o biserică așa cum nu a mai fost pe pământul Moldovei!

Se spune că puține lăcașuri de cult din țara noastră se pot compara cu măreția și frumusețea celei zidite de Ștefan, o mărturie a credinței sale neclintite și a dragostei sale pentru neam.

aledore caraiman

Zilele Imaginației: literatura științifico-fantastică și fantezia în lume

Lumea literaturii nu se limitează la realitate. Dincolo de filele istoriei și ale prozei realiste se întinde un univers vast, alcătuit din vis, imaginație și lumi alternative. În fiecare an, cititori și creatori din întreaga lume celebrează genurile care au dat naștere celor mai îndrăznețe întrebări despre om și univers: științifico-fantasticul și fantezia.

De la roboții lui Asimov la zânele din poveștile vechi, de la dragonii lui Tolkien la viitorurile distopice ale literaturii moderne, aceste genuri ne invită să explorăm limitele posibile ale lumii. În calendarul cultural internațional, ele au propriile momente de sărbătoare — prilejuri de recunoaștere și de întoarcere la copilul visător din fiecare dintre noi.

În fiecare an, pe 2 ianuarie, este celebrată Ziua Națională a Științifico-Fantasticului (National Science Fiction Day - U.S.), în onoarea zilei de naștere a scriitorului Isaac Asimov (1920–1992). Considerat unul dintre marii vizionari ai secolului XX, Asimov a influențat generații întregi prin opere precum Fundația și Roboții, în care a imaginat societăți viitoare și dileme morale legate de progresul tehnologic.

Deși evenimentul s-a născut în Statele Unite, el a căpătat anvergură internațională, fiind menționat în surse precum Wikipedia și National Day Calendar. În jurul acestei date, biblioteci, cluburi de lectură și comunități online din întreaga lume organizează activități dedicate literaturii științifico-fantastice.

Fantezia – un univers fără o singură zi

Spre deosebire de science fiction, fantezia nu are o zi universal recunoscută. Totuși, pasiunea pentru lumi magice, eroi și creaturi mitice este celebrată prin numeroase evenimente culturale de-a lungul anului.

Printre acestea se numără festivaluri, convenții internaționale, zile dedicate autorilor clasici, dar și momente simbolice în care imaginația este pusă în centrul atenției.

Pe 24 iunie, lumea întreagă sărbătorește Ziua Internațională a Zânelor (International Fairy Day), o ocazie de a onora fantezia, imaginația și ființele mitice. Este o zi a poveștilor care inspiră, o zi a copilăriei și a credinței în minunile invizibile.

Această celebrare informală îi aduce pe cititori și artiști mai aproape de esența basmului: puterea de a transforma realitatea prin imaginație.

O altă dată importantă pentru fanii genului este 22 ianuarie, cunoscută ca World of Fantasy Day - Ziua Lumii Fantastice. Potrivit publicației Book Riot, această zi este dedicată explorării benzilor desenate, romanelor și poveștilor fantastice din întreaga lume, evidențiind diversitatea și bogăția culturală a genului.

Inițiată de The Tolkien Society, Ziua Lecturii Tolkien (Tolkien Reading Day) este celebrată pe 25 martie. Scopul ei este de a încuraja citirea și redescoperirea operei marelui scriitor J.R.R. Tolkien, creatorul lumilor din Hobbitul și Stăpânul Inelelor.

Pentru milioane de cititori, Tolkien rămâne simbolul fanteziei clasice și al puterii limbajului de a clădi lumi.

Pe 1 iulie, pasionații genului marchează Ziua Națională a Fanteziei (National Fantasy Day - U.S.), un eveniment dedicat lumilor magice, eroului care pornește la drum și luptei dintre lumină și întuneric — teme eterne ale literaturii fantastice.

Unul dintre cele mai prestigioase evenimente internaționale dedicate genului fantasy și horror este World Fantasy Convention, desfășurat anual, de regulă în unul dintre weekendurile din preajma Halloween-ului.

Evenimentul reunește autori, artiști, editori și fani din întreaga lume. Printre momentele de vârf se numără decernarea World Fantasy Awards și British Fantasy Awards, conferințe, lansări de carte și expoziții tematice.

Octombrie – Luna literaturii gotice și a ficțiunii înfiorătoare

Luna octombrie este, în mod tradițional, dedicată literaturii horror, gotice și supranaturale. În preajma Halloween-ului, librăriile și bibliotecile readuc în prim-plan clasici precum Mary Shelley, Edgar Allan Poe, Shirley Jackson sau Stephen King.

Lecturile publice, seriile de povestiri și maratoanele Dracula sau Poe Nights fac din această perioadă o adevărată sărbătoare a întunericului creativ.

De la știință la magie, de la viitor la mit, aceste sărbători arată cât de strâns se împletesc cunoașterea și imaginația în literatura lumii. Fiecare zi dedicată genului fantastic sau științifico-fantastic este o invitație la visare, o reamintire că puterea de a imagina rămâne una dintre cele mai mari forțe ale umanității.

Surse: Wikipedia, National Day Calendar, Book Riot, The Tolkien Society

carmen cârje crefelean

Economist, îmbină rațiunea cu simțirea iar după osteneala ciopririi colțuroaselor cifre, pictează cu infinite culori, vers, proză, eseu, grafică.

Din preaplinul sufletului se naște primul volum de poezii, "Gânduri ascunse" (2023) și primele amprente de frumos, în publicații literare diverse, în antologii, în presa locală sau evenimente culturale. Pentru bucuria sufletului, dă voce creațiilor sale la Radio Mureș și primește găzduire în rubrica "Bucuria de a fi" și în alte emisiuni radio sau TV.

Flotant

E-atât de plin de tine-n mine
încât m-ai dat afară
până și din ultimul cotlon
al ființei mele.

Cum o să exist?
Unde să m-așez?
Unde-mi voi lăsa sufletul
să se-odihnească?

Auzitu-mi-ai, oare, plânsul prin ploaie?
M-ai alungat din propriile-mi vene,
apoi m-ai judecat că n-am flotant
și pernă pe care s-adorm.

Să lăcrimez nu pot,
că te-aș pierde-n batiste.
M-ai condamnat să fiu veșnică —
de dragul tău, în infinita-mi iubire.

Slovă

Hai, scutură-te de copertă,
Slovă uitată pe un raft în bibliotecă.
Hai, scutură-te,
te tezește, pleacă în lume!
Da' -nvie-odată! Înfloreste!

Hai, slovă-n prinsă în copertă,
Ce zaci pe-un raft,
Închisă-ntr-o pustie bibliotecă,
Ridică-te și trage după tine,
Mâna ce-a zămislit durerea-n tine
Și lacrimi și durere
Și negre nopți, pustiu,
Hai biată slovă, până nu-i prea târziu!

Și după mâna-aceea,
Tot trupul să-l apuci,
Să-i scuturi betejeala,
Să-l dai jos de pe cruci,
Da-n vie-odată slovă, că altfel nu apuci,
Să vezi ce-nseamnă viața,
Să afli ce-ai pierdut,
Când risipeai trăire
Pe-un trup și surd și mut.

Nu sta ca moarta pecetluind destine,
Poftește-n astă lume și luptă-te cu mine.
Mă biruie, mă frânge,
Mă-ngenunchează-n bine.
Nu mai sta plânsă și pustie!

Promis-ai libertate,
Promis-ai aripi
Iar în loc,
Te-ai furișat, tu, lașo,
Pe rafturi prăfuite,
Plângând că n-ai noroc.

Hai, slovă, scutură-te de copertă,
Vino să ne-mpăcăm, să facem pace,

D u m i n i c ă - n t a l c i o c

Tarabe-n praf,
sudoare peste mărfuri
țipăt comercial de peste tot.
Balamuc.

Reclamă, ofertă
promoții, reduceri
înghesuite pe-asfaltul cleios.

Pe o tejghea
alături de-o mărgică deșirată
se descompune lent, mirositor
un boț de plastilină colorată.

Hai neamule,
să cumperi orice,
la ofertă!
Numai azi poți face
comerț cu neliniști.

Hai neamule,
umple-ți golurile din suflet
cu adidași și mici sfârâind!

Sunt adidași cu talpă groasă
să nu-ți jignească piciorul,
piatra din drum.

Nu fura! Nu fura!
țipă negustorul
în aburi de căldură.
Avem camere
de luat la revedere.

Da nu fură nimeni
că-i lumea cinstită,
nu fură nimeni
că toți au de toate.
Din când în când
mai fac un schimb cinstit.
Își iau o vechitură nouă

contra unui gol mai vechi.

În genunchi,
pe-asfaltul fierbinte,
o mamă ce ține-o pancartă la gât,
cerșește generozitate
pentru pruncul ei
pozat bolnav.
Îi e plin talerul de
„Doamne ajută!”
că-n rest, niciun ban,
doar gol în jurul ei,
o bulă de tăcere...
în vacarm.

Copii în cărucioare îndesați
și sufocați printre jucării uzate,
fetițe breloc, de tătici agățate,
apă minerală cu bule curgând,
ghiuluri de aur,
Cristoși răstigniți, de gât atârând.

Bat clopote la o stradă distanță,
e ora slujbei pentru enoriași.
din praful talciocului
s-avântă-n cer, semnul crucii,
printre semințe coapte,
printre cojile de pe asfalt.

Hai neamule,
ia-ți un vis nou,
ăl' vechi e uzat,
nu vezi cum s-așază pe tine?

O Biblie în Olandeză, vrei?
Oricum n-o știi deschide și citi,
da uite ce copertă are!
Hai că dau ieftin!

Nu fura! Nu fura!
că-ți iei păcat asupra ta,
glăsuiește negustorul
pe sub mustața asudată.

elise m. rieber

Dragă mamă,

Îmi cer scuze pentru că scrisoarea mea vine cu o anumită întârziere. Să nu crezi că întârzierea a fost cauzată de uitare. M-am gândit la tine în fiecare clipă de când am fost forțată să te privesc pentru o ultimă oară, din avion.

Știu că nu vei primi această scrisoare cu bucurie, ești supărată pe mine și nu mă vei ierta prea curând. Voiam să îți spun, mamă, că mi-am găsit aici frații și surorile și tuturor ne e dor de tine. Ne pare rău că a trebuit să plecăm, dar spune-mi tu cum puteam să rămânem? Cum să rămânem, când tu ne-ai alungat?

Ți-am spus că vrem o educație, iar tu ne-ai aruncat în față un manual vechi de treizeci de ani. Ți-am spus că vrem să fim artiști, iar tu ne-ai râs în față și ne-ai numit muritori-de-foame. “Numai doctori, arhitecți, avocați și ingineri o să fie copiii mei!”, ai strigat tu. Iar când am insistat ne-ai aruncat într-o clădire veche cu manuale și mai vechi. Niciodată nu am contat noi pentru tine, iar acum suferi că am plecat...

Și cum să nu plecăm noi, mamă, când ficele tale au venit plângând la tine ca fiii tăi le fac rău, iar tu le-ai întrebat cu ce erau îmbrăcate? Nu a existat dată să ies din casă și să nu mă sperie un bărbat. Să nu țipe după mine, să mă amenințe, să mă intimideze sau mai rău. Nu există femeie care să nu știe femeie care să fi pățit mai rău. Și ce se alege de femeile ce nu pot spune nu, nici în căsătorii și nici în afara lor, pentru că riscă să fie atacate? Nu pot divorța, nu pot scăpa? Și ce se va alege de fetele tale ce sunt învățate că există doar pentru a fi mame și soții? Atât de multe sunt descurajate din a profesa, din a-și alege ce meserii chiar își doresc. Uită-te în jur, mama mea, nu ai grija de ficele tale și nu îți educi fiii.

Nu doar ficele sunt cele neprotejate. Mamă, un fiu de-al tău, prieten bun de-al meu, a venit sângerând la mine. A fost bătut. Avea o mână ruptă. Știi care a fost crima lui? A fost văzut sărutând un alt băiat. Crima lui a fost că a iubit. “Suntem o țară creștină, trebuie să respectăm dorința lui Dumnezeu”, ai

declarat atunci. Nu a spus Domnul „Cel fără de păcat dintre voi să arunce primul cu piatra” (Ioan 8,7)? Au fost aceia ce l-au bătut fără de păcat? Doar Domnul este perfect și fără pată. Atunci de ce îți lași copiii să arunce cu pietre după cei ce consideri că păcătuiesc? Dacă păcătuiesc, Dumnezeu o să îi judece cum ne va judeca pe toți.

Înțelegi, sper, acum că am fost forțată să plec. Am fost forțată să plec pentru a supraviețui. Lucram, mamă, patruzeci de ore pe săptămână, mereu în picioare, și nu aveam bani să măănânc. Abia reușeam să obțin o educație și să am ce să pun pe masă. Eram hărțuită la muncă, de șefi și de clienți, munceam până seara târziu și tot mă culcam înfometată...

Îți plângi copiii plecați, te întrebi de ce în fiecare an pleacă mai mulți, dar nu ai grija de cei care îți rămân alături. Îmi e dor de tine, mamă. Îmi e dor de a mea casă, îmi e dor de munți, de prieteni, de excursiile cu trenul, de cultură, de râsete și de muzică. Vreau să vin acasă, dar dacă aș face-o doar m-aș pune din nou în pericol, Vreau să vin acasă, să îmi spui povești despre Luceafărul și despre pupeze, să măănânc o măămăligă și să simt mirosul de rachiu. Vreau să-mi fac nunta acasă, să sărbătorim cu o horă și o brașoveancă. Dar momentan tu nu mă accepți pe mine, fiica ta, cu aceea ce îmi va fi soție. Iar de îmi cresc copiii în căminul tău, vor fi forțați să sufere aceeași soartă ca mine: ori să se conformeze ori să fie marginalizați.

Tot ce îmi rămâne este să sper că într-o zi voi fi binevenită acasă. Între timp, mă voi gândi mereu la tine și nu va trece zi în care să nu te port în inimă.

Cu toată iubirea,
A ta fiică

angela fanea macarie

Absolventă a Universității de Vest din Timișoara, cu profilul limba și literatura română-limba și literatura latină, profesor și bibliotecar, Angela Fanea-Macarie este câștigătoarea mai multor premii la prestigioase concursuri naționale de poezie. Este colaboratoare la importante reviste literare și de cultură. Se remarcă în conducerea cenaclurilor literare „Liviu Rebreanu” și „Luceafărul”. Volume publicate: *Dâre de timpi*, Editura Vatra Veche, 2018; *Corăbii*, Ed. Libris Editorial, 2020; *Lumina din umbră*, Editura Hertzog, 2021.

NU MAI E NINSOARE

Azi nimic
nu mai pică
din cer
nici ninsoarea
oricât
aș aștepta
doar ceața
de pe ochi
e albă
am trecut
prin vămi
de timp
ca o nălucă
dintr-o vârstă
în alta
dintr-o viață
în alta
cum alunecă
patinatorii
pe gheața albă.

RESUSCITARE

Eram în ținutul
acela lutos
care semăna
cu soarele
căutam pământ
să mă modelez
și apă să mă ud
îmi curgeau poemele
prin vene
eram o pasăre

cu ochii de sticlă
 cu ochii mari
 clipind în trup
 gata de survol
 spațiul era
 o dâră de alb
 unde se ascunde
 o taină
 ca și cum ar vrea
 să se bucure
 că a ajuns
 viu și modelat
 măiastra s-a întrupat...

STATUSQUO

Aceasta sunt eu
 cu filigranul
 ascuns
 strălucind
 în întuneric
 prin inteligența
 lingvistică
 acesta e harul meu
 dăruit de ursitoare
 acestea sunt
 limbile mele
 de foc arzător
 modelând poeme
 cu propriile mâini
 ca un sticlar
 ce făurește
 sticla rotundă
 în care pune
 elixiruri
 îmbătătoare
 frumos mirositoare.
 aș putea învăța
 mai multe
 din harul primit
 care m-a ținut
 în societate
 și mi-a adus
 laude și victorii
 am ajuns să înțeleg

că nimic
 nu e deplasat
 doar ochii
 ce mă privesc haini
 și străini că nu văd
 oglinzile înșirate
 în văzduh
 luându-mi
 la număr
 circumvoluțiunile
 măsurând adesea
 cuvintele alunecau
 din laringe
 ca peștele sabie
 acestea sunt
 frământările mele
 cuvinte vibrante
 moștenite
 altele luate
 din cărți
 prin vorbirea mea
 cuvintele cântă
 mângâie
 cu sensuri
 transmit
 informații
 fiind o meserie
 pentru mine
 unde cartea
 e în comuniune
 cu omul
 cuvântul
 e un meșteșug
 ce atinge oamenii...

SPRE AUDITORIU

Destramă
lanțul vorbirii
etalează-mă
într-o conversație
mă vezi
ca pe o piramidă
nu mă poți ocoli
sunt în fața
ochilor tăi
creierul meu
a vorbit
prin semnele runice
ochii
minții mele
dețin simboluri
semne ancestrale
voioase, duioase
cu figuri
geometrice
în strălucirea
gândirii
sunt dincolo
de timp
impregnată
în ADN-ul
de semne
nu pot fi
transmutată
și golită
de semnele negre
aruncate
pe albul colii
diamantele
din circuitele
mele strălucesc
chiar și ascunse
conexiunea normală
e stabilită
prin inventarul
memoriei semnelor.

Nr. 3-4 2025

MERIDIANE CULTURALE

theodora oniceanu

„Mon, așteaptă! Nu, Mona, te rog, nu pleca! Îmi pare rău. Mona?!”
„Ești ca toți ceilalți. Crezi că sunt nebună; crezi că inventez povești doar ca să atrag atenția. Ești ca toți ceilalți, Eva! Ești toți... iar eu sunt una, singură, așa cum trebuia să fiu. Pentru totdeauna.”

Pe cine păcălesc? Spun că ei toți cred că sunt nebună, dar uneori cred și eu că sunt nebună. Adică, cine ar putea crede că e o adevărată zână când nu poate zbura, nu poate face magie și nu poate schimba lumea...? Yukio e diferită, desigur, dar nu în felul acela. Nu ca o zână. Poate totul e doar în capul meu.

Am fost groaznică cu Eva, dar o merită. N-ar fi trebuit să folosească cuvântul „nebunie” pentru a descrie viziunea mea de aseară. Știu și eu că pare o nebunie în ochii tuturor! ... Mama a fost și ea o zână. Era prințesa zânelor. De aceea a plecat când aveam zece ani. Trebuia să se ocupe de treburile Regatului. Ea știe asta! Eva știe asta, dar tot își bate joc, ca toți ceilalți. Mamă, unde ești? Vino și ia-mă în Regatul tău!

Dimineața a venit cu perna îmbibată de lacrimi și cu ciripitul cald al unei păsări la fereastră. M-am trezit simțind că duc în jurul capului un nor rece. Vedere încetoșată, inimă tulbure... Nu prea înțelegeam unde mă aflu. Remarca crudă a lui Eva din ziua precedentă se stingea încet în întunericul meu personal. Nu mai conta. Mi-am clarificat totul peste noapte – nu voi mai vorbi niciodată cu nimeni despre zâne. O să recunosc pur și simplu că am fost confuză atâția ani din cauza traumei copilăriei și a eforturilor tatălui meu de a-mi îndulci pierderea mamei. La urma urmei, am doar cincisprezece ani. Ce știu eu? Sunt încă un copil. Mulți încă mai cred că Moș Crăciun a fost un om adevărat și că spiritul lui continuă să inspire. Și mai sunt o mulțime de alți credincioși acolo, oameni care cred că Dumnezeu îi privește de sus. Totul e în capul lor. Dumnezeu poate că privește, bineînțeles, dar, dacă există, privește din interiorul lor. Asta numesc eu conștiință. Dar cine sunt eu să spun ce înseamnă Dumnezeu pentru ei, când conștiința mea e, de fapt, rodul unei zâne?

Astăzi nu merg la școală. Nu pot să dau ochii cu Eva și ceilalți. Am nevoie de o pauză de la privirile lor iscoditoare. Poate merg la mall să mă uit la toate titlurile noi și vechi din librărie. Da, asta o să fac. Poate chiar o să cumpăr ceva. Și o să beau o ciocolată caldă sau un ceai de iasomie și o să citesc câteva rânduri din cartea proaspăt cumpărată, poate chiar o să scriu în jurnalul meu. Jurnalul meu! Uite-l, dragul și credinciosul meu prieten! Ce m-a

făcut să cred că era mai bine să-mi pun încrederea într-un om adevărat?

Afară, în aerul răcoros de noiembrie. Nici nu e așa frig! Pare mai degrabă întâi septembrie, doar că fără frunzele din copaci. Îmi dau jos geaca. Am făcut doar câțiva pași și deja transpir. Soarele îmi încălzește pielea. Trebuie să inventez o scuză bună pentru lipsa de azi. Poate chiulesc și mâine. Oamenii par ocupați azi. Toată lumea pare că merge printr-un vis. Eu nu sunt din lumea asta. Tot ce fac, tot ce îmi place și felul în care văd lumea...! Nu fac cu adevărat parte din ea. Sunt doar un observator, cineva venit de pe altă planetă sau, poate, din altă dimensiune. Yukio! Și tu vii dintr-un alt spațiu, dar nu mă refer la cel pământesc.

Ah, mirosul cărților proaspăt scoase din tipar! E amuzant cum toate miros la fel, ca pâinea. Atâtea stiluri și genuri diferite, toate având același parfum până când muști din ele și le descoperi aromele speciale, unice. Și iată-l: colțul de Fantasy! Cum de-i spun acum „fantasy” și nu „spiritualitate” sau „religie”? E din cauza tuturor denaturărilor ciudate ale adevărului din basme, petrecute în istorie. Va veni o vreme când toate religiile vor fi un alt sub-gen al Fantasy-ului. Simt asta! Se îndreaptă rapid spre acel punct. Acum, ce să cumpăr? City of Bones – citită, The Hero and the Crown – citită, Harry Potter – toate citite, The Thief – citită, ... oh! Coraline! Mi-am dorit mereu s-o citesc și să înțeleg de ce atâta vâlvă în jurul ei! O voi încerca.

„Pot să vă ajut cu ceva, domnișoară? Ce doriți să comandați astăzi?” Chelnerul e drăguț. Îmi amintește de Caius, primul meu crush.

„Ah, da! O ciocolată caldă, vă rog.”

„Imediat, domnișoară.”

21 noiembrie 2017

Ora 8:30 A.M.

„Am doar cincisprezece ani și lumea deja pare locul greșit pentru mine. Am văzut asta la mulți adulți înainte și nu i-am înțeles niciodată. Acum îi înțeleg. Lumea asta nu e pentru noi. Pe noi ne numesc visători. Unii ne consideră chiar nebuni. Poate că suntem amândouă. Dar ei ce sunt? Martirii și sfinții timpurilor moderne, cei care le știu pe toate. Ei dețin toate răspunsurile. Purtătorii adevărului suprem. Toată lumea ar trebui să-i asculte, să le urmeze cuvântul și să creadă în exemplul lor. Va veni și vremea lor, tot așa cum a venit și vremea zânelor, care acum sunt doar colțul Fantasy dintr-o librărie. Și totuși, poate asta este nemurirea...”

Iarăși afară, în aerul proaspăt de noiembrie. Nouă pași mai departe de Mall, și șira spinării tremură. Mă trec florii. Sângele îmi zvâcnește în vene. Încordarea mușchilor mă face să mă simt despuiată de carne. Sunt doar un schelet alb mergând. Trag o gură de aer rece. O adiere tăioasă mă împinge un pas înapoi. Mă întorc. La cinci pași în fața mea – Yukio. Mă privește intens. Fulgi de zăpadă decolorează cadrul.

adrian nasaudean

Motto:

Ce e scris, rămâie scris,
să citim și ce-om mai scrie,
rânduri ce o să învie
dor de sensul cel promis.

Eu, poetul amator.

Așadar vă provoc la pregustare din volumul viitor:

SENSUL DE-A FI ALTFEL

Nu aflăm sens în a fi în alt fel
în astă lume, obsedată
de un singur fel,
iară privighetoarea care
tril ridică-n conștiințe,
suspină în mocirlă, cu-aripă
frântă, pentru alte năzuințe.

Nu avem sens, când
soarele nu mai răsare,
nu mai avem apusuri, e
frig, și totul moare,
trupul e amuțit, rănit de întuneric,
războiul nu mai conținește
la miros de floare.

Și nu e sens să mai
zăcem fără de soare,
în ascultări de capete ce
stăpânesc vremelnice,
că negrăirea ne-a proptit,
inert, în delăsare
și sensul viețuirii s-a retras
în peșteră de-nsingurare.

La rugă vie, ploaia
conținește-n potopire,
cer se deschide, iarăși,
în luciri senine,
de sensul de-a fi altfel,
inimi iar sunt pline
privighetoarea își urnește
tămăduit-aripă înspre fericire.

REZIDESC AREOPAGUL

Plânsul îmi plâng cu lacrimi ce în scurgere nu se aud
când hohotul nebun îmi frâng în frângeri ce buze îneacă în sărut.
Am eclozat din zigot de rugare și zbor, din abis în regăsire,
cu aripi crescute din mugurii înmuguriți sub fire.

Brațele mele deschid cvartale convexe între orizonturi,
cu degetele răsfoiesc file din universuri sugrumate de timp;
seninul din milostivire îl respir adânc, cu viu nesaț,
și sufletu-mi alerg pe-ngustele cărări, hăituit de fericire.

Concav, clopotul meu bate speriat de acest tact domol, străin lui,
căci ploi de lumină l-au mătuit în cuprica-i strălucire
și l-au descuamat de solzii evidențelor contrare,
iar a striga în public, adevăruri, nu mai am dorire.

Lacrima iubirii e fierbinte în fiecare vis
sub care curge cu ropot perfect în cadență.
Copilul, în al său dans nestingherit, a uitat de ploaie
și glasu-i nu mai freamătă peltic într-un sfios surâs.

Sub aspre-ngenunchieri mi-am îngropat și vină și durere
când pașii mi i-am abătut dinspre nevoia de cuvânt,
răpus de neputința de a crește înspre cer, din searbădu-mi pământ,
și am rămas aprins de-un dor etern, numai spre soare.

Eu sunt uitat a fi dintre aceia ai Celui care este,
ce naștere-a adus în lume, pentru bună veste,
ca duhul să-mi sloboadă din cătușe, cu-a crucii ocrotire...
Într-un ecou am rezidit areopagul dintru nevorbire.

AM FI PUTUT FI GENIALI

De ce scâncești
adânc în somnu-ți,
în buze fragede de nopți
și timpul nu te
mai apasă să rămâi
la tainică îmbrățișare-n
răsărit de lună?

E-atâta tandrețe
în tăcerea măiastră
care sub falduri de

mătase-a
cotropit ascultarea,
că și conștiința, deși
ostenită, acum șade trează,
salvatoare a tot ceea
ce sufletul nu mai poate
ține în subconștient,
și ne-am împotmolit
de uitarea versului ce
ni s-a arătat în vis.

Prea des noi am uitat ce
visul ne-a sădit întru ființă,
când clipele de deșteptare
au întârziat, nepăsătoare,
și am rămas dezamorsați,
fără de azimuturi în busole,
suspendați în emoția
de a fi putut fi geniali,
deși, după vis,
am scotocit, adânc, în
sertare de gând,
dar am rămas răniți,
doar cu regretul neamintirii.

Tăcuți, ne zâmbim în
nevoința de a nu fi suficienți,
uitând că scrisul e
marele dar a lui Dumnezeu
pentru a putea fi
imortalizată, impecabil,
frumusețea...

Și, da! De ne-am
fi deșteptat la timp, am
fi putut fi geniali.

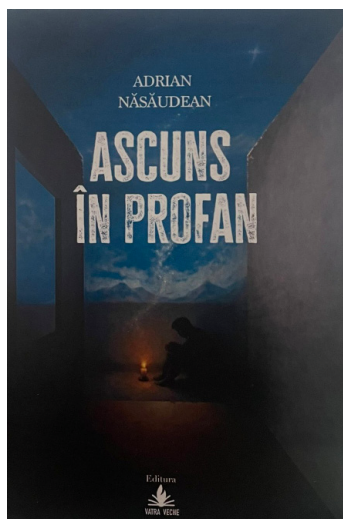
EU NU MAI CRED.

Sunt gol ...
mă despuie sensuri proscrise.
În neant îmi strunesc neputința,
iar cugetul, vid, mă
împinge-n dureri
și nu voi să îmi scarific ființa,
sărut a lăsa, cu buze vândute,
pe mâini prea puhave și reci,
ce cotropite de ura din
fala spre lume,
cu zâmbet micios se
închină sub cruci.

Și-n falsa slăvire, ce-o cară cu ei,
albastru de cer smintitor
îi umbrește.
Doar norii-i târâsc,
agățați în cravate
ce sugrumă simțirea
și doru-n iubire.
Semeți se preling, cu duh
mort, printre mase,
unduiți și vulgari, cu
rânjete tâmp
printre străngeri de mâini.

Și galbenul lucește,
orbindu-i în faptă,
și pajura-i slută, în zboru-i semeț,
că zace în cușcă, cu aripi scurtate,
iar țipătu-i mut de atâta strigare.
Norodu-n dorire, de caldă trăire,
epectatic tresaltă și bubuie-n urne,
dar vina-i din veac legământul
și, iarăși, etern, eșecu-i călău,
rostirea-i tăcută, căci
glasul își uită,
supusă de funcții,
medalii și glorii.

Umilă, ea, zace în
colectivul cel civic,
un martor muțit de robii seculare,
și antiubirea-i pe tronul de slavă,
dementă și ruptă de-onoare,
de eticul vis.
Musonul masonic vuiuște-n deșert
... de-ncredere-n om!

Părinte-al meu, te rog, scrie-mi cuvânt,
ca să lasăm cuvânt peste mormânt
din tot ce s-a atins, în treceri pe pământ,
de suflet răstignit din dorul sfânt.

În calde-agenunchieri m-ai mângăiat spre-avânt,
ca să aștern ce Duhu-n șoapte mi-a răsfănt
și, de atunci, nu m-am oprit nicidecum din cânt,
iar poezia am ales, fără răgaz, etern veșmânt.

Părinte Dumnezeu, din mla, ridică-mă pân' la Cuvânt,
că versul, Tu, mi-ai dăruit înspre slăvire din avânt,
și nu m-ai mai pierdut în crunt dezodământ,
cum ai făgăduit prin curcubeu de jurământ.

Părinte-al meu, te rog, mă scrie în Cuvânt,
că mi-am făcut din rugăciune legământ
și doar din dăruire-n semeni simțământ,
ca cerul viu să se așeze veșnic acoperământ!

andrei gutu

Călătorul neobosit

Pe cărări de țară pașii
mi se-aștern ușor,
Întâlnesc chipuri și povești
ce-mi cântă în zbor.
Fiecare sat, fiecare suflet deschis,
Îmi arată cine sunt și
ce rost am aici.

Munți și râuri, clădiri
vechi, tradiții ce răsar,
Mâna timpului și-a
strămoșilor se simte în dar.
Unitatea, respectul, solidaritatea –
Lumini care ȧes împreună
o lume întreagă.

Îmi iubesc poporul, natura
și trecutul sfânt,
Fiecare loc e o lecție, un
vis ce mă ține avânt.
Pitoresc și măreț, fiecare
colț e o poveste,
Iar inima tresaltă în fața
istoriei ce crește.

Să fim călători prin
propria noastră țară,
Să descoperim oameni,
idei și speranța rară.
Prin drumuri și culturi ne
deschidem spre lume,
Și-n călătorii aflăm cine
suntem cu adevărat ACASĂ.

Glas de român

Limba română ne ține de vatră,
ne poartă dorul pe
câmpuri și-n sat,
ea crește-n suflet,
tăcută și dreaptă,
povestea străbună ce nu s-a uitat.

În graiul românesc găsim puterea,
și bucuria, și dorul curat,
el ne adună, ne ține tăria,
în inimă vie rămâne legat.

Limba română e mândria mea,
rădăcina veche ce nu va seca,
prin ea trăim și ne vom aminti,
suntem un neam ce nu va muri.

Omul păcii

Într-o lume plină de întuneric,
el caută căi de lumină.
Nu strigă, nu lovește-n scut,
ci lasă pacea să se-adune.

Când vede ură pe pământ,
el pune-n loc un zâmbet blând.
Nu vrea războaie, nici cuvânt,
ce face sufletul să strige.

El merge liniștit, încet,
și-ajută oamenii să creadă,

că binele e tot secret
ce face viața mai curată.

Și dacă-l întâlnești pe drum,
te-aduce lin pe-a sa cărare.

Omul păcii e ca o rază
ce face lumea mai frumoasă.

Făuritor de lumi

El pășește în clasă ca
într-un templu de idei,
Unde fiecare cuvânt devine
sămânță de vise.

Învățătura nu e povară, ci
flacără ce arde în tăcere,
Și din fiecare copil crește
un univers posibil.

Cu răbdare țese fire
nevăzute de cunoaștere,
Transformă greșelile în drumuri
și întrebările în porți.
Nu predă doar lecții, ci
modelează caractere,
Și în fiecare privire aprinde
scânteii de curaj.

Profesorul e arhitectul
timpului și al speranței,
Farul ce luminează drumuri
nevăzute spre mâine.
Prin el școala pulsează,
iar generațiile cresc,
Învățând să creadă în puterea
lor și în frumusețea lumii.

Cu prețuire, Andrei Guțu.
Istoric, master în drept,
master în management,
doctorand în cadrul

Universității de
Medicină, Farmacie,
Științe și Tehnologie
„George Emil Palade” din
Târgu Mureș, România.

mediana stan

Prințesele anotimpului

Înainte să înceapă basmul

Plantele pot să se desprindă din pământ dacă doresc, au brațe și picioare lungi, transparente, pe care nu le vede nimeni, ochi și guri de asemenea invizibile, țesute undeva în frunze sau în petale, astfel ele pot să se comporte ca oamenii. Odată tăiate de pe tulpini, ele își pierd aceste însușiri, rămân doar plante.

A fost odată ca niciodată o floare de gura-leului, care se numea Cătălina, și trăia într-un vas larg cu pământ pe balconul prințesei Melisa, între pomișori și plante cățărătoare. Melisa și floarea ei erau de aceeași vârstă, adică foarte tinere, și se înțelegeau foarte bine.

Cătălina ieșea din vas de câte ori o chema stăpâna ei și devenind aproape la fel de înaltă ca Melisa, își puna o rochie și o însoțea pe aceasta peste tot pe unde mergea. Melisa îi pusese în dulap, alături de veșmintele ei, mai multe rochii în nuanțe dulci, potrivite cu culoarea de vișine prea coapte a petalelor, mătăsuri în care Cătălina plutea ca într-un vis pe apele limpezi și tremurătoare ale oglinzilor.

Doamnele de rang umblau adesea însoțite de flori pe care le îmbrăcau în veșminte de aceleași culori și croieli cu ale lor; unele doamne se bucurau într-adevăr de prezența florilor, cu care deveneau prietene, alte doamne credeau că astfel își scot în evidență grația, sensibilitatea sau candoarea care, de multe ori, le lipsea.

Melisa le spunea părinților că dacă ar fi fost o floare, ar fi fost o gura-leului roșie, i se părea că floarea avea ceva rebel în formele ei de guri cu buzele pline și în culoarea ei.

Prințesa îi destăinuia florii secrete pe care aceasta le asculta mișcându-și ușor petalele iar cuvintele fetei sunau în gurile ei de leu înrourate. Floarea gândea mai mult în imagini, astfel că acolo, în tunelurile fragede cu pete aurii rotunde ca petele de pe botul leului, Melisa se întâlnea cu cel mai îndrăgit prinț din Regatul Antiriei, prințul Bogdan.

Dar la el visau toate fetele din regat care încă nu-și găsiseră soț.

Prințul Bogdan avea un aer visător, pe fața lui se vedeau mereu un zâmbet reținut și amabilitate. El umbla prin mulțime fără nicio armă, sau mai bine zis, în loc de armă avea o floare de mușcată, care se numea Indrușaim. Nu găsisese o față mai blândă și mai candidă, mai plină de bunătate, acoperită de un văl roz ca o bucurie ușoară. Lucrul acesta era privit cu simpatie de femei, mai ales de cele mai în vârstă, și cu dispreț de bărbați, de orice fel și de orice vârstă, care îl considerau un semn de slăbiciune.

Doamnele își alegeau de obicei flori celebre, trandafiri, tuberoze, sau crini; deși încă o copilă, Melisa prevăzuse că alegând o gura-leului, care era o floare obișnuită, va intra în gura doamnelor, și într-adevăr, doamnele nu mai aveau timp să discute despre altceva.

Ele veneau în vizită la părinții prințesei, însoțite de florile lor, gătite cu rochii, și atunci Cătălina stătea pe canapea între musafiri având în față farfuria

cu mormane de prăjituri și biscuiți, de care florile nu se atingeau, pentru ele erau doar pahare cu apă; vorbeau despre anotimpuri, despre păsări sau fluturi la nesfârșit, îmbălsămând aerul cu parfumurile lor mai tari sau mai stinse.

- Cum de nu ți-ai ales un trandafir nobil? se mira o doamnă care venise cu Suav, un trandafir alb, învăluit într-o pelerină din mătase albă, având nu mai puțin de șaizeci de petale, și niciun pic de înfumurare pentru asta.

Cele mai curioase doamne se apropiau de Cătălina, o priveau prin lornion și îi atingeau petalele invoalte:

- Câte guri de leu la un loc! Nu mușcă?

La această întrebare primi răspuns o doamnă care încercă să-i desfacă o gură catifelată. Cătălina scoase un strigăt de durere, dar melodios, pentru că florile nu pot striga altfel, iar doamna strigă și ea, în felul ei, trăgându-și mâna pătată de sânge.

- Floarea aceasta e periculoasă, nu degeaba are numele unui animal de pradă!

Și toată lumea râdea iar prințul care se afla și el uneori, în vizită, printre acele doamne, nu zicea nimic, zâmbea puțin mai mult, dar privirile lui stăteau agățate ca niște fluturi negri cu cercuri de aur pe marginile gurilor de leu, roșii.

O pendulă lucind ca o castană uriașă bătea din oră în oră și atunci o pasăre micuță ieșea sau intra într-un cuib pe care îl avea acolo, luminând câteva clipe cu coada ca un evantai portocaliu. Cătălina se bucura de câte ori vedea pasărea fluturându-și lumina dar bătăile pendulei sunau în adâncul ei ca o îngrijorare.

În țesătura ei delicată se împleteau firul timpului, firul morții, firul iubirii.

Pasărea cu coadă portocalie le aduse în cioc o scrisoare atât de împăturită încât era cât o frunză, în care se anunța Balul Verii, la care putea să participe oricine dacă era îmbrăcat de sărbătoare și se comporta civilizat. Nu era un bal ca alte baluri, se spunea că la această serbare, regele cel bătrân al Regatului Antiriei dorea ca fiul său, prințul Bogdan, să-și găsească o soție, deoarece voia să-l lase în locul său, pe tron.

Melisa citi scrisoarea și Cătălinei; cu sufletul îndurerat se privi în oglindă; ea trebuia să plece în curând într-o țară îndepărtată, ca mireasă a regelui Omag. Cătălina o îmbrățișă cu mâinile ei care se simțeau ca niște unde de aer; în lumea aceea de cristal, cele două ființe păreau una singură.

Orașul era plin de forfotă, lămpi și umbre.

Balul se ținea într-o sală sub cerul liber, luminată, la dorința prințului Bogdan, cu lămpi din pepeni scobiți, în care erau tăiate figuri vesele. Sandvișuri și prăjituri erau așezate pe mese lungi, alături de sorbeturi și urcioare cu apă pentru florile care dansau.

Oameni de toate soiurile, flori ale anotimpului și alte plante se strânseseră sub un coviltir imens, alb. Și vedeai câte un țăran mai bătrân, venit cu nevasta, gătiți cu hainele lor de sărbătoare dansând cu câte un pepene cu față veselă și luminoasă al cărui vrej înalt era înfășurat în câte o pelerină până în pământ, cu dungi argintii sau verzi ca smaraldul, iar fața țăranului sau a femeii lua ceva din figura cu gura până la urechi a perechii sale.

În iureșul balului, Cătălina și prietena ei, Melisa luceau în rochiile lor galbene tot mai departe una de alta. Melisa, încercând să uite de regele

Omag, se învârtea cu un dovleac roșcat, cu capul foarte lung și îndoit într-o parte, iar Cătălina cu o dalie în minunate nuanțe de portocaliu, cu petalele din centru de un portocaliu mai întunecat, într-o rochie de aceeași culoare.

Când se întâlneau, florile nu ezitau să-și aducă laude una alteia, dacă simțeau astfel; spre deosebire de oameni, ele se lăudau cu sinceritate, și asta deoarece scurtele lor vieți erau trăite mult mai intens și cu mai multă bucurie.

Cătălina îi spuse daliei cu o voce ușor înăbușită de emoție:

-Oh, ce culoare dulce!

Iar dalia portocalie îi răspunse:

-Cine aude de gura-leului, poate să aibă un sentiment de spaimă până să-ți cunoască frumusețea.

Gura-leului își deschise puțin gura, înghițind o picătură de rouă, deoarece vorbele daliei îi făceau mare plăcere, vru să adauge ceva, dar dalia trecu la un alt dansator și ea se trezi față în față cu un craniu cu ochi goi și nas lung, ascuțit, căzut peste gura goală și neagră, pe un trup învelit într-o hlamidă din mătase foșnitoare, vânătă.

- Omagiile mele, gura-leului!

Cătălina îl privi uluită iar craniul chicoti apropiindu-și de ea găvanele goale:

- Așa vei fi și tu la sfârșitul vieții, adică al verii!

-Eu? Niciodată!

Cătălina fugi lovindu-se de dansatori, care aproape că nu o simțeau fiind atât de ușoară și se opri lângă prințul Bogdan, care dansa cu Melisa într-un grup de flori ale soarelui, mai înalte ca ei. Aceștia o luară în mijlocul lor în timp ce craniul se topi undeva în mulțime. Dar veselia lor nu dură prea mult.

Un dansator îmbrăcat în roșu apăru și o smulse pe Melisa din brațele prințului. Regele Omag, aflând unele vești despre vizitele prințului Bogdan în casa Melisei și despre balul la care acesta trebuia să-și aleagă soția, venise acolo incognito.

Prințul Bogdan îi ceru s-o lase în pace pe prințesa Melisa dar regele Omag ridică spada. Cum știa că prințul Bogdan purta în loc de spadă o floare, îi întinse o gladiolă spunându-i:

- Poftim, iată o spadă bună pentru unul ca tine!

Balul se oprise. Spre marea mirare a tuturor, prințul Bogdan luă gladiola și o ridică spre adversar; unii începură să râdă iar alții îl priviră cu îngrijorare sau milă. Dar când Omag îl atacă, gladiola deveni în mâna prințului ca o sabie din oțel.

Prințul Bogdan îl doborî la pământ pe Omag, dar acesta ceru ajutorul unei vrăjitoare și se ridică din nou, fără nicio rană. Gladiola devenise din nou o simplă floare în mâna prințului Bogdan. El se plecă fulgerător iar spada adversarului şuieră în aer.

Atunci din gurile înflorite ale Cătălinei săriră o mulțime de lei care se repeziră spre regele Omag, îi rupseră hainele și îl mușcară iar acesta trebui să o ia la fugă, deoarece nici spada, nici vrăjile nu-i mai foloseau la nimic. Apoi leii se topiră în aceleași guri catifelate din care se iviseră.

Prințul Bogdan o căută pe Melisa dar aceasta nu mai era. În timpul luptei, prințesa și gura-leului se îmbrățișaseră de teamă și deveniseră o singură ființă, o gura-leului mai strălucitoare.

Prințul o luă de mână pe Cătălina și spuse că ea este aleasa lui. Valuri de murmure, strigăte de protest și aplauze aprobative izbucniră deodată.

-Desigur e o glumă, prințe! strigară mai mulți.

- Nu e nicio glumă! spuse el, simplu.

Un țăran strigă că deosebiriile dintre oameni și plante sunt neglijabile, ba, mai mult, sunt plante care îi întrec pe oameni în purtări și înțelepciune.

Auzind de alegerea prințului, regele cel bătrân se înnegri de supărare. Și pentru a-l umili pe prinț și a-l face să-și dea seama de greșală, îi ceru să se căsătorească imediat cu ea.

Era sfârșitul verii. Cătălina se apropie de oglindă și scoase strigătul ei melodios. Ea văzu între petalele ei roșii craniul pe care îl întâlnise la bal; era mic, afundat în undele lucii, crescând spre ea cu găurile lui goale.

Indrușaim încerca zadarnic să o împace.

Prințul însă se așteptase la o astfel de transformare, pentru că era doar o gura-leului. Vestea că mireasa prințului era o arătare a morții se răspândise ca fulgerul și toți ardeau de nerăbdare să vadă dacă este adevărat.

Regele fusese primul care auzise asta, și îi ceru să vină cu mireasa să-i dea binecuvântarea în fața întregii curți.

O mulțime mare se strânsese acolo.

Prințul însă o îmbracă pe Cătălina într-o rochie albă și largă, iar pe cap îi puse un voal din dantele scumpe și dese, și urcându-se într-o trăsură cu un pepene licăritor drept vizitiu, și cu Indrușaim alături, porni către casa regelui.

Cătălina era îngrozită de propriul chip și de întâlnirea cu regele.

Dar pe drum prințul o invocă pe Zâna Verii. Aceasta veni, era înaltă și se plecă peste cei trei; pletele aurii cădeau ca două perdele de o parte și de alta a lor, și ei nu mai vedeau decât fața ei blândă și ochii ei frumos desenați, de culoarea cerului albastru.

Zâna Verii o transformă pe Cătălina într-o fată care semăna cu Melisa, cu plete de culoarea vișinelor prea coapte, care cădeau în bucle, cu buze pline, roșii, cu ochi mari și negri.

Și tot atunci, Indrușaim se prefăcu într-o fată cu plete castanii, cu chip roz, frumoasă și bună, care rămase pentru totdeauna cu ei, ca o soră a lor.

Când ajunseră în fața regelui, Cătălina trebui să-și ridice vălul, și toți văzură cu uimire că era o copilă minunat de frumoasă, iar regele le dădu binecuvântarea lui, împăcat.

Și au trăit fericiți. Dar fiind foarte fericiți și prinși mereu cu tot felul de planuri și de schimbări, timpul trecu pentru ei mult mai repede decât trecea pentru oameni, și în loc să trăiască o viață, lor li s-a părut că au trăit un anotimp.

dan recheșan

Ultimul drum al lui Rilu

Urîtă zi! Burnițează mărunț, cerul are culoarea oțelului, iar cînd se oprește ploaia, suflă un vînt care te taie pînă la os. Nu mi-am văzut prietenul de două săptămîni. Nu putem să ne întîlnim la vreo terasă, e prea frig așa că-l sun și-l întreb dacă nu are chef să vină cu mine la un film. Îl scot din cînd în cînd din casă și mergem la cinematecă, unde vizionăm filme românești din vremurile cînd aveam amîndoi douăzeci de ani. După film ne îndreptăm spre una din cîrciumile din centrul orașului și bem cîte-o bere-două stînd de vorbă pînă după miezul nopții. „Nu pot, zice el, după ce îl informez ce film rulează la cinema, mi-e bolnavă pisica !” „Du-o la doctor, sunt o sumedenie de cabinete veterinare în oraș!” „Am fost cu ea alaltăieri la doctor și-a constatat că are o tumoră ; ar opera-o, dar n-are nicio șansă, zice că-i prea bătrînă !”

Îmi dau seama după tonul vocii că-i tare necăjit. Îl înțeleg cum nu se poate mai bine. Am pierdut și eu trei pisici în doi ani, una după alta. Le-am îngropat în grădină, sub un măr, iar mărul a făcut astă-vară o sumedenie de mere, mari și roșii, cum n-a rodit niciodată. Nu știu ce să-i mai spun ca să-și ia gîndul de la boala pisicii. Mă îmbrac repede, comand un taxi și, după un sfert de oră, sun la ușa lui. Arată exact așa cum bănuiam, de parcă și-ar fi pierdut toți banii din pensie la păcănele. „A programat-o azi pentru eutanasiere, dar parcă n-aș vrea s-o duc, m-am obișnuit cu ea, o am demult !”

Mîța stă în pragul ușii de la bucatărie și ne privește. E o pisică obișnuită, neagră cu pete albe, curată și bine îngrijită. Are ochii triști și-i clar pentru oricine că nu-i este bine deloc. Nu mănîncă nimic din bol, tremură de nesomn și de-abia se tîrăște dintr-o cameră în alta. Prietenul meu pornește expreso-ul de cafea, toarnă niște coniac în două pahare și-n timp ce bem cafeaua îmi povestește despre viața lui Rilu. Ce pisică faină era, cum se uitau ei, amîndoi, la televizor, cum își făcea nevoile la wc, ca oamenii și cum noaptea dormea la picioarele lui. Scoate din frigider o conservă cu pateu de ficat și i-o pune pisicii dinainte. „Hai, mănîncă puiule, dragostea lu' tata, că n-ai mîncat nimic azi !” Felina adulmecă mîncarea, miaună încet, apoi ne privește ca și cum ne-ar fi spus :, „sunteți proști amîndoi, nu vedeți în ce hal sunt, cum să mai halesc ?!” „A trăit bine pe lîngă mine, vreme de șaptesprezece ani...totuși, parcă n-aș eutanasia-o, poate mai are zile !”

Dau pe gît restul de cafea din ceașcă și-mi aprind o țigară. „N-ai ce face, a trăit destul...șaptesprezece ani pentru o pisică e mult, e ca și cum ar fi trăit nouăzeci . Îi prelungești chinul inutil și tot acolo ajungi !” Oftează și pune ceștile goale în chiuvetă : „Ai dreptate...dar să-ți spun o chestie reală : bunică-mea a trăit nouăzeci și cinci de ani

și-n fiecare săptămână bea câte trei sticle de vodcă ; zicea ea că dacă nu-și ia porția i se îngroașă sîngele și riscă s-o pocnească un AVC ! Ce zici, să-i dăm și lui Rilu niște coniac ?”

Își șterge pleoapele cu dosul palmei și umple din nou paharele.

„Vreau să te rog ceva...vino cu mine la veterinar. Nevastă-mea e plecată în Anglia, la fiică-mea, să-și vadă nepoțelele, că avem două gemene, altfel venea ea cu mine!”

Mă bucur că s-a hotărît în cele din urmă și-i spun:

„Normal că vin; vîrîm rapid pisica-n cutie, pe urmă te îmbraci și mergem !”

Rilu a realizat că i se pregătește ceva neplăcut și s-a pitit după canapea.

Pisicile nu-s tîmpite, au un simț al pericolului aparte, iar cînd văd cutia cu zăbrele știu că urmează o vizită la cabinetul veterinar. Trag canapeaua iar amicul meu, după trei tentative neizbutite, reușește s-o împingă în cutie.

„Știi ce? Am să chem un taxi, să călătorească comod pe ultimul ei drum, să se simtă și ea băgată în seamă, că n-am mai scos-o din casă din vară!”

Iau cutia cu mica lighioană muribundă, însă el se oprește în prag, cu cheile în mînă :

„Poate că n-ar trebui să o duc chiar azi, că cine-știe ce se poate întîmpla... e marți și treispe !”

N-am încotro și mă răstesc la el împingîndu-l ușor spre scări:

„Nu fi copil, termină naibiile cu superstițiile și hai să mergem, n-are rost s-o amîni!”

Mă temeam că taximetristul o să strîmbe din nas.Unii refuză să transporte animale de companie, dar cel care a venit la apelul nostru nu face nazuri. Ne spune amabil după ce aruncă o scurtă privire spre conținutul cutiei :

„Nicio problemă, puneți-o în portbagaj că-i curat !”

În cabinet e înghesuală. Mica sală de așteptare e ticsită cu saci de haleală pentru cîini și pisici, de-abia dacă mai încap acolo patru scaune înguste din plastic alb și roșu. Asistenta, o femeie tînără cu părul șaten și ochelari cu ramă subțire, metalică, ne spune pe un ton profesional:

„Luați loc, vă rog. Domnul doctor e-n operație, dar vă primește imediat ce termină intervenția chirurgicală!”

Ne așezăm pe câte un scaun, iar prietenul meu pune cutia cu felina lîngă el și oftează din adîncul pieptului.

„Și-aici e exact ca la doctorul de oameni, faci programare și aștepti pînă te ia naiba !”

Cel de-al treilea scaun e ocupat de un bărbat cam la patruzeci de ani. La picioarele lui într-o cutie identică cu a noastră miaună o mîță, tot neagră și cu pete albe.

„Are bronho-pneumonie, ne spune bărbatul, dar acum, după trei zile de tratament cu antibiotice, se simte mult mai bine! A dumneavoastră de ce boală suferă ?”

„Am venit pentru eutanasiere !” îi răspund scurt.

„Poate că nu-i așa de grav...știți cum se zice, că pisicile au nouă vieți !”

„Asta e la sfîrșitul celei de-a noua !” îl informez eu în timp ce amicul meu privește absent spre pereții acoperit cu planșe anatomice și diferite fotografii cu animale fericite. Ușa de sticlă dinspre stradă se deschide brusc și apare un individ brunet și solid, cu burta cît un butoi. Deși afară suflă un vînt de-ți îngheață anatomia în cele mai mici detalii, tipul poartă niște pantaloni scurți pînă la genunchi și un tricou de culoarea muștarului. Pe burta lui stă agățată cu ghearele o pisicuță gri ceva mai mare decît un șobolan malnutrit. Se așează pe singurul scaun liber în care de-abia îi încap dosul și zice cu o voce veselă, de om mereu bine dispus :

„Io am venit cu fiara asta la vaccinare !”

În sfîrșit apare și doctorul, un bărbat tînăr, solid și înalt cît cadrul ușii. E îmbrăcat într-o bluză din pînză bleu, cu mîneci scurte, exact ca și doctorii din cabinetele pentru bipezi, iar fruntea îi e brăzdată de-a curmezișul de o zgîrietură proaspătă. Încerc să-mi imaginez ce soi de superlighioană lasă astfel de urme, poate un jaguar cu o singură gheară sau o amantă cu unghii false. Ne ridicăm și luăm cu pisica cu noi, în timp

ce veterinarul ne invită să intrăm în cabinetul propriu-zis.

„Ați venit pentru eutanasiere ?” ne întreabă el extrăgînd-o pe Rilu din cutie și așezînd-o pe o masă de consultație.

„Da, răspund eu, pentru...”

„Aha, face el. Sunteți împreună ?”

„Nu-i pisica mea, eu am venit să-mi îmbărbătez prietenul!”

„Doriți să asistați la procedura finală? Oricum durează cam jumătate de oră, pentru cîntîi îi fac o anestezie și-apoi injecția letală !”

Amicul meu rămîne în cabinet, iar eu ies să fumez o țigară. Cînd mă întorc scaunul meu e ocupat de un tînar care mîngîie o javră mică și blănoasă, cu lațe de culoarea mrierii.

Grasul se joacă cu pisoii lui și rîde în timp de mica jivină îl mușcă de degete.

„Se comportă ca un cîine, explică el rîzînd. Mai am nouă acasă, toate vînează șoareci în draci, dar ăsta micu’ e cel mai feroce !”

„Stați la curte ? mă bag eu în vorbă.

„Nu, stau la bloc...fiecare pisoi în cutia lui, pe măriri !”

Cățelul începe să latre, mîțele se înfoaie, mîrîie și miaună de mama focului, de parcă le-ar fugări o haită de cîini turbați. Asistenta îmi zîmbește de parcă ar vrea să mă liniștească :

„Asta-i nimica toată, săptămîna trecută a venit un domn cu un șarpe boa...îi înghițise cheile de la mașină...dar domnul doctor e foarte priceput și cu reptilele de companie, i-a dat un laxativ puternic și totul s-a terminat cu bine !”

Ies și-mi aprind o nouă țigară ; după o jumătate de oră apare amicul meu, cu obrazul palid ca hîrtia.

„Gata, s-a terminat, suspină el, s-a dus și Rilu a mea !”

„Lasă, nu te necăji, acum e-n raiul pisicesc garnisit cu șoareci, smîntînă și pate de ficat!” Ține între degetele care-i tremură ușor o bucată de hîrtie mîzgălită cu pixul.

„Numere de telefon, pentru adopție în caz că mai îmi doresc mîță!” îmi șoptește împăturind biletul și așezîndu-l cu grijă în portmoneu.

Ne întoarcem în apartamentul lui. Ne așezăm în bucătărie, cu bolul plin cu pateu de ficat între noi, la piciorul mesei. Desface o sticlă de whisky, primită de la ginere-su din Anglia și toarnă în două pahare elegante din cristal gravat. Înainte de a sorbi di pahar varsă o picătură pe linoleumul bucătăriei și mormăie:

„Să fie de sufletul răposatei...Dumnezeu s-o ierte!Acum că s-a dus, pot să-ți spun că a fost o pisică specială, deșteaptă și cu mult bun simț!”

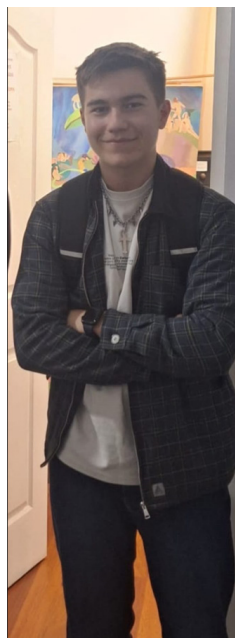
Picur și eu puțin whisky pe jos înghițind apoi o dușcă zdravănă:

„Știu...într-un fel toate pisicile sunt speciale!”

„Au trimis-o la crematoriu...doctorul m-a întrebat dacă vreau să îi iau cenușa...ce să fac eu cu cenușa lui Rilu? Că nu poate dormi la picioarele mele, nu poate sta cu mine la televizor și nici apa de la budă nu poate s-o tragă în caz că și-ar face nevoile !” Bea și el lung, cu sete, după care umple din nou paharele privind-mă cu ochii înlăcrimați:

„Poți să-mi răspunzi la o întrebare? Tu crezi în reîncarnare?”

alex-mario mesaroş

Elev în clasa a XI-a, Lic. Teoretic „Gheorghe Marinescu”, Tg. – Mureş,
studiază şi la Şcoala populară de Artă, fiind pasionat de pictură.

Suflete în stand-by

Întind mâna către lume
Spre ochii vii,
spre glas curat,
Căci viaţa nu-i
un joc de nume,
E tot ce-i viu şi-adevărat.

Sub cerul greu
de primăvară,
În paşi de
ploaie sau de vânt,
Te cheamă
clipa să coboare,
Din visul stins
în jurul tău, adânc.

Nu-i viaţă-n
click-uri, nici în scrolluri,
Nici în videoclipuri
ce vin şi pier,
E-n râsul
mamei, în al ei dor,
În drumul
simplu spre mister.

Ridică ochii! Marea-i vie!
Şi stelele te
ştiu pe nume...
Trăieşte! Fii o poezie!
Nu doar un punct
pierdut prin lume.

alecandru-samuel popa

Student la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia și absolvent al Seminarului de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia. Pasionat de artă, precum: poezia, muzica și fotografia.

Regină a nopții

Aș vrea să îmi găsesc o fată.
Care să mă iubească,
precum Morticia îl
iubește pe Gomez.
Iar eu să îmi jertfesc
viața pentru ea,
așa cum Gomez o face
pentru Morticia.

Aș vrea să-i privesc chipul,
Și să mă pierd în ochii ei.
Să ne iubim nebunește,
Ca două stele căzătoare
ce nu se sting, ci se aprind
una pentru alta.

Nu vreau iubire de-o zi,
Nici mesaje seci și
promisiuni goale,
nici minciuni și nici ascunzișuri.
Vreau o regină a nopții,
Care să îmi șoptească
veșnicia în tăcere.

Până o voi găsi,

Voi păstra focul inimii
aprins în piept,
Și voi visa la dansul nostru
pe acoperișul unei lumi
ce nu ne-nțelege,
călăuzit de luna ce
ne preamărește.

Ce văd și ce aud

S-a șters, a fost, și nu va mai fi.
Cândva, undeva, ceva, va veni.

În cimitir stai și te uiți.
Iar tăcerea este pătrunzătoare.
Vezi cum pâlpâie luminile,
Și de auzit cum latră câinii.
Le e dor de ceva? Doar
ei știu de ce.
Le este frică? Dar
doar ei știu de ce.
Nu le place unde stau,
Poate de-aceea latră?

Noaptea blândă și frumoasă

Când oamenii se roagă,
Eu am ieșit să iau aer,
Însă am ajuns să privesc
mormintele

Înger cu aripi negre

Și-un înger cu aripi negre,
cu diademă de spini,
Plutește lin prin umbre,
printre vise și suspini.
Vede cum prin nori se stinge
o stea cu flacără divină,
Ca o lacrimă ce cade
dintr-o inimă străină.

Se cutremură tăcerea, cade
cerul într-un gând,
Se aude din cer un tunet greu
și-un gemet pe pământ.
Se frâng lumini în zborul său,
se sparg speranțe-n zare,
Când îngerul coboară-n noapte
cu o rană însângărată.

Nu-i mântuire-n ochii lui,
doar dor de ce-a fost sfânt,
Poartă-n piept o rugă mută
și o rană fără cânt.
E martorul căderii, e
visul ce nu moare,
E lacrima uitată-n colț de
stea, arzând sub soare.

Și-n taina lui ascunde-un foc
ce nu se poate stinge —
Iubirea ce-a pierit cândva,
dar încă îl atinge.
Un înger cu aripi negre,
cu spini pe fruntea lui,
Rătăcitor prin lumi
căzute... al nimănu.

cosmina pâncă moldovan

Profesor la Liceul Teoretic „Gheorghe Marinescu” din Târgu-Mureș, absolventă a Facultății de Teologie Ortodoxă Alba Iulia, promoția 2003 și a UBB Cluj-Napoca, specializarea PIPP, cu un Master în Consiliere pastorală și psihologică, este autoarea volumului de debut, „Stea în floare”, apărut la Editura CEZARA, 2025. Publică poezie în Revistele Yeseuri și Meridiane culturale, precum și în Antologia „Literale primăverii noastre” și „Literale iernii noastre”, Editura eCreator și în Antologia „Viața în versuri”, participând la Festivalul de poezie „Viața în versuri” 2025, fiind membră a Cenaclului literar „Arcadia”.

Povara crucii
 Îl voi urma pe
 Hristos, fie ce-o fi!
 Fără El nu te știu iubi!
 Doar în iubirea Lui
 Te știu iubi frumos,
 curat și adevărat!
 Voi urma
 Frumosul și seninul
 și voioșia inimii
 Și-apoi
 în veșnicie
 ți le voi dăruir!
 Prețuire
 Te admir...
 Lacrimi se
 adună-n ochii mei
 și-mi cad ușor pe chip...
 Tu ești?!
 În taină mă admiri și tu...
 Sunt!

Cântarea
 o să-ți scriu aici
 până mă vei afla
 e un loc tănuit
 asemeni unui
 colț de rugăciune
 în cămara sufletului,
 mă voi închide
 o vreme
 și-ți voi cânta
 în inimă iubirea

apoi
 îți voi arăta emoția
 într-o privire îmbujorată
 și-n șoaptă
 am să te strig pe nume
 Ești!
 În cântarea
 cântărilor mele
 Ești tu!
 Tăcerea poetului
 Îți apare-n cale
 parcă din întâmplare,
 cu zâmbet drag
 și brațe larg deschise,
 surâzătoare
 și-i simți dorul
 și dorința,
 durerea și neputința.
 Prin tăcerea lui
 îți spune totul
 despre iubire.
 Te privește
 adânc în inimă,
 apoi începe
 ușor să te scrie...
 Este poetul,
 atât de drag sufletului tău
 nu știi de-i
 vis sau aievea-i
 și-i cânti,
 iar el, ascultându-ți glasul
 se încântă de-o
 tainică bucurie...
 Poetul este tot Iubire!

Nu te cunosc
 nu te cunosc
 nu mă cunoști
 doar ne știm
 îți doresc de bine
 îmi dorești tot binele
 însă cuvintele
 ne dezvăluie
 taina iubirii serafice
 lumea transfigurată
 la care aspirăm
 „gândurile tale
 sunt gândurile mele”
 durerea ta e
 și durerea mea
 „eu pe cerul meu
 am lună și stele”
 tu-mi luminezi
 întunericul...

Taina poetului

Fiecare poem
 ascunde
 o taină
 Poemul meu
 te tăinuiește...
 Cu dor și drag,
 poetule iubit
 Fii fericit!

Cândva te-am iubit
 Atunci te-am iubit...
 Acum mai iubesc?!
 Nu știi...
 Iubirea-mi e piatră,
 îmi apasă greu inima
 Mi-a trecut?!
 Nu cred...
 încă mă strânge
 Gândurile-
 mi sunt confuze
 Nu mai sper,
 n-ai să mai vii
 Noaptea nu mai
 e aceeași demult
 În cale nu
 mi-ai mai apărut!
 Plâng? Și ce dacă plâng?
 O să-mi treacă...
 Mai am iubirea?!
 Mi-e teamă că nu!
 Și-atunci ce?

S-așterne nimicul?
 Nimic n-a fost ?
 Adevăr sau minciună?
 Care-i adevărul meu?
 Tu ești?
 Tu!
 Trădare
 Să te iubesc îmi
 e păcat de moarte!
 Iubirea ta mă arde,
 Tu nu ești Raiul meu,
 iad îmi ești
 flacăra ce mă arde...
 amar îmi ești
 și jale și desperare
 durere
 Săvârșesc
 păcat iubindu-te!
 Du-te de la mine! Du-te!
 Voi face „Ascultare”!
 N-am să mai
 fac voia mea!
 Virtutea o voi urma!
 Însă doare, ca o moarte,
 ruperea!
 „Doamne, dacă
 mă goleşti de el,
 Umple-mă de Tine!”
 Cu iubire...

Un trecător
 Tu-mi promiți
 ceva sublim, Doamne
 ceva măreț,
 iar eu...
 Mă încăpățânez
 să vreau un muritor,
 ceva trecător...
 Tot Frumosul e
 la Tine, Doamne,
 dar eu...
 Caut fărâme de frumos...
 pe-aici, pe jos...
 Nu-Ți înțeleg
 Iubirea, Doamne!
 Mă iartă!

Elevele poete de la Liceul Tehnologic „Ion Vlasiu” din Târgu Mureș

Tunde Kiraly

profilul Filologie, clasa a IX -a A

Dacă ai ști
Dacă ai ști ce faci din mine
când mă privești...
aș vrea să fiu acolo pentru
tine la fiecare pas
și să te susțin la fiecare
competitive.
Uneori mi-e teamă să clipesc,
să nu dispari dintr-o dată,
să nu-mi ia vântul privirea ta
și să rămân din nou
singură cu gândul tău.
Tu nu ști, dar în fiecare zi
mă îndrăgostesc din nou
de felul cum taci,
de ochii tăi care par
să spună povești
pe care doar inima
mea le înțelege.
Marcus...
Nu vreau luna, nici stelele,
nici promisiuni,
vreau doar clipa aia mică
în care ochii tăi
întâlnesc ochii mei
și nimic altceva nu mai există.
Pentru că atunci știu
că iubirea nu se spune,
iubirea se trăiește
și eu o trăiesc...
prin tine.

Eleva, Bitere Maria, din clasa a IX-a A a obținut Premiul Special la Concursul Județean de creație literară „Serafim Duicu”

Maria-Elena Bitere

profilul Filologie. A obținut
Premiul Special la Concursul
Județean de Creație literară
„Serafim Duicu”, Tg.-Mureș,
Ediția XXV, sub îndrumarea
doamnei profesor Niță Nora.

Lumea din mine
În mine port o lume nevăzută,
Cu vise dulci și umbre
ce mă luptă
Un univers de nimeni neclintit
Unde ploi de gânduri
cad din infinit.
Prin labirintul meu
adeseori mă rătăcesc,
Și-n fiecare umbra regăsesc
Puterea mea ascunsă mai departe
După ce întreb lumina,
ce drum să-mi arate.
Gânduri și emoții puternice apar,
Unele rămân, altele dispar
Căci în lumea mea cea interioară
De obicei orice gând zboară.
Zboară departe și vine înapoi
Cu multe dorințe și speranțe noi
Care atunci când nu se împlinesc
Sufletul îmi dezamăgesc.
Uneori sunt speranțe grele,
Nu e ușor să treci peste ele
Însă oricât de greu ar fi
Într-un final tot pot reuși.
Iar lumea mea, oricât
ar fi de grea

Și chiar de umbre negre
ar mai cădea,
E-un tainic cer în care eu trăiesc
Și din toate astea aripi îmi zidesc.

Nr. 3-4 2025

MERIDIANE CULTURALE

sculptură,
Ioan Mărginean

Liviu Grama

ARTĂ PLASTICĂ

Liviu Grama

ARTĂ PLASTICĂ